

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ**

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ,
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ**

**СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ В
ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ: МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ,
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ**

Збірник наукових праць

Випуск шістдесят шостий

**Київ - Вінниця
2022**

Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип. 66. 155 с.

Збірник включено до переліку наукових фахових видань України **категорії «Б»** в галузі педагогічних наук, **за спеціальностями 011, 014, 015** (Наказ МОН України №886 від 02.07.2020 р.); **012, 013** (Наказ МОН України №1290 від 30.11.2021 р.)

Збірник наукових праць включено до наукометричних баз: Index Copernicus, Google Scholar, Національна бібліотека ім. Вернадського, Academic Resource Index, Scientific Social Community

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Лазаренко Наталя Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Гуревич Роман Семенович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Шевченко Людмила Станіславівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Бойчук Віталій Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Бровчак Людмила Сидорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Візнюк Інесса Миколаївна – доктор психологічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Височан Леся Михайлівна – доктор педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна.

Голок Оксана Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Горбатюк Роман Михайлович – доктор педагогічних наук, професор, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна.

Гуревич Ірина – PhD, професор, Технічний університет м. Дармштадт, Інститут трансформації знань, м. Дармштадт, ФРН.

Демченко Ірина Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна.

Демченко Олена Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Дмітренко Наталя Євгенівна – доктор педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Жовнич Оксана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Ключко Віталій Іванович – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна.

Ключко Оксана Віталіївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Ковтонок Мар'яна Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Коломієць Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Кривошея Тетяна Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Пальчук Наталя Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Петрук Віра Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна.

Старовойт Леся Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Аніта Фамула-Юрчак – доктор філософії PhD, Педагогічний Інститут, Зеленогурський Університет, м. Зелена Гура, Республіка Польща.

Фришок Валентина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Чичук Антоніна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, м. Берегове, Україна.

АСОЦІЙВАНІ РЕДАКТОРИ

Акімова Ольга Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Биков Валерій Юхимович – доктор технічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, Україна.

Білоус Павло Данилович – доктор психологічних наук, професор, Академія імені Яна Кохановського в Кельцах, Республіка Польща.

Герасимова Ірина Геннадіївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Гомошок Олена Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна.

Замкова Наталя Леонідівна – доктор філософських наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, Україна.

Кадемія Майя Юхимівна – кандидат педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Козяр Михайло Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна.

Кучай Тетяна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Литвин Андрій Вікторович – доктор педагогічних наук, професор, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна.

Лук'янова Лариса Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Звізона НАПН України, м. Київ, Україна.

Ляска Євгенія Івона – доктор педагогічних наук (габлітований), професор звичайний, Академія Іпатіана в Краківі (замський відділ у Катовіце), м. Краків, Республіка Польща.

Матяш Ольга Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Мацей Танась – доктор габлітований, професор, Академія спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської, м. Варшава, Республіка Польща.

Мозяльова Наталя Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Ничкало Нелля Григорівна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ, Україна.

Осадчий Вячеслав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри інформатики і кібернетики, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна.

Паламарчук Ольга Миколаївна – доктор психологічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Сиздикова Гульнар Кузайівна – кандидат філологічних наук, доцент, Міжнародний університет Астана, м. Нур-Султан, Республіка Казахстан.

Шахов Володимир Іванович – доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Янковська Дорота – доктор гуманітарних наук, Академія спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської, м. Варшава, Республіка Польща.

ВИКОНАВЦІ РЕДАКТОРИ

Уманець Володимир Олександрович – веб-редактор, кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Льольчак Світлана Юрївна – редактор верстки, кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна.

Рекомендовано до друку Вченою радою

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №5 від 08 грудня 2022 р.)

У збірнику наукових праць знайдіть дослідників, педагоги-практики середніх загальноосвітніх шкіл, закладів професійно-технічної освіти, працівники коледжів і закладів вищої освіти висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти впровадження сучасних інформаційних технологій та інноваційних методик навчання у підготовку кваліфікованих робітників, молодих спеціалістів, бакалаврів і магістрів. Для науковців і педагогів-практиків загальноосвітніх шкіл, коледжів, закладів професійно-технічної та вищої освіти, працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти. Статті збірника подано в авторській редакції.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCE OF UKRAINE

**IVAN ZIAZUN INSTITUTE OF PEDAGOGICAL AND
ADULT EDUCATION**
INSTITUTE OF VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING
INSTITUTE FOR DIGITALISATION OF EDUCATION

**VINNYTSIA STATE MYKHAILO KOTSIUBYNSKYI
PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

**EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC INSTITUTE OF PEDAGOGY,
PSYCHOLOGY, PREPARATION OF HIGH QUALIFICATION
PROFESSIONALS**

**MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AND
INNOVATION METHODOLOGIES OF EDUCATION
IN PROFESSIONAL TRAINING: METHODOLOGY,
THEORY, EXPERIENCE, PROBLEMS**

Collection of Scientific Papers

Issue 66

Kyiv – Vinnytsia
2022

Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems : Collection of Scientific Papers. Vinnytsia: TOV «Druk+», 2022. Is. 66. 155 p.

The collection of research papers was added to the list of scientific professional editions of Ukraine, **Category «B»** in the field of pedagogical sciences, in specialties - **011, 014, 015** (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 886, 02.07.2020); **012, 013** (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1290 від 30.11.21 p.)

Collection of Scientific Papers is abstracted and indexed in scientific services: Index Copernicus, Google Scholar, National Library Vernadsky, Academic Resource Index, Scientific Social Community

EDITOR IN CHIEF

Lazarenko Natalia I., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

EDITOR IN CHIEF DEPUTY

Gurevykh Roman S., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Valid member (academician) of the National Academy of Sciences of Ukraine, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

RESPONSIBLE SECRETARY

Shevchenko Liudmyla S., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

Boychuk Vitaliy M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Brovchak Lyudmyla S. - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Vizniuk Inessa M. - Doctor of Psychological Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Vysochan Lesya M. - Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vasyly Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine.

Holyuk Oksana A. - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Gorbatiuk Roman M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine.

Gurevykh Iryna, PhD, Professor, Technical University of Darmstadt, Institute for the Transformation of Knowledge, Darmstadt, Germany.

Demchenko Iryna I. - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Demchenko Olena P. - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Dmitrenko Natalia Ye., Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Zhovnych Olesia V. - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Klochko Vitaliy I., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine.

Klochko Oksana V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Kovtoniuk Mariana M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Kolomiets Alla M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Krivoshcheyva Tetyana M. - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Pakhchalchuk Natalia O. - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Petruk Vira A., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine.

Starovoi Lesya V. - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Anita Famula-Yurczak - PhD, Pedagogical Institute, University of Zielonogorsk, Zielona Góra, Republic of Poland.

Frytsiuk Valentyna A., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Chichuk Antonina Petrovna - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute, Beregovo, Ukraine.

ASSOCIATED EDITORS

Akimova Olga V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Bykov Valerii Yu., Doctor of Technical Sciences, Professor, Valid member (academician) of the National Academy of Sciences of Ukraine, Institute for Digitalisation of Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Bilous Pavlo D., Doctor of Sciences in Psychology, Professor, Jan Kochanowski University of Kielce, Poland.

Herasyimova Iryna H., Doctor of Pedagogical Sciences, associate professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Gomonjuk Olena M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Khmelnytsky National University, Khmelnytsky, Ukraine.

Zamkova Nataliia L., Doctor of Philosophy, Professor, Vinnytsia Trade and Economic Institute of Kyiv National Trade and Economic University, Vinnytsia, Ukraine.

Kademiiia Maiia Yu., Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Kozziar Mykhailo M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv State University of Life Safe, Lviv, Ukraine.

Kuchai Tetiana P., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine.

Lytvyn Andrii V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Lviv State University of Life Safe, Lviv, Ukraine.

Lukianova Larysa B., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Ziazun Institute of Pedagogical and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Liaska Evheniia Ivona, Doctor of Pedagogical Sciences (habilitated), Professor ordinary, Ignatian Academy in Krakow (suburban department in Katowice, Krakiv, Poland).

Matiash Olga I., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Maciej Tanas – Habilitated Doctor, Professor, Mary Grzegorzewska Academy of Special Pedagogy, Warsaw, Poland.

Mozhaliova Natalia H., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Nychkalo Nellia G., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Valid member (academician) of the National Academy of Sciences of Ukraine, Department of Professional Education and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Osadchyi Viacheslav V., Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, the Head of the Department of Computer Sciences and Cybernetics, Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine.

Palamarchuk Olga M., Doctor of Psychological Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Syzdykova Gulnar K. – Candidate of Philology, Associate Professor, Astana International University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Shakhov Volodymyr I., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Yankowska Dorota – Doctor of Humanities, Mary Grzegorzewska Academy of Special Pedagogy, Warsaw, Poland.

EXECUTIVE EDITORS

Umanets Volodymyr O., Web editor, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Liulchak Svitlana Yu., Layout editor, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine.

Approved for the print by the resolution of the Scientific Board
of Vinnytsia State Mykhailo Kotsiubynskyi Pedagogical University (Protocol №5 of 08. 12. 2022)

The collection of scientific papers is devoted to theoretical and applied aspects of application of modern information technologies and innovation methodologies of education in professional training, junior specialists, bachelors, specialists and masters. It presents a wide range of scientific works by famous scientists, pedagogues of comprehensive secondary schools, vocational schools, higher education establishments. The target readership of scientific papers collection includes pedagogues of comprehensive secondary schools, vocational schools, higher education establishments and institutions of postgraduate pedagogical education. The articles are presented in author redaction.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ

378.018.4:355.48(470:477)“2014/...”
DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-5-13

Горбатюк Оксана Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID 0000-0002-1506-2664
horbatiuk@kpmu.edu.ua

Поліщук Світлана Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID 0000-0002-1325-0143
sunrisemoon@email.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОЧНА ТА ДИСТАНЦІЙНА ФОРМИ ОСВІТИ, ЇХ КЛЮЧОВІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Анотація. Війна створює додатковий кризовий контекст для функціонування вищої освіти, а безпекова ситуація в країні загалом та конкретно в регіонах України безпосередньо впливає на формат, у якому можливе надання освітніх послуг у спосіб, який би гарантував збереження життя, фізичного й психологічного здоров'я усіх суб'єктів освітнього процесу. Після того, як минуло перше півріччя російсько-української війни, ланка вищої освіти адаптувалася достатньо, аби в рішеннях МОН проникли наративи про відновлення традиційного очного формату навчання. Організована робота МОН та закладів вищої освіти (ЗВО) дала змогу провести низку заходів, аби в певних областях України вдалось розпочати навчальний рік 2022/2023 в університетських аудиторіях. Проте більшість ЗВО все ж віддали перевагу дистанційному формату навчання. Така компромісність актуалізує необхідність окреслити й надати аналітико-інформаційну оцінку особливостей функціонування ЗВО під час війни, надто щодо переваг, недоліків та перспектив дистанційного й очного форматів здійснення освітнього процесу в умовах воєнного стану. Виявлено брак досліджень такого плану в українській науці, що почасти зумовлено браком досвіду здійснення освітнього процесу під час війни в аудиторному варіанті. Помічено також увагу іноземних науковців до проблеми війни в Україні стосовно її впливу на ланку вищої школи. В огляді літератури виокремлено основні магістралі розкриття теми вищої освіти в умовах війни, які впливають на формат навчання. Прерогативами вищої освіти зараз є комплексна безпека учасників освітнього процесу та якість освіти, сформованість у здобувачів усіх необхідних компетентностей для можливості подальшої професійної реалізації. З основних недоліків дистанційного навчання, які можна дещо компенсувати змішаним форматом, названо нестачу взаємодії в реальному часі, брак сформованості соціальних навичок здобувачів, брак організованості, мотивації й доступності з акцентом на осіб, яким складно дається ІКТ-опосередковане навчання. Очний формат дає змогу повноцінно навчатися студентам на практичних спеціальностях, де необхідна широка практика, робота в спеціально обладнаних лабораторіях, уміння користуватися низкою специфічних приладів і потреба вчитися виконувати майбутню роботу в умовах, максимально близьких до автентичного професійного середовища. Проте реалізувати це є змога лише там, де це не суперечить першій прерогативі – безпеці.

Подальші дослідження з теми доречно організувати довкола аналізу особливостей очного навчання в час війни з огляду на практичний досвід вишів, які почали навчальний рік в аудиторіях.

Ключові слова: заклади вищої освіти (ЗВО), безпекова ситуація, суб'єкти освітнього процесу, дистанційне навчання, очне навчання, змішане навчання, воєнний стан, вища школа.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Освіта, як соціальна сфера, сильно залежить від безпекової ситуації, у якій перебуває населення країни – суб'єкти навчального процесу. У час війни, коли повсякдення супроводжується загрозами повітряних атак ворога (як наслідок – повітряними тривогами, коли люди повинні перебувати в укриттях), загрозами бомбардувань, обстрілів у гарячих точках, де зосереджується епіцентр воєнних дій, пріоритет безпеки населення стає визначальним для всієї освітньої парадигми. Мета зберегти людські життя, відповідно до основних гуманістичних цінностей і принципів, стає домінує в намаганні віднайти баланс між бажанням більшості учасників навчального процесу повернутися до офлайн-освіти і цінністю збереження життя, фізичного та психічного здоров'я як студентів, так і викладачів та адміністрації ЗВО.

Доступні статистичні дані (станом на 24 червня 2022 року) показують, що, крім приблизно 5 мільйонів людей, які залишили Україну, понад 7 мільйонів внутрішньо переміщених осіб переїхали до безпечніших регіонів на заході та в центрі країни [1]. Здебільшого умови, у яких перебувають біженці, не дають їм змоги повернутися до стабільного, повноцінного мирного життя довоєнного формату та виконувати сповна свої навчальні й професійні обов'язки. Такі ж обмеження діють і для великих густонаселених міст на сході та півдні країни, таких як Херсон, Маріуполь, Мелітополь, населених пунктів Донецької та Луганської областей, які перебувають під окупацією або в стані активних бойових дій. Розглядаючи оптимальне середовище навчання та роботи, важливо також враховувати фізичні критерії забезпечення життєдіяльності громадян. Окрім ризиків загибелі та поранень, існують також проблеми зі стабільним постачанням продовольства, води та медикаментів у регіони, де ведуться активні бойові дії. У таких місцях надання медичної допомоги може бути недостатнім або ж можливості її забезпечувати взагалі може не бути. А оскільки і глобальна пандемія COVID-19 все ще триває (за офіційними даними МОЗ станом на 7 вересня 2022 в Україні налічується загальне число 5072533 хворих на коронавірус, із них померлих — 108885, починаючи від 13 березня 2022 року; оперативний статистичний збір даних під час воєнного стану утруднений), на цей чинник також потрібно зважати. Окрім Covid-19, є ризик спалаху інших інфекційних і вірусних хвороб, де фон війни створює для того додаткові сприятливі умови, небезпечні для населення. Це все може вплинути на здоров'я населення в усьому світі [2], адже через масову міграцію українське населення перебуває у фізичному контакті з населенням країн-реципієнтів. Усі ці чинники детермінують формат освітнього процесу: очний, дистанційний чи змішаний. Водночас формат, у якому відбувається взаємодія учасників навчання у вищій школі визначає особливості функціонування закладів вищої освіти у конкретному регіоні України – залежно від безпекової ситуації на місцях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо рівня розкриття теми особливостей функціонування закладів вищої освіти під час війни з огляду на очний і дистанційний формати навчання, то праць із цієї теми не так багато, щоб говорити про ґрунтовну дослідженість усіх аспектів питання. До того ж із перебігом війни відбувається й адаптація закладів управління освітою та безпосередньо ЗВО до функціонування в нових кризових умовах. Відтак змінюється характер і онлайн, і офлайн-взаємодії, що потребує оновлення наявних розвідок із теми. Також треба зауважити, що коли про очний і дистанційний формати навчання у розрізі світової наукової спадщини написано дуже багато, надто на хвилі коронавірусних обмежень, які торкнулися чи не всіх країн світу, проте про вплив війни

на роботу вишів написано зовсім мало. Розробляється ця тема переважно науковцями з України, які швидко акумулювали наукові потуги з огляду на крайню актуальність теми і необхідність знаходити швидкі рішення для збереження навчального процесу, наскільки це можливо в умовах воєнного стану.

Що стосується закордонних праць, у яких разом розглядається функціонування вишів на тлі війни, то такі наукові роботи стосуються здебільшого ще часу Другої світової війни, тобто для сучасного контексту є абсолютно застарілими. Хоча деякі базові ідеї, що в них висловлено, усе ж залишаються універсальними. Наприклад, В. Тірні в статті від 2021 року зазначає, що після Другої світової війни американська вища освіта швидко розширювалася і стала двигуном можливостей і моделлю для світу. Передусім велику роль відіграли законодавчі акти, які фінансували навчання військовослужбовців та людей, постраждалих від війни, що разом принесло прибуток для коледжів та університетів, які за час війни перебували в стагнації. Крім того, федеральне, державне та фундаційне фінансування досліджень зростало експоненціально, багато в чому завдяки вражаючим дослідженням, які університети проводили протягом війни [3]. Щоб відповідати контексту війни, йшлося в дослідженні, академічна освіта під час Другої світової війни мала стати набагато більше орієнтованою на надання послуг. Ще одна ключова теза: повторне інвестування в суспільне благо вимагає, щоб благо спочатку інвестувало більше в соціальну сферу, перш за все – в освіту [3].

На щастя, негативний досвід здійснення освітнього процесу в період війни в сучасному світі мають лише поодинокі країни. Так, К. Раджаб порівнює ефективність онлайн-навчання з традиційними формами за допомогою аналізу досвіду електронного навчання в Наджранському університеті. Цей навчальний заклад призупинив традиційні заняття в офлайн-форматі через війну між Саудівською Аравією, арабською коаліцією та еменськими повстанськими групами. Дослідження визначило потенційні переваги дистанційного навчання в кризових зонах. Результати показали, що немає статистичної чи практичної різниці між дистанційним і традиційним навчанням (із цим ми радше не погодимось), тому онлайн-технології можна використовувати для навчання в регіонах, які були спустошені війнами [4, с. 6783].

Вище йшлося про американський досвід, який довів вигідність інвестування в освіту навіть у складні воєнні та повоєнні роки. І зараз частину фінансової допомоги європейських та американських партнерів уряд України спрямовує на потреби педагогічної сфери. Зокрема, на відновлення роботи університетів. Також зазначимо, що ситуація з вищою освітою в країні, охопленій війною, зовсім не безнадійна. Не втратили свого потенціалу заклади вищої освіти Києва, Дніпра, Черкас, Полтави та західноукраїнських міст. У довгостроковій перспективі правильний розподіл фінансування дасть змогу переосмислити деякі аспекти роботи університету та зосередитися на перспективних наукових напрямках. Крім того, не варто забувати, що університети зберегли потужний інтелектуальний потенціал – переважна більшість викладачів не залишила країну через почуття патріотизму та власної відповідальності (звісно, певну роль у цьому відіграли й правові норми воєнного часу – обмежений виїзд з України чоловіків призовного віку). Багато студентів так само залишається в Україні, що дає сподівання, що ЗВО України залишаться конкурентоспроможними й надалі [5, с. 166]. Однак додамо, що багато в чому це залежить якраз від збалансованості та якості навчального процесу у тому форматі, який максимально відповідатиме домінанті збереження людських життів, здоров'я учасників та повноцінності навчального процесу.

Звісно, з огляду висловлені вище прерогативи першість залишається за дистанційним навчанням. Так, Річард Стоун, старший науковий редактор Tangled Bank Studios Медичного інституту Говарда Х'юза в Чеві-Чейз, штат Меріленд (США), ще 22 квітня 2022 року опублікував промовисту статтю «Серед загиблих в Україні зростає кількість дослідників» [6]. Оскільки війна в Україні продовжується, кількість смертей, зокрема серед цивільних, як зазначає дослідник, невпинно зростає, і серед жертв є вчені. Автор систематизує інформацію

про щонайменше 9 науковців, які загинули внаслідок воєнних дій, та детально зупиняється на аналізі ситуації, у яку потрапили українські науковці, а також розповідає про їхні дослідження, які можуть бути продовжені тепер лише наступниками загиблих вчених [6]. Однак фактичні цифри, ймовірно, будуть набагато й щораз вищими, враховуючи те, що кілька територій України перебувають в активній фазі війни, що унеможливорює точну оцінку таких цифр [7]. Країна втрачає інтелектуальний капітал.

Обґрунтування переваг дистанційного формату навчання, зазвичай, акцентується на фізичному забезпеченні учасників навчального процесу, однак не менш руйнівними є очевидні психологічні наслідки війни, які унеможливають повернення багатьох до мирного та продуктивного життя, можливо, навіть на тривалий час, якщо брати до уваги посттравматичні синдроми, депресію, нервові розлади різного ступеня тяжкості, які можуть вплинути на ціле покоління українців, починаючи від дітей і закінчуючи людьми похилого віку [2; 8, с. 166; 9].

Треба зазначити, що за поточний рік фокусували увагу на дистанційному навчанні як оптимальному рішенні на час дії воєнного стану такі українські дослідники, як О. Мондич [10, с. 56-60], І. Крамаренко, Т. Корнішева, І. Сілютіна [11], О. М. Шевченко та К. Твум [12; 13], Р. Юрій, В. Богута, С. Нагорняк [14] та інші. Дослідники традиційно відзначають переваги дистанційного навчання, які полягають в ефективності застосування інформаційно-комп'ютерних технологій, а сам цей тренд розглядають у руслі розбудови інформаційного суспільства, що заявлено як пріоритет держави в офіційних програмах розбудови країни. А от щодо переваг і недоліків очного навчання під час війни, що заявлено в поточній розвідці як один із напрямів розкриття теми, то їх у наявних сьогодні наукових публікаціях обмаль. Це зумовлено насамперед тим, що від початку війни й до літніх канікул університети країни працювали виключно дистанційно. Дозволена очна форма навчання – це новація початку навчального року 2022-2023. Однак уже очевидно, що очний формат навчальної взаємодії під час війни уже не може бути таким самим, як у доковідні і довоєнні часи. Розрити його особливості ще належить.

З огляду на ситуацію вважаємо, однією з провідних – що під час очного, що під час дистанційного навчання – має стати формування в студентів добре обґрунтованої Т. Андрющенко [15, с. 123-127] здоров'язберігаючої компетентності, яка в сучасному подієвому контексті актуалізувалася як ніколи. Вектор формування означеної компетентності має стати один із істотних складників навчання, адже прямо впливає як на фізичний, так і на психічний стан здобувачів вищої освіти, виступаючи передумовою успішного опанування освітньо-професійних програм [16, с. 136–143].

Мета статті полягає в окресленні та аналітико-інформаційній оцінці особливостей функціонування закладів вищої освіти під час війни, особливо переваг, недоліків та перспектив дистанційного й очного форматів здійснення освітнього процесу в умовах воєнного стану.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нині, у своєму офіційному телеграм-каналі міністр освіти Сергій Шкарлет повідомив, що відповідно до останніх даних перевірок освітніх закладів, укриття, які відповідають усім вимогам, мають 70% закладів фахової передвищої та вищої освіти. Такі заклади освіти мають змогу реалізовувати навчальний процес у традиційному офлайн-форматі, якщо ситуація в регіоні така, що допускає звичайне очне відвідування навчального закладу студентами та роботу адміністрацій і професорсько-викладацького складу. Власне, у більшості ЗВО країни студенти уже почали навчальний процес, однак точних даних щодо співвідношення онлайн та офлайн-форматів МОН не повідомляє. Очна й очно-дистанційна (змішана/гібридна) форми освітнього процесу превалюють у західному й частково центральному й північному регіонах, оскільки безпекова ситуація тут порівняно сприятливіша. Проте ЗВО східного й південного регіонів країни з більш складною ситуацією в плані безпеки віддають перевагу

початку освітнього процесу онлайн. Урядовий портал 29 серпня 2022 року опублікував результати анонімного онлайн-анкетування, проведеного Державною службою якості освіти України із залученням педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти закладів фахової передвищої, вищої освіти. Опитування перевіряло, чи готові учасники освітнього процесу до ймовірних форматів організації навчання у 2022-2023 н.р. Анкетування охопило 24 тисячі учасників, тому його результати цілком є демонстративними та достовірними з питань, що ставилися. Серед респондентів, які належать до ланки вищої освіти (69,4 %) заявили про готовність відновити освітній процес в очній формі у поточному навчальному році. Кожен 10-ий з респондент сповістив, заклад освіти, до якого він належить, розпочне новий навчальний рік в аудиторному варіанті. Проте більшість ЗВО обрали змішаний варіант із чергуванням очних та дистанційних форм інтеракції. Цікаво й те, що 80% усіх респондентів (як студентів, так і викладачів) вважають ефективним здійснення освітнього процесу під час воєнного стану в країні дистанційно [17]. Треба звернути увагу й не те, що попри повномасштабну війну Росії проти України вітчизняні ЗВО продовжують організовувати навчання іноземців та запрошувати абітурієнтів з інших країн до вишів нашої держави, задля чого діяли спеціальні правила вступу для іноземців. Цей аспект знову-таки тяжіє до дистанційного варіанту здійснення навчання, що є компромісним рішенням для обох сторін.

Коли йдеться про переваги очного навчання, вони не обмежуються лише власне навчанням. Це насамперед професійно-практичні, соціальні, психологічні, мотиваційні та наукові переваги. Очне навчання стимулює багато важливих навичок, необхідних студенту, щоб бути корисною й активною особистістю в різних аспектах суспільного буття індивіда.

Взаємодія в реальному часі. Очне навчання забезпечує взаємодію в режимі реального часу між студентом і викладачем, а також між самими студентами. Це незамінна можливість для людей, які краще навчаються завдяки спільній діяльності та груповій роботі. Постановка запитань і отримання відповідей у режимі реального часу, отримання негайного зворотного зв'язку та виконання завдань «тут і тепер» створюють середовище для налагодження якісного зв'язку між суб'єктами освітнього процесу.

Покращення соціальних навичок. Відвідування навчальних занять в очному форматі покращує низку соціальних навичок, необхідних кожному, щоб бути продуктивною особистістю в майбутньому. Наприклад, упевненість у собі і вміння співпрацювати. Упевненість формується через взаємодію сторін навчального процесу, потребу позиціонувати себе серед інших, відстоювати власні погляди, вирішувати конфліктні ситуації, відпрацьовувати ораторські вміння, дисциплінованість, толерантність, уміння організувати власний комунікативний простір, створювати комплексний особистісний імідж. Щодо співпраці, то робота в групах є важливою частиною традиційного процесу навчання, а брак навичок співпраці може суттєво вплинути на професійну конкурентність здобувачів.

Організованість. Наявність встановленого розкладу та термінів, дедлайнів вимагає від студентів уміння організувати свій час і поважати час та увагу інших. Уміння тайм-менеджменту сьогодні є чи не першою запорукою успішної людини, яка повинна вміти синергізувати навчання/роботу та особистий час/сім'ю/розваги. Поза аудиторними заняттями студентам зазвичай складно самоорганізуватися, а віддалена й до того ж асинхронна онлайн-взаємодія створює додаткові негативні чинники, які провокують брак якості засвоєння навчального матеріалу.

Мотивація. Традиційна атмосфера освітньої взаємодії в аудиторії мотивує студентів, на відміну від віртуальних класів, де прокрастинація (досл. «відкладання на завтра») має всі шанси стати звичним явищем, до того ж не тільки для студентів, але й для викладачів, дослідження мотивації яких в умовах дистанційного навчання зазвичай ігнорується науковцями. Очна освіта створює миттєву установку «зараз і тут» для всього процесу навчання.

Доступність. Очне навчання може бути найкращим методом навчання для тих, хто не любить взаємодіяти з ІКТ або не має доступу до технологічних пристроїв. Ця перевага, щоправда, у контексті війни досить сумнівна. Так само сумнівна вона в руслі глобальної цифровізації, про яку вже йшлося вище. У період дії воєнного стану максимальне охоплення учасників навчального процесу все ж відбувається у змішаному форматі, коли кожен студент може обирати найбільш релевантний для себе варіант навчання. Проте саме до таких аспектів гібридної взаємодії виникає багато питань щодо рівноцінності якості знань, рівня сформованості компетентностей, ролі викладача й тарифікації його праці (як забезпечувати водночас два формати навчання для різних студентів) тощо.

Отже, головна перевага очного навчання полягає в тому, що освітній процес відбувається в режимі реальної взаємодії, максимально залучає соціалізацію суб'єктів навчання, навчає вести комунікацію в режимі реального часу й із застосуванням множини чинників, які впливають на успішність комунікації «викладач/студент», «студент/ студент», «викладач/ викладач». Але найголовніше – очний формат дає змогу повноцінно навчатися студентам на практичних спеціальностях, де необхідна широка практика, робота в спеціально обладнаних лабораторіях, уміння користуватися низкою специфічних приладів і де є потреба вчитися виконувати майбутню роботу в максимально близьких до автентичних умовах. На це звертають увагу студенти та викладачі, які майже 2 роки навчалися дистанційно під час карантину, а в складний час війни, коли минула адаптація першого півріччя воєнних дій, змогли повернутися до аудиторного навчання.

Хоча, зараз багато йдеться про те, що онлайн-освіта може цілком замінити традиційне очне навчання, для кожного типу освіти є свої умови та обставини, аби забезпечити відповідну якість. Для низки спеціальностей, треба наголосити, виключно очне навчання не зможе забезпечити належну фахову підготовку. Проте, оскільки онлайн-освіта є найкращим рішенням у час криз, як-от воєнний стан, то й вона має переваги, які передусім полягають у вже обґрунтованих безпечності та широті охоплення учасників навчання.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Оскільки війна в будь-якому разі має тимчасове явище, а цінність людського життя є домінуючою в сучасній аксіологічній парадигмі, основна особливість функціонування закладів вищої освіти в кризових умовах масштабного збройного конфлікту й непрогнозованості, жорстокості дій ворога, зокрема щодо цивільного населення, полягає в балансуванні між усіма чинниками освітнього процесу в такий спосіб, аби безпека всіх суб'єктів вищої освіти була прерогативою. Теперішні дії МОН націлені якраз на максимальну компромісність і плюралізм, диверсифікований підхід до множини варіантів здійснення навчального процесу у ЗВО. З усіх ланок освіти саме ЗВО мають чи не найбільший простір для варіативності моделей навчання з огляду на свідомий вік здобувачів, їхню націленість на результат. Дистанційне навчання продемонструвало безпрецедентну альтернативу очній взаємодії у кризовий час ковіду й на ранніх етапах війни, коли освіта не була готова до аудиторного навчання так, щоб гарантувати безпеку студентів, викладачів, адміністрації. Але з пролонгацією кризового часу на невизначений період очевидним стає й те, що практичні навички, які зумовлені вузькою професійною спеціалізацією, здобути під час дистанційної й поготив асинхронної форми навчання неможливо. Треба взяти до уваги й те, що навчальний період у виші обмежений часом. Якщо врахувати, що карантинні заходи почалися ще в березні 2020 року й тривали чи не весь час до початку війни, то багато студентів за цю пору стали випускниками або пройшли більшу частину освітньо-професійної програми. Очевидно, що це певною позначиться на якості їхньої фахової підготовки та готовності почати роботу за спеціальністю одразу після отримання дипломів. Тому компроміс полягає в тому, щоб за будь-якої (навіть тимчасової – залежно від безпекової ситуації в конкретному регіоні) можливості гарантувати безпеку учасникам освітнього процесу організувати навчання у звичному очному форматі.

Повноцінне уявлення про очний формат вищої освіти в час війни ще належить сформувати залежно від перебігу подій у країні. Тому майбутні розвідки в руслі теми доречно зосередити довкола: 1) питання психологічних особливостей навчання очно під час дії воєнного стану; 2) трансформації очного формату навчання з огляду на попередній досвід виключно дистанційної взаємодії; 3) компенсаторських механізмів у вищій школі для заповнення прогалин у знаннях і вміннях здобувачів, оскільки такі прогалини могли виникнути за час віддаленої навчальної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] International Organization for Migration (IOM). (2022). Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 5 (17 May 2022–23 May 2022). URL: <https://displacement.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-5-17-may-2022-23-may> (дата звернення: 01.09.2022)
- [2] McKee M., Murphy A. Russia invades Ukraine again: How can the health community respond? *British Medical Journal (Clinical research ed.)*. Vol. 376. № 0548.
- [3] Tierney W. G. What Should Higher Ed Learn From World War II? *Inside Higher Ed*. 2021. URL: <https://www.insidehighered.com/views/2021/04/05/higher-ed-should-learn-lessons-world-war-ii-about-serving-public-good-opinion> (дата звернення: 01.09.2022)
- [4] Rajab K. D. The effectiveness and potential of E-learning in war zones: An empirical comparison of face-to-face and online education in Saudi Arabia. *IEEE Access: Practical Innovations, Open Solutions*. 2018. Vol. 6. P. 6783–6794.
- [5] Kozinchuk V., Kuzmenko A., Malona S., Matviienko L., Sonechko O. Competitiveness of Ukrainian higher education in the world aspect against the background of Russian armed aggression. *Revista Eduweb*. 2022. Vol. 16. № 2. P. 166–179.
- [6] Stone R. Ukraine's mounting death toll includes a growing number of researchers. *Science*. 2022. URL: www.science.org/content/article/ukraine-s-mounting-death-toll-includes-growing-number-researchers (дата звернення: 01.09.2022)
- [7] Nazarovets M., Teixeira da Silva J. A. Scientific publishing sanctions in response to the Russo-Ukrainian war. *Learned Publishing*. 2022.
- [8] Velychko O., Khalatur S., Bondarchuk N. Self-regulation system of continual improvement of quality and efficiency in higher education: a case of Ukraine. *Management*. 2022. Vol. 6. № 1. P. 11–26.
- [9] Gonçalves Júnior J., de Amorim L., Neto M., Uchida R., de Moura A., Lima N. The impact of “the war that drags on” in Ukraine for the health of children and adolescents: Old problems in a new conflict? *Child Abuse & Neglect*. 2022. Vol. 128. № 105602.
- [10] Мондич О. Виклики сьогодення—змішане та онлайн навчання у вищій школі. Вища освіта у міждисциплінарному вимірі: від традицій до інновацій. Збірник наукових праць за матеріалами II Міжвузівської науково-практичної конференції (27 березня 2022 р., присвяченої ювілею д.пед.н., проф. Надії Василівни Кічук). Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2022. С. 56–60.
- [11] Крамаренко І., Корнішева Т., Сілютіна І. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*. 2022. Vol. 4. № 9.
- [12] Корнішева Т. Л., Сілютіна І. О. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*. 2022. Вип. 192.
- [13] Шевченко О. М., Твум К. Проблеми й переваги організації дистанційного навчання. Збірник наукових праць ДДТУ. 2022. № 1(38).
- [14] Юрій Р. Ф., Богута В., Нагорняк С. Ефективність дистанційної освіти в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*. 2022. Вип. 8. № 13.
- [15] Андрющенко Т. К. Формування здоров'язберезувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Соціальна педагогіка*. 2012. № 7. С. 123–127.
- [16] Poplavska S., Hordiichuk S., Antonov O., Kiriachok M., Horai O. Formation of health-preserving competence of higher education seekers during Ukrainian language classes in the conditions of distance learning in institutions of higher medical education. *Zhytomyr Ivan Franko state university journal. Pedagogical sciences*. 2022. Вип.1. № 108. С. 136–143.
- [17] Яку форму навчання обирають заклади фахової передвищої та вищої освіти: результати опитування. Урядовий портал. Державна служба якості освіти України. 29 серпня 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yaku-formu-navchannia-obyraiut-zaklady-fakhovoi-peredvysshchoi-ta-vyshchoi-osvity-rezultaty-opytuvannia> (дата звернення: 01.09.2022)

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION DURING THE WAR: FACE-TO-FACE AND DISTANCE FORMS, THEIR KEY ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Horbatiuk Oksana Vasylivna

candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor,
associate Professor of the Department of Pedagogy and Managing an Educational Institution
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamyanets-Podilsky, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-1506-2664
horbatiuk@kpmu.edu.ua

Polishchuk Svitlana Viktorivna

candidate of pedagogical Sciences, associate Professor,
associate Professor of the Department of Pedagogy and Managing an Educational Institution
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamyanets-Podilsky, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-1325-0143
sunrisemoon@email.ua

Abstract. The war creates an additional crisis context for the functioning of higher education. The security situation in the country in general and specifically in the regions of Ukraine directly affects the format in which it is possible to provide educational services in a way that would guarantee the preservation of life, physical and psychological health of all subjects entities of the educational process. After the first six months of the Russian-Ukrainian war had passed, the higher education sector adapted enough for the Ministry of Education and Science's decision to see narratives about the restoration of the traditional face-to-face format of education. The organized work of the Ministry of Education and Science and institutions of higher education (HEI) made it possible to carry out a number of measures so that the academic year 2022/2023 could be started in university classrooms in certain regions of Ukraine. However, the majority of HEIs still preferred the distance learning format. Such a compromise actualizes the need to outline and provide an analytical and informative evaluation of the peculiarities of the functioning of higher educational institutions during the war, especially regarding the advantages, disadvantages and prospects of distance and face-to-face formats of the educational process in the conditions of martial law. The lack of studies of this plan in Ukrainian science was revealed, which is partly due to the lack of experience in the implementation of the educational process during the war in the classroom version. The attention of foreign scientists to the problem of the war in Ukraine in relation to its influence on higher education was also noted. In the review of the literature, the main highways of the disclosure of the topic of higher education in the conditions of war, which directly affect the format of education, are singled out. The prerogatives of higher education during the war are the comprehensive safety of the participants in the educational process and the quality, the formation of all the necessary competences for the possibility of further professional realization. The main disadvantages of distance learning, which can be somewhat compensated by a mixed format, are the lack of real-time interaction, the lack of formation of social skills of learners, lack of organization, motivation and accessibility, with an emphasis on people who find ICT-mediated learning difficult. The full-time format allows students to fully study practical specialties, which require extensive practice, work in specially equipped laboratories, the ability to use a number of specific devices and the need to learn to perform future work in conditions as close as possible to an authentic professional environment. However, it is possible to implement this only where it does not contradict the first prerogative - safety. Further research on the topic should be organized around the analysis of the features of full-time education during the war, taking into account the practical experience of universities that started the academic year in classrooms.

Keywords: institutions of higher education (HEIs), security situation, subjects of the educational process, distance education, face-to-face education, mixed education, martial law, higher school.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] International Organization for Migration (IOM). (2022). Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 5 (17 May 2022–23 May 2022). <https://displacement.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-5-17-may-2022-23-may> (date of access: 01.09.2022)
- [2] McKee, M., & Murphy, A. (2022). Russia invades Ukraine again: How can the health community respond? *British Medical Journal (Clinical research ed.)*, 376, o548. <https://doi.org/10.1136/bmj.o548>
- [3] Tierney, W. G. (2021). What Should Higher Ed Learn From World War II? *Inside Higher Ed*. <https://www.insidehighered.com/views/2021/04/05/higher-ed-should-learn-lessons-world-war-ii-about-serving-public-good-opinion> (дата доступу: 01.09.2022)
- [4] Rajab, K. D. (2018). The effectiveness and potential of E-learning in war zones: An empirical comparison of face-to-face and online education in Saudi Arabia. *IEEE Access: Practical Innovations, Open Solutions*, 6, 6783–6794. <https://doi.org/10.1109/access.2018.2800164>
- [5] Kozinchuk, V., Kuzmenko, A., Malona, S., Matviienko, L., & Sonechko, O. (2022). Competitiveness of Ukrainian higher education in the world aspect against the background of Russian armed aggression. *Revista Eduweb*, 16(2), 166-179. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.02.12>
- [6] Stone, R. (2022). Ukraine’s mounting death toll includes a growing number of researchers. *Science*. www.science.org/content/article/ukraine-s-mounting-death-toll-includesgrowing-number-researchers (дата доступу: 01.09.2022)
- [7] Nazarovets, M., & Teixeira da Silva, J. A. (2022). Scientific publishing sanctions in response to the Russo-Ukrainian war. *Learned Publishing*. <https://doi.org/10.1002/leap.1487>
- [8] Velychko, O., Khalatur, S., & Bondarchuk, N. (2022). Self-regulation system of continual improvement of quality and efficiency in higher education: a case of Ukraine. *Management*, 6(1), 11–26.
- [9] Gonçalves Júnior, J., de Amorim, L., Neto, M., Uchida, R., de Moura, A., & Lima, N. (2022). The impact of “the war that drags on” in Ukraine for the health of children and adolescents: Old problems in a new conflict? *Child Abuse & Neglect*, 128, 105602. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105602>
- [10] Mondych, O. (2022). Vyklyky s'ohodennya–zmishane ta onlayn navchannya u vyshchii shkoli [Today's challenges – blended and online learning in higher education]. Higher education in an interdisciplinary dimension: from traditions to innovations. A collection of scientific works based on the materials of the II Interuniversity Scientific and Practical Conference (March 27, 2022, dedicated to the anniversary of Doctor of Pedagogy, Prof. Nadiya Vasylyivna Kichuk). – Izmail: RVV IDGU, 2022. P. 56–60.
- [11] Kramarenko, I., Kornisheva, T., & Silyutina, I. (2022). Adaptatsiya dystantsiynoho navchannya u vyshchii shkoli do umov voyennoho stanu [Adaptation of distance learning in higher education to the conditions of martial law]. *Perspectives and innovations of science*, 4(9).
- [12] Kornisheva, T. L., & Silyutina, I. O. (2022). Adaptatsiya dystantsiynoho navchannya u vyshchii shkoli do umov voyennoho stanu [Adaptation of distance learning in higher education to the conditions of martial law]. *Perspectives and innovations of science*, 192.
- [13] Shevchenko, O. M., & Twom, K. (2022). Problemy y perevahy orhanizatsiyi dystantsiynoho navchannya [Problems and advantages of distance learning organization]. *Collection of scientific works of DSTU*, 1(38).
- [14] Yurii, R. F., Boguta, V., & Nagornyak, S. (2022). Efektyvnist' dystantsiynoi osvity v umovakh viyny. *Perspektyvy ta innovatsiyi nauky* [Effectiveness of distance education in war conditions]. *Perspectives and innovations of science*, 8(13).
- [15] Andryushchenko, T. K. (2012). Formation of health-preserving competence as a socio-pedagogical problem. *Scientific bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University. Social pedagogy*, 7, 123–127.
- [16] Poplavska, S., Hordiichuk, S., Antonov, O., Kiriachok, M., & Horai, O. (2022). Formation of health-preserving competence of higher education seekers during Ukrainian language classes in the conditions of distance learning in institutions of higher medical education. *Zhytomyr Ivan Franko state university journal. Pedagogical sciences*, 1(108), 136–143.
- [17] Yaku formu navchannya obyayut' zaklady fakhovoyi peredvyshchoyi ta vyshchoyi osvity: rezul'taty opytuvannya. *Uryadovyy portal. Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrayiny* [What form of education do vocational pre-higher and higher education institutions choose: survey results. Government portal. State Education Quality Service of Ukraine]. 29 серпня 2022 року. <https://www.kmu.gov.ua/news/yaku-formu-navchannia-obyaiut-zaklady-fakhovoi-peredvyshchoi-ta-vyshchoi-osvity-rezultaty-opytuvannya> (date of access: 01.09.2022)

УДК 378.018.432:004

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-14-30

Гуревич Роман Семенович

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України,
директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0003-1304-3870
r.gurevych2018@gmail.com

Кобися Володимир Михайлович

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0001-8865-2916
vkobysa@ukr.net

Коношевський Леонід Леонідович

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0002-7710-1251
kl154@i.ua

Коношевський Олег Леонідович

кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри алгебри і методики викладання математики,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0001-8408-1829
oleglk1@ukr.net

Опушко Надія Романівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0002-3013-2675
hmarka52@gmail.com

Драчук Маряна Іванівна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри біофізики
Львівського Національного медичного університету імені Данила Галицького,
м. Львів, Україна
ORCID ID 0000-0002-6667-4767
maryashka0503@gmail.com

ЕЛЕКТРОННА (ДИСТАНЦІЙНА) ОСВІТА І ЗАОЧНЕ НАВЧАННЯ: ТОЧКИ ДОТИКУ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Дослідження спрямоване на підвищення якості заочного навчання за допомогою сучасних педагогічних технологій, методик і засобів навчання. Проаналізовано можливості дистанційних освітніх технологій та електронного навчання, запропоновано методику організації навчання в мережі інтернет. Електронне (дистанційне) навчання приходить на зміну традиційній заочній освіті. Електронні освітні технології повністю відповідають вимогам сучасної концепції безперервної освіти, дозволяють організувати різні форми занять, що активізують пізнавальну

діяльність студентів. Розроблена методика навчання в системі дистанційних освітніх технологій дозволяє: якісно організувати самостійну роботу студентів, розширити можливості для повноцінного сприйняття освітнього матеріалу та створення необхідних умов для результативної роботи й особистісного розвитку здобувачів заочної форми навчання. Під час цього як викладачеві, так і студенту необхідно освоїти сучасні форми та методи навчання, методичні та дидактичні прийоми електронного навчання, впевнено володіти різноманітними засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ); уміти здійснювати моніторинг освітнього процесу, визначати сферу професійних інтересів, виявляти проблеми, що виникають під час здійснення професійної діяльності та знаходити шляхи їх розв'язання, аналізувати та здійснювати свою професійну освіту, виокремлювати суттєві особистісно-професійні завдання самоосвіти, визначати можливі шляхи та способи одержання додаткової професійної освіти, розв'язувати завдання професійного та кар'єрного зростання, використовуючи інформацію, включаючись у комунікації та дотримуючись правил поведінки особистості в інформаційному суспільстві; керувати освітнім процесом. Показано, що застосування дистанційних освітніх технологій, електронного навчання дозволяє створити загальний освітній простір, що відкриває студенту заочної форми навчання можливість побудови індивідуальної траєкторії навчання, що відповідає його індивідуальним потребам і вимогам замовника, тим самим підвищити рівень мотивації здобувача освіти і, як наслідок, якість підготовки фахівця.

Ключові слова: заочна форма навчання, дистанційні освітні технології, електронне навчання, самостійна робота, якість освіти.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Відмінними характеристиками сучасної вищої освіти є: інтенсивне використання в навчанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що забезпечують рівноправне добуття та передачу знань, вільний доступ до освітніх ресурсів, перехід від принципу «освіта на все життя» до принципу «освіта через все життя» – найважливішої проблеми за умов інформаційного суспільства; розвиток соціальних та емоційних здібностей і навичок здобувачів освіти; індивідуалізація добування та передавання знань. Отже, на рівні світової освітньої спільноти, поряд із тенденціями глобалізації та стандартизації, визначилися основні напрями вдосконалення освітніх процесів вищої школи – інформатизація та персоніфікація.

Нині ступінь залучення інтернет до освіти, кількість он-лайн курсів, їх тематика, різні способи реалізації та загальна спрямованість загалом привели до виникнення більш конкретного терміну «e-Learning» (e-Learning або e-education, Electronic Learning або Electronic Education). Європейська комісія (http://eacea.ec.europa.eu/index_en.php) визначає e-Learning як використання нових технологій мультимедіа й інтернет для підвищення якості навчання за рахунок покращення доступу до ресурсів і сервісів, а також віддаленого обміну знаннями та спільної роботи.

Одна із проблем у дослідженні електронного навчання пов'язана з невизначеністю термінології. З одного боку, є безліч різних трактувань однакових за звучанням понять, з іншого боку – різним за звучанням поняттям надають однаковий зміст в описі цифрових технологій. Електронне навчання є повноцінним поняттям, визнаним педагогічною наукою та широко використовуваним освітнім співтовариством. Нині багато говорять про дистанційне та віртуальне навчання, про інтернет-навчання й он-лайн-технології, а також про мобільне навчання тощо, проте всі ці слова виражають, за суттю, різні аспекти електронного навчання. Тому термін «e-Learning», поширений у міжнародному науковому спілкуванні, дедалі частіше зустрічається й у вітчизняному професійному дискурсі.

Наводиться аналіз вживання поняття «електронне навчання», проведеного науковцями Каталонського університету (Universitat Oberta de Catalunya). Останніми було виділено чотири категорії визначень, пов'язаних з електронним навчанням (e-Learning):

1. Електронне навчання як технологія, до прикладу, використання нових технологій мультимедіа й інтернету для підвищення якості навчання шляхом полегшення доступу до ресурсів і послуг, а також віддаленого обміну та співробітництва (Л. Квортруп).

2. Електронне навчання як система доставки контенту, до прикладу, широкий набір додатків і процесів, який використовує наявні електронні ЗМІ (й інструменти) для доставки професійної освіти та навчання до споживача (З. Аббас).

3. Електронне навчання як орієнтація на комунікації, до прикладу, e-Learning – це плановий навчальний діалог за допомогою сучасних засобів комунікації (Хуан Яо Цінь).

4. Електронне навчання як освітня парадигма, до прикладу, e-Learning – це інноваційний підхід у навчанні, що застосовується для того, щоб надати добре продумане інтерактивне середовище навчання будь-якому здобувачу освіти, в будь-якому місці та в будь-який час, використовуючи ресурси різних цифрових технологій поряд з іншими формами освітніх матеріалів, котрі підходять для відкритого середовища навчання (Б. Хан).

Електронне навчання можна визначити, як цілеспрямований, організований процес інтерактивної взаємодії здобувачів освіти між собою й із засобами навчання, інваріантний до їхнього розташування в просторі та часі, що реалізується в специфічній дидактичній системі.

Усе перераховане демонструє різницю в трактуваннях електронного навчання. Але очевидним є факт, що поза сучасними ІКТ воно існувати не може.

Дослідник С. Арафех (S. Arafeh) зазначає, що багато науковців використовують взаємозамінні терміни «електронне навчання» та «дистанційне навчання», визначаючи e-Learning як нове покоління дистанційної освіти [17].

Так, В. Гаманюк доводить, що «під електронним навчанням в широкому сенсі цього поняття прийнято нині розуміти використання інтернет-технологій, в якого є здійснення роботи в мережі та доставка навчального контенту користувачу через посередництво комп'ютера з використанням стандартних інтернет-технологій» [2, с. 214].

Безумовно, погоджуємось із думкою В. Гаманюк, що «у вузькому сенсі під електронним навчанням розуміють форму організованого навчання в закладах освіти, що не передбачає особистого контакту, а базується виключно на контактах за допомогою інформаційно-комунікативних і телекомунікаційних технологій» [2, с. 214].

Заслугує на увагу позиція науковця Р. Грушко, який вважає, що «Електронне навчання» нині є розширенням поняття «дистанційне навчання» та означає різні форми та способи навчання на основі сучасних ІКТ та мережі інтернет. Упровадження сучасних дистанційних технологій в освітню систему традиційного професійного навчання доповнює, удосконалює, розвиває її за рахунок створення мобільного інформаційно-освітнього середовища, на базі яких для вивчення окремих навчальних дисциплін створюються дистанційні курси з навчальними матеріалами для мережного навчання» [4, с. 278].

Загальновідомою є позиція Р. Гуревича, О. Шестопалюка, Л. Коношевського, О. Коношевського, у відповідності до якої «Дистанційне навчання – це цілеспрямований інтерактивний процес взаємодії викладача та здобувача вищої освіти, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, які дозволяють здійснювати навчання на відстані, а отже, надає можливість отримувати освіту у процесі виробничої діяльності, за місцем проживання, можливість організації процесу самоосвіти, планування та здійснення індивідуальної освітньої траєкторії залежно від власних можливостей і потреб, поширює коло людей, яким доступні всі види освітніх ресурсів поза віковими, соціальними обмеженнями, станом здоров'я, підвищує соціальну та професійну мобільність населення» [5, с. 70].

Як засвідчують наші дослідження, дистанційне й електронне навчання (e-Learning) мають спільні точки перетину, але все ж таки це не слова синоніми. Дистанційне навчання є вже не одне десятиліття, тоді як електронне навчання щодо нового явища, пов'язане з розвитком інтернету. Метою електронного навчання меншою мірою є подолання відстані й більшою – використання нових технологій для підвищення ефективності освіти. Електронне навчання не означає виключно дистанційну освіту.

Крім того, дистанційне навчання – фізичний поділ здобувачів освіти з викладачем принаймні на певних етапах навчання. В той самий час як подолання відстані не є

визначальною характеристикою електронного навчання, воно створене з метою збагатити очні лекції, семінари та практичні заняття.

Сфера досліджень електронного навчання є складною та багатовимірною, що охоплює широкий спектр наукових тем: від застосовуваних технологій до соціально-культурних наслідків.

Аналіз останніх досліджень. Однією з суттєвих рис нинішньої вищої освіти є інтенсивне застосовування у фаховій підготовці ІКТ, що забезпечують продуктивне здобування та передавання знань, вільновідпущений доступ до інформаційних ресурсів, перехід від домінанти «освіта на все життя» до домінанти «освіта через усе життя». Тому підвищення результативності фахової підготовки студентів-заочників можна зробити застосовуючи технології електронного навчання.

Покращення заочного навчання засобами цифровізації, дистанційних освітніх технологій вивчали Н. Александрова, В. Биков, І. Гур'єва, Ю. Жук, В. Кухаренко, С. Логінов, А. Стрюк, Ю. Триус, М. Яшанов та ін. Закономірність застосовування електронного навчання в освітньому процесі досліджували А. Арафех (А. Arafeh), С. Гурі-Розенбліт, У. Хортон, Б. Холберг та ін.

Розкриттю багатоманітних аспектів фахової підготовки із застосуванням електронного навчання студентів ЗВО, присвячені роботи Р. Гуревича, А. Гуржія, М. Жалдака, Л. Макаренко, Л. Оршанського, М. Спіріна, Г. Терещука, С. Яшанова й ін.

Розглядові переходу від заочного до дистанційного навчання в умовах становлення інформатизованого суспільства присвячені роботи В. Овсяннікова, Н. Кокорєва, М. Свешнікова й ін. науковців.

Мета статті – дослідження поняття «електронне навчання» та характеристика шляхів і засобів, що забезпечують якість підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінки можливостей використання електронного навчання суперечливі. Зокрема науковець Б. Холберг [18] – прихильник електронного навчання, наголошує, що електронне навчання ставить студентів у фокусі освітнього процесу та проєктування особистісно орієнтованих програм. Науковцем передбачається, що впровадження нових технологій спричинить перетворення освітніх процесів: від провідної ролі викладача в навчанні до висування на перший план студента, і що це перетворення дозволило б студентам розвинути до більш високого рівня навички міркування, свої здібності в розв'язанні проблем, пошуку інформації, комунікативні можливості, творчий потенціал, мислення.

Використання ІКТ є доцільним та ефективним лише тоді, коли враховуються три виміри електронного навчання: технологічний, педагогічний та економічний, які мають узгоджуватися між собою.

З таких позицій правомірним вважаємо твердження дослідниці І. Галаган, що «сьогодні, за наявності ефективних технологій електронного навчання фахових дисциплін, викладач може використовувати синхронні й асинхронні способи комунікації зі студентами-заочниками, організувати індивідуальні та групові проєкти, оперативно здійснювати контроль за самостійною навчальною діяльністю студентів, коригувати виконання завдань, забезпечувати їх навчально-методичними рекомендаціями для освоєння навчальних дисциплін з відповідного фаху і т. ін.» [1, с. 43].

Вінницькі дослідники стверджують, що «одним із найважливіших елементів архітектури змішаного курсу є активний студент. Під час змішаної моделі підхід змінюється на student-centered – сфокусований на студента» [5].

У свою чергу, І. Галаган наголошує, що «зважаючи на те, що процес фахової підготовки студента заочної форми навчання більшою мірою орієнтований на самостійну роботу, то можливості засобів електронного навчання, дозволяють по новому її організувати, активізувати і здійснювати з високою ефективністю.

Студент заочної форми навчання має можливість скорегувати процес фахової підготовки, самостійно розподіляти навчальний час, тобто будувати індивідуальну траєкторію навчання (вибирати послідовність освоєння модулів, темп навчання, формат досліджуваного матеріалу тощо). Отже, важливими факторами результативності є самодисципліна і самоконтроль (саме тому електронне навчання краще підходить для більш вікових студентів-заочників)» [1, с. 43].

Низка дослідників стверджує, що впровадження електронного навчання є складнішим, ніж очікувалося, і що переваги нових технологій далеко не завжди очевидні. Можна виокремити такі проблеми електронного навчання:

- проблема якості електронних курсів (хто і як може їх оцінити);
 - неготовність студентів застосовувати електронні технології в освітніх цілях;
 - неготовність і нездатність викладачів вести підготовку в умовах електронного навчання;
 - проблема супроводу: у ЗВО мало фахівців у галузі електронного навчання, які забезпечують кваліфіковану підтримку викладачам та студентам у навчанні;
 - проблема ідентифікації особи здобувача освіти (немає гарантії, що саме цей студент працює зі змістом курсу);
 - відсутність мотивації ззовні та нестача контролю;
 - відсутність необхідної нормативної бази та проблеми авторського права і пов'язане з цим небажання викладачів виставляти свої ресурси у відкритий доступ;
 - обмеження в застосуванні, до прикладу, не підходить для розвитку навичок роботи в команді, впевненості, комунікабельності, техніки особистої презентації, «живої» дискусії та контролю емоцій тощо;
 - витрати на впровадження і підтримання електронного навчання дуже суттєві.
- Розроблення нового контенту, впровадження та підтримка відповідної технологічної інфраструктури й управління електронним навчанням набагато дорожче, ніж це здається.

Перелічені проблеми електронного навчання набувають гостроти лише у випадку, якщо воно реалізовуватиметься самостійно у відриві від традиційного навчання. Однак, як би не розвивалися ІКТ, електронне навчання не зможе повністю замінити традиційну форму навчання. Тому найбільш ефективним і перспективним вважається так зване змішане (або комбіноване) навчання, засноване на поєднанні принципів і технологій електронного навчання і традиційних аудиторних занять. Це передбачає використання різних форм і технологій здійснення навчального процесу, що робить його різноманітним та забезпечує активну участь самого студента в процесі добування знань. Очевидною перевагою застосовуваних у змішаному електронному навчанні технологій є те, що вони сприяють взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу.

Згідно із Законом України «Про освіту» [8] та Наказу МОН України «Положення про дистанційне навчання» [8] поєднання традиційного та дистанційного навчання («змішане навчання») є однією із пріоритетних форм здобуття освіти. Головне – під час «змішаного навчання» правильно й ефективно розподілити навчальний (теоретичний) матеріал та матеріал, який відведений на практичні заняття здобувачам освіти в аудиторіях (оф-лайн) та віддаленим студентам (он-лайн) [13, с. 92].

Тому слушною є думка Л. Ткаченко, О. Хмельницької про те, що «поняття «змішане навчання» об'єднує традиційне та дистанційне навчання із застосуванням можливостей ІКТ, тобто має на меті створення такого середовища навчання, де викладачі та здобувачі освіти зможуть у зручних для себе обставинах здійснювати сам процес навчання» [15, с. 92].

Цінною для нас є думка В. Кухаренко, С. Березенської, К. Бугайчук та ін. [11], що найбільш суттєво відображає зміст поняття ««змішане навчання». Це цілеспрямований процес здобування знань, набуття вмінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі впровадження і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання».

Основними можливостями e-learning є:

- значна свобода доступу – здобувач освіти має можливість доступу через інтернет до електронних курсів із будь-якого місця, де є вихід до глобальної інформаційної мережі;
 - компетентнісне, якісне навчання – курси створюються за участю цілої команди фахівців, що робить e-Learning зрілим та якісним навчанням;
 - нижчі ціни на доставку навчання – в електронному навчанні доставка освіти включає лише обмін інформацією через інтернет без витрат з боку здобувача освіти на купівлю навчально-методичної літератури;
 - можливість поділу змісту електронного курсу на модулі – невеликі блоки інформації дозволяють зробити вивчення предмета більш гнучким і спрощують пошук потрібних матеріалів;
 - гнучкість навчання – тривалість і послідовність вивчення матеріалів здобувач освіти обирає сам, повністю адаптуючи навчання під свої можливості та потреби;
 - можливість навчання на робочому місці – здобувачі освіти мають можливість здобувати освіту без відриву від роботи (за наявності такої), а також вдома, в дорозі з використанням мобільного інтернету;
 - можливість розвиватися в ногу з часом – користувачі електронних курсів: і викладачі, і студенти розвивають свої навички та знання відповідно до нових сучасних технологій і стандартів. Електронні курси також дозволяють своєчасно й оперативно оновлювати освітні матеріали;
 - можливість визначати критерії оцінки знань – в електронному навчанні є можливість виставляти чіткі критерії, за якими оцінюються знання, одержані студентом у навчанні.
- Крім перелічених можливостей електронного навчання можна додати такі:
- організація зворотного зв'язку між викладачем і студентом;
 - індивідуальний контроль за навчанням – викладач має можливість спостерігати за прогресом, часом виконання завдань і ритмом роботи окремих студентів. Це дає можливість вибудовувати певний графік навчання для студентів і консультувати кожного студента окремо. З іншого боку, студенти також мають можливість контролювати свою успішність і вчасно виправляти свої результати;
 - відповідність готовності сучасних студентів навчатися за допомогою електронного навчання;
 - активне залучення здобувача освіти до освітнього процесу, коли він перебуває в положенні дослідника, організатора й учасника комунікації;
 - посилення пізнавальної активності через наочність, формування в здобувачів освіти чуттєвого представлення про предмет, що вивчається;
 - формування в студента усвідомленої діяльності за рахунок моментального простеження результатів;
 - комплексна оцінка діяльності студента – різноманіття застосування форм оцінювання (самооцінювання, взаємооцінювання, експертна оцінка);
 - можливість подання різноманітної інформації (відео-, аудіо-, текстова, графічна) дозволяють надати навчанню динамічність, гнучкість і високу інтерактивність;
 - можливість реалізації групових он-лайн проєктів, що розвивають навички працювати разом із групою, правильно розподіляти обов'язки та відповідальність за виконання роботи;
 - ставити студентів у центрі освітнього процесу та проектування особистісно орієнтованих програм (дозволяє розробляти власні навчальні програми з урахуванням їхніх інтересів і контролювати свій власний освітній процес);
 - можливість інтерактивного спілкування з одногрупниками та викладачем у будь-якій кількості за допомогою чату, форуму й електронної пошти;
 - можливість документування процесу навчання за допомогою Learning Management System (LMS) або соціальних сервісів, що застосовуються в освітній діяльності;
 - легкість актуалізації освітнього матеріалу, прозорість навчання, швидка доступність статистики для аналізу та можливість роботи з інформацією необмежену кількість разів;

– наявність єдиної автоматизованої системи управління освітнім процесом (електронний деканат, електронні відомості, електронний документообіг, зв'язок LMS з автоматизованою інформаційною системою; забезпечення зручного доступу до електронних баз даних електронної бібліотеки ЗВО).

Отже, крім розв'язання свого першочергового завдання – навчання на відстані через інтернет – електронне навчання також може виступати способом підвищення якості й ефективності традиційного навчання.

Вище перелічені можливості електронного навчання значний акцент роблять на реалізацію індивідуалізації (персоніфікації) підготовки. Величезним потенціалом реалізації індивідуальних освітніх стратегій в межах електронного навчання має модульний характер побудови курсу.

Модульний підхід забезпечує взаємозв'язок цілей навчання з його змістом, коли навчання поділено на відносно самостійні фрагменти, що перебудовуються за цільовою ознакою. Отже, метою модульного підходу є підвищення рівня та якості навчання за рахунок логічно вибудованого матеріалу, на основі створення спеціальних програм, що мають точно задані цілі, ефективно методичне забезпечення й оптимізують навчання за певним набором параметрів.

Модульна побудова змісту навчальних програм ґрунтується на таких принципах:

- 1) цілеспрямований відбір навчального матеріалу та складання його в цільові блоки;
- 2) повнота навчального матеріалу в блоці, його різнобічність та інтегративність;
- 3) забезпечення відносної самостійності модуля, його логічної завершеності;
- 4) методичне забезпечення засвоєння матеріалу студентами та забезпечення зворотного зв'язку з викладачем.

Модульний підхід забезпечує гнучкість і відкритість навчальної програми. Студенти можуть самостійно вибудовувати послідовність вивчення матеріалу, освоюючи зміст усього навчального курсу.

Виділяють такі електронні засоби:

- сервісні програмні засоби загального призначення;
- програмні засоби для контролю та вимірювання рівня знань, умінь та навичок здобувачів освіти;
- електронні тренажери;
- програмні засоби лабораторій віддаленого доступу;
- інформаційно-пошукові довідкові системи;
- електронні підручники.

Акцентуючи увагу на організації самостійної роботи студентів заочної форми навчання на основі дистанційних освітніх технологій, можна застосовувати такі засоби навчання, як:

- електронні навчальні посібники;
- освітні сайти та портали;
- засоби комунікації в режимах он-лайн та оф-лайн;
- автоматизовані навчальні програмні засоби;
- автоматизовані системи мережного тестування;
- мережні навчальні матеріали й електронні освітні ресурси;
- навчально-інформаційні аудіо- та відеоматеріали;
- лабораторні дистанційні практикуми;
- моделюючі програмні засоби;
- електронні бібліотеки з віддаленим доступом.

Однак, з метою підвищення результативності самостійної роботи студентів необхідне комплексне використання перерахованих вище засобів.

Освітній контент в електронному навчанні складається з підручників, лекцій, практичних завдань, тестів та екзаменів лише в електронному вигляді.

Інший важливий компонент електронного навчання – це освітній процес, який передбачає організацію об'єднання викладачів, студентів, системних адміністраторів, а також їхню взаємодію в одному процесі підготовки, а також сама підготовка. Третій компонент – це люди, задіяні у його реалізації: студенти, викладачі, системні адміністратори. Студенти – це важливі учасники електронного навчання, оскільки підготовка загалом та електронне навчання як форма її здійснення зокрема, націлені на набуття студентом необхідних професійних та особистісних компетенцій. Викладачі здійснюють навчальний процес, а системні адміністратори підтримують його нормальне технічне функціонування.

Зовсім недавно набув поширення термін «цифрова компетентність» [3; 16]. Впровадження його в Україні пов'язане зі стрімким проникненням у всі сфери народного господарства інформаційно-цифрових технологій та затвердженням «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» [9].

Слушною є думка С. Литвинової про те, що «цифрова компетентність – це інтегральна характеристика особи, що припускає мотивацію до засвоєння відповідних знань, здібність до вирішення задач в навчальній і професійній діяльності за допомогою комп'ютерної техніки і володіння прийомами комп'ютерного мислення» [12].

У свою чергу, науковець С. Прохорова розглядає «цифрову компетентність педагога як здатність учителя ефективно та результативно використовувати ІКТ у своїй педагогічній діяльності та для свого професійного розвитку. До складових елементів цифрової компетентності також входять додаткові знання, уміння, здатності та ставлення, серед яких технічні навички роботи з ІКТ, здатність застосовувати вказані ресурси у навчально-виховному процесі, та здатність планувати, аналізувати та керувати освітнім та виховним процесом за допомогою ІКТ. Педагог повинен також критично оцінювати ресурси та бути добре ознайомленим з соціальними та етичними аспектами їх використання» [14]

Цікавою для нас є думка Р. Грушко, який наголошує, що «цифрова компетентність стосується впевненого та критичного використання повного спектру цифрових технологій для інформації, комунікації та базового вирішення проблем у всіх аспектах життя» [4, с. 112].

З таких позицій правомірними вважаємо твердження М. Жалдака, Ю. Рамського, М. Рафальської, що «в структурі професійної підготовки сучасного педагога можна визначити наступні ключові положення цифрової грамотності: ефективне використання нових цифрових технологій (інтерактивних засобів обробки інформації, мобільних технологій, електронних ресурсів, засобів цифрової комунікації); ефективна орієнтація в мережі інтернет, вміння шукати та обробляти нові знання, різні форми та види даних, необхідні відомості та інформацію; вміння створювати нові освітні продукти, інтерактивний навчальний матеріал за допомогою сучасних цифрових технологій» [6, с. 3–10].

Електронне навчання, будучи інновацією, зовсім неоднозначно сприймається в суспільстві і насамперед у самій системі освіти. Найбільш сильний опір електронному навчанню з боку викладачів, які побоюються, що вони будуть витіснені з системи освіти. За всієї важливості технології в електронному навчанні ключова роль під час застосування інструментів e-Learning належить викладачеві: він є творцем унікального контенту, працює зі студентами в режимі он-лайн, організовує віртуальні семінари, розробляє віртуальні практикуми. У цьому випадку різко зростають вимоги до професійних компетентностей викладачів, виняткового значення набувають їхні інноваційні здібності, схильності до саморозвитку та самоосвіти. В моделях змішаного навчання викладач повинен вміти поєднувати класичні форми взаємодії зі студентом і найпрогресивніші досягнення у сфері високотехнологічного, індивідуального проєктованого освітнього процесу в середовищі e-Learning. Отже, підготовка викладачів до реалізації електронного навчання є невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу.

Очевидною є ситуація зміни характеру взаємодії між студентом і викладачем.

У сучасному освітньому просторі студент перестає бути об'єктом педагогічного впливу, перетворюється на суб'єкта пізнавальної діяльності. Підготовка студента заочної форми навчання (як і студента очного навчання) спрямована на розвиток активної, творчої діяльності. Завершивши підготовку, студент повинен не просто мати певний обсяг знань і

репродуктивно відтворювати матеріал, а також володіти компетенцією самонавчання, що передбачає здатність до пошуку необхідної інформації, використання різноманітних джерел інформації для розв'язання виникаючих проблем, а також постійне розширення.

3. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Використані методи дослідження: теоретичні – аналіз філософської, теоретико-методологічної, психолого-педагогічної, понятійно-термінологічної літератури, нормативно-програмної документації; педагогічне моделювання, планування, методи узагальнення та систематизації; емпіричні – спостереження, педагогічний експеримент, тестування, бесіда, опис, порівняння; статистичні – якісний та кількісний аналіз результатів експериментальної роботи із застосуванням критерію Фішера, описова статистика.

4. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Педагогічний експеримент надав можливість перевірити ефективність підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання.

Були відібрані основні педагогічні засоби та методи, що застосовуються в практиці підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання, було використано педагогічне спостереження, аналіз навчальних планів і робочих програм підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання, анкетування, опитування, бесіди.

Анкетування проводилося серед студентів перших – третіх курсів заочної форми навчання Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, в якому взяли участь 57 студентів: експериментальна (ЕГ – 27 осіб) і контрольна (КГ – 30 осіб) групи. Студенти КГ навчалися за традиційною методикою, а респонденти ЕГ за розробленою технологією.

Проведений експеримент показав такі результати: в ЕГ професійно-творчий рівень підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання показує більш високу вираженість, у ЕГ діапазон позитивної динаміки в рівнях підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання за даними комплексної діагностики значиміший, ніж в КГ.

Вказані факти свідчать про ефективність пропонованої технології підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання. Так, у групах, де реалізовувалася технологія, відхилення в рівнях підготовки студентів вагоміші, а на контрольний рівень сформованої в процесі підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання ЕГ. Отже, констатуємо, що підготовка студентів заочної форми в умовах електронного навчання під час реалізації її змістовно-технологічного забезпечення виступає в ЕГ компенсуючим чинником і забезпечує ефективність технології, що використовується.

Для оцінки ефективності підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання, і підтвердження достовірності у відмінності між даними етапів експериментальної роботи (констатувального і формуального) ми обрали статистичний критерій Фішера (критерій φ^*).

Здійснювалася перевірка двох статистичних гіпотез:

- гіпотеза про схожість, або так звана нульова гіпотеза, H_0 ;
- гіпотеза про відмінності, або альтернативна гіпотеза, H_1 .

Істотність відмінності результатів вважається на рівні значущості $p = 0,01$ у тому випадку, коли обчислені емпіричні значення φ^* знаходяться в зоні цієї значущості, тобто $\varphi_{\text{емпір.}}^* > \varphi_{\text{крит.}}^*$. Отже, відмінності істотні з вірогідністю 99 % ($P = 1 - p = 1 - 0,01 = 0,99$), а якщо $\varphi_{\text{емпір.}}^* < \varphi_{\text{крит.}}^*$, то спостерігається зворотна залежність – відмінності несуттєві (H_0).

Варто враховувати, що $\varphi_{\text{емпір.}}^*$ визначається як відношення дисперсій двох незалежних вибірок N_1 і N_2 . У процесі цього береться відношення більшої дисперсії до меншої, таким

чином, $\varphi_{\text{емпір.}}^*$ більше одиниці. Наступним етапом є порівняння $\varphi_{\text{емпір.}}^*$ з показниками $\varphi_{\text{крит.}}^*$. Ці показники знаходяться в таблиці значень $\varphi_{\text{крит.}}^*$, їх можна використати як для рівня значущості $p = 0,01$, так і для ступеня свободи $k_1 = N_1 - 1$ і $k_2 = N_2 - 1$.

Порядок використання цього статистичного методу такий.

1. На цьому етапі необхідно впорядкувати емпіричну сукупність і сформулювати

відповідні статистичні ряди розподілу випадкової величини $X = \{x_i\}$.

2. Формулювання гіпотез H_0 і H_1 на підставі яких порівнюватимуться одержані результати.

3. Далі необхідно обчислити статистичні характеристики рядів розподілу, а саме:

– середнє значення $\bar{X} = M(X) = \sum \frac{x_i}{N}$;

– значення дисперсії $D(X) = M(X^2) - (M(X))^2 = \sum \left((x_i^2/N) - \sum (x_i/N) \right)^2$ (обчислені

показники слід занести в таблицю);

– використання критерію Фішера для порівняння дисперсій:

$$\varphi_{\text{емпір.}}^* = D(X)(X)_{\text{minmax}}$$

– пошук табличного критичного значення $\varphi_{\text{крит.}}^*$ на рівні значущості

$p = 0,01$ для ступенів свободи $k_1 = N_1 - 1$ і $k_2 = N_2 - 1$.

4. Характеристика статистичної гіпотези.

Використання критерію Фішера вимагає реалізації таких умов:

– як експериментальна, так і контрольна групи вибірки випадкові;

– потрібно дотримуватися незалежності як вибірок (обсягом N_1 і N_2), так і членів кожної вибірки, що забезпечує їх репрезентативність;

– застосування шкали порядку.

Емпіричні дані (констатувальна та формувальна діагностики) після порівняння за критерієм Фішера мають бути представлені до кожної групи КГ, ЕГ.

1. Констатувальний етап характеризується впорядкуванням емпіричної сукупності за даними діагностики, а також складанням статистичного ряду розподілу випадкової величини x_i (група КГ, обсяг вибірки $N = 30$). Результати виконаних дій оформляються в табл. 1.

Таблиця 1

**Впорядкування емпіричної сукупності за даними діагностики
(група КГ, констатувальний етап)**

Критерії	Мотиваційно-ціннісний			Когнітивний			Особовий			Процесуально-технологічний		
	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Бали (f_i -рівні)	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Кількість учнів n	2	5	23	0	3	27	1	4	25	3	3	24
$f_i \times n_i$	6	10	23	0	6	27	3	8	25	9	6	24
Частоти	$\frac{2}{30}$	$\frac{5}{30}$	$\frac{23}{30}$	$\frac{0}{30}$	$\frac{3}{30}$	$\frac{27}{30}$	$\frac{1}{30}$	$\frac{4}{30}$	$\frac{25}{30}$	$\frac{3}{30}$	$\frac{3}{30}$	$\frac{24}{30}$
$x_i = \sum f_i \times n_i$	39			33			36			39		

$$N = \sum n_i = 30$$

На формувальному етапі важливо скласти статистичний ряд розподілу випадкової величини x_1 (група КГ, обсяг вибірки $N = 30$). Результати виконаних дій оформляються в табл. 2.

2. Щоб порівняти обчислені показники, необхідно визначити основні гіпотези. Пропонуємо нульову гіпотезу, за якої відмінності на констатувальному і формувальному етапах несуттєві, й альтернативну, за якої дані відмінності мають високий рівень суттєвості.

Таблиця 2

**Впорядкування емпіричної сукупності за даними діагностики
(група КГ, формувальний етап)**

Критерії	Мотиваційно-ціннісний			Когнітивний			Особовий			Процесуально-технологічний		
	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Бали (f_i -рівні)	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Кількість учнів n_i	5	15	10	0	17	13	4	16	10	5	22	3
$f_i \times n_i$	15	30	10	0	34	13	12	32	10	15	44	3
Частоти	$\frac{5}{30}$	$\frac{15}{30}$	$\frac{10}{30}$	$\frac{0}{30}$	$\frac{17}{30}$	$\frac{13}{30}$	$\frac{4}{30}$	$\frac{16}{30}$	$\frac{10}{30}$	$\frac{5}{30}$	$\frac{22}{30}$	$\frac{3}{30}$
$x_i = \sum f_i \times n_i$	55			47			54			62		

$$N = \sum n_i = 30$$

3. На цьому етапі важливе формування статистичних характеристик рядів розподілу, який представлений в табл. 1 і табл. 2 з подальшим узагальненням даних у табл. 3.

4. У результаті проведених розрахунків дійшли висновку, що приймається статистична гіпотеза H_0 , а статистичну гіпотезу H_1 варто відхилити.

Таблиця 3

**Статистична характеристика рядів розподілу між показниками КГ
(констатувальний і формувальний етапи експерименту)**

Група	КГ			
	Констатувальний		Формувальний	
Етапи				
Критерії	x_i	x_i^2	x_i	x_i^2
Мотиваційно-ціннісний	39	1521	55	3025
Когнітивний	33	1089	47	2209
Особистісний	36	1296	54	2916
Процесуально-технологічний	39	1521	62	3844
$\sum x_i$	147	–	218	–
N	30	30	30	30
$M(X) = \sum \frac{x_i}{N}$	4,9	–	7,27	–
$(\sum \frac{x_i}{N})^2$	24,01	–	52,85	–
$\sum x_i^2$	–	5427	–	11994
$\sum \frac{x_i^2}{N}$	–	180,9	–	399,8
$D(X) = \sum \frac{x_i^2}{N} - (\sum \frac{x_i}{N})^2$	180,9 – 24,01 = 156,89		399,8 – 52,85 = 346,95	
$\phi_{\text{емпір.}}^* = \frac{D(X)_{\text{max}}}{D(X)_{\text{min}}}$	346,95/156,89=2,21			
$\phi_{\text{крит.}}$ на рівні значущості $p=0,01$ для ступеню свободи $k_1 = k_2 = 29$	2,70			
Порівняння значень критерію ϕ^*	$\phi_{\text{емпір.}}^* < \phi_{\text{крит.}}^*$ 2,21 < 2,70			
Достовірність відмінності	Несуттєва			

Констатувальний і формувальний етап експерименту характеризується здійсненням розрахунків за розробленою і вказаною вище схемою, що порівнянні з розрахунками в КГ. Це необхідно для того, щоб обрахувати статистичні характеристики рядів розподілу між показниками ЕГ.

1. Формування статистичного ряду розподілу випадкової величини x_i для групи ЕГ з обсягом вибірки $N = 27$ (констатувальний етап). Розрахунки оформимо в табл. 4.

Таблиця 4

**Упорядкування емпіричної сукупності за даними діагностики
(група ЕГ, констатувальний етап)**

Критерії	Мотиваційно-ціннісний			Когнітивний			Особистісний			Процесуально-технологічний		
	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Бали (f_i - рівні)	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Кількість учнів n_i	2	5	20	0	5	22	1	5	21	0	6	21
$f_i \times n_i$	6	10	20	0	10	22	3	10	21	0	12	21
Частоти	$\frac{2}{27}$	$\frac{5}{27}$	$\frac{20}{27}$	$\frac{0}{27}$	$\frac{5}{27}$	$\frac{22}{27}$	$\frac{1}{27}$	$\frac{5}{27}$	$\frac{21}{27}$	$\frac{0}{27}$	$\frac{6}{27}$	$\frac{21}{27}$
$x_i = \sum f_i \times n_i$	36			32			34			33		

$$N = \sum n_i = 27$$

2. Формування статистичного ряду розподілу випадкової величини x_i для групи ЕГ з обсягом вибірки $N = 27$ (формувальний етап). Розрахунки оформимо в табл. 5.

Таблиця 5

**Упорядкування емпіричної сукупності за даними діагностики
(група ЕГ, формувальний етап)**

Критерії	Мотиваційно-ціннісний			Когнітивний			Особистісний			Процесуально-технологічний		
	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Бали (f_i - рівні)	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Кількість учнів n_i	11	13	3	12	11	4	10	14	3	13	9	5
$f_i \times n_i$	33	26	3	36	22	4	30	28	3	39	18	5
Частоти	$\frac{11}{27}$	$\frac{13}{27}$	$\frac{3}{27}$	$\frac{12}{27}$	$\frac{11}{27}$	$\frac{4}{27}$	$\frac{10}{27}$	$\frac{14}{27}$	$\frac{3}{27}$	$\frac{13}{27}$	$\frac{9}{27}$	$\frac{5}{27}$
$x_i = \sum f_i \times n_i$	62			62			61			62		

$$N = \sum n_i = 27$$

2. Щоб порівняти обчислені показники, необхідно визначити основні гіпотези. Пропонуємо нульову за якої відмінності на констатувальному і формуальному етапах несуттєві, і альтернативну, за якої дані відмінності мають високий рівень суттєвості.

3. На цьому етапі важливе формування статистичних характеристик рядів розподілу, який представлений в табл. 1 і табл. 2 з подальшим узагальненням даних у табл. 6.

Таблиця 6

**Статистична характеристика рядів розподілу між показниками ЕГ
(констатувальний і формувальний етапи експерименту)**

Група	КГ			
	Констатувальний		Формувальний	
Етапи	x_i		x_i^2	
Критерії	x_i	x_i^2	x_i	x_i^2
Мотиваційно-ціннісний	36	1296	62	3844
Когнітивний	32	1024	62	3844
Особистісний	34	1156	61	3721
Процесуально-технологічний	33	1089	62	3844
$\sum x_i$	135	–	247	–
N	27	27	27	27
$M(X) = \sum \frac{x_i}{N}$	5	–	9,15	–
$(\sum \frac{x_i}{N})^2$	25	–	83,72	–
$\sum x_i^2$	–	4565	–	15253

$\sum \frac{x_i^2}{N}$	–	169,1	–	564,9
$D(X) = \sum \frac{x_i^2}{N} - \left(\sum \frac{x_i}{N}\right)^2$	169,1 – 25 = 144,1		564,9 – 83,72 = 481,18	
$\varphi_{емпир.}^* = \frac{D_{max}(X)}{D_{min}(X)}$	481,18/144,1=3,34			
$\varphi_{крит.}^*$ на рівні значущості $p = 0,01$ для ступеню свободи $k_1 =$ $k_2 = 26$	2,98			
Порівняння значень критерію φ^*	$\varphi_{емпир.}^* > \varphi_{крит.}^* 3,34 > 2,98$			
Достовірність відмінності	Суттєва			

4. У результаті проведених розрахунків дійшли висновку, що приймається статистична гіпотеза H_1 , а статистичну гіпотезу H_0 варто відхилити.

Узагальнення даних експерименту за усіма групами після використання критерію достовірності φ^* Фішера наведене в табл. 7.

Таблиця 7

Оцінка достовірності відмінностей у рівні підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання в КГ і ЕГ

Група	Значення критерію Фішера ($\varphi_{емпир.}^*$)	Достовірність відмінності
КГ	2,21 за $\varphi_{крит.}^* = 2,70$ ($p > 0,01$)	Несуттєва
ЕГ	3,34 за $\varphi_{крит.}^* = 2,98$ ($p > 0,01$)	Суттєва

Рівень достовірності відмінності показників у контрольній і експериментальній групах після зроблених розрахунків дозволив дійти такого висновку:

1) застосування змістовно-технологічного забезпечення підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання дозволяє добитися більшої за високий рівень сформованості;

2) змістовно-технологічне забезпечення підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання заповнює зменшення терміну на професійну підготовку.

У сукупності це забезпечує високу якість підготовки студентів заочної форми в умовах електронного навчання.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кореляція цілей підготовки студентів заочної форми навчання і проблем, з якими вони стикаються, висувають на перший план питання, пов'язані з організацією та здійсненням самостійної роботи студентів у міжсесійний період, а також із контролем за перебігом і результатами діяльності студентів, а це, у свою чергу, відображається на рівні мотивації, включеності здобувачів освіти, якості їхніх знань і загалом на результативності їхньої підготовки. Завжди була очевидною роль викладача в подоланні цих труднощів, але в традиційній системі навчання були відсутні ресурси, які він міг би використати. Електронне навчання здатне допомогти викладачеві в розв'язанні цих питань. Він може використовувати синхронні й асинхронні способи комунікації зі студентами-заочниками, організувати індивідуальні та групові проекти, оперативно здійснювати контроль за діяльністю студентів, коригувати виконання завдань, забезпечувати їх навчально-методичними рекомендаціями для самостійного освоєння навчальних дисциплін тощо.

Одним із найважливіших елементів архітектури змішаного курсу є активний студент. За змішаної моделі підхід змінюється на student-centered – сфокусований на студента.

Оскільки підготовка студента заочної форми навчання більшою мірою орієнтована на самостійну роботу, то можливості електронного навчання, здатні її організувати, активізувати та здійснювати, найбільш актуально. Студент-заочник має можливість скоригувати підготовку, самостійно розподіляти навчальний час, тобто будувати індивідуальну траєкторію навчання (вибирати послідовність освоєння модулів, темп навчання, формат матеріалу, що вивчається тощо). Отже, важливими чинниками результативності стають самодисципліна та самоконтроль (саме тому електронне навчання більше підходить для дорослих студентів).

Однак ІКТ, що застосовуються в електронному навчанні та використовуються для підвищення результативності підготовки студентів-заочників, змушують викладача шукати нові педагогічні методи та прийоми роботи зі студентами, що дозволяють підвищити їхню мотивацію до навчання. Під час традиційного навчання студента навчають, під час змішаного – студенту допомагають навчатися.

Питанням підтримки студентів під час електронного навчання приділено мало уваги, якщо порівнювати, до прикладу, із підтримкою викладачів. Причиною, мабуть, стала традиційно пасивна роль студентів. Проте нині в університетах електронне навчання є сусідом з традиційним викладанням і навчанням, і служби підтримки повинні їх розмежовувати.

Проблеми, з якими стикається студент, не можуть бути подолані лише з можливостями електронного навчання. Така величезна роль якісної підготовки відводиться як праці студента та викладання, так і організації та координації дій студента і викладача, оскільки останній, перетворюючись на тьютора (консультанта) зі своєї дисципліни, неспроможний супроводжувати всю підготовку загалом.

Отже, електронне навчання, будучи інновацією, зовсім неоднозначно оцінюється серед дослідників. Діапазон оцінок коливається від захоплених до песимістичних. Проаналізувавши сутність, труднощі та можливості електронного навчання в цілому, стало можливим визначити потенціал електронного навчання стосовно підготовки студентів заочною формою навчання. Очевидними є перспективи електронного навчання у розв'язанні проблем супроводу (організації та реалізації) самостійної роботи студентів у процесі підготовки; здійснення поточного контролю та самоконтролю підготовки; забезпечення ефективного та своєчасного оновлення освітніх ресурсів і їх доступності; продуктивної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, що забезпечує безперервність підготовки студентів. Потенціал електронного навчання величезний у реалізації індивідуалізації (персоніфікації) підготовки, що виражається в можливості здобувача освіти самостійно розподіляти освітній час, планувати індивідуальну освітню траєкторію: послідовність освоєння дисциплін, модулів, темпи навчання тощо. Це, в свою чергу, трансформує позицію студентів заочної форми навчання з пасивних учасників освітнього процесу в активну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Галаган І. М. Фахова підготовка студентів-заочників із застосуванням технологій електронного навчання. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Вип. 29 : збірник наукових праць / за науковою ред. академіка В. І. Бондаря. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 39–45.
- [2] Гаманюк В. E-Learning, M-Learning, Blended Learning і дистанційне навчання у системі іншомовної освіти Німеччини. Педагогіка і психологія професійної освіти. Львів, 2012. № 2. С. 211–220.
- [3] Гриценчук О. О., Іванюк І. В., Кравчина О. Є., Малицька І. Д., Овчарук О. В., Сороко Н. В. Європейський досвід розвитку цифрової компетентності вчителя в контексті сучасних освітніх реформ. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. № 3. Т. 65. С. 316–336.
- [4] Грушко Р. С. Розвиток цифрової компетентності учнів старших класів як вимога сьогодення. Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 49. Том 1. С. 109–113.
- [5] Гуревич Р. С., Шестопалюк О. В., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л. Комп'ютерно орієнтовані засоби та мультимедійні технології навчання : навчальний посібник ; за редакцією проф. О. В. Шестопалюка. Вінниця: ТОВ Фірма «Планер», 2012. 619 с.

- [6] Жалдак М. І., Рамський Ю. С., Рафальська М. В. Модель системи соціальнопрофесійних компетентностей вчителя інформатики. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2009. № 7. С. 3–10.
- [7] Жевакіна Н. В. Технологія дистанційного навчання: сутність та особливості. Вісник Луган. держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. № 4. 2003. С. 68–73.
- [8] Закон України «Про освіту». URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu> (дата звернення: 27.09.2022).
- [9] Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/ed20180117#n23> (дата звернення: 27.09.2022).
- [10] Кухаренко В. М. Методика розробки дистанційних курсів для державних службовців. Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Вип. 3. Київ, 2008. С. 278–285.
- [11] Кухаренко В. М., Березенська С. М., Бугайчук К. Л. та ін. Теорія та практика змішаного навчання : монографія ; за ред. В. М. Кухаренка. Харків : Міськдрук, НТУ ХП, 2016. 284 с.
- [12] Литвинова С. Г. Віртуальний клас як комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище вчителя загальноосвітнього навчального закладу. Інформаційні технології і засоби навчання. 2011. № 2(22). URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/331/387> (дата звернення: 27.07.2022).
- [13] Наказ МОНУ від 25 квітня 2013 року (№ 466) «Положення про дистанційне навчання». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>. (дата звернення: 12.10.2022).
- [14] Прохорова С. М. Поняття цифрової компетентності вчителя іноземної мови у світовому освітньому просторі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2015. Вип. 4. С. 113–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24 (дата звернення: 9.07.2022).
- [15] Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 75. Т. 3. С. 91–96.
- [16] Трифонова О. М. Інформаційно-цифрова компетентність: зарубіжний та вітчизняний досвід. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2018. Вип. 173. Ч. II. С. 221–225.
- [17] Arafeh S. The implications of information and communications technologies for distance education: Looking toward the future. Final Report Arlington, VA: SRI International, 2004. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.4829&rep=rep1&type=pdf/>. (дата звернення: 7.09.2022).
- [18] Holberg B. Status and trends of distance education: a survey and bibliogr. London: Kogan Page; N.Y.: Nichols, 1981. 200 p.

ELECTRONIC (DISTANCE) EDUCATION AND CORRESPONDENCE EDUCATION: POINTS OF TOUCH, PROBLEMS, PERSPECTIVES

Gyrevich Roman S.

Dean of the Institute, Full academic of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Doctor hab of Pedagogy, Full Professor,
Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-1304-3870
r.gurevych2018@gmail.com

Kobysia Volodymyr M.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Head of the Department of Innovation and Information Technologies in Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-8865-2916
vkobysa@ukr.net

Konoshevskiy Leonid L.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
professor department of Innovation and Information Technology in Education of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky
State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-7710-1251
kl154@i.ua

Konoshevskiy Oleg L.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhaylo Kotsyubynskiy,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-8408-1829
oleglk1@ukr.net

Opushko Nadiia R.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
doctoral student of the department of pedagogy, professional education and management of educational institutions of
Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynsky State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-3013-2675
hmarka52@gmail.com

Drachuk Mariana I.

candidate of Pedagogical Sciences,
Asistent professor of the Department of Halysky Lviv National Medical University,
Lviv, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-6667-4767
maryashka0503@gmail.com

Abstract. The research is aimed at improving the quality of correspondence education with the help of modern pedagogical technologies, methods and teaching tools. The possibilities of distance educational technologies and e-learning are analyzed, the method of organizing training on the Internet is proposed. Electronic (distance) learning replaces traditional correspondence education. Electronic educational technologies fully meet the requirements of the modern concept of continuous education, allow organizing various forms of classes that activate the cognitive activity of students. The developed method of learning in the system of distance educational technologies allows: qualitatively organizing the independent work of students, expanding opportunities for full understanding of educational material and creating the necessary conditions for effective work and personal development of students of correspondence education. During this, both the teacher and the student need to master modern forms and methods of learning, methodical and didactic techniques of electronic learning, confidently master various means of information and communication technologies (ICT); be able to monitor the educational process, determine the sphere of professional interests, identify problems that arise during the implementation of professional activities and find ways to solve them, analyze and carry out one's professional education, distinguish the essential personal and professional tasks of self-education, determine possible ways and methods of obtaining additional professional education, solve the tasks of professional and career growth, using information, engaging in communication and observing the rules of personal behavior in the information society; manage the educational process. It is shown that the use of distance educational technologies, e-learning allows to create a common educational space, which opens the opportunity for a correspondence student to build an individual learning trajectory that meets his individual needs and the requirements of the customer, thereby increasing the level of motivation of the student of education and, as a result, the quality specialist training.

Keywords: correspondence form of education, distance educational technologies, electronic learning, independent work, quality of education.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Halahan I. M. Fakhova pidhotovka studentiv-zaochnykyv iz zastosuvanniam tekhnolohii elektronnoho navchannia. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 17. Teoriia i praktyka navchannia ta vykhovannia. Vyp. 29 : zbirnyk naukovykh prats / za naukovoju red. akademika V. I. Bondaria. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2018. S. 39–45.
- [2] Hamaniuk V. E-Learning, M-Learning, Blended Learning i dystantsiine navchannia u systemi inshomovnoi osvity Nimechchyny. Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity. Lviv, 2012. # 2. S. 211–220.
- [3] Hrytsenchuk O. O., Ivaniuk I. V., Kravchyna O. Ye., Malyska I. D., Ovcharuk O. V., Soroko N. V. Yevropejskij dosvid rozvytku tsyfrovoi kompetentnosti vchytelia v konteksti suchasnykh osvity reform. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia. 2018. # 3. T. 65. S. 316–336.
- [4] R Hrushko. S. Rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti uchniv starshykh klasiv yak vymoha sohodennia. Innovatsiina pedahohika. 2022. Vyp. 49. Tom 1. S. 109–113.
- [5] Hurevych R. S., Shestopaliuk O. V., Konoshevskiy L. L., Konoshevskiy O. L. Kompiuterno orientovani zasoby ta multymediini tekhnolohii navchannia : navchalnyi posibnyk ; za redaktsiieiu prof. O. V. Shestopaliuka. Vinnytsia: TOV Firma «Planer», 2012. 619 s.

- [6] Zhaldak M. I., Ramskyi Yu. S., Rafalska M. V. Model systemy sotsialnoprofesiinykh kompetentnosti vchytelia informatyky. Naukovyi chasopys Natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 2. Kompiuterno-orientovani systemy navchannia. 2009. # 7. S. 3–10.
- [7] N Zhevakina. V. Tekhnolohiia dystantsiinoho navchannia: sutnist ta osoblyvosti. Visnyk Luhan. derzh. ped. un-tu imeni Tarasa Shevchenka. # 4. 2003. S. 68–73.
- [8] Zakon Ukrainy «Po osvitu». URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu> (data zvernennia: 27.09.2022).
- [9] Kontseptsiia rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2018 r. # 67-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/ed20180117#n23> (data zvernennia: 27.09.2022).
- [10] Kukharenko V. M. Metodyka rozrobky dystantsiinykh kursiv dlia derzhavnykh sluzhbovtiv. Prykladna statystyka: problemy teorii ta praktyky. Zb. nauk. prats. Vyp. 3. Kyiv, 2008. S. 278–285.
- [11] Kukharenko V. M., Berezenska S. M., Buhaichuk K. L. ta in. Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia : monohrafiia ; za red. V. M. Kukharenka. Kharkiv : Miskdruk, NTU KhPI, 2016. 284 s.
- [12] Lytvynova S. H. Virtualnyi klas yak kompiuterno orientovane navchalne seredovyshe vchytelia zahalnoosvitnogo navchalnogo zakladu. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia. 2011. # 2(22). URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/331/387> (data zvernennia: 27.07.2022).
- [13] Nakaz MONU vid 25 kvitnia 2013 roku (# 466) «Polozhennia pro dystantsiine navchannia». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>. (data zvernennia: 12.10.2022).
- [14] Prokhorova S. M. Poniattia tsyfrovoi kompetentnosti vchytelia inozemnoi movy u svitovomu osvitnomu prostori. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky. 2015. Vyp. 4. S. 113–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2015_4_24 (data zvernennia: 9.07.2022).
- [15] Tkachenko L. V., Khmelnytska O. S. Osoblyvosti vprovadzhennia dystantsiinoho navchannia v osvitnii protses zakladu vyshchoi osvity. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. 2021. # 75. T. 3. S. 91–96.
- [16] Tryfonova O. M. Informatsiino-tsyfrova kompetentnist: zarubizhnyi ta vitchyzniani dosvid. Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky. Kropyvnytskyi, 2018. Vyp. 173. Ch. II. S. 221–225.
- [17] Arafeh S. The implications of information and communications technologies for distance education: Looking toward the future. Final Report Arlington, VA: SRI International, 2004. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.4829&rep=rep1&type=pdf/>. (data zvernennia: 7.09.2022).
- [18] Holberg B. Status and trends of distance education: a survey and bibliogr. London: Kogan Page; N.Y.: Nichols, 1981. 200 p.

УДК 378.018:004

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-30-37

Добровольська Наталія Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, Україна

ORCID ID 0000-0003-3444-1245

n.dobrovol'ska@vtei.edu.ua

Мерінова Світлана Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем, Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету, м. Вінниця, Україна

ORCID ID 0000-0001-6563-5320

s.merinova@vtei.edu.ua

Добровольський Олександр Ігорович

аспірант 1-го року навчання, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

dobrovol'skiyjr10@gmail.com

ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ЕКОНОМІСТІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ «МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ»

Анотація. У статті порушено проблему формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів. Зазначено, що під цифровою компетентністю розумітимемо здатність адекватно використовувати цифрові технології для виконання професійних завдань та управлінської діяльності. При цьому складовими цифрової компетентності майбутніх фахівців з економіки, на нашу думку, можуть бути визначені наступні: вміле використання цифрових технологій, цифрова безпека, цифрова комунікація, цифрова грамотність. Сучасний економіст не може здійснювати професійну діяльність без використання сучасних цифрових інструментів. Зрозуміло, що діджиталізація суспільства передбачає вдосконалення професійної підготовки майбутніх економістів в умовах інформаційного освітнього середовища закладу вищої освіти.

У статті розглянуто саме дидактичний аспект формування цифрової компетентності майбутнього економіста. Дидактичні принципи визначено як систему основних вимог, якими слід керуватися при визначенні методів та форм навчання, які найбільше сприятимуть формуванню цифрової компетентності майбутніх фахівців економістів, що навчаються за освітньою програмою «Економічна кібернетика» у процесі викладання дисципліни «Моделювання бізнес-процесів». Ураховуючи дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, зазначено, що загально прийнятими дидактичними принципами навчання є такі принципи: принцип зв'язку теорії з практикою науковості; систематичності та послідовності; активності та самостійності; науковості; наочності; доступності навчання; емоційності навчання, контролю і корекції знань. Метою даної статті є виокремлення дидактичних принципів у контексті формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів та розкриття їх шляхів реалізації під час викладання дисципліни «Моделювання бізнес-процесів».

У Вінницькому торговельно-економічному інституті ДТЕУ готують фахівців спеціальності 051 «Економіка» за освітніми програмами «Економічна кібернетика», «Міжнародна економіка», «Економіка бізнесу». Проте, лише в освітній програмі «Економічна кібернетика» зазначено як обов'язкову компоненту дисципліну «Моделювання бізнес-процесів». Саме на прикладі викладання зазначеної дисципліни, виокремлені дидактичні принципи детально описані разом методами та шляхами їх реалізації. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виокремленні організаційно-педагогічних умов та специфічних принципів формування цифрової компетентності студентів майбутніх економістів.

Ключові слова: цифрова компетентність, складові цифрової компетентності, дидактичні принципи, формування цифрової компетентності майбутніх економістів.

1. ВСТУП

Швидкий розвиток цифрових технологій у сучасному світі, стрімка діджиталізація всіх сфер професійного та суспільного життя робить необхідним для працівників економічної галузі володіння високим рівнем цифрової компетентності, яка передбачає впевнене та критичне використання цифрових технологій у професійній діяльності, повсякденному житті та спілкуванні. Згідно з Законом України «Про освіту» цифрова компетентність є однією з ключових компетентностей, необхідних сучасній людині для успішного функціонування в суспільстві.

Європейські дослідження свідчать про те, що сформована цифрова компетентність є однією з 8 ключових компетентностей для навчання впродовж життя (Council Recommendations on key competences for lifelong learning, 2018).

Нині, коли більшість підприємств та організацій переходять в онлайн режим роботи, підготовка фахівців економічного профілю, зазнає значних змін. Освітній процес вищого навчального закладу має ґрунтуватися на поєднанні глибокого засвоєння основ теоретичних фахових знань із набуттям студентами практичних умінь і навичок застосовування цих знань у майбутній професійній діяльності в умовах цифрової трансформації. Слід зазначити, що сучасні випускники економічних спеціальностей мають проявляти високий рівень цифрової компетентності. Звичайно, це дуже складно організувати в освітньому процесі, адже мають бути враховані сучасні тенденції у цифрових технологіях.

Дослідженням питання дидактики вищої школи займалися наступні науковці: П. Автомонов, В. Бондар, О. Коваленко, І. Осадченко, А. Хуторський та інші. Проблематикою професійної підготовки майбутнього фахівця-економіста займались: М. Головань, Г. Ковальчук, Г. Копил, В. Кулішов, Р. Нафієв та ін. Процес формування інформаційно-комунікаційної компетентності досліджували В. Биков, О. Бойцова, В. Бурмакіна, М. Кадемія, О. Овчарук, Н. Сороко, О. Спірін, Е. Хеннер, Л. Хесус, Б. Юссеф та ін.. Учені І. Власюк, О. Глазунова, Т. Коваль, В. Логвіненко, Т. Поясок досліджують проблематику формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх економістів. Аналіз сутності поняття цифрової компетентності її структури, особливостей та підходів до оцінювання представлено в роботах вітчизняних (О. Гриценчук, І. Іванюк, Л. Карташової, І. Малицької, М. Лещенко, О. Овчарук, Н. Сороко, Л. Тимчук та ін.) і закордонних (K. Ala-Mutka, D. Bawden, A. Calvani, Y. Eshet-Alkalai, S. Livingstone, A. Martin, J. Sefton-Green та ін.) учених [1, с.28]. Провівши аналіз досліджень, зазначимо, що проблема формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів є досить актуальною. Розглянемо дану проблему у площині дидактики, а саме окреслимо дидактичні принципи навчального процесу у ракурсі формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів.

Враховуючи дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, зазначимо, що загальноприйнятими дидактичними принципами навчання є такі принципи: науковості; систематичності та послідовності; свідомості; активності та самостійності; наочності; принцип зв'язку теорії з практикою; доступності навчання та врахування індивідуальних особливостей учнів; емоційності навчання. Іноді цей перелік учені-дидакти доповнюють принципами оптимізації навчання, диференціації навчання тощо.

Метою даної статті є виокремлення дидактичних принципів у контексті формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів та розкриття їх реалізаційних механізмів у процесі викладання дисципліни «Моделювання бізнес-процесів».

У Вінницькому торговельно-економічному інституті ДТЕУ готують фахівців спеціальності 051 «Економіка» за освітніми програмами «Економічна кібернетика», «Міжнародна економіка», «Економіка бізнесу». Студенти вивчають дисципліни «Економіко-математичне моделювання», «Моделювання бізнес-процесів», «Основи документообігу», «Інформаційні системи і технології в економіці», «Електронний бізнес», «Моделювання фінансово-господарської діяльності», де досить вдало можна вирішувати питання формування цифрової компетентності. Проте в загальному плані проблема формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів є досить актуальною. На нашу думку, досить важливим є розгляд даної проблеми у площині дидактики, а саме у контексті дидактичних принципів та можливостей їх практичної реалізації при викладанні курсу «Моделювання бізнес-процесів».

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У нашому дослідженні цифрову компетентність розглядатимемо як таку характеристику особистості-фахівця, яка виникла під впливом інноваційних електронних інформаційних технологій. Проте під цифровою компетентністю майбутнього фахівця-економіста розумітимемо здатність адекватно використовувати цифрові технології для виконання професійних завдань та управлінської діяльності. Цифрова компетентність – це, по-суті, набір знань, умінь, навичок (серед яких здібності, стратегії, цінності та обізнаності), які необхідні для використання інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових медіа для вирішення поставлених професійних завдань, розв'язання проблем, комунікації, управління інформацією, співпраці [3]. При цьому складовими цифрової компетентності майбутніх фахівців з економіки, на нашу думку, можуть бути визначені наступні: вміле використання цифрових технологій, цифрова безпека, цифрова комунікація, цифрова грамотність.

Враховуючи дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, під дидактичними принципами розумітимемо систему основоположних вимог, якими потрібно керуватися при визначенні змісту, форм організації і методів навчання, які у найбільшій мірі сприятимуть формуванню цифрової компетентності майбутніх фахівців економічного профілю у відповідності з обраною освітньою програмою «Економічна кібернетика». Дидактичні принципи, а саме: науковості, систематичності та послідовності, доступності, свідомості і активності навчання, наочності, зв'язку теорії та практики, емоційності, контролю і корекції знань, покликані регулювати процес навчання, для успішного формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів у середовищі ВТЕІ ДТЕУ.

Принцип систематичності та послідовності навчання, передбачає: актуалізацію раніше вивченого матеріалу з різних дисциплін. Так, на освітній програмі «Економічна кібернетика» ВТЕІ ДТЕУ цикл математичних дисциплін – вища та прикладна математика; економічна інформатика та економіко-математичне моделювання, викладаються на 1 та 2 курсах, а дисципліна «Моделювання бізнес-процесів» - на 4-му курсі. Викладання даної дисципліни базується на знаннях математичних та інформаційно-комп'ютерних дисциплін. Студенти вивчають оптимізаційні моделі; елементи імітаційного моделювання для дослідження систем масового обслуговування; здійснюють економічний аналіз бізнес-процесів; моделюють бізнес-процеси; моделюють фінансово-господарську діяльність підприємства; прогнозують соціально-економічні процеси; вивчають технології аналізу даних; фінансовий аналіз та ін., що безпосередньо чи опосередковано стосується цифрових технологій. Зауважимо, що нові знання, які отримує студент з використання сучасних цифрових технологій у навчанні, він може використовувати у майбутній професійній діяльності, і саме це сприяє формуванню компонентів цифрової компетентності.

Реалізація даного принципу враховує логічні зв'язки між дисциплінами і досить вдало реалізується завдяки організації он-лайн школи «Економічна діяльність та цифрові технології», де прослідковується логічний ланцюжок: «економіка – діяльність економіста – системи обробки економічної інформації – програмні продукти для економістів – моделювання економічних систем і процесів».

Принцип зв'язку теорії та практики у процесі формування цифрової компетентності майбутніх фахівців економістів передбачає, що у ході навчання студенти повинні засвоїти не лише теоретичний матеріал з дисципліни «Моделювання бізнес-процесів», але й оволодіти способами його застосування на практиці, навчитися ефективно використовувати його у професійній діяльності. Даний принцип забезпечує формування здатності майбутніх економістів до застосування своїх знань та вмінь використовувати цифрові технології на практиці; а також до застосування ефективних методик навчання з використанням цифрових технологій.

Під час вивчення курсу «Моделювання бізнес-процесів» даний принцип наглядно реалізується під час виконання курсової роботи студентом. Працюючи над курсовою роботою, здобувач вищої освіти має: використовувати набуті в освітньому процесі знання для розв'язання конкретної проблеми шляхом побудови та застосування кількісних методів і інформаційних систем; працювати з науковими статтями, монографіями, з методичними та інструктивними матеріалами, статистичною інформацією, критично аналізувати та виявляти їхні позитивні та негативні сторони; аналізувати отримані результати, робити відповідні висновки як теоретичного, так і прикладного характеру. Крім того досить ефективним є проведення майстер-класів фахівців-економістів, організація екскурсії на підприємства (фірми, організації), зустрічі з фахівцями-економістами, відвідування економічних форумів, виставок тощо.

Принцип науковості навчання у процесі формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів досить гарно прослідковується при викладанні дисципліни «Моделювання бізнес-процесів». Так, студенти знайомляться з новими досягненнями цифрових технологій для бізнесу, програмними продуктами, що використовуються у процесі моделювання бізнес-процесів, навчаються моделювати, вивчають технології аналізу даних, веб-аналітику, при цьому навчаються використовувати сучасну наукову термінологію.

Дидактичний принцип науковості реалізується через проведення наукових круглих столів, наукових конференцій, наукових семінар з тематикою «Цифровізація бізнесу», «Використання інформаційних технологій на підприємствах» тощо.

Згідно навчального плану освітньої програми студенти виконують курсову роботу з дисципліни «Моделювання бізнес-процесів». У процесі написання курсової роботи студенти самостійно аналізують праці вітчизняних та зарубіжних фахівців, апробовують методики та інструментарії побудови економічних моделей; вивчають питання, пов'язані з різними аспектами моделювання та аналізу економічних об'єктів і процесів на макро- та мікроекономічному рівнях; вдосконалюють уміння застосовувати їх для розв'язання конкретних практичних завдань; сприяння розвитку пошуку сучасних наукових досягнень у цій сфері та вміння самостійно використовувати їх для вирішення прикладних проблем. Студенти залучаються до конкурсів наукових робіт, грантів, участі в олімпіадах по моделюванню процесів тощо.

Принцип наочності, на нашу думку, є досить важливим, оскільки саме засоби наочності мають досить гарні результати як у засвоєнні нових знань, так і у формуванні цифрової компетентності студентів. Реалізація загальнодидактичного принципу наочності передбачає використання в освітньому процесі мультимедійних пристроїв, елементів дистанційного навчання, модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища (Moodle) тощо. Якщо розповідь викладача поєднується із візуалізацією матеріалу, а саме занурення у конкретний програмний продукт, результат засвоєння знань буде більш продуктивнішим. Для реалізації цього принципу використовуються відеолекції, електронні підручники, медіаконтент тощо.

Принцип свідомості і активності навчання передбачає розуміння студентами того, що вивчається, глибоке усвідомлення і осмислення феномену цифрової економіки, величезного потенціалу сучасних цифрових технологій. Студенти мають свідомо ставитись до процесу навчання, бути допитливими, вчитись самостійно шукати інформацію, аналізувати її, доводити достовірність інформації. Процес формування цифрової компетентності студентів здійснюється через стимулювання в них пізнавальної активності. У процесі вивчення курсу «Моделювання бізнес-процесів» студентам пропонується вирішити певні ситуаційні завдання, де необхідно побудувати оптимізаційну модель та вирішити її засобами ПК. Студенти повинні уміти використовувати набуті знання у сфері цифрових технологій в своєму навчальному досвіді та майбутній професійній діяльності.

Досить вдало реалізується даний принцип при виконанні самостійної роботи з дисципліни. Так студентам, в межах вивчення дисципліни «Моделювання бізнес-процесів», пропонується розробити функціональну модель бізнес-процесу підприємства засобами спеціалізованого програмного продукту для бізнес-моделювання Foxmanager.

Принцип емоційності навчання у процесі формування цифрової компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей передбачає забезпечення у студентів позитивних емоцій. Позитивні емоції є досить великою спонукальною силою для навчання студентів. У студентів з'являється почуття впевненості у своїх силах. Особливо це гарно прослідковується під час захистів проєктів «Моделі бізнес-процесів підприємств». Студенти обговорюють кожен проєкт, з точки зору аналізу засобів виконання, концепції, дискусії щодо адекватності моделі. Успішність процесу формування цифрової компетентності більшою мірою зумовлюється прагненням подолати труднощі, задоволенням від досягнення поставленої мети – стати успішним фахівцем в умовах цифрової економіки. Позитивні емоції знімають напруження, психологічні гальмування у процесі навчання. Даний принцип досить успішно реалізується завдяки інтерактивним методам навчання (зокрема, впровадженню навчальних веб-квестів з дисципліни). Звичайно ж особа самого викладача, стиль викладання, педагогічна майстерність відіграють значну роль в освітньому процесі, а отже у процесі формування цифрової компетентності. Цей факт досить яскраво прослідковується під час вибору студентами вибіркових дисциплін.

Принцип доступності передбачає, щоб весь початковий матеріал, що вивчається в курсі «Моделювання бізнес-процесів» був викладений у зрозумілій формі. Всі знання про цифрову економіку, цифрові технології, цифровізацію суспільства мають бути зрозумілими для студентів у відповідності з рівнем їхнього розумового розвитку та віком. Тому у системі якості освіти «Moodle», яка використовується для дистанційної форми роботи, самостійної роботи студентів над навчальним матеріалом, весь матеріал викладачі розміщують в максимально зрозумілому студентам форматі (візуальне супроводження навчального матеріалу, відео матеріал за можливістю). Звичайно, що весь матеріал розробляється з акцентом на формування цифрових компетентностей, а також зорієнтований на майбутню професійну діяльність. Так, студенти навчаються будувати виробничі функції підприємств. Кожен має можливість працювати за індивідуальною освітньою траєкторією, сам обирає підприємство на базі якого проводить дослідження.

Принцип контролю і корекції знань у процесі формування цифрової компетентності майбутніх фахівців економістів передбачає постійне отримання викладачем об'єктивної інформації про навчальні досягнення студента та реалізацію корекційних заходів на основі порівняння реального ступеня досягнення цілей навчання, реального рівня сформованості у студентів цифрової компетентності із запланованим. Управління освітнім процесом на основі оцінки ступеня досягнення мети навчання, а також ступеня досягнення належного рівня сформованості цифрової компетентності є необхідним атрибутом освітнього процесу як з погляду викладачів, так і з погляду та в інтересах студентів.

Даний принцип досить вдало реалізується засобами модульного контролю, тестового контролю, екзамену, заліку, он-лайн опитування, інтерактивних вправ тощо.

Отже, якщо дивитись на сукупність дидактичних принципів, як на систему вимог, якими потрібно керуватися під час визначення форм і методів навчання, які у найбільшій мірі сприятимуть формуванню цифрової компетентності майбутніх фахівців економістів у відповідності з метою обраної освітньої програми, загальними завданнями навчання і виховання, закономірностями процесу навчання, виокремлено такі дидактичні принципи: систематичності та послідовності, зв'язку теорії та практики, науковості, наочності, свідомості і активності навчання, емоційності, доступності, контролю і корекції знань. Звичайно, такий перелік принципів не є остаточним. Його можна розширювати, вводячи нові дидактичні принципи.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, визначаючи дидактичні принципи як систему основоположних вимог, якими потрібно керуватися під час визначення змісту, форм організації і методів навчання, які у найбільшій мірі сприятимуть формуванню цифрової компетентності економістів у відповідності з метою обраної освітньої програми економічна кібернетика. Визначено наступні дидактичні принципи: систематичності та послідовності, зв'язку теорії та практики, науковості, наочності, свідомості і активності навчання, емоційності, доступності, контролю і корекції знань. Зазначимо, що оскільки дидактичні принципи формування цифрової компетентності майбутніх економістів є багатограними й багатоаспектними, вони залежать від багатьох причин, а саме: рівня цифровізації суспільства, розвитку педагогіки, дидактики, рівня цифровізації окремого закладу, педагогічної майстерності викладача. Проте, проблема формування цифрової компетентності майбутніх економістів у науковій літературі розглядалась з точки зору складових компонентів цифрової компетентності, критеріїв рівня її сформованості, багато праць присвячені формуванню цифрової компетентності майбутніх вчителів. Проте проблема формування цифрової компетентності майбутнього економіста є недостатньо дослідженою. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у виокремленні організаційно-педагогічних умов та специфічних принципів формування цифрової компетентності студентів майбутніх економістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Добровольська Н.В., Добровольський О. І. Розвиток цифрової компетентності майбутніх економістів. зб. наук. пр. X Міжнар. наук.-практ. конф.Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України, Вінниця, 2022. Ч. 2. С.27-33
- [2] Бондар В. І. Дидактика. К., Либідь. 2005. 264 с.
- [3] Добровольська Н.В., Яремко С.А. Формування цифрової компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення математичних дисциплін зб. матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці» Вінниця: ВСП «ВТЕФК КНТЕУ», 2022. С.231-234.с.
- [4] Балюк В. О. Дидактичні принципи формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів. Science Review: Open Access Peer-reviewed Journal. RS Global Sp. z O.O., Scientific Educational Center Warsaw, Poland, 2020. 2(29). С. 20–24.
- [5] Ничкало Н. Г. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика:[монографія]. Хмельницький: ТУП, 2002.334с.
- [6] Кононець Н.В. Функціональна дидактична модель ресурсно-орієнтованого навчання дисциплін комп'ютерного циклу у вищій школі. Social and Economic Aspects of Education in Modern Society. Vol.2. Warsaw, Poland. 2018. С. 38–41.
- [7] Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій: навч. посіб. Хмельницький : ХмЦНП. 2013. 222 с.
- [8] Житеньова Н.В. Візуальні дидактичні засоби: Створення та використання в освітній практиці. Навчально-методичний посібник. Х.: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2019. 89 с.
- [9] Рибалко О. В. Дидактичні засади структурування змісту дистанційного навчання майбутніх інженерів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К., 2004. 33 с.

DIDACTIC ASPECT OF FORMING DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE ECONOMIC SPECIALISTS AT LECTURES OF THE "BUSINESS PROCESS MODELING" COURSE

Dobrovolska Nataliia Viktorivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics and Information Systems,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-3444-1245
n.dobrovolska@vtei.edu.ua

Merinova Svitlana Volodymyrivna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics and Information Systems,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-6563-5320
s.merinova@vtei.edu.ua

Dobrovolskyi Oleksandr Ihorovych

1st year postgraduate student,
Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
dobrovolskiy10@gmail.com

Abstract. The article deals with the problem of forming the digital competence of the future specialist-economist. By digital competence we understand the ability to adequately use digital technologies to perform professional tasks and managerial activities. The components of the digital competence of future economics specialists are: skillful use of digital technologies, digital security, digital communication, digital literacy. A modern economist cannot carry out professional activities without the use of modern digital tools. It is clear that the digitalization of society involves improving the professional training of future economists in the conditions of the informational and educational environment of a higher education institution.

The article examines the didactic aspect of forming the digital competence of the future economist. Didactic principles are defined as a system of basic requirements that should be followed when determining the methods and forms of education that will most contribute to the formation of digital competence of future economists. Taking into account the research of domestic and foreign scientists, it is indicated that the generally accepted didactic principles of education are the following principles: the principle of connection between theory and scientific practice; systematicity and consistency; activity and independence; science; visibility; availability of training; emotionality of learning, control and correction of knowledge. The purpose of this article is to highlight the didactic principles in the perspective of the formation of digital competence of future economists and to reveal the ways of their implementation when teaching the discipline "Business Process Modeling". The Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Derdavy University of Trade and Economics prepares specialists in the specialty 051 "Economics" under the educational programs "Economic Cybernetics", "International Economics", "Business Economics". Only in the educational program "Economic Cybernetics" is indicated as a mandatory component of the discipline "Business Process Modeling".

It is on the example of teaching the specified discipline that the isolated didactic principles are described in detail together with the methods and ways of their implementation. We see the prospects for further research in the identification of organizational and pedagogical conditions and specific principles of forming the digital competence of students of future economists.

Keywords: digital competence, components of digital competence, didactic principles, formation of digital competence of future economists.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Dobrovolska N.V., Dobrovolskyi O. I. Rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv Collection of scientific papers of the X International. of the scientific and practical conference Socio-political, economic and humanitarian dimensions of the European integration of Ukraine. Vinnytsia, 2022. Ch. 2. S.27-33
- [2] Bondar V. I. Dydaktyka. K., Lybid. 2005. 264 s.
- [3] Dobrovolska N.V., Yaremko S.A. Formuvannya tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv u protsesi vyvchennia matematychnykh dystsyplin Collection of materials of the 5th All-Ukrainian scientific and practical conference "Professional competence of the teacher in the conditions of updating the content of education and the requirements of the labor market" Vinnytsia: VSP «VTEFK KNTEU», 2022. S.231-234.s.
- [4] Baliuk V. O. Dydaktychni pryntsypy formuvannya tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv-ekonomistiv. Science Review: Open Access Peer-reviewed Journal. RS Global Sp. z O.O., Scientific Educational Center Warsaw, Poland, 2020. 2(29). S. 20–24.
- [5] Nychkalo N. H. Derzhavni standarty profesiynoi osvity: teoriia i metodyka:[monohrafiia]. Khmelnytskyi: TUP, 2002.334s.
- [6] Kononets N.V. Funktsionalna dydaktychna model resursno-orientovanoho navchannia dystsyplin kompiuternoho tsykladu u vyshchii shkoli. Social and Economic Aspects of Education in Modern Society. Vol.2. Warsaw, Poland. 2018. S. 38–41.
- [7] Maksymenko V. P. Dydaktyka: kurs leksii: navch. posib. Khmelnytskyi : KhmTsNP. 2013. 222 s.
- [8] Zhytienova N.V. Vizualni dydaktychni zasoby: Stvorennia ta vykorystannia v osvithii praktytsi. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Kh.: Kharkivskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H.C. Skovorody, 2019. 89 s
- [9] Rybalko O. V. Dydaktychni zasady strukturuvannya zmistu dystantsiinoho navchannia maibutnikh inzheneriv: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk : spets. 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinoy osvity"; In-t pedahohiky i psykholohii prof. osvity APN Ukrainy. K., 2004. 33 s

УДК 378.6:[004:005.336.2]

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-38-44

Севастьянова Марина Сергіївна

аспірантка кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ORCID ID 0000-0003-3281-9718

marinakosyanchuk93@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Анотація. Тривалий час паперовий підручник був основним засобом навчання, а вчитель - головним джерелом знань. Нині до взаємодії учителя та учня, як суб'єктів освітнього процесу, активно долучаються цифрові технології, саме вони дають можливість швидкого доступу до різної інформації та знань, що постійно нагромаджується та оновлюється. З огляду на це, професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів без володіння цифровою компетентністю, що містить взаємодію з цифровими технологіями неможливе. В статті здійснено аналіз нового підходу до підготовки майбутнього вчителя, якому доведеться працювати в умовах суцільної цифровізації освіти та суспільства. Проаналізовано значення цифрової компетентності майбутнього вчителя початкових класів, що є невід'ємною складовою фахової підготовки.

Використовуючи методи узагальнення і систематизації визначено поняття «цифрової компетентності» та зміст компетентнісного підходу. З'ясовано, що сучасний вчитель початкових класів має досконало орієнтуватися в інформаційному просторі та цифрових технологіях, одержувати інформацію та керувати нею, розробляти електронні продукти (навчальні програми, електронні підручники, електронні методичні комплекси тощо); створювати електронні таблиці, діаграми, презентації, текстові документи; використовувати бази даних; освоювати нові вміння, що допоможуть ефективно працювати та бути конкурентоспроможним в освітньому просторі.

Встановлено, що цифрова компетентність є головною в навчанні впродовж життя, а також однією зі складових професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Здійснено відбір цифрових технологій, що сприятимуть кращому засвоєнню дисциплін студентами закладів вищої освіти (ЗВО).

Ключові слова: цифрова компетентність, цифрова грамотність, компетентності, цифрові технології, освітнє середовище, майбутні вчителі початкових класів.

1. ВСТУП

Тенденції сучасного суспільства вимагають розробки проблем цифровізації в усіх галузях, в тому числі й в освіті, адже пандемія і війна проти України змушують шукати оптимальні шляхи підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти (ЗВО). У зв'язку з соціальними та економічними умовами дистанційне навчання викладачі та студенти сприймають по-різному. У всьому світі більшість вчителів оцінили ефективність дистанційного навчання на низькі оцінки (1-5 з 10), а саме 60% вчителів Японії та США, серед них вчителі з Австралії, Канади та Німеччини. Вони свідчать про збільшення розриву в навчальних досягненнях між державними та приватними школами, де останні мають кращий доступ до засобів ІКТ [12].

У базовій системі освіти дорослих, цифрова компетентність є однією з основних характеристик результативності освіти в ланцюжку визначень письменність - компетентність - культура менталітет. Виокремлення цифрової компетентності як окремої складової професійної компетентності педагога зумовлено активним використанням ІКТ у всіх сферах людської діяльності, в тому числі і в освіті [7].

Головні компоненти цифрової компетентності майбутнього вчителя початкових класів є здатність використовувати набуті знання для роботи у цифровому середовищі; здатність застосовувати інтерактивні та цифрові технології в професійному та особистому житті; знати та слідкувати за новинками функціональних можливостей цифрових технологій.

У процесі введення нових державних стандартів створюється соціальне замовлення системи вищої освіти, що виражається у вимогах до підготовки сучасного покоління вчителів з урахуванням компонентів цифрової компетентності.

Постановка проблеми. Аналізуючи сучасні педагогічні дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених та практики вітчизняної освіти, можна відзначити, що на сучасному етапі зростає інтерес до проблеми цифрової освіти в контексті компетентнісного підходу, необхідне розуміння, що саме тут закладається фундамент майбутнього професіонала та подальший його успіх у діяльності, що буде визначатися тим, наскільки він спроможний реалізувати свій потенціал у практичній діяльності. При вирішенні проблеми підготовки студента до організації діалогу «вчитель – комп'ютер – учень» можна орієнтуватися на принципово важливі педагогічні ідеї вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів і формування особистості вчителя.

Діти, народжені після 2010 року тісно пов'язані з технологіями і хочуть вчити тільки те, що дійсно зацікавить їх. Вчителі стикаються з «цифровими майстрами», які ростуть разом з технологіями, що є особливістю їхнього світу» [10, с. 65]. Це свідчить про те, що сучасна школа має створити середовище, де дітям і вчителям буде комфортно використовувати інноваційні технології. Розробники Концепції Нової української школи радять створити атмосферу, де діти навчатимуться активно мислити та діяти, без остраху висловлювати свої думки. Отже, основною метою освіти в Україні, є підготовка фахівця, який окрім володіння глибокими професійними знаннями на рівні аналізу й узагальнення буде володіти комунікативними і ораторськими вміннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши актуальні педагогічні дослідження зарубіжних і вітчизняних учених, можна відзначити, що на сучасному етапі зростає інтерес до проблем цифровізації в рамках компетентнісного підходу збільшується. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів та формування особистості вчителя в умовах університетської освіти розкриті в працях І. Гавриш, О. Іонової, Л. Петриченко, Г. Пономарьова, К. Степанюка, І. Упатової. Дослідження вітчизняних учених, зокрема В. Барановської, В. Бикова, О. Білоус, Н. Морзе, О. Нікулочкіної, О. Овчарук, О. Співаковського, О. Урсової вказують на важливість цифровізації освіти для майбутнього вчителя початкових класів.

Дослідження В. Андрієвської, Г. Ломаковської, Ю. Первіна, О. Снігура, Р. Гуревича, В. Заболотного, М. Кадемії, Г. Козлакової, О. Міщенко та інших показали, що на етапі професійної підготовки, робота студентів тісно пов'язана з інформаційно-комунікаційними та цифровими технологіями, що значно підвищує ефективність освітнього процесу.

Готовність майбутнього вчителя початкових класів до використання цифрових технологій досліджували М. Левшин, І. Смирнова, В. Шакотько, О. Шиман.

Метою статті є теоретичне обґрунтування проблеми формування цифрової компетентності в майбутніх учителів початкових класів, в умовах університетської освіти.

Теоретичні основи дослідження. Цифрова культура особистості є однією з головних складових загальної культури людини. Це система правил поведінки людини, яких вона дотримується під час використання інформаційно-комунікаційних технологій. Онлайн енциклопедія Вікіпедія трактує поняття «цифрова грамотність» як індивідуальну або колективну працю, що використовує ресурси, інструменти, процеси і системи, що відповідають за оцінювання інформації, одержаної через медіа-ресурси, використання якої слугує для вирішення проблем та здобуття знань [8].

Педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкової школи в ЗВО здійснюється згідно із Законами України «Про освіту» (2019 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.). Всі вони вказують на важливість формування цифрової компетентності у майбутніх учителів початкових класів в умовах університетської освіти. Особливої уваги звертаємо на визначення поняття «компетентність», що зазначене в Законі України «Про освіту» від 16.07.2019 року, статті 1, в загальному положенні №15, за яким «Компетентність - динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших

особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та подальшу навчальну діяльність» [3, с. 380]. Дж.Равен трактує дане поняття, як «комплекс умінь і знань, навичок, що розкриваються в особистісно значущій для суб'єкта діяльності» [13, с. 75].

Дослідники наголошують на тому, що формування компетентності відбувається способом набуття компетенцій, що є комбінацією характеристик і дозволяють забезпечити виконання професійних обов'язків на досить високому рівні. Саме тому крім основних цифрових компетентностей майбутнього професіонала (оформлення текстових документів, порівняльних таблиць, тестів, презентацій) сучасний учитель має володіти інноваційними практиками для впровадження таких моделей навчання, як: синхронне та асинхронне навчання, адаптивне навчання, самостійно направлене навчання, змішане навчання, дистанційне навчання, хмарне та мобільне навчання, перевернутий клас, віртуальні класи, система управління навчальним процесом, система управління e-learning, курсом (CMS), гейміфікація, персоналізація. Найшвидше ці навички зможуть засвоїти молоді вчителі – випускники ЗВО. Тому саме цифровій підготовці таких фахівців необхідно приділити особливу увагу. Щоб постійно підтримувати високим власний рівень, викладачі мають можливість підвищувати свої компетентності (зокрема і цифрову) у закладах післядипломної освіти.

Детальні пошуки в іноземних джерелах дають підстави констатувати, що обидва терміни «компетенція» та «компетентність» англійською мовою визначаються спільним терміном «competence», тому дуже часто при некоректному перекладі два терміни прирівнюються, а від цього втрачається суть поняття.

Однією з обов'язкових якостей сучасного вчителя є наявність саме цифрової компетентності в інформаційно-комунікаційній сфері. В загальному розумінні цифрова компетентність – це здатність та готовність розв'язувати професійні завдання, використовуючи поширені засоби ІКТ. Інтеграція освітніх технологій EdTech (з англ. educational technology) в шкільну освіту змінила спосіб викладання та навчання, що має значний вплив на творчість у навчанні [14].

Необхідно зазначити, що педагогічна освіта постійно змінюється, вдосконалюється, враховуючи потреби суспільства. «Можливості, що несе інтернет у сферу освіти, значно перевершують усі ті потенційні небезпеки, котрі, можливо, в ньому є. Передусім постає питання, яку соціальну роль відіграватиме інтернет в освіті, але це вже залежить не стільки від інтернету, скільки від самого суспільства» [4, с. 205].

На жаль, у майбутніх учителів початкових класів процес опанування цифровими технологіями має неорганізований характер. Це пов'язано з недостатньою підготовкою студента в галузі теорії і практики використання цифрових технологій. Однією з проблем є відсутність бажання цікавитись новими технологіями розвитку особистості, що спрямовані на:

- стимулювання інтересів і мотивацію до саморозвитку;
- підвищення рівня активності і самостійності;
- розвиток навичок, аналіз власної діяльності;
- розвиток прагнення до взаємодії.

Успішне формування цифрової компетентності у даних умовах є чудовим інструментом для майбутнього вчителя в межах організації освітнього простору з дітьми та їхніми батьками. У зв'язку з цим цифрова грамотність є невід'ємною частиною успішності викладача, який нині має справу з цифровим поколінням. Цифрова грамотність (digitalfluency) характеризується обсягом знань та вмінь, що необхідні для ефективного використання цифрових технологій і ресурсів інтернету. Адаптація освіти до цифрового середовища поглибила розрив між поколіннями, що мають різне культурне, економічне і технологічне походження [11].

Уперше поняття «цифрова грамотність» було введено в США і використано в національній реформі вищої освіти. Згідно з американськими освітніми стандартами, студент, який володіє цифровою грамотністю, здатний швидко знайти потрібну інформацію та досконало використати її.

Академік В. Биков значно розширює поняття «цифрової грамотності» й пропонує включити в це значення такі вміння:

- визначати різні можливі джерела інформації, стратегію її пошуку й отримання;
- аналізувати одержану інформацію, використовуючи різного роду та якості схеми, таблиці для фіксації результатів;
- оцінювати інформацію з точки зору її точності, достовірності, достатності для розв'язання завдання;
- відчувати потребу в різноплановій інформації, отримувати її з достовірних джерел, якщо це можливо;
- нарощувати власний багаж знань за рахунок особистої важливої інформації, необхідної для своєї діяльності в різних областях;
- використовувати інноваційні технології при роботі з інформацією;
- працювати з інформацією індивідуально та в групі [1, с. 115].

Якщо раніше велися дискусії про те, хто повинен здійснювати активний процес формування комп'ютерної грамотності в учнів – учитель початкових класів або ж учитель інформатики, то зараз у зв'язку, з переходом на інший освітній стандарт, це питання повністю знято. Вчитель початкових класів, задіявши всі навчальні предмети, має можливість реалізувати всі вимоги стандарту і використовувати цифрові технології в якості інструменту формування у молодших школярів універсальних навчальних дій (пізнавальних, регулятивних і комунікативних), передбачених новим стандартом. Це забезпечуватиме оволодіння учнями головними компетентностями, що становлять основу вміння вчитися.

Науковці В. Биков та Ю. Жук наголошують, що інформаційна освіта в ЗВО формується всіма учасниками освітнього процесу, серед яких:

- держава як громадський інститут, яка визначає матеріальне забезпечення професійної освіти в цілому, соціальне замовлення на формування тієї або іншої системи знань і поглядів;
- науково-педагогічний колектив закладу вищої освіти, який визначає загальні вимоги до студентів, традиції закладу вищої освіти, що зберігаються, форму взаємин науково-педагогічного та студентського колективів тощо;
- вчитель, який визначає зміст програми навчальної дисципліни, вибір навчально-методичної літератури, актуальних методів викладання, стилю спілкування [2, с. 56].

Отже, у підготовці вчителів молодших класів в умовах університетської освіти потрібно формувати цифрову компетентність, що дасть змогу коректно застосовувати цифрові технології у подальшій роботі.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Окреслені факти дали підстави вважати, що цифрову компетентність майбутнього вчителя початкових класів доцільно розвивати в трьох аспектах: особистісному, загальнопрофесійному, методичному. Вбачаємо необхідність широкого впровадження цифрових навичок, оскільки майбутні педагоги знаходяться на різних рівнях цифрової компетентності. Зазначимо, що факторами формування цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів під час навчання у ЗВО визначено:

- вивчення стану компетентності студента;
- стимулювання і орієнтація випускника на вдосконалення професійних навичок;
- пошук шляхів модернізації підготовки студента, що має стати фахівцем «нової генерації».

На перше місце у навчанні майбутні фахівці ставлять інфографіку, обирають інтегрований підхід та STEM-освіту. Вчитель вже втратив статус єдиного джерела знань, адже здобувачі можуть одержати інформацію з будь-якого питання за лічені хвилини маючи цифрові гаджети та доступ до всесвітньої мережі інтернет. Люди, що з'явилися на світ у епоху інтернету, не розуміють життя без нього. Саме центеніалам (ті, хто зростали в епоху стрімкого розвитку цифрових технологій) набагато легше написати повідомлення, ніж зателефонувати чи зустрітися. Вони не ділять світ на цифровий і реальний, а вважають це двома частинками одного цілого [5].

Отже, для покоління центеніалів педагог – це як тьютор у цифровому інформаційному просторі, який ідеально розуміється на предметі та володіє сучасними цифровими технологіями. Те, що минулі покоління називали «технологіями майбутнього», покоління центеніалів вважає невід'ємною частиною повсякденного життя. Саме це, передусім, відрізняє їх від інших поколінь [9]. У зв'язку з цим, у педагогіці постають проблеми впровадження цифрових методів і засобів навчання майбутніх учителів початкових класів, які б посилили сприйняття та розуміння змісту будь-якого навчального курсу. Значної уваги потребує підготовка майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності, оскільки саме їхня робота – це фундамент, закладений у розвиток особистості учня, формування його світогляду, життєвої позиції тощо. Важливо розуміти, що сучасним учням важко тримати увагу на одному об'єкті тривалий час, тому потрібно швидко змінювати види та форми діяльності; вони активно приймають остаточне рішення; цінують свою безпеку в Інтернеті; надають перевагу спокою та стабільності; вони здатні без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження людей іншої раси; виділяють мінімум часу на придбання речей (краще менше, але якісніше). Дане покоління намагається вести здоровий спосіб життя та з повною відповідальністю ставиться до свого здоров'я. Отже, педагогіка нового покоління – це процес об'єднання традиційної та цифрової педагогіки, що є точною наукою, яка використовує електронні елементи з метою удосконалення методів і засобів сприйняття навчального матеріалу.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На підставі аналізу наукової літератури, можемо зробити висновок, що найбільші можливості у підготовці майбутніх учителів початкових класів у ЗВО, має компетентнісний підхід, який спрямований на активізацію діяльності студентів як суб'єктів освітньої діяльності. Особливо актуальною ця проблема є для підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах входження України в Європейський освітній простір, з урахуванням змін пріоритетів в освітній політиці. У зв'язку з військовим станом в Україні розпочато реформування державних стандартів на всіх освітніх рівнях, відбуваються активні процеси інформатизації в освіті.

Характерною та важливою ознакою сучасної професійної діяльності вчителя початкових класів є те, що він пристосовує учнів до освітнього середовища, показує особливості навчання і самоосвіти в умовах цифровізації суспільства, реалізує розвиваючу функцію навчання в умовах інформаційного середовища школи.

Загалом нами виокремлено чотири рівні готовності майбутніх педагогів закладів вищої освіти до застосування цифрових технологій у професійній діяльності: початковий, базовий, продуктивний і високий. В якості показників досягнення магістрантами кожного з рівнів ми використали Європейську рамку цифрової компетентності з внесеними нами змінами і доповненнями [6, с.112].

Для того, щоб майбутній учитель йшов у ногу з часом і прилаштовувався до модерності світу він має акцентувати увагу на формування та розвиток компетенції роботи з цифровими технологіями, а саме:

- знати про існування корисних джерел і вміти ними користуватися ;
- розуміти, вміти перетворювати дані у вербальній, графічній і числовій формах;

- уміти виконувати оцінювання і обробляти інформацію у різноманітних форматах;
- уміти використовувати техніку аналізу;
- використовувати доступ до баз даних з метою розв’язання поставлених завдань.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо в необхідності широкого впровадження цифрових технологій в процес підготовки майбутніх учителів початкових класів з метою якісної підготовки до майбутньої професійної діяльності, підвищенню рівня їхньої цифрової компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ: Атіка, 2009. 246 с
- [2] Биков В. Ю. Лапінський В. В. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2012 р. № 2. С. 3–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2012_2_2 (дата звернення: 24.12.2022)
- [3] Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39 / Закон України про освіту. Закон визнано таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду № 10-р/2019 від 16.07.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.12.2022)
- [4] Гуревич Р., Гордійчук Г., Кадемія М. та ін. Інформаційно-освітній портал у підготовці майбутніх учителів : монографія. Вінниця, Нілан -ЛТД, 2017 р. 502 с.
- [5] Діти ХХІ століття: знайомтесь, центеніали! URL: <http://studway.com.ua/centenial> (дата звернення: 16.12.2022).
- [6] Овчарук О.В. Рамка цифрової компетентності, інструмент для підвищення рівня компетентності громадян у галузі цифрових технологій. Інформаційний бюлетень. URL: <http://iitl.gov.ua/upload/medialibrary/4e9/4e98178912cf9558aac84b388fd9da39.pdf>. (дата звернення: 16.12.2022)
- [7] Ребрина В.А. Цифрова культура педагога. ІКТ-компетентності сучасного вчителя. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти. URL: <http://dn.hoipro.km.ua/ckp/ckp.pdf> (дата звернення: 20.12.2022)
- [8] Цифрова грамотність. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 05.10.2022).
- [9] Центеніали. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 25.12.2022).
- [10] Anderson R.C., Boussetot T., Katz-Buoincontro J., and Todd J, Generating buoyancy in a sea of uncertainty: Teachers creativity and well-being during the COVID-19 pandemic. Organizational Psychology., vol. 11, 2021 URL : <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.614774> (дата звернення 16.12.2022р.)
- [11] Lim C.-P., Zhao Y., Tondeur J., Chai C.-S., and Tsai C.-C., Bridging the gap: Technology trends and use of technology in schools, Ed. Tech. & Soc., vol. 16, no. 2, pp. 59–68, Apr. 2013. URL : <https://drive.google.com/file/d/15hZWq6K0VVQ0xqMezhFKagROwMf3ectH/view>
- [12] Generational breakdown: Info about all of the generations, The Center for Generational Kinetics, 2016р. URL : <https://genhq.com/faq-info-about-generations> № 45 (дата звернення: 22.12.2022).
- [13] Chen K, Dorn E., Sarakatsanni J., and Wiesinger A., Teacher survey: Learning loss is global – and significant, Mar. 1, 2021. URL : <https://www.mckinsey.com/industries/education/ourinsights/teacher-survey-learning-loss-is-global-and-significant> (дата звернення: 19.12.2022).
- [14] Raven J. Quality of Life, the Development of Competence, and Higer Education. Higer Education. 1984. № 13. P. 393–404.
- [15] Lim C.-P., Zhao Y., Tondeur J., Chai C.-S., and Tsai C.-C., Bridging the gap: Technology trends and use of technology in schools, Ed. Tech. & Soc., vol. 16, no. 2, pp. 59–68, Apr. 2013. URL : <https://drive.google.com/file/d/15hZWq6K0VVQ0xqMezhFKagROwMf3ectH/view>

FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHERS OF PRIMARY CLASSES IN CONDITIONS OF UNIAN EDUCATION

Sevastianova Marina Serhiivna

Postgraduate student, Department of Education and Vocational Education, Vinnytsia State

Mikhail Kotzyubinsky Pedagogical University,

Vinnitsa, Ukraine

ORCID ID 0000-0003-3281-9718

marinakosyanchuk93@gmail.com

Abstract. For a long time, a paper textbook was considered the main means of learning, and the teacher was the main source of knowledge. Nowadays, digital technologies are actively involved in the interaction between the teacher and the student as subjects of the educational process in the lesson, they

provide the possibility of instant access to various information and scientific knowledge, which is constantly accumulating and enriching. In view of this, the professional formation of the future primary school teacher without the possession of digital competence, which includes interaction with digital technologies, is impossible. An analysis of a new approach to training students who will work in a digital society was carried out. The value of the digital competence of the future primary school teacher, which is an integral part of pedagogical education, is analyzed.

Using methods of generalization and systematization of the concept of digital competence, the essence of the competence approach is defined. It was found that a modern primary school teacher should: perfectly navigate the information space and digital technologies, receive information and manage it, develop electronic products (curriculums, electronic textbooks, electronic methodical complexes, electronic products, creation of storytelling); create various tables, diagrams, presentations, text documents; use databases; master new skills that will help to work effectively and be competitive in the educational space.

It is noted that digital competence is the main thing in lifelong learning, as well as one of the components of the professional competence of the future primary school teacher. The selection of digital technologies that will contribute to better learning of disciplines by students of higher education institutions (HEIs) has been carried out.

Keywords: digital competence; digital literacy;; competence; digital technologies; educational environment; future primary school teachers.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Bykov V. Yu. Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity. Kyiv: Atika, 2009. 246 s.
- [2] Bykov V. Yu. Lapinskyi V. V Metodolohichni ta metodychni osnovy stvorennia i vykorystovuvannia elektronnykh zasobiv navchalnoho pryznachennia. Kompiuter u shkoli ta simi. 2012 r. № 2. S. 3–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2012_2_2 (data zvernennia: 24.12.2022).
- [3] Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2017, № 38-39 / Zakon Ukrainy pro osvitu. Zakon vyznano takym, shcho vidpovidaie Konstytutsii Ukrainy (ye konstytutsiinyi), zghidno z Rishenniam Konstytutsiinoho Sudu № 10-r/2019 vid 16.07.2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 27.12.2022)
- [4] Hurevych R., Hordiichuk H., Kademiia M. ta in. Informatsiino-osvitnii portal u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv : monohrafiia. Vinnytsia, Nilan -LTD, 2017 r. 502 s.
- [5] Dity XXI stolittia: znaiomtes, tsentenialy! URL: <http://studway.com.ua/centenial> (data zvernennia: 16.12..2022).
- [6] Ovcharuk O.V. Ramka tsyfrovoy kompetentnosti, instrument dlia pidvyshchennia rivnia kompetentnosti hromadian u haluzi tsyfrovyykh tekhnolohii. Informatsiinyi biuleten. URL: <http://iitlt.gov.ua/upload/medialibrary/4e9/4e98178912cf9558aac84b388fd9da39.pdf>. (data zvernennia: 16.12.2022)
- [7] Rebryna V.A. Tsyfrova kultura pedahoha. IKT-kompetentnosti suchasnoho vchytelia. Rozvytok informatsiino-tsyfrovoy kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv v umovakh pislidyplomnoi osvity. URL: <http://dn.hoiippo.km.ua/ckp/ckp.pdf> (data zvernennia: 20.12.2022)
- [8] Tsyfrova_hramotnist. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (data zvernennia: 05.10.2022).
- [9] Tsentenialy. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (data zvernennia: 25.12.2022).
- [10] Anderson R.C., Bousselot T., Katz-Buoincontro J., and Todd J, Generating buoyancy in a sea of uncertainty: Teachers creativity and well-being during the COVID-19 pandemic. Organizational Psychology., vol. 11, 2021 URL : <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.614774> (data zvernennia 16.12.2022r.)
- [11] Lim C.-P., Zhao Y., Tondeur J., Chai C.-S., and Tsai C.-C., Bridging the gap: Technology trends and use of technology in schools, Ed. Tech. & Soc., vol. 16, no. 2, pp. 59–68, Apr. 2013. URL : <https://drive.google.com/file/d/15hZWq6K0VVQ0xqMezhFKagROwMf3ectH/view>
- [12] Generational breakdown: Info about all of the generations, The Center for Generational Kinetics, 2016r. URL : <https://genhq.com/faq-info-about-generations> № 45 (data zvernennia: 22.12..2022).
- [13] Chen K, Dorn E., Sarakatsanni J., and Wiesinger A., Teacher survey: Learning loss is global – and significant, Mar. 1, 2021. URL :<https://www.mckinsey.com/industries/education/ourinsights/teacher-survey-learning-loss-is-global-and-significant> (data zvernennia: 19.12.2022).
- [14] Raven J. Quality of Life, the Development of Competence, and Higer Education. Higer Education. 1984. № 13. R. 393–404.
- [15] Lim C.-P., Zhao Y., Tondeur J., Chai C.-S., and Tsai C.-C., Bridging the gap: Technology trends and use of technology in schools, Ed. Tech. & Soc., vol. 16, no. 2, pp. 59–68, Apr. 2013. URL : <https://drive.google.com/file/d/15hZWq6K0VVQ0xqMezhFKagROwMf3ectH/view>

УДК 378.147+004

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-45-52

Слободянюк Ірина Юріївна

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології та фахових методик,
Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. М. Грушевського»,
м. Бар, Україна

ORCID ID 0000-0002-1249-8729

islobodianuk@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ З ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПРАВО»

Анотація. В умовах цифровізації всіх сфер діяльності людини, юридична галузь також зазнає трансформацій. Очевидно, це має бути враховано і під час підготовки майбутніх правників. У статті обґрунтовується необхідність модернізації підготовки бакалаврів спеціальності «Право» у частині, що стосується опанування сучасними цифровими технологіями та їх подальшого використання в професійній діяльності. На основі аналізу Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право виокремлено компетентності та результати навчання, формування яких безпосередньо залежить від якісного опанування сучасних інформаційно-цифрових технологій. Виокремлено ключові питання, які варто включити до змістового наповнення дисципліни, що відповідатиме за формування цифрової грамотності. Запропоновано використовувати контент національної онлайн-платформи з цифрової грамотності веб-порталу «Дія. Цифрова освіта» під час фахової підготовки студентів спеціальності «Право». Описано структуру та особливості роботи з онлайн-платформою. Серед усього контенту виокремлено освітні серіали (курси), які доречно використовувати при підготовці студентів спеціальності «Право». Коротко охарактеризовано особливості кожного курсу та окреслено перелік питань, які розглядаються. З метою підготовки до складання національного тесту на визначення рівня цифрової грамотності, запропоновано до перегляду перелік освітніх серіалів, розміщених на онлайн-платформі. Зазначено, що освітні серіали (курси) можуть бути рекомендовані викладачем як різновид неформальної освіти. Зроблено висновки щодо векторів модернізації підготовки здобувачів освіти спеціальності «Право» та визначено необхідність подальшого вивчення методичних засад впровадження сучасних онлайн-інструментів та контенту освітніх платформ у освітній процес.

Ключові слова: національна онлайн-платформа з цифрової грамотності; веб-портал «Дія. Цифрова освіта»; підготовка бакалаврів спеціальності 081 Право; освітні серіали (курси).

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Розвиток інформаційних технологій та поширення цифровізації відкриває нове «вікно можливостей» як для громадян, так і для держави в цілому. Трансформаційні процеси, які відбуваються у сучасному суспільстві, обумовлюють необхідність оновлення вимог до компетенцій фахівців різних сфер діяльності. Сьогодні нашій державі особливо необхідні кваліфіковані спеціалісти, які окрім високого рівня професійних знань та умінь, здатні до самоорганізації, самоосвіти, вміють працювати активно та креативно, розуміються у сучасних технологіях та ефективно використовують їх у професійній діяльності.

Розвиток цифрових технологій не оминув сферу юридичних послуг. Як зазначає В. Очеретяний, «для того, щоб мінімізувати рутинну роботу в простих юридичних питаннях чи статистичних даних правники починають звертатися до спеціалістів із цифрових технологій, або самі опановують їх» [1, с. 55]. Щодо останнього – сьогодні існує низка різноманітних вебінарів, тренінгів та курсів, які допоможуть підвищити рівень володіння сучасними технологіями та цифровими інструментами уже практикуючим спеціалістам. Однак, необхідно затрачати час на пошук відповідних курсів та їх вивчення.

10 березня 2021 року Кабінетом Міністрів України було схвалено та затверджено Положення про Єдиний державний веб-портал цифрової освіти «Дія. Цифрова освіта», у

якому задекларовано його призначення, а саме – «реалізація права кожного на якісну та доступну освіту шляхом забезпечення створення можливості дистанційного навчання через Інтернет» [2]. Таким чином контент порталу може бути використаний як здобувачами освіти, так і дипломованими спеціалістами, які бажають покращити свій фаховий рівень.

Веб-портал цифрової освіти є інформаційно-телекомунікаційною системою, яка складається з національної освітньої онлайн-платформи з цифрової грамотності, веб-платформи дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн», освітніх проєктів, аудіо- та відеоматеріалів, текстового контенту, засобів перевірки отриманих знань після роботи користувача з освітніми матеріалами, особистих електронних кабінетів користувачів, карти центрів цифрової освіти, додаткових засобів комунікації, мобільного додатка, інших підсистем та програмних модулів [2].

20 липня 2022 року Наказом Міністерства освіти і науки України №644 затверджено та введено в дію Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право [3]. У контексті нашого дослідження, звертаємо увагу на такі зазначені компетентності та результати навчання, що, на нашу думку, можуть бути повноцінно сформовані та досягнуті за умови оволодіння сучасними цифровими технологіями та їх подальшого використання (таблиця 1).

Таблиця 1

Компетентності	
Загальні	Спеціальні
<ul style="list-style-type: none"> – здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології; – здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями. 	<ul style="list-style-type: none"> – здатність використовувати бази даних органів юстиції та інформаційні технології необхідні під час здійснення юридичної діяльності; – здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.
Результати навчання	
<ul style="list-style-type: none"> – проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел; – складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами; – вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні технології і бази даних; – використовувати комп'ютерні програмами, необхідні у правничій діяльності. 	

Тож заклади освіти, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців у галузі права, повинні зважати на сучасні тенденції і вимоги та модернізувати підготовку майбутніх правників, які будуть здатні ефективно працювати та бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Зважаючи на вищезазначене, питання підготовки майбутніх правників до професійної діяльності в умовах цифровізації суспільства, розвиток їх цифрової грамотності, є надзвичайно актуальними. Зазначимо, що в межах нашого дослідження, під поняттям цифрова грамотність розуміємо «наявність навичок, необхідних для життя, навчання і роботи в суспільстві, де спілкування і доступ до інформації здійснюється за допомогою цифрових технологій (інтернет-платформи, соціальні мережі, мобільні пристрої тощо)» [4, с.54].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання застосування сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності юристів, теоретичні та методичні основи їх впровадження в освітній процес під час підготовки здобувачів освіти юридичних спеціальностей неодноразово розглядалися у працях А.Г. Бочевар, Х.Б. Романів, В.Є. Ромашенко, Н.Г. Русіної, О.С. Федорчук, О.О. Храпенко, М.І. Шермана та ін.

Останнім часом особливої популярності набуває національна онлайн-платформа з цифрової грамотності Веб-порталу «Дія. Цифрова освіта», на якій розміщено освітні серіали (курси), присвячені висвітленню новацій, зокрема, у сфері права та їх практичному використанню у юридичній діяльності. Однак, використання подібних курсів в освітньому процесі є малодослідженим, що і обумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є огляд та опис контентного наповнення національної онлайн-платформи з цифрової грамотності, що може бути використано в процесі підготовки майбутніх фахівців спеціальності 081 «Право» у закладах вищої освіти.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах трансформації суспільства юридична діяльність набуває нових властивостей, які тісно пов'язані з його інформатизацією [5]. Популяризація Legal Tech змушує переглянути традиційні підходи до вирішення юридичних питань за рахунок впровадження інформаційно-цифрових технологій в сферу правових послуг, що в свою чергу обумовлює необхідність та важливість підготовки здобувачів освіти до їх вмілого використання у професійній діяльності.

Контент навчальних дисциплін, що забезпечують формування вміння використовувати новітні засоби та технології, повинен бути актуальним та сучасним. На нашу думку, варто приділяти увагу розгляду таких питань:

- пошук, аналіз та перевірка достовірності отриманої інформації шляхом використання можливостей сучасних інформаційних технологій для ефективного вирішення правових завдань;
- робота зі спеціалізованими інформаційно-правовими системами;
- використання функціоналу сучасних онлайн-сервісів, мобільних додатків та чат-ботів юридичного спрямування;
- сучасні способи та інструменти візуалізації даних у професійній діяльності юриста;
- робота з хмарними сервісами, які забезпечують можливість віддаленої колективної співпраці;
- використання сучасних засобів комунікації – сервіси відеоконференцзв'язку, месенджери тощо;
- забезпечення інформаційної безпеки;
- основи кібергігієни;
- використання кваліфікованого електронного підпису;
- сучасний стан та перспективи використання штучного інтелекту у правосудді;
- використання онлайн-платформ для самоосвіти;
- вільне володіння сучасними технічними засобами, що покликані спрощувати чи автоматизувати шаблонну роботу.

Розглянемо структуру та контентне наповнення національної онлайн-платформи з цифрової грамотності веб-порталу «Дія. Цифрова освіта» та можливості її використання в освітньому процесі при підготовці майбутніх правників. Перейшовши за адресою <https://osvita.diia.gov.ua>, користувач потрапляє на головну сторінку. Весь контент структурований за розділами: *навчання*, *цифрограм* та *про проєкт*. Варто зазначити, що на сайті передбачено можливість здійснення пошукового запити.

До розділу *навчання* входять: освітні серіали (курси), гайди та подкасти на різну тематику, інформація про експертів, які беруть участь у проєкті, рейтинг користувачів, корисні посилання та довідник із тлумаченням сучасних термінів.

Щоб перевірити рівень своєї цифрової грамотності необхідно скористатися розділом *цифрограм*. Виконавши завдання національного тесту, користувач отримає сертифікат, що засвідчує рівень цифрової грамотності та ступінь володіння визначеними компетентностями (рис. 1.). Цифрограм доступний за такими напрямками: для громадян, для вчителів, для державних службовців та медичних працівників.

Розділ *про проєкт* містить основні відомості щодо мети та команди проєкту, інформацію про мережу хабів цифрової освіти в Україні, новини, результати дослідження цифрових навичок українців у різні роки та статистику щодо використання сервісу.

Рис. 1. Зразок сертифікату цифрограму для вчителів

Для повноцінного використання онлайн-платформи, користувачеві необхідно зареєструватися. Після цього він матиме власний електронний кабінет, у якому відобразатиметься особиста інформація, переглянуті освітні серіали, сертифікати, отримані після проходження тестів, а також нагороди та місце в загальному рейтингу. Важливо зазначити, що весь контент безкоштовний та доступний як з мобільного пристрою, так і з персонального комп'ютера. Таким чином, немає жодних обмежень щодо використання даної онлайн-платформи.

Крім самоосвіти, вбачаємо перспективи у використанні матеріалів даної онлайн-платформи безпосередньо в освітньому процесі. Зупинимося детальніше на освітніх серіалах (курсах), яких на даний час налічується понад 70. Широка тематика та зручні фільтри допоможуть знайти та ознайомитися з корисною та актуальною інформацією як для школярів та здобувачів вищої освіти, так і для уже практикуючих спеціалістів та батьків. На наш погляд, під час підготовки бакалаврів спеціальності 081 «Право» доцільно використовувати такі курси (освітні серіали).

«Цифрові юристи» – курс, створений для надання відповіді, чому право та ІТ почали зближуватися. У ньому розглядаються: питання цифровізації у праві; сучасні технічні сервіси та чат-боти, які є інструментом вирішення типових завдань у діяльності юриста; сутність та приклади використання технології Blockchain в юридичній діяльності; юридичні професії майбутнього та ін. Запрошені експерти наводять приклади українських та світових юридичних стартапів та діляться порадами і способами залучення ресурсів для реалізації власних проєктів [6]. Серіал налічує 4 серії тривалістю 5-8 хвилин, кожна з яких передбачає виконання короткого тесту. По завершенню опанування курсу, з метою отримання сертифікату, необхідно скласти фінальний тест.

Як зазначає В. Іонан, заступниця Міністра цифрової трансформації з питань євроінтеграції, «проект адресований насамперед спеціалістам юридичної галузі – теперішнім і майбутнім. Серіал допоможе студентам юридичних напрямків зрозуміти, які фахові компетенції вимагатиме від них ринок юридичних послуг після завершення навчання, а досвідченим юристам надасть вектор, в якому напрямку можна розвивати власну практику задля посилення конкурентоспроможності» [7].

Логічним продовженням попереднього є освітній серіал «Цифрові юристи 2.0» [8]. Він складається з 6 серій тривалістю 5-8 хвилин. Перша серія присвячена питанням людиноцентричного підходу у правосудді, друга – відкритим та персональним даним, третя – принципам роботи та напрямам використання штучного інтелекту у роботі юриста, четверта – юридичному дизайну, п'ята – онлайн-інструментам для дистанційної роботи

юристів та альтернативним постачальникам юридичних послуг, шоста – огляду послуг, які можна отримати через платформу «Дія». Успішне виконання фінального тестування дає можливість отримати сертифікат обсягом 0,1 кредиту ЄКТС.

Освітній серіал «Персональні дані» [9] допоможе розібратися з сутністю поняття «персональні дані» та їх захистом, політикою приватності, тонкощами безпечного використання онлайн-послуг і соціальних мереж без шкоди для особи. Програма курсу передбачає перегляд 7 коротких за тривалістю серій, у яких сертифікований експерт з питань інформаційної приватності Дмитро Корчинський у доступній формі пояснює матеріал, а запрошені гості ставлять актуальні запитання та перевіряють надані поради. Також у вільному доступі надаються шаблони *запиту* на доступ до персональних даних та *скарги* на порушення прав на захист персональних даних. Для отримання сертифікату проходження курсу необхідно дати правильні відповіді на запитання фінального тесту.

Готовність постійно оновлювати знання і навички, вміння використовувати в практичній діяльності сучасні інструменти, які полегшують виконання завдань та посадових обов'язків, є важливою рисою сучасного фахівця будь-якої галузі. Сьогодні досить популярними є інструменти Google, використання яких може бути ефективним як у професійній діяльності, так і в повсякденному житті. Для ознайомлення із функціоналом деяких із них можна скористатися освітнім серіалом «**Цифрова грамотність державних службовців 1.0. на базі інструментів Google**» [10]. Він передбачає перегляд 15 серій, кожна з яких має практичне спрямування – вирішення конкретних ситуацій, що можуть виникати в професійній діяльності. Сертифікований тренер Google for Education, директор Академії цифрового розвитку Антоніна Букач допомагає розібратися з усім різноманіттям онлайн-інструментів, серед яких:

- *Gmail* – безкоштовна служба електронної пошти;
- *Google Calendar* – веб-додаток і сервіс для планування зустрічей, подій і справ;
- *Google Keep* – сервіс, призначений для створення і зберігання нотаток;
- *Google Docs* – безкоштовний хмарний офісний пакет, що включає в себе текстовий і табличний редактори та службу для створення презентацій;
- *Google Forms* – інструмент, що надає можливість легко та швидко складати опитування, анкети, а також збирати іншу інформацію з її подальшим аналізуванням;
- *Google Sites* – безкоштовний конструктор сайтів;
- *Google Scholar* – пошукова система вільного доступу, яка індексує повний текст наукових публікацій всіх форматів і дисциплін;
- *Google Classroom* – інструмент, за допомогою якого можна організувати та оптимізувати робочий процес (не лише освітній);
- *Google Public Data Explorer* – інструмент, що надає та візуалізує загальнодоступні дані і прогнози від цілого ряду міжнародних організацій і наукових установ;
- *Google Alerts* – інструмент, який надає можливість користувачеві налаштувати сповіщення щодо появи нової інформації в онлайн-просторі відповідно до зазначених ключових слів;
- *Google Мої карти* – сервіс, який дозволяє легко створювати карту улюблених місць, а також дозволяє налаштувати їх перегляд, редагування та вбудовувати на сайт;
- сервіси для скорочення посилань.

Для отримання сертифікату про проходження даного курсу потрібно виконати підсумкове тестування.

В умовах сьогодення, для забезпечення доступу до отримання публічних послуг онлайн, використання цифрових сервісів та електронного документообігу, реалізації функцій електронної демократії, необхідний електронний підпис. Щоб ознайомитися з даним поняттям та відповісти на всі питання, що з ним пов'язані, створено курс «Електронний підпис» [11], програма якого передбачає опрацювання 7 серій тривалістю 4-9 хвилин та отримання сертифікату. Користувач ознайомиться із сутністю та призначенням електронного цифрового підпису, дізнається у яких ситуаціях він потрібен, як отримати кваліфікований

електронний підпис, як використовувати його для підписання документів та перевіряти уже наявний, як пройти електронну ідентифікацію, а також як зробити усе це з мобільного телефону, щоб із легкістю отримувати більший спектр послуг.

Поширення цифровізації в усі сфери життя та діяльності людини, активне використання девайсів та сервісів, які зберігають про нас багато особистої інформації, вимагають дотримання певних правил поведінки для забезпечення від загроз у кіберпросторі. На національній онлайн-платформі представлено освітні серіали, які ознайомлять та продемонструють на реальних прикладах як не стати жертвами кіберзловмисників. Одним із них є серіал «Основи кібергігієни», який створено в рамках проєкту «Посилення спроможностей українських державних органів у сфері кібергігієни та кібербезпеки», що реалізується Координатором проєктів ОБСЄ в Україні за підтримки Міністерства закордонних справ і міжнародного розвитку Великобританії та Федерального міністерства закордонних справ Німеччини [12]. Метою курсу є засвоєння базових принципів кібергігієни та дій у випадку виявлення інформаційних атак. Програма курсу включає 8 серій тривалістю 4-7 хвилин, під час перегляду яких можна дізнатися:

- що таке «кібергігієна»;
- види хакерських атак;
- поняття «соціальної інженерії», її прийоми, методи та принципи;
- рекомендації щодо організації безпечного використання мережі Інтернет;
- особливості використання електронної пошти;
- загальні рекомендації з використання програмного забезпечення та типи шкідливого ПЗ;
- особливості налаштування конфіденційності та інших питань безпеки в соціальних мережах;
- правила безпечної роботи з мобільними пристроями;
- загрози, які виникають під час використання змінних носіїв інформації;
- види маніпуляцій з інформацією у кіберсфері та інше.

Також до деяких серій подано додаткові матеріали, які доступні для завантаження. У них представлена корисна інформація або результати проведених досліджень з теми, про яку розповідали в серії. Курс завершується складанням тесту, з можливістю отримати сертифікат, що засвідчує успішне його проходження, обсягом 0,33 кредиту ЄКТС.

Кібершахрайство з сім-картою стало поширеною проблемою, адже жертвою може бути будь-хто – від звичайного громадянина до власників компаній. З метою попередження та захисту від кібершахраїв Міністерством цифрової трансформації України за підтримки агентства з міжнародного розвитку США (USAID), Кіберполіції, Урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події України, яка функціонує в складі Державного центру кіберзахисту CERT-UA, та Національного банку України було створено освітній серіал «Обережно! Кібершахраї» [13]. Впродовж перегляду 4 серій користувачі дізнаються: як відновити номер телефону, якщо віддалено замінили сім-карту; як діяти в разі втрати або викрадення мобільного телефону; як розпізнавати й протидіяти фішингу та вішингу. Засвоєння курсу завершується фінальним тестуванням та отриманням сертифікату.

Ще одним освітнім серіалом, присвяченим кібербезпеці, є «Кіберняні» [14]. Він містить 10 серій тривалістю 4-11 хвилин, з яких користувач дізнається: якими мають бути паролі; де перевірити чи є у хакерів саме ваші паролі; що таке багатофакторна автентифікація та як її налаштувати; важливість оновлення програмного забезпечення; особливості налаштування безпеки для популярних месенджерів; для чого та як здійснювати резервне копіювання даних; правила здійснення безпечних платежів в Інтернеті; яку інформацію можна, а яку не варто повідомляти в мережі, аби не стати черговою жертвою пограбування чи шантажу та багато іншого. До участі у серіалі долучилися експерти з кібербезпеки, які цікаво, доступно, за допомогою конкретних прикладів пояснюють складну, але надзвичайно важливу інформацію. Виконавши завдання фінального тестування користувач отримує сертифікат, що засвідчує успішне проходження курсу.

Також для формування цифрової грамотності сучасного правника, розширення обсягу знань, необхідних для складання *цифрограму*, корисними будуть освітні серіали (курси) – «Базові цифрові навички», «Доступ до публічної інформації», «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності», «Медіаграмотність у часи пандемії», «Доступ до публічної інформації», «Відкриті дані для державних службовців» та інші. Користувачам варто слідкувати за оновленнями на платформі, оскільки освітні серіали з'являються майже щомісяця.

Дані освітні серіали (курси) можуть бути рекомендовані викладачем у силабусі / робочій програмі навчальної дисципліни як різновид неформальної освіти, результати якої зараховуватимуться здобувачеві освіти у якості опанування певної її складової.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Цифровізація впливає на функціонування юридичної сфери – змінюються цілі, пріоритети та навички юристів нового покоління, з'являються нові технологічні продукти, які здатні спростити, а інколи і замінити, роботу фахівця. Тому, підготовка конкурентоздатних спеціалістів галузі права вимагає не лише ґрунтовного освоєння фундаментальних та спеціалізованих знань, вільного володіння чинним нормативно-правовим забезпеченням, але й умілого використання ними сучасних технологій [15].

Одним із головних завдань юридичної освіти є формування у студентів цифрової грамотності, яка є важливим складником професійної компетентності. Уміння використовувати інформаційно-цифрові ресурси, впроваджувати в юридичну діяльність нові підходи та інструменти для вирішення поставлених завдань відкривають ширші професійні перспективи та підіймають правника на якісно новий фаховий рівень. Для цього необхідно модернізувати підготовку здобувачів освіти – знайомити їх з новаціями, технологічними рішеннями, що застосовуються у галузі права і набувають дедалі більшого поширення та популярності, а також прививати навички та бажання до постійного розвитку та самоосвіти. Тому, подальшого вивчення потребують методичні засади впровадження сучасних онлайн-інструментів та контенту освітніх платформ у підготовку майбутніх фахівців спеціальності 081 Право.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Очеретяний В.В. Аспекти цифровізації професійних послуг юриста. Соціально-економічні трансформації у розвитку держави : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р.: у 2-х т. Т.1. Ч.2. / За заг. ред. В.І. Мельник. Тернопіль: Крок, 2021. С. 55-57.
- [2] Питання Єдиного державного веб-порталу цифрової освіти "Дія. Цифрова освіта": Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2021 р. №184. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2021-%D0%BF#n11>.
- [3] Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. №644. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-644-20.07.2022.pdf>
- [4] Тілікіна Н.В. Медіа-, інформаційна і комп'ютерна грамотність як компоненти цифрової грамотності. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2021. Том 29. С. 46-56.
- [5] Храпенко О.О. Застосування системи «Електронний суд» у підготовці студентів-юристів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. №70(2). С. 155-164.
- [6] Цифрові юристи: освітній серіал. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/digital-lawyers>.
- [7] «Цифрові юристи»: Мінцифра презентувала освітній серіал про legal tech. Юридична газета online: всеукраїнське професійне юридичне видання. 14 грудня 2020 р. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/cifrovi-yuristi-mincifra-prezentovala-osvitniy-serial-pro-legal-tech.html>.
- [8] Цифрові юристи 2.0: освітній серіал. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/digital-lawyers-2>.
- [9] Персональні дані: освітній серіал. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/personaldata>.
- [10] Цифрова грамотність державних службовців 1.0. на базі інструментів Google: освітній серіал. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/civil-servants>.
- [11] Електронний підпис: освітній серіал. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/digital-signature>.
- [12] Основи кібергігієни: освітній серіал. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/cyber-hygiene>.
- [13] Обережно! Кібершахраї: освітній серіал. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/attention-cyber-fraudsters>.
- [14] Кіберняні: освітній серіал. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/cybernanny>.
- [15] Маньгора В.В. Інформаційно-правове забезпечення юридичної освіти. Інформація і право. 2020. № 1(32). С. 138-144.

USE OF THE NATIONAL ONLINE PLATFORM FOR DIGITAL LITERACY IN THE TRAINING OF BACHELORS OF LAW

Slobodianiuk Iryna Yuriivna

Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Teacher of the Department of Pedagogy, Psychology and Professional Methods

Municipal Institution of Higher Education «Bar Humanitarian Pedagogical College named after Mykhailo Hrushevsky»
Bar, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-1249-8729

islobodianuk@gmail.com

Abstract. All spheres of human activity are being influenced by digitization and the legal industry is not an exception. Obviously, this should be taken into consideration for the training of future lawyers. The article substantiates the necessity to modernize the training program for Bachelors of Law to include the mastering of modern digital technologies and their further use in professional activities. Based on the analysis of The Standard of Higher Education of the First (Bachelor) Level of higher education in the Field of Study 08 (Law), Subject Area 081 (Law), we have defined competences and learning outcomes, the formation of which directly depends on the quality mastery of modern information and digital technologies. The main topics that should be included in the content of the discipline that will be responsible for the formation of digital literacy have been highlighted. The content of the national online platform for digital literacy of the web portal "Diia. Digital education" has been proposed to be used during the professional training of Bachelors of Law. The structure of the online platform and the guidelines to its use have been described. The recommended educational series (courses) for the training of the Law students have been singled out and the peculiarities of each course along with the list of topics covered have been outlined. We have prepared a list of educational series that are available through the online platform to help students prepare for the national digital literacy exam. Such educational series (courses) can be recommended by educators as a type of non-formal education. We have determined the vectors for modernization of the training program for the Law students as well as the necessity for the further study of methodological approaches for implementation of online-tools and contents of educational platforms into the educational process.

Key words: national online platform for digital literacy; web-portal "Diia. Digital education", training of Bachelors in the specialty 081 (Law); educational series (courses).

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Ocheretianyi V.V. Aspects of digitalization of professional services of a lawyer. In Proc. of Conf. Social and economic transformations in state development, Vinnytsia, April 2021, pp. 55-57. (in Ukrainian)
- [2] Pytannia Yedynoho derzhavnoho veb-portalu tsyfrovoy osvity "Diia. Tsyfrova osvita": Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.03.2021 r. №184. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2021-%D0%BF#n11>.
- [3] Pro zatverdzhennia standartu vyshchoy osvity zi spetsialnosti 081 Pravo dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoy osvity: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 20.07.2022 r. №644. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-644-20.07.2022.pdf>
- [4] Tilikina N.V. Media, information and computer literacy as components of digital literacy. Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. 2021, V. 29, pp. 46-56. (in Ukrainian)
- [5] Khrapenko O.O. Use of the "Electronic Court" system in future lawyers training. Information Technologies and Learning Tools. 2019. №70(2). pp. 155-164. (in Ukrainian)
- [6] Digital Lawyers: an educational series. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/digital-lawyers>.
- [7] «Digital lawyers»: the Ministry of Digital presented an educational series about legal tech. Legal newspaper online: All-Ukrainian professional legal publication. 14 December 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/cifrovi-yuristi-mincifra-prezentovala-osvitniy-serial-pro-legal-tech.html>. (in Ukrainian)
- [8] Digital Lawyers 2.0: an educational series. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/digital-lawyers-2>.
- [9] Personal Data: an educational series. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/personaldata>.
- [10] Digital literacy of civil servants 1.0. based on Google tools: an educational series. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/civil-servants>.
- [11] Digital Signature: an educational series. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/digital-signature>.
- [12] Basics of Cyber Hygiene: an educational series. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/cyber-hygiene>.
- [13] Attention! Cyber Fraudsters: an educational series. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/attention-cyber-fraudsters>.
- [14] Cybernanny: an educational series. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/cybernanny>.
- [15] Manhora V.V. Information and legal provision of legal education. Information and Law. 2020. № 1(32). pp. 138-144. (in Ukrainian)

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОБЛЕМ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ І РОЗВИТКУ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ОСВИТИ

УДК 378.093.2.091.26:[37.015.31:502/504]

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-53-62

Коваль Юлія Андріївна

аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0001-7160-5240
kovalu1981@gmail.com

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Анотація. У статті описано педагогічний експеримент й аналіз його результатів щодо ефективності педагогічних умов формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу. Констатувальний етап експерименту проводиться з метою виявлення поточного стану освітнього процесу або певного педагогічного явища та стану його структурних елементів, які були визначені до експерименту і не змінювались. Цей етап експерименту включає низку спеціальних дослідницьких методів: вивчення й аналіз педагогічної документації, передового педагогічного досвіду та незалежних характеристик; анкетування; бесіди; інтерв'ю; тести. За одержаними результатами робляться загальні висновки про стан досліджуваної проблеми на цьому етапі наукового пошуку. Запитання носили в основному проектний характер, студенти могли моделювати ситуацію та власні дії в ній. Педагогічні дослідження проведені на констатувальному етапі експерименту, показали, що вихідні рівні сформованості екологічної культури студентів в експериментальній і контрольній групах орієнтовно однаково низькі за всіма компонентами екологічної культури. На формувальному етапі експерименту відбувалося вимірювання рівня сформованості екологічної культури студентів стосовно виокремлених критеріїв: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, емоційно-вольового, дієво-практичного, рефлексивно-оцінного. Аналіз результатів педагогічного експерименту констатував, що застосовування в навчанні запропонованих педагогічних умов позитивно відбивається на формуванні екологічної культури. В експериментальній групі виявилось збільшення кількості студентів із високим і середнім рівнями сформованості екологічної культури здобувачів технічної освіти, що стверджує висунуту гіпотезу.

Результати формувального етапу педагогічного експерименту підтвердили, що обґрунтовані і впроваджені в навчання педагогічні умови було схарактеризовано та випробувано їх результативність на формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна культура студентів технічного коледжу, екологічна освіта, педагогічні умови, проект, проектна діяльність, технічний фаховий коледж, заклад професійної та фахової передвищої освіти.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Як і будь-яка інша фахова культура, екологічна культура студентів технічного коледжу залучає не тільки знання, а й спеціальні навички. Стосовно екології навички студентів технічного коледжу полягають у тому, щоб розкрити в їхній

професійній діяльності екологічну проблему, оцінити її та розв'язати. Оскільки за кожною екологічною проблемою стоять інтереси, здоров'я, благополуччя людей.

Разом з тим, – зазначає О. Мягченко, – «... вплив на почуття молоді, їхню свідомість, погляди й уявлення й екологічну просвіту, яка трансформується в екологічну культуру. Але будь-яке виховання, в тому числі екологічне, повинне ґрунтуватися на освіті, насамперед екологічній. Мета екологічної освіти – формування фізичного та психічного, духовного здоров'я молоді та всього суспільства. Освіта сама по собі не гарантує захисту від нерозумного, а то й злочинного ставлення до природи, а отже, і до людей. Свідомість людини – безпека країни, запорука подальшого існування життя на планеті. Екологічна освіта охоплює сферу знань, умінь та навичок, необхідних для дбайливого відношення до природного середовища. Вона – основа професійної підготовки фахівців у будь-якій сфері, зв'язаній, навіть побічно, із природою» [7].

Аналіз останніх досліджень. У педагогіці є чимало робіт, в яких порушено питання екологічної освіти та виховання, до прикладу формування екологічної культури студентів технічних коледжів. Так, питання взаємозв'язку природи та людини відтворено в роботах В. Акоюна, Б. Йоганзена, В. Вернадського, І. Комарова, Я. Коменського, О. Костюка, В. Крисоченко, Е. Ле-Руа, С. Лутковської, С. Ніколаєвої, З. Плохій, О. Пометун, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, А. Сидельковського, І. Суравегіної, В. Сухомлинського, К. Ушинського й ін. Вивченням екологічної освіти як одного з шляхів формування екологічної культури займалися І. Бех, Є. Гиросов, В. Горлачов, О. Коваль, О. Козлова, І. Мазур, В. Пустовойтов, І. Сафронов, О. Тавстуха, Л. Черевко, І. Широковай та ін. Проблеми формування і виховання екологічної культури порушено в роботах В. Андрущенко, Л. Білик, В. Вернадського, А. Захлебного, О. Лазебної, Р. Науменко, О. Пруцакової, Л. Руденко, С. Шмалей, Г. Ярчука й інших відомих вітчизняних та закордонних науковців. Аналіз педагогічної літератури говорить про те, що окремі теми порушеної проблеми зостаються висвітленими замало.

Разом з тим, малодослідженими залишаються проблеми інституалізації екологічної освіти в Україні, роль знань, освіти як системного чинника формування екологічної культури.

Із педагогічних досліджень значно більше вивчені питання організації продуктивного професійного навчання здобувачів технічної освіти. Експериментальна робота проведена за наслідками якісного та кількісного аналізу педагогічного дослідження допустила перевірити ефективність педагогічних умов, створених в освітньому процесі технічного коледжу для формування в студентів екологічної культури. Педагогічне дослідження призначене для одержання підготовчих даних, важливих для планування наступних етапів педагогічного дослідження (визначення можливості проведення педагогічного експерименту на більшій вибірці, необхідного обсягу навчання і т.д.). Під час планування та проведення експерименту оброблення результатів і визначення ефективності дослідних домовленостей керувалися рекомендаціями щодо організації та проведення як класичних досліджень, так само досліджень у сфері діагностики екологічної культури (М. Адаменко, М. Бейлін [1], О. Башкір [2], М. Бирка [3], П. Воловик [4], Л. Коношевський, І. Шахіна [6], В. Овчарук [8], С. Хриков [11]).

Піднесенню й усвідомленню екологічної культури студентів технічного коледжу сприяє будова освітньої роботи з моделюванням професійних завдань, що забезпечує обрання моделі міжособистісного взаємодіяння залежно від конкретних педагогічних умов (цілеспрямоване впровадження моделі формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу; застосування проєктних технологій у процесі формування екологічної культури та спрямування самостійної роботи студентів на виконання екологічних проєктів; комплексне використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування екологічної культури студентів технічного коледжу). Комп'ютерно орієнтоване й інтерактивне навчання відповідають за відтворення процесів, що здійснюються в реальній соціальній і технічній практиці, та їх навчальне моделювання з

максимальною адекватністю. Сучасними продуктивними методами комп'ютерно орієнтованого й інтерактивного навчання є навчальні проєкти, дискусії, рішення ситуаційних завдань, розбір конкретних ситуацій, проведення екскурсій, в тому числі віртуальних, а на просунутому етапі розвитку екологічної діяльності – ділові, рольові, імітаційні ігри, квести, веб-квести зміст яких моделюється в розрізі розв'язання екологічних завдань О. Коляса [5], І. Подік [9], О. Товканець [10], В. Кобиця, А. Кобиця [12].

Мета статті описати педагогічний експеримент та аналіз його результатів щодо ефективності педагогічних умов формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу.

2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Для розв'язання поставлених завдань використані такі методи дослідження: теоретичні – для вивчення й аналізу наукової та методичної літератури, навчальних програм, посібників, підручників для студентів технічного коледжу; емпіричні – абстрагування та системне моделювання під час формування екологічної культури студентів технічних коледжів, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, спостереження, опитування з метою перевірки ефективності розробленого дидактичного екологічного матеріалу; статистичні – якісний та кількісний аналіз результатів експериментальної роботи із застосуванням критерію К. Пірсона χ^2 , описова статистика.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Експериментальна робота проводилася з вересня 2021 по червень 2022 р. на базі дослідних закладів фахової передвищої освіти: Вінницького технічного фахового коледжу, Барського фахового коледжу транспорту та будівництва Національного транспортного університету, Київського фахового коледжу електронних приладів, Вінницького транспортного фахового коледжу, Калинівського технологічного фахового коледжу, Вінницького фахового коледжу Національного університету харчових технологій. У педагогічному експерименті взяли участь 378 здобувачів освіти перших – третіх курсів дослідних коледжів, в експериментальній групі (ЕГ) було включено 191 респондент, а в контрольній групі (КГ) – 187 респондентів.

Було проведено якісний порівняльний аналіз екологічної інформації, рекомендованої для включення до освітнього матеріалу, раніше розробленого для подання студентам технічного коледжу під час вивчення дисциплін «Природничі науки», «Основи екології», «Безпека життєдіяльності», «Фізичне виховання», «Культурологія», «Соціологія», «Математика», «Інформатика та комп'ютерна техніка», «Іноземна мова», «Зарубіжна література», «Всесвітня історія», «Формування екологічної культури в освітньому середовищі технічних коледжів». Додатково застосовували тексти наукових статей, публікації з періодичних видань, обрані висловлювання науковців і громадських діячів, відео-фрагменти телепрограм, відеозаписи інтерв'ю знаних людей – викладачів, практиків, працівників екологічних центрів та ін. Уведено спецкурс «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів», подана й обговорена його програма, викладачі технічного коледжу заповнили анкету «Визначення понять». Розглянуто зміст лекцій і практичних занять спецкурсу «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів», показано додаткові елементи змісту та наведені рекомендації щодо їх залучення в зміст навчальних дисциплін. Наступна робота з викладачами дослідних закладів фахової передвищої освіти велася особисто, надавалася консультативна допомога в коректуванні змісту занять і завдань самостійного навчання студентів. У педагогічному експерименті відстежувалася зміна динаміки рівнів сформованості екологічної культури студентів технічних коледжів щодо мотиваційно-ціннісного, когнітивного, емоційно-вольового, дієво-практичного, рефлексивно-оцінного

компонентів. Для дослідження формування екологічних орієнтацій застосовувалася анкета «Цілі й екологічні цінності діяльності студентів технічних коледжів», створена за переконанням встановлення відповідності самооцінки характеру прояву екологічної культури. На початку педагогічного експерименту були виявлені вихідні характеристики ставлення студентів технічного коледжу до екологічної культури та міра її проєктування на майбутню фахову діяльність студентів. Опитування показало, що студенти, мають опорні та досить типові знання про уявлення єдності людини з природою, її творчої діяльності, що передбачає не лише її експлуатацію та збереження, а й подальше процвітання. Під час цього відповіді були формальними, студенти технічного коледжу обходилися вибором із варіантів, що були запропоновані в анкеті, в додаткових інтерв'ю про екологічні цінності обходилися стандартними фразами, зазнавали труднощів під час формулювання думок, наводили приклади з професійної практики та повсякденного досвіду без пояснень.

Під час опитування студентам коледжу запропонували оцінити за 10-бальною шкалою, як думки в анкеті відповідають сприйманню екологічної культури та її значення для суспільства і професії.

Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, емоційно-вольовим, дієво-практичним і рефлексивно-оцінним критеріями перевірялося на рівні самооцінки на базі заповнення анкети «Цілі й екологічні цінності студентів технічного коледжу». Дослідне анкетування на початку експерименту засвідчило, що студентам коледжу важко об'єктивно оцінити власні стосунки, думки, навички та прогнозовані дії з проблем, сформульованих відповідно до цих критеріїв (табл. 1). Запитання носили в головному проєктний характер, здобувачі освіти могли моделювати ситуацію, домислювати власну поведінку та свої дії в ній. Результати анкети підтвердили, що студентам простіше й об'єктивніше цінити свій вибір, виразно виражених суперечностей у відібраних думках не було. Аналізовані позиції оцінювалися відповідями на непарні питання, хоч номери запитань не бралися до уваги, а оцінювалися, по-перше, як інтерпретація полярної позиції, а по-друге, як прикмети свідомості й об'єктивності самооцінки.

Аналіз анкетування дозволив дійти висновку, що респонденти дослідницьких груп мають наближено однакові рівні сформованої екологічної культури та практично однакові недоліки під час опрацювання даних.

Результати визначення в ЕГ і КГ даних сформованості екологічної культури студентів технічного коледжу за критеріями на констатувальному етапі експерименту подано в табл. 1.

Таблиця 1

Дані сформованості в ЕГ і КГ екологічної культури студентів технічного коледжу, за критеріями (вересень – жовтень 2021 р., констатувальний етап педагогічного експерименту)

Дослідні групи	Кількість респондентів у групі	Оцінка рівня					
		низький		середній		високий	
		Кількість	% від кількості респондентів у групі	Кількість	% від кількості респондентів у групі	Кількість	% від кількості респондентів у групі
за мотиваційно-ціннісним критерієм							
ЕГ	191	95	49,74	82	42,93	14	7,33
КГ	187	92	49,20	83	44,38	12	6,42
за когнітивним критерієм							
ЕГ	191	95	49,74	86	45,03	10	5,24
КГ	187	93	49,73	82	43,85	12	6,42

за діяльнісно-практичним критерієм							
ЕГ	191	94	49,21	84	43,98	13	6,81
КГ	187	93	49,73	82	43,85	12	6,42
за емоційно-вольовим критерієм							
ЕГ	191	93	48,69	82	42,93	16	8,38
КГ	187	92	49,20	84	44,92	11	5,88
за рефлексивно-оцінним критерієм							
ЕГ	191	93	48,69	86	45,03	12	6,28
КГ	187	93	49,73	82	43,85	12	6,42
середнє значення							
ЕГ	191	94	49,21	84	43,98	13	6,81
КГ	187	92	49,20	83	44,38	12	6,42

Джерело: розроблено авторкою

Скористуємося критерієм К. Пірсона χ^2 , його $\chi_{\text{емпір.}}^2$ визначимо за формулою:

$$\chi_{\text{емпір.}}^2 = N \cdot M \cdot \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{n_i + m_i}, \quad (1)$$

де N і M – кількість респондентів ЕГ і КГ;

n_i , m_i – кількість респондентів ЕГ і КГ, які посідають i -тий рівень сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу в ЕГ і КГ на констатувальному етапі експерименту;

L – кількість рівнів.

Критерій χ^2 К. Пірсона дозволяє довести справедливість нульової гіпотези H_0 про достовірність збігу сформованості екологічної культури респондентів ЕГ і КГ на констатувальному етапі експерименту.

Визначитимемо гіпотези:

H_0 – припустимо, що розподіл респондентів за рівнями сформованості екологічної культури в ЕГ і КГ є однаковим.

H_1 – рівень сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу в ЕГ і КГ є неоднаковим.

Знайдемо $\chi_{\text{емпір.}}^2$ для респондентів ЕГ і КГ між собою на констатувальному етапі педагогічного експерименту. В Microsoft Excel одержимо дані, які занесемо до табл. 2.

Таблиця 2

Значення $\chi_{\text{емпір.}}^2$, одержані на констатувальному етапі педагогічного експерименту для рівнів сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу в ЕГ і КГ між собою

Критерії сформованості екологічної культури студентів технічного коледжу	$\chi_{\text{емпір.}}^2$	$\chi_{\text{крит.}}^2$
Мотиваційно-ціннісний	0,166	5,991
Когнітивний	0,256	
Діяльнісно-практичний	0,027	
Емоційно-вольовий	0,913	
Рефлексивно-оцінний	0,053	

Джерело: розроблено авторкою

Як видно з табл. 2, $\chi_{\text{емпір.}}^2 < \chi_{\text{крит.}}^2$. Це дає можливість дійти висновку про якісно однаковий поділ сформованості екологічної культури респондентів ЕГ і КГ.

Дані експерименту засвідчують, що низький рівень екологічної культури респондентів ЕГ у середньому становить 49,21 %, а в КГ – 49,20 %. Це підтверджує те, що в здобувачів освіти низька відповідальність за зроблену екологічну діяльність і вони не виявляють свою манеру в екологічній роботі.

Середній рівень сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу встановлено в середньому в 43,98 % респондентів ЕГ, а в КГ – у 44,38 %. Це підтверджує те, що студенти виказують активність на заняттях, оцінюють власні знання, спроможні вести дискусії на екологічну тематику, враховуючи думки інших студентів.

Високий рівень екологічної культури респондентів у середньому складає в ЕГ – 6,81 % й у КГ – 6,42 %. Здобувачі освіти намагаються досягти високих результатів у сфері екології, розробляють дидактичні матеріали з екології, застосовуючи ІКТ і програмне забезпечення.

Показники сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу за наведеними вище критеріями на формульованому етапі експерименту наведено в табл. 3.

Результати розподілу рівня сформованості екологічної культури респондентів ЕГ і КГ на формульованому етапі експерименту показали, що сталися кількісні зміни. Значний відсоток студентів з високим рівнем сформованості екологічної культури студентів а освітньому середовищі технічного коледжу: 27,23 % в ЕГ і 8,02 % в КГ.

В ЕГ зміни рівня сформованості екологічної культури респондентів, що відбулися найбільш очевидні. Якщо на констатувальному етапі низький рівень досліджуваних якостей здобувачів освіти демонстрували в середньому 49,21 %, то після завершення дослідно-експериментальної роботи на формульованому етапі експерименту їхня кількість знизилася в середньому до 25,13 %. Під час цього в КГ, основна частина студентів на констатувальному етапі педагогічного експерименту демонструвала в середньому низький рівень сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу – 49,20 % та всього у 47,59 % студентів зафіксовано низький рівень на формульованому етапі експерименту.

Таблиця 3

**Показники сформованості екологічної культури респондентів ЕГ і КГ
(листопад 2021 р. – червень 2022 р., формульовальний етап експерименту)**

Дослідні групи	Кількість респондентів у групі	Оцінка рівня					
		низький		середній		високий	
		Кількість	% від кількості респондентів	Кількість	% від кількості респондентів	Кількість	% від кількості респондентів
за мотиваційно-ціннісним критерієм							
ЕГ	191	46	24,08	92	48,17	53	27,75
КГ	187	91	48,66	82	43,85	14	7,49
за когнітивним критерієм							
ЕГ	191	48	25,13	91	47,64	52	27,23
КГ	187	89	47,59	83	44,39	15	8,02
за діяльнісно-практичним критерієм							
ЕГ	191	49	25,65	89	46,60	53	27,75
КГ	187	87	46,52	83	44,39	17	9,09
за емоційно-вольовим критерієм							
ЕГ	191	47	24,61	91	47,64	53	27,75
КГ	187	88	47,06	84	44,92	15	8,02
за рефлексивно-оцінним критерієм							
ЕГ	191	48	25,13	92	48,17	51	26,70
КГ	187	89	47,59	81	43,32	17	9,09
середнє значення							
ЕГ	191	48	25,13	91	47,64	52	27,23
КГ	187	89	47,59	83	44,39	15	8,02

Джерело: розроблено авторкою

Після проведення формувального етапу педагогічного експерименту результати в середньому в ЕГ зросли за середнім рівнем до 47,64 %, що становить приріст у 3,66 % та високим рівнем до 27,23 % показують значний приріст у 20,42 %.

Встановлено, що впроваджені педагогічні умови формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу в ЕГ, відбулося найбільш значне скорочення кількості студентів з низьким рівнем сформованості екологічної культури та водночас значний приріст показника високого рівня, тоді як найнезначніші ці зміни спостерігаються в КГ.

Для статистичного опрацювання результатів експерименту виконано зіставлення рівнів сформованості екологічної культури респондентів ЕГ і КГ між собою за критерієм χ^2 К. Пірсона, котрий дозволяє довести справедливість нульової чи альтернативної гіпотез.

Обчислили $\chi^2_{\text{емпір.}}$ в ЕГ і КГ між собою на формувальному етапі педагогічного експерименту для рівнів сформованості екологічної культури здобувачів освіти.

За допомогою Microsoft Excel одержали результати, які занесемо в табл. 4. Прирівняємо значення $\chi^2_{\text{крит.}}$ з $\chi^2_{\text{емпір.}}$

Застосуємо критерій χ^2 Пірсона, котрий дає можливість довести справедливість нульової гіпотези H_0 про достовірність збігу сформованості екологічної культури студентів технічного коледжу в ЕГ і КГ на формувальному етапі експерименту.

Таблиця 4

Величини $\chi^2_{\text{емпір.}}$, одержані на формувальному етапі педагогічного експерименту для критеріїв сформованості екологічної культури респондентів ЕГ і КГ між собою

Критерії сформованості екологічної культури студентів технічного коледжу	$\chi^2_{\text{емпір.}}$	$\chi^2_{\text{крит.}}$
Мотиваційно-ціннісний	38,019	5,991
Когнітивний	33,032	
Діяльнісно-практичний	29,302	
Емоційно-вольовий	33,929	
Рефлексивно-оцінний	29,931	

Джерело: розроблено авторкою

Як видно з табл. 4, $\chi^2_{\text{емпір.}} > \chi^2_{\text{крит.}}$. Це дозволяє прийняти альтернативну гіпотезу H_1 та зробити висновок: зміни в рівнях сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу в ЕГ є не випадковими, а зумовлені реалізацією розробленої методики формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу. Зміни, які сталися у рівні сформованості екологічної культури студентів технічного коледжу в ЕГ, більш значні порівняно із змінами в КГ, що свідчить про ефективність педагогічних умов формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу.

Отже, мета дослідження досягнута, поставлені завдання розв'язані, гіпотеза підтверджена.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Забезпечення інформаційними засобами формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу досягається через конкретизацію дидактичних одиниць адекватно до певних видів роботи та наповнення їх інформацією екологічного характеру, що розширює зміст дисциплін «Природничі науки», «Основи екології», «Безпека життєдіяльності», «Фізичне виховання», «Культурологія», «Соціологія», «Математика», «Інформатика та комп'ютерна техніка», «Іноземна мова», «Зарубіжна література», «Всесвітня історія», «Формування екологічної культури в освітньому середовищі технічних коледжів» міждисциплінарними знаннями екології без недодержання мінімальних вимог до освіти і формату дидактичних одиниць.

Результати експерименту підтвердили, що обґрунтовані і впроваджені в навчання студентів технічних коледжів педагогічні умови формування екологічної культури студентів технічного коледжу дозволили викласти тенденцію формування бажання до самостійного оволодіння екологічними знаннями, формування та розвитку екологічного мислення здобувачів технічної освіти. Це вказує на те, що сформульована в досліджуванні гіпотеза підтвердилася в досліді, мета дослідження досягнута, проблеми розв'язані.

Були відібрані головні педагогічні засоби та методи, що застосовуються в практиці для формування екологічної культури студентів технічного коледжу, було використано планомірне педагогічне спостереження, розгляд навчального плану і робочої програми підготовки здобувачів освіти до екологічної діяльності, анкетування, опитування, бесіди.

На підставі одержаних результатів в ЕГ було одержано доведення альтернативної гіпотези H_1 , тому, що $\chi^2_{\text{емпір.}} > \chi^2_{\text{крит.}}$. На підставі цього було сформульовано висновок: *зростання рівня сформованості екологічної культури студентів технічного коледжу є не випадковим явищем, а зумовлені реалізацією розробленої методики формування екологічної культури студентів технічного коледжу в респондентів ЕГ.*

Отож, розроблена модель формування екологічної культури здобувачів освіти в освітньому середовищі технічного коледжу підтверджує вибрану гіпотезу. Реалізована модель репрезентативна, її можна репрезентувати до широкого використання в професійній підготовці майбутніх технічних фахівців у технічних фахових коледжах, а за певної перебудови – і з інших спеціальностей.

У статті не ставилося за мету всебічний аналіз такого багатобічного явища, яким є формування екологічної культури, бо не вичерпує всіх порушених аспектів, що стосуються формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу. До перспективних шляхів роботи відносимо єдину систему формування екологічної культури здобувачів освіти; подальше розроблення методик формування екологічної культури студентів; удосконалення моделі формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу; зокрема, моделі формування екологічної культури будь-якого фахівця промислового виробництва, котра за належного методичного забезпечення допомагатиме ефективній фаховій підготовці з врахуванням вимог нинішнього суспільства до спеціальної й екологічної культури фахівця; організацію екологічної проєктної діяльності студентів зі здобувачами освіти зарубіжних коледжів технічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] М. І. Адаменко, М. В. Бейлін. Основи наукових досліджень. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 188 с.
- [2] О. І. Башкір. Навчально-методичний посібник «Методологія науково-педагогічного дослідження та презентація його результатів»: для здобувачів освітньо-наукового ступеня «Доктор філософії». Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. 93 с.
- [3] М. Ф. Бирка. Теорія і практика професійного розвитку вчителів природничо-математичних дисциплін у післядипломній освіті : монографія. Чернівці : Технодрук, 2015. 440 с.
- [4] П. М. Воловик Теорія імовірностей і математична статистика в педагогіці : монографія / за ред. В. Є. Береки. Хмельницький : ХГПА, 2010. 250 с.
- [5] О. В. Коляса. Особливості впровадження гіпермедіа технологій в освітній процес закладу вищої освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2021. Том 82. № 2. С. 139–150.
- [6] Л. Л. Коношевський, І. Ю. Шахіна. Обробка психологічних досліджень засобами ІКТ : Навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2011. 200 с. (8)
- [7] О. П. Мягченко. Основи екології : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 312 с.
- [8] В. В. Овчарук. Експериментально-дослідницька перевірка ефективності реалізації педагогічних умов і моделі формування здоров'язберігаючої компетентності студентів технічних закладів вищої освіти. Науково-педагогічний журнал «Обрій». Наукове видання. Івано-Франківськ, 2018. Вип. № 2 (47). С. 94–99.
- [9] І. І. Подік. Сервіси Google у навчанні студентів покоління Z. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Том 60. № 4. С. 264–274.

- [10] О. С. Товканець. Стратегічні напрями розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у вищій європейській школі на початку XXI століття. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Том 66, № 4. С. 14–23.
- [11] С. М. Хриков. Методологія педагогічного дослідження : монографія. 2-е доп. вид. Харків : 2018. 294 с.
- [12] V. M. Kobysia, A. P. Kobysia. The implementation of blended learning using Google Cloud Platform International Scientific and Practical Conference "WORLD SCIENCE". № 8(24), Vol. 1, August 2017. P. 33–35.

EXPERIMENTAL TESTING OF EFFICIENCY OF THE MODEL AND ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF ENVIRONMENTAL CULTURE IN GENERATORS

Koval Yuliya Andriivna

graduate student of the Department of Pedagogy,
Vocational Education and Management of Educational Institutions of
Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-7160-5240
kovalu1981@gmail.com

Annotation. The article describes a pedagogical experiment and analysis of its results on the effectiveness of the model and organizational and pedagogical conditions for the formation of applicants for technical education of environmental culture in the educational environment of the technical college. The ascertaining stage of the experiment consisted in collecting indicators for the study; development of criteria, indicators and levels of formation of ecological culture of applicants for technical education. To achieve this, interviews and testing were conducted with students of technical education. The questions were mainly of a project nature, students of the technical college could model the situation, express their actions and their own actions in it. Pedagogical research conducted at the observational stage of the experiment showed that the initial levels of formation of ecological culture of technical education students in the experimental and control groups are approximately equally low for all components of environmental culture of technical education students. At the formative stage of the experiment, the level of formation of the ecological culture of technical education seekers was measured in relation to the selected criteria: motivational-value, cognitive, emotional-volitional, effective-practical, reflexive-evaluative. The analysis of the results of the pedagogical experiment revealed that the application of the proposed models and organizational and pedagogical conditions in the education of students of technical colleges has a positive effect on the formation of ecological culture of students of technical education. In the experimental group there was an increase in the number of students with high and medium levels of environmental culture of students of technical education, which confirms the hypothesis. Modern productive methods of computer-oriented and interactive learning are educational projects, discussions, solutions to situational problems, analysis of specific situations, excursions, including virtual, and at an advanced stage of development of environmental activities - business, role-playing, simulation games, quests, web -quests content, which is modeled in terms of solving environmental problems. The results of the control stage confirmed that the model and organizational and pedagogical conditions of formation of ecological culture of students of technical education substantiated and introduced in teaching of students of technical colleges allowed to state the tendency of formation of desire for independent mastering of ecological knowledge.

Key words: ecological culture, ecological culture of technical college students, ecological education, organizational and pedagogical conditions, project, project activity, technical vocational college, institution of professional and professional higher education.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] M.I. Adamenko, M.V. Beilin.(2014) Basics of the scientific research. Kharkiv: V.N. Karazin KhNU, 2014. 188 p. [in Ukrainian]
- [2] O.I. Bashkir.(2020) Educational and methodical manual "Methodology of scientific and pedagogical research and presentation of its results": for applicants for educational and scientific degree "Doctor of Philosophy". Kharkiv: KhNPU named after GS Skovoroda, 2020. 93 p. [in Ukrainian]
- [3] M. F. Birka. (2015) Theory and practice of professional development of teachers of natural and mathematical disciplines in postgraduate education: monograph. Chernivtsi: Technodruk, 2015. 440 p. [in Ukrainian]

- [4] P.M. Volovik (2010) Probability theory and mathematical statistics in pedagogy: a monograph / ed. VE Bereki. Khmelnytsky: KhGPA, 2010. 250 p. [in Ukrainian]
- [5] O.V. Kolyas. (2021) Features of introduction of hypermedia technologies in the educational process of higher education institution. Information technologies and teaching aids. 2021. Volume 82. № 2. pp. 139–150. [in Ukrainian]
- [6] L.L. Konoshevsky, I.Y. Shakhina (2011). Processing of psychological research by means of ICT: Educational and methodical manual. Vinnytsia: Planer Firm LLC, 2011. 200 p. [in Ukrainian]
- [7] O.P. Myagchenko (2010). Fundamentals of ecology: a textbook. Kyiv: Center for Educational Literature, 2010. 312 p. [in Ukrainian]
- [8] V.V. Ovcharuk (2018). Experimental-research verification of the effectiveness of the implementation of pedagogical conditions and the model of formation of health-preserving competence of students of technical institutions of higher education. Scientific and pedagogical journal "Horizons". Scientific publication. Ivano-Frankivsk, 2018. Issue. № 2 (47). Pp. 94–99. [in Ukrainian]
- [9] I.I. Podik (2017). Google services in the education of students of generation Z. Information technology and learning tools. 2017. Volume 60. № 4. pp. 264–274. [in Ukrainian]
- [10] O.S. Tovkanets (2018). Strategic directions of development of information and communication technologies in the higher European school at the beginning of the XXI century. Information technologies and teaching aids. 2018. Volume 66, № 4. pp. 14–23. [in Ukrainian]
- [11] E.M. Khrikov (2018). Methodology of pedagogical research: monograph. 2nd ext. view. Kharkiv: 2018. 294 p. [in Ukrainian]
- [12] V. M. Kobysia, A. P. Kobysia (2017). The implementation of blended learning using Google Cloud Platform International Scientific and Practical Conference "WORLD SCIENCE". № 8 (24), Vol.1, August 2017. P. 33–35. [in Ukrainian]

УДК 370 +378+621

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-62-71

Падалко Ніна Йосипівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії функцій та методики навчання математики
Волинського національного університету ім. Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ORCID ID 0000-0003-3600-5711
padalkonina109@gmail.com

НОВІ ПІДХОДИ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ В ШКОЛІ

Анотація У статті представлена методика формування знань учнів у процесі викладання курсу за вибором «Економічні задачі лінійного програмування» з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Мета статті - показати ефективність вивчення запропонованого курсу за допомогою системи динамічної математики GeoGebra. На думку авторів, введення прикладних задач із економічним змістом у шкільному курсі математики та пошук шляхів їх розв'язання, знайомить учнів з такими важливими категоріями, як податки, банківські розрахунки, доходи, витрати, прибуток тощо. Доцільність вивчення задач лінійного програмування в школі за участі інформаційно-комунікаційних технологій, обумовлена набуттям учнями умінь обґрунтовувати економічний зміст понять, величин і процесів, моделюючи їх у вигляді рівнянь, нерівностей та їх систем. Доведено, що розроблений курс за вибором для учнів 11 класів формує компетентності аналізу різних способів та методів знаходження розв'язку економічних задач. Учні, на прикладі типових задач, мають можливість порівнювати одержані результати: їх стандартність чи оригінальність, затрачені обсяги обчислювальної роботи, практичну цінність.

Даний курс дає можливість вчителю математики показати учням всі допустимі методи знаходження розв'язку прикладних задач, зокрема, аналітичні, геометричні підходи та способи із застосуванням спеціалізованих комп'ютерних програм.

Використання системи динамічної математики GeoGebra у навчальному процесі дозволяє прискорити, полегшити, зробити наочними обчислення та побудови. Це дає можливість варіювати

змінними, для усвідомлення змістового зв'язку між ними. Крім того, застосування програми дає можливість не лише впорядкувати евристичний пошук, але й звільнити час для здійснення додаткових самостійних досліджень. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі підкреслює практичну значимість математики та потребу у її вивченні.

Ключові слова: методика навчання математики, програми динамічної математики, графічний метод, інформаційно-комунікаційні технології, GeoGebra.

1. ВСТУП

Актуальність дослідження Напрямами оновлення сучасної освіти, зокрема математичної, є підвищення якості математичної підготовки, створення умов для розвитку особистості учня, забезпечення його освітньої та особистісної самореалізації, як у повсякденному житті, так і в майбутній професійній діяльності. Разом з тим посилюється роль прикладного спрямування базових навчальних предметів. Це потребує пошуків нових підходів до організації та управління навчальною діяльністю учнів, залучення їх до власної дослідницької, творчої діяльності з вивчення різноманітних моделей реальних об'єктів. Своєчасним стає створення програм курсів за вибором прикладного спрямування.

Постановка проблеми. Вивчення досвіду роботи закладів загальної середньої освіти міста Луцька і Волинської області засвідчило, що в результаті недостатнього рівня сформованості математичних знань, професійні знання в майбутньому будуть носити формальний характер. При вивченні математики за традиційними методиками виникає суперечність між прикладним характером математичних знань та вмінь та недостатньою сформованістю у учнів навичок застосування математичних методів для розв'язування прикладних задач і недостатнім загальним рівнем знань з математики.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що ефективність викладання курсу за вибором «Економічні задачі лінійного програмування» зростає при правильному підборі педагогічних умов використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, системи динамічної математики GeoGebra.

Мета статті: показати ефективність викладання запропонованого курсу з допомогою системи динамічної математики GeoGebra.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) проаналізувати вплив впровадження пакетів спеціальних прикладних програм на навчальний процес з математичних дисциплін;
- 2) довести доцільність використання GeoGebra при вивченні курсів за вибором;
- 3) розробити програму курсу за вибором «Економічні задачі лінійного програмування» для учнів;
- 4) дослідити ефективність використання впровадженого курсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Демократизація освіти, надання їй профільної спрямованості у старшій школі вимагає пошуку шляхів удосконалення підготовки учнів до обґрунтованого вибору ними майбутнього напрямку навчання. На даний час профільна підготовка здійснюється у 10-11 класах із метою орієнтації учнів, сприяння їм у виборі ними майбутньої професії.

Формами реалізації профільної підготовки учнів 10-11 класів, згідно із затвердженою «Концепцією профільного навчання в старшій школі» [4], визначено: курси за вибором, факультативи, предметні гуртки, наукові товариства учнів, Малу академію наук, предметні олімпіади, кабінети профорієнтації.

Реалізується програма курсів за вибором за рахунок годин варіативної складової навчальних планів загальноосвітньої школи. Функцією курсів за вибором допрофільної та профільної підготовки є формування у школярів правильного вибору профілю навчання, визначення сфери майбутньої професійної діяльності, усвідомлення учнями своїх переваг з позиції майбутньої діяльності.

За змістовим наповненням курси за вибором для допрофільної підготовки знайомлять учнів із світом сучасних професій; розширюють знання учнів з шкільних предметів; вчать оцінювати свої можливості щодо способів діяльності.

У старшій профільній школі курси за вибором сприяють формуванню індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтують на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії.

Курси за вибором у старшій школі забезпечують поглиблене та розширене вивчення математики. Водночас, вони можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання, який обрав учень. Програми курсів за вибором і факультативів схвалено Міністерством освіти і науки України та вміщено у посібнику «Збірник програм з математики для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах)»[5].

Курс за вибором «Задачі економічного змісту в курсі алгебри 9 класів» використовується вже кілька років з метою допрофільної професійної орієнтації учнів, спрямованої на вибір ними напряму профільного навчання у старшій школі. У своїй структурі курс вирішує ряд завдань: розширення та поглиблення змісту алгебри; формування в учнів уявлень про застосування математичного апарату в економіці; застосування отриманих на уроках алгебри знань, умінь та навичок до розв'язування задач економічного змісту; сприяння формуванню стійкого інтересу до математики; розвиток логічного мислення; сприяння вибору учнями профілю навчання в майбутньому; орієнтація на майбутню професійну діяльність.

Курс за вибором передбачає складання математичних моделей для розв'язування задач економічного змісту. Це один із найважливіших засобів забезпечення прикладної спрямованості навчання математики. Тому даний курс сприятиме формуванню стійкого інтересу до математики в цілому. Під час вивчення курсу учні ознайомлюються з аналітичним представленням функції попиту, пропозиції та їх графіками. В основу розуміння властивостей та законів попиту й пропозиції покладено вміння учнів обґрунтовувати економічний зміст понять та величин, виражаючи їх з рівнянь попиту та пропозиції. У подальшому учні графічно або аналітично визначатимуть точку рівноваги, зміни ринкової кон'юнктури шляхом переміщення графіків функцій попиту та пропозиції вздовж осей координат. Звертається увага на знаходження середніх значень величини попиту, пропозиції, доходу, прибутку. При цьому необхідно завчасно пояснити різницю між доходом та прибутком. Однією із змістових складових пропонованого курсу є методи простих та складних відсотків.

Курс за вибором «Графічні образи алгебраїчних рівнянь і нерівностей» для учнів 9 класів ставить перед собою мету систематизувати й узагальнити знання учнів про елементарні функції, їхні властивості, способи побудови графіків функцій, рівнянь і нерівностей залежно від їх виду. Опрацювання курсу допоможе учням засвоїти поняття області визначення, парності і непарності функції, перетворення симетрії, геометричного місця точок площини, одержати початкові відомості про асимптоти графіка функції, закріпити навички графічного розв'язування рівнянь і нерівностей.

Курс за вибором «Прикладна математика» для учнів 8-11 класів з поглибленим вивченням математики спрямований на розвиток логічного мислення та зв'язного мовлення учнів; закріплення базових математичних понять на рівні практичного використання.

Курс за вибором «Задачі лінійного програмування» для учнів 10 класів економічного та технологічного профілів має за мету - практичне застосування математичного апарату при розв'язуванні задач економіки, підготовку учнів до свідомого вибору професії. Зміст даного курсу органічно пов'язаний зі змістом основного навчального матеріалу і водночас має самостійний характер. Курс дає змогу висвітлити практичне застосування екстремумів функції в задачах економіки, що дозволяє розширити знання учнів з математики і економіки.

Методика дослідження. Проаналізувавши наведені курси за вибором в навчальній програмі Міністерства освіти та науки ми пропонуємо власний, який поєднує в собі основні математичні методи та інформаційно-комунікаційні технології.

Курс за вибором «Економічні задачі лінійного програмування» сприяє посиленню прикладного спрямування шкільної математичної освіти, що в свою чергу може покращити її рівень та якість. Практична спрямованість шкільного курсу математики забезпечує фокусування в учнів умінь застосування набутих знань під час вивчення, як самої математики, так і інших навчальних предметів, користуючись при цьому раціональними обчислювальними прийомами, обчислювальною технікою, вмінням розв'язувати рівняння та нерівності. Детальне використання математичних методів і сучасної обчислювальної техніки – важливий апарат для опрацювання та аналізу розв'язків у будь-якому напрямі цілеспрямованої людської діяльності. Бурхливий темп сучасного економічного життя, у свою чергу, спричинив до застосування новітніх прийомів у математиці. Саме це дало поштовх до виникнення нової галузі математики - лінійного програмування. Зміст цієї галузі полягає в дослідженні задач, у яких потрібно вибрати оптимальний розв'язок серед всіх можливих. Саме задачам лінійного програмування і присвячено даний курс.

Застосування засобів динамічного моделювання у процесі вивчення лінійного програмування в загальноосвітніх закладах, за умови вибору завдання у відповідності до індивідуальної освітньої програми учня, активізує підвищення інтересу до навчання математики і удосконалює математичну інтуїцію.

Основна мета курсу – прикладне використання математичного апарату при рішенні задач економіки з застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, для більш ефективної підготовки учнів до свідомого вибору професії.

Для побудови класичного алгоритму графічного методу знаходження розв'язку задачі лінійного програмування оптимально використати засоби платформної динамічної математичної програми GeoGebra.

Зміст даного курсу органічно прив'язаний до основного навчального матеріалу і одночасно володіє самостійним характером. В курсі показано практичне використання екстремумів функції в задачах економіки, що сприяє розширенню знань учнів з математики і економіки.

Значну увагу в даному курсі приділяють задачам, які вимагають від учнів застосування знань в нестандартних ситуаціях. Своєрідним для задач лінійного програмування є те, що функція цілі, що оптимізується, лінійно залежить від параметрів процесу, і обмеження, що повинні вдовольняти ці параметри, також лінійні. Вони представлені у вигляді лінійних рівнянь або нерівностей. Математичні методи в економічних дослідженнях використовують поетапно. На першому етапі здійснюємо постановку задачі, після чого формулюємо потрібні вихідні дані, робимо конкретне та правильне визначення початкових умов і властивостей явищ, що досліджуються. На наступному етапі математично формулюємо задачу, при чому вихідні дані та невідомі величини зображуються у вигляді рівнянь і нерівностей. І на останньому етапі відбувається розв'язання задачі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та аналіз отриманих результатів. Курс налічує 34 години щотижневих занять групової роботи учнів під керівництвом учителя.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для наочності опишемо методику дослідно-експериментальної роботи на прикладі групи в 20 учнів.

Заняття проводяться у позаурочний час відповідно до затвердженого розкладу. Відведено на такі заняття було одну годину на тиждень.

Експеримент проводився впродовж 2021-2022 н. р. та тривав 8 місяців, передбачав реалізацію учнями мети: поглибити знання про математичне програмування, узагальнити та закріпити вміння розв'язувати системи лінійних рівнянь, будувати їх графіки, зокрема, за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. В ході проекту учні вивчали прикладні задачі, розв'язували системи рівнянь, досліджували графіки, аналізували ряд економічних понять. Проект реалізовується паралельно з виконанням навчальної програми та практико-орієнтований, а тому включає елементи інформаційного, а також

дослідницького пошуку, опрацювання додаткової літератури, дозволяє удосконалити вміння користуватися програмним забезпеченням.

Результатом курсу за вибором «Економічні задачі лінійного програмування» буде створення навчальних проєктів, презентацій, буклетів учнів, зміст яких спрямований на розвиток компетентної особистості.

Оцінка ефективності роботи учнів при вивченні курсу здійснювалася за кількісними та якісними показниками, їх динамікою, порівнянням результатів.

При оцінці якості проведення занять курсу за вибором ми керувалися такими критеріями.

Рівень відвідування занять: високий – 100-90%; достатній – 90-60%; середній – 60-50%; низький (початковий) – менше 50%.

Рівень активності учнів:

- несамоїїної активності – це сприйняття учнями пояснень учителів, засвоєння зразка розумової дії, виконання самоїїїних робіт репродуктивного характеру за допомогою педагога;

- напівсамоїїїної активності – засвоєння учнями знань у новій ситуації, їх участь у спільному з педагогом пошуку рішення поставлених навчальних завдань;

- самоїїїної активності – виконання учнями самоїїїних робіт репродуктивно-пошукового типу, застосування засвоєних знань у новій ситуації з незначною допомогою педагога;

- творчої активності – виконання учнями самоїїїних робіт, що вимагають творчої уяви, логічного аналізу, відкриття способу рішення, самоїїїного доказу без допомоги педагога.

Рівень діяльності учнів на занятті курсу:

- репродуктивний – рівень діяльності, при якому вони застосовують отримані знання на практиці в алгоритмізованих, стандартизованих ситуаціях, виконують завдання за шаблоном, трафаретом, зразком;

- частково-творчий – рівень діяльності учнів, при досягненні якого вони епізодично здатні застосовувати отримані знання на практиці творчо, у нестандартних ситуаціях; виробляти нові вміння й навички на базі вже сформованих;

- творчий – рівень діяльності учнів, при досягненні якого вони здатні постійно застосовувати отримані теоретичні знання на практиці творчо, у нестандартних ситуаціях, виробляти нові вміння й навички на базі вже сформованих;

- дослідницький – рівень діяльності учнів, при досягненні якого вони здатні добувати знання самоїїїно в ході постановки дослідів, вивчення явищ, об'єктів.

Рівень задоволеності заняттями та їх організацією:

- високий - задоволені всі учні;

- достатній - задоволені понад 75% учнів;

- середній - задоволена більша половина учнів;

- низький - більшість учнів незадоволена.

Для виявлення результатів формуючого експерименту і ефективності програми експериментальної роботи нами, по-перше, була проведена діагностична робота за визначенням рівня сформованості технічних навиків учнів, досягнутого ними в ході апробації серії занять.

По-друге, був зроблений порівняльний аналіз якісних критеріїв, отриманих в ході дослідницької роботи.

Таблиця 1

Рівень досягнень учнів у навчанні

Кількість учнів	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень	К-нт навченості
20	10	6	4	-	76.4%
	50%	30%	20%		

Діагностична контрольна робота по курсу «Економічні задачі лінійного програмування» дала змогу відслідкувати ріст навчальних досягнень учнів, рівень компетентності освіти учнів, зробити висновок про знання та вміння учнів, відслідкувати рівень сформованості логічного мислення, практичних вмінь та навичок самоосвітньої діяльності учнів.

Для виконання роботи були запропоновані тестові завдання, прикладні задачі лінійного програмування. Частина завдань вирішувалась за допомогою програмного забезпечення GeoGebra. Кожен варіант складався з трьох частин, які відрізнялися за складністю та формою тестових завдань.

Таблиця 2

Поетапний аналіз

№	Елементи знань	Виконали повністю		Виконали частково		Не виконали	
		к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
1.	Аналіз вхідних даних	11	55	9	45		
2.	Побудова математичної моделі	17	85	3	15		
3.	Розв'язання системи нерівностей	15	75	5	25		
4.	Побудова багатокутника розв'язків	15	75	4	20	1	5
5.	Зображення цільової функції	11	55	7	35	2	10
6.	Знаходження оптимального розв'язку	10	50	6	30	4	20

У I частині контрольної роботи було запропоновано п'ять завдань з вибором однієї правильної відповіді, що відповідали навчальним досягненням учнів початкового та середнього рівнів. Тестування проходило в GeoGebraTube і позитивний результат отримали всі діти. II частина контрольної роботи представляла собою прикладну задачу лінійного програмування з сформульованою математичною моделлю, що відповідали достатньому рівню навчальних досягнень учнів. Розв'язання здійснювалося в програмі GeoGebra, мало короткий запис розв'язку без обґрунтування. Більшість учнів знайшли оптимальний розв'язок задачі. Найчастіше в даній частині учні припускали помилки при визначенні області допустимих значень. III частина контрольної роботи складалася з одного завдання, що відповідало високому рівню навчальних досягнень учнів, розв'язання якого мало розгорнутий запис розв'язку з обґрунтуванням. Половина учнів курсу успішно справилися з даним завданням і надали повне пояснення власних дій.

Аналіз результатів дослідження показує, що коефіцієнт навченості учнів склав 76.4%.

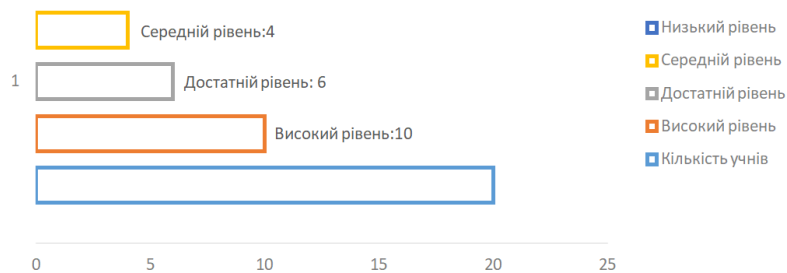

Рис. 1. Рівень досягнень учнів у навчанні

Дослідження рівня активності учнів ми провели на традиційних заняттях та на заняттях з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Спостерігається ріст активності та збільшення концентрації уваги на матеріалі з використанням системи динамічної математики GeoGebra.

Якщо показати рівень активності та уваги на традиційному уроці у відсотках (Рис. 2.), то побачимо, що не активними було 6% учнів, середньої активності - 26 %, висока активність у 68% учнів.

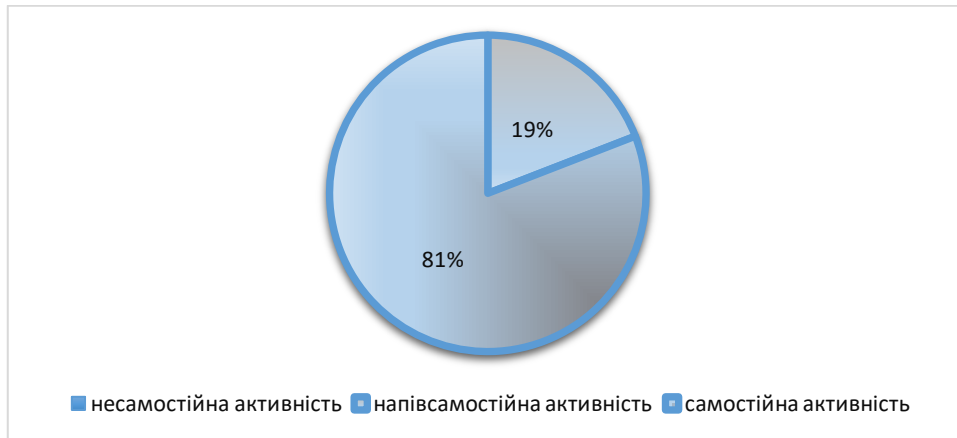

Рис. 2. Активність учнів на традиційному занятті

Якщо показати рівень активності та уваги на занятті з використанням інформаційних технологій у відсотках (Рис. 3.), то побачимо, що не активних учнів не було - 0%; 13%- середня активність на уроці; 87%- висока активність учнів.

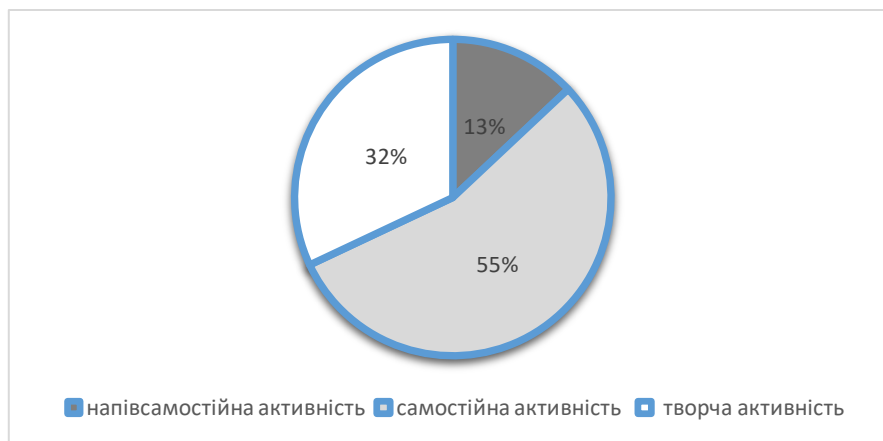

Рис. 3. Активність учнів на занятті з використанням інформаційно-комунікаційних технологій

Порівнявши результати, показані на двох діаграмах, після проведення традиційного та заняття з використанням інформаційно-комунікаційних технологій курсу «Економічні задачі лінійного програмування», можна зробити висновок, що нестандартне заняття має більшу результативність. На такому занятті до роботи були залучені всі учні класу, рівень їх активності та уважності у порівнянні з традиційним має вищі показники. Зник той відсоток, де була низька активність на занятті. Переваги заняття з використанням інформаційно-комунікаційних технологій над традиційним - очевидні.

При аналізі критерія відвідування курсу учнями, необхідно зазначити, що пропуски занять здійснюються лише з поважних причин і показник знаходиться на рівні 85-95 %.

Проаналізувавши задоволеність учнів заняттями та їх організацією відповідним анкетуванням, можна зробити висновок, що заняття з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, системи динамічної математики GeoGebra, викликають в учнів високий інтерес, оскільки кожне заняття відрізняється одне від одного своєю унікальністю та різноманітністю форм проведення.

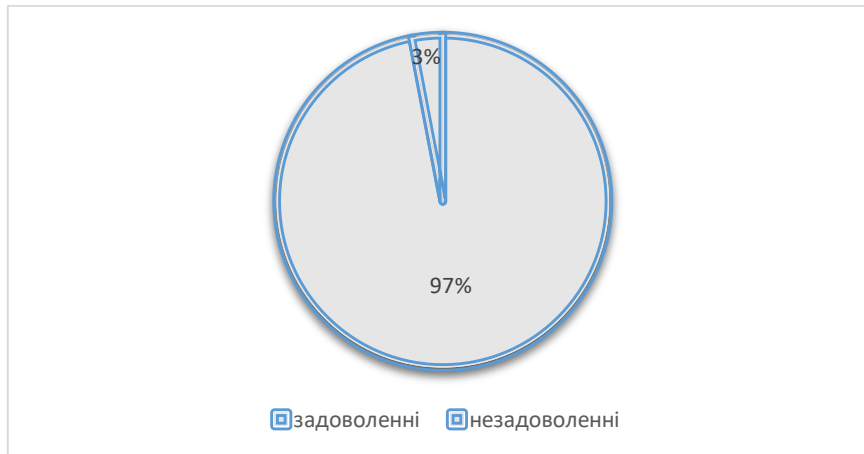

Рис. 4. Рівень задоволеності учнів

Ефективність організації роботи учнів на заняттях курсу із використанням інформаційно-комунікаційних технологій підтверджують одержані результати експериментального дослідження. Якість знань, умінь, навичок з математики у 80% учнів на високому і достатньому рівнях, у 50% з них – спостерігається розвиток професійно-значущих якостей особистості: самостійності, ініціативності, активності.

Аналіз результатів дослідження показує, що рівень навчальної успішності учнів курсу зріс у 1,6 рази, мотивації – у 1,4 рази, розвитку самостійності, активності, ініціативності – у 1,2 рази. В учнів, що не відвідують курс відповідні показники майже не змінилися. Це свідчить про те, що запропонована нами методика використання інформаційно-комунікаційних технологій в роботі учнів під час впровадження експериментального дослідження виявилась ефективною.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вважаємо, що введення прикладних задач із економічним змістом у шкільному курсі математики та пошук шляхів їх розв'язання, знайомить учнів з такими важливими категоріями, як податки, банківські розрахунки, доходи, витрати, прибуток тощо. Доцільність вивчення задач лінійного програмування в школі за участі інформаційно-комунікаційних технологій, обумовлена набуттям учнями умінь обґрунтовувати економічний зміст понять, величин і процесів, моделюючи їх у вигляді рівнянь, нерівностей та їх систем.

Доведено, що розроблений курс за вибором для учнів 11 класів формує компетентності аналізу різних способів та методів знаходження розв'язку економічних задач. Учні, на прикладі типових задач, мають можливість порівнювати одержані результати: їх стандартність чи оригінальність, затрачені обсяги обчислювальної роботи, практичну цінність. Даний курс дає можливість вчителю математики показати учням всі допустимі методи знаходження розв'язку прикладних задач, зокрема, аналітичні, геометричні підходи та способи із застосуванням спеціалізованих комп'ютерних програм.

Використання системи динамічної математики GeoGebra у навчальному процесі дозволяє прискорити, полегшити, зробити наочними обчислення та побудови. Це дає можливість варіювати змінними, для усвідомлення змістового зв'язку між ними.

Застосування програми дає можливість не лише впорядкувати евристичний пошук, але й звільнити час для здійснення додаткових самостійних досліджень. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі підкреслює практичну значимість математики та потребу у її вивченні. Отже ми довели гіпотезу дослідження

Поза увагою дослідників залишилось використання інших прикладних програм, рекомендованих для використання на уроках навчальною програмою з математики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Гриб'юк О.О. Проектно-дослідницька діяльність в процесі навчання математики з використанням системи динамічної математики GeoGebra/ О.О. Гриб'юк, В.Л. Юнчик // Наукові записки. – Випуск 9. – Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 2. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – С. 8–19.
- [2] Гуревич Р.С. Професійна спрямованість вивчення загальноосвітніх дисциплін у профільній школі.//Наукові записки ВДПУ ім. Коцюбинського. -2005 - № 12. - С. 126-128.
- [3] Нагірний Ю.П. Фахова підготовка інженерів: діяльнісний підхід. – Львів: ІНВП „Електрон”, 1999. – 180 с.
- [4] Концепція профільного навчання в старшій школі, затверджена рішенням колегії МОН України №1456 від 21.10.2013 року.
- [5] 5.Збірник програм з математики для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах). Ч. 1. Допрофільна підготовка: Факультативи та курси за вибором / Упоряд. Н. С. Прокопенко, О.П. Вашуленко, О. В. Єргіна.— Х.: Вид-во «Ранок», 2011.— 320 с.
- [6] Жалдак М. І. Використання комп'ютера в навчальному процесі має бути педагогічно виваженим / М.І. Жалдак - Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2013. – №1. – С.10-18.
- [7] Ресурси для вчителів математики [електронний ресурс: <http://timso.koippo.kr.ua/skripka/resursy-dlya-vchyteliv-matematyky-3/>]
- [8] Наконечний С.І. Математичне програмування: Навч. посібник / С.І. Наконечний, С.С. Савіна; М-во освіти і науки України. КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2003.
- [9] Падалко А.М. Застосування інформаційних педагогічних технологій у професійній підготовці інженерів-електриків. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: // 36. наук, праць. - Випуск 32 / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін. - Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. с. 381-384.
- [10] Семеніхіна О. В. Програми динамічної математики у контексті набуття емпіричного досвіду і формування знань (на прикладі розв'язування задач з параметрами) / О. В. Семеніхіна, М. Г. Друшляк // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2014. – № 6. – С. 67-74.
- [11] Семеніхіна О. В. Інструментарій програми GeoGebra 5.0 та його використання при розв'язуванні задач стереометрії / О. В. Семеніхіна, М. Г. Друшляк // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – Т. 44. – № 6. – С. 124-133.
- [12] Осадча К. П., "Інформаційно-комунікаційні технології здійснення тьюторської діяльності у системі шкільної освіти", Науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок», №9 (128), с. 22–26, 2016.
- [13] Теплицький І. О. Розвиток пізнавальної активності учнів 10-11-х класів у процесі навчання алгебри і початків аналізу засобами комп'ютерно орієнтованих систем навчання / Ілля Теплицький, Олена Віхрова, Сергій Семеріков // Рідна школа. – 2004. – № 6. – С. 48-49.
- [14] Вікторов В. Основні критерії та показники якості освіти.//Вища освіта України. - 2002. - № 1. - С. 54-59.

NEW APPROACHES IN THE METHOD OF TEACHING ELECTIVE MATHEMATICS COURSES AT SCHOOL

Padalko Nina Yosypivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Theory of Functions and Methods of Teaching Mathematics

Volyn National University named after Lesi Ukrainka,

Lutsk, Ukraine

ORCID ID 0000-0003-3600-5711

padalkonina109@gmail.com

Abstract. The article presents the method of forming students' knowledge in the process of teaching the elective course "Economic problems of linear programming" using information and communication technologies. The purpose of the article is to show the effectiveness of studying the proposed course using the GeoGebra dynamic mathematics system. According to the authors, the introduction of applied problems with an economic content in the school mathematics course and the search for ways to solve them introduces students to such important categories as taxes, bank calculations, income, expenses, profit, etc. The expediency of studying linear programming problems at school with the participation of information and communication technologies is due to the acquisition by students of the ability to justify the economic content of concepts, quantities and processes, modeling them in the form of equations, inequalities and their systems. It has been proven that the developed elective course for 11th grade students forms the competence of analyzing various ways and methods of finding solutions to economic problems. Students, using the example of typical problems, have the opportunity to compare the obtained results: their standard or originality, the amount of computational work spent, practical value.

This course gives the mathematics teacher the opportunity to show the students all possible methods of finding solutions to applied problems, in particular, analytical, geometric approaches and methods using specialized computer programs.

The use of the GeoGebra dynamic mathematics system in the educational process allows you to speed up, facilitate, and visualize calculations and constructions. This makes it possible to vary the variables in order to understand the meaningful connection between them. In addition, the application of the program makes it possible not only to streamline the heuristic search, but also to free up time for additional independent research. The use of information and communication technologies in the educational process emphasizes the practical importance of mathematics and the need for its study.

Keywords: mathematics teaching method, dynamic mathematics programs, graphic method, information and communication technologies, GeoGebra.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Hpibyuk O.O. Project-research activity in the process of teaching mathematics using the dynamic mathematics system GeoGebra/ O.O. Hpibyuk, V.L. Yunchyk // Scientific notes. – Issue 9. – Sepia: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education. Part 2. – Kipovogpad: PVV KDPU named after V. Vynnychenko, 2016. – pp. 8–19. (in Ukrainian).
- [2] Gurevych R.S. Professional orientation of the study of general education disciplines in a specialized school.//Scientific notes of VDPU named after Kotsyubynsky. -2005 - No. 12. - P. 126-128. (in Ukrainian).
- [3] Nagirnyi Yu.P. Professional training of engineers: activity approach. - Lviv: INVP "Electron", 1999. - 180 p. (in Ukrainian).
- [4] The concept of specialized training in high school, approved by the decision of the board of the Ministry of Education and Culture of Ukraine No. 1456 dated October 21, 2013. (in Ukrainian).
- [5] Collection of mathematics programs for pre-professional training and professional training (in two parts). Ch. I. Pre-professional training: Electives and optional courses / Editor. N. S. Prokopenko, O. P. Vashulenko, O. V. Yergina.— X.: Ranok Publishing House, 2011.— 320 p. (in Ukrainian).
- [6] M. I. Zhaldak. The use of computers in the educational process should be pedagogically balanced / M. I. Zhaldak - Informatics and information technologies in educational institutions. – 2013. – No. 1. - P.10-18. (in Ukrainian).
- [7] Resources for mathematics teachers [electronic resource: <http://timso.koippo.kr.ua/skripka/resursy-dlya-vchyteliv-matematyky-3/>] (in Ukrainian).
- [8] Final S.I. Mathematical programming: Teaching. manual / S.I. Nakonechnyi, S.S. Savina; Ministry of Education and Science of Ukraine. KNEU. - K.: KNEU, 2003 (in Ukrainian).
- [9] Padalko A.M. Application of informational pedagogical technologies in the professional training of electrical engineers. Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi. Series: Pedagogy and psychology: // 36. Nauk, Prats. - Issue 32 / Editor: V.I. Shakhov (head) and others. - Vinnytsia: "Planer" LLC, 2010. p. 381-384. (in Ukrainian).
- [10] Semenysina O.V. Programs of dynamic mathematics in the context of gaining empirical experience and forming knowledge (on the example of connecting tasks with parameters) / O. Semenysina, M. G. Dpuslyak // Informatics and information technologies in educational institutions - 2014. - No. 6. - P. 67-74. (in Ukrainian).
- [11] O. V. Semenikhina. Toolkit of the GeoGebra 5.0 program and its use in connected tasks of stereometry / O. V. Semenikhina, M. G. Dpushlyak // Information technologies and teaching aids. – 2014. – Issue 44. - No. 6. - P. 124-133. (in Ukrainian).
- [12] Osadcha K. P. "Information and communication technologies for the implementation of tutop activities in the system of school education", Scientific and pedagogical journal "Youth and Youth", No. 9 (128), p. 22–26, 2016. (in Ukrainian).
- [13] Teplytskyi I. O. The development of cognitive activity of students of 10-11th grades in the process of learning algebra and the beginnings of analysis by means of computer-aided learning systems / Ilya Teplytskyi, Olena Vixpova, Seply Shvidov // Semen. - 2004. - No. 6. - P. 48-49. (in Ukrainian).
- [14] Viktorov V. Basic criteria and indicators of the quality of education.//Higher education of Ukraine. - 2002. - No. 1. - P. 54-59. (in Ukrainian).

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147.227

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-72-82

Балакірєва Ганна Юрїївна

асистент кафедри німецької філології факультету іноземних мов
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0002-0864-7883
AnnaBalakirjewa@ukr.net

КОМІКСИ ЯК НАВЧАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. Мета дослідження полягала у пошуку успішних форматів впровадження коміксів для покращення навичок письма під час закріплення пройденого матеріалу на заняттях іноземної мови. Для досягнення мети дослідження були визначені такі завдання: дати визначення поняттю «комікс» та розглянути його основні характеристики; розробити навчально-методичні матеріали та провести емпіричне дослідження, використавши комікси на заняттях іноземної (німецької) мови серед студентів факультету іноземних мов; дати характеристику обраним форматам впровадження коміксів на основі результатів анонімного опитування учасників експерименту.

Аналіз літератури дозволив визначити базове поняття коміксу, його складові елементи, жанри та основні типи. Водночас, розглянуто переваги застосування коміксів на заняттях іноземної мови, серед яких основними є підвищення мотивації студентів, досягнення цілей заняття, розвиток уяви та творчих здібностей.

Дослідження тривало впродовж дев'яти місяців дистанційного навчання. Для закріплення пройденого матеріалу учасникам навчального процесу було запропоновано створення діалогів на основі отриманих коміксів. Водночас, поставлені завдання постійно варіювались, враховуючи наступні фактори: можливість вибору коміксу, наявність мовленнєвих патернів та прикладів, робота в парах, обмеження в часі, наявність і вид зворотного зв'язку.

Результати емпіричного дослідження підтвердили твердження іноземних науковців щодо доцільності впровадження коміксів на заняттях іноземних мов як інструменту для покращення навичок письма, розвитку креативності та уяви. Розглянутий в статті вид діяльності варто застосовувати не лише як проектну роботу наприкінці заняття, а й для домашнього опрацювання.

Також в статті окреслено перспективи подальших досліджень та подано застосунки, які дозволять викладачеві самостійно створити історію в ілюстраціях для подальшого використання на заняттях.

Ключові слова: комікс; метод; професійна підготовка; заклад вищої освіти; іноземні мови; викладання письма

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Різні думки, емоції, персонажі та події в коміксах підвищують креативність студентів. Розвивається вміння стежити за продовженням подій оповідання, критичне мислення. Письмові вправи, починаючи з написання коротких діалогів на рівні A1, створюють основу для написання більших текстів на наступних рівнях.

Успішне впровадження коміксів у навчальний процес для покращення письмових навичок вимагає врахування багатьох факторів, таких як пошук чи можливість самостійного створення відповідних матеріалів, форма роботи (індивідуальна, групова чи робота в парах), презентація та оцінювання результатів діяльності.

Мета статті полягає в аналізі можливостей впровадження коміксів на заняттях іноземних мов для закріплення пройденого матеріалу та покращення навичок письма.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Термін «комікс» вперше зустрічається у 1796 році в журналі «The Comick Magazine», який публікував гумористичні тексти, а також малюнки загальноновизнаного ілюстратора Вільяма Хогарта [1, с. 3]. Масовим явищем ХІХ ст. стали так звані «комічні аркуші» або смішні історії, які друкувалися на окремих аркушах.

Автори пропонують різні трактування даного терміну. Деякі вчені припускають, що всі форми нарративних зображень кваліфікуються як комікси [2, с. 40].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано наступне визначення коміксу: «Комікси – графічно-оповідний жанр, серія малюнків з короткими текстами, що утворює цільну розповідь» [3, с. 559].

С. Ріфкінд і С. Брендон виділяють чотири основні типи коміксів [4, с. 4]:

– Стрип (з англ. — смужка, стрічка). Цей тип коміксу є традиційним варіантом, який складається з кількох довгих панелей. Він містить горизонтальні ряди, які дозволяють глядачам або читачам дотримуватися хронологічного та послідовного порядку розповіді.

– Цифрові або веб-комікси. Даний вид коміксів представлений у цифровому вигляді, його також можна роздрукувати.

– Графічний роман. Це повна історія, представлена у вигляді книги з графічними елементами. Водночас А. Ланге в своєму дослідженні ототожнює поняття «комікс» та «графічний роман», оперуючи цими поняттями як синонімами [2, с. 41].

– Журнал коміксів. Це тип коміксів, що складається з кількох сторінок та публікується на регулярній основі.

Професори називають наступні поширені жанри коміксів: комікси про супергероїв, комікси про дорослішання, історичні комікси, графічні біографії, комікси жахів та науково-фантастичні комікси. [4, с. 7].

Г. Аммерер додатково виділяє чотири види історичних коміксів [5, с. 22]:

– історична пародія. Ці комікси висвітлюють певну історичну подію, але їхні герої діють відповідно до моделей думок і дій сьогодення. Історичний сценарій часто служить лише для іронізації сюжету;

– пригодницька розповідь (фантазія) на основі історичних подій. У цих коміксах захоплююча сюжетна лінія, яка, як і герої, вигадана, вбудовується в історичний сценарій;

– комікс на основі реальних історичних подій;

– комікс-автобіографія. Такі комікси переповідають життя людини чи важливий період її життя, щоб водночас проілюструвати певні історичні події чи епохи.

Крім того, в науковій літературі виділяють новий вид коміксів – навчальний [6, с. 379]. Маючи елементи пізнавального та розважального характеру, вони активно використовуються в навчальному процесі.

Комікси мають чотири елементи, такі як панелі, кадри, застигли моменти на фотографії та виноски з текстом [4, 7]. Значення написаного передається за допомогою візуалізації текстів та символів. У цьому сенсі є незліченна кількість можливостей та інструментів: великі та жирні літери означають, що хтось говорить вголос; слова з великої літери символізують крик; ноти натякають, що персонаж співає тощо [1, 8]. Мета міміки – ще одного важливого елемента коміксу – викликати емоції у читача. На основі «Еволюції емоцій» Дарвіна, існує шість універсальних виразів обличчя, які транслуються через ілюстрації: гнів, огида, страх, радість, смуток і здивування [9, с. 18].

Аналіз літератури дозволив виділити наступні переваги застосування коміксів на заняттях іноземної мови [1,6,8,10]:

– підвищення мотивації серед студентів;

– сприяння розвитку міжкультурних компетенцій;

- розвиток уяви та творчих здібностей;
- розвиток текстової та критичної медіакомпетентності;
- досягнення цілей вивчення мови;
- менша кількість слів для читання робить процес вивчення мови менш стресовим, що може допомогти людям із труднощами у навчанні;
- комікси дозволяють учням легше стежити за сюжетом і персонажами. Це може допомогти студентам, яким важко запам'ятати сказане.

3. МЕТОДИКА ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження полягала у пошуку успішних форматів впровадження коміксів для покращення письмових навичок під час закріплення пройденого матеріалу на заняттях іноземної мови. Дослідження тривало впродовж дев'яти місяців та складалося з шести послідовних етапів.

1. **Пошук та підготовка навчально-методичних матеріалів для занять німецької мови.** Авторські ілюстрації та комікси без наявного тексту було завантажено з мережі Інтернет та представлено на заняттях із вказуванням імен художників. Деякі комікси було створено самостійно викладачем на платформі Storyboard That. Приклад такого коміксу представлено на рис. 1.

С. Ялчин пропонує для цієї цілі також онлайн-сервіси Storybird та Pixton [11, с. 29].

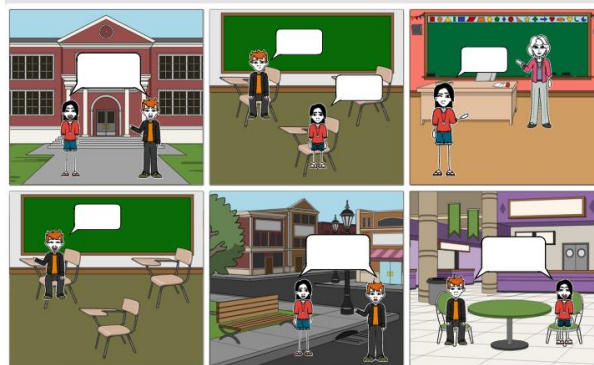

Рис. 1. Приклад створеного коміксу на платформі Storyboard That

2. **Пошук учасників емпіричного дослідження.** Участь в експерименті взяли 12 студентів другого курсу факультету іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського спеціальності «Середня освіта. Німецька та англійська мови», а також 16 студентів другого курсу спеціальності «Середня освіта. Англійська та німецька мови». Таким чином, було обрано групи з різним рівнем володіння німецької мови (на момент проведення експерименту рівень B1 та A1.2 відповідно). Вік учасників експерименту коливався в межах 17-19 років.

3. **Впровадження коміксів на заняттях зі студентами обраних груп.** Упродовж третього та четвертого навчальних семестрів учасникам експерименту було запропоновано для закріплення пройденого матеріалу створення діалогів на основі отриманих коміксів. Водночас поставлені завдання постійно варіювались, враховуючи наступні фактори:

Таблиця 1

Фактори, які враховувались під час постановки завдань

Вибір коміксу	
Студенти отримують на вибір кілька коміксів і створюють текст до одного з них	Студенти отримують лише одну ілюстрацію
Наявність мовленнєвих патернів та прикладів	
Студенти мають приклад, а також початок/закінчення коміксу та обов'язково використовують лексичні та граматичні конструкції, які вивчались впродовж теми	Студенти використовують нові лексичні та граматичні конструкції, але жодних інших обмежень чи вказівок вони не мають
Робота в парах	
Можливість обрати самостійно партнера	Партнера для роботи визначає викладач

Обмеження в часі		
Студенти отримують завдання на домашнє опрацювання і мають кілька днів на його виконання		Студенти виконують завдання впродовж заняття і мають чіткий дедлайн (15-20 хв.)
Зворотній зв'язок		
Студенти називають кращий, на їх думку, комікс та пояснюють свій вибір	Студенти обирають кращий, на їх думку, комікс анонімно з можливістю не коментувати свій вибір	Студенти ознайомлюються з іншими роботами, але не дають жодного фідбеку

Заняття проводились дистанційно за допомогою програми для організації відеоконференцій Zoom, що дало можливість студентам опрацювати отримані завдання в окремих сесійних кімнатах.

Виконання завдання відбувалось поетапно:

1. Ознайомлення з умовами виконання завдання.
2. Етап планування та обговорення ідей спільно в парах.
3. Написання нотаток, ключових слів та виразів.
4. Написання тексту до коміксу на основі отриманих на третьому етапі списку ключових фраз.
5. Етап редагування та перевірки тексту на помилки.
6. Створення фінального варіанту тексту.
7. Презентація результатів (публікація на онлайн-дошці).
8. Ознайомлення з результатами роботи інших студентів.
9. Зворотній зв'язок (залежно від завдання може бути відсутнім).
10. Саморефлексія.

4. **Проведення опитування.** Наприкінці четвертого навчального семестру студентам було запропоноване анонімне анкетування, створене за допомогою ресурсу Google forms. Учасники експерименту мали можливість провести рефлексію навчального процесу та обрати для себе кращий формат виконання завдань з написання тексту до коміксів.

Всі питання поділялись за наступними розділами:

- активність та залучення у процес;
- креативність;
- постановка завдання та оцінка окремих факторів (див. табл. 1);
- труднощі, побажання та додаткові коментарі.

Розділи 1-3 містили обов'язкові питання закритого типу:

- відповідь на які могла бути «так», «швидше так», «швидше ні» та «ні»;
- з вибором одного твердження, яке краще описує думку про навчальний процес.

В розділі 4 «Труднощі, побажання та коментарі» студенти мали можливість описати власний досвід виконання даного завдання, а також запропонувати нові ідеї для вдосконалення навчального процесу.

5. Етап обробки даних.

5.1. Розділ «Активність та залучення у процес». За даними рис. 2, 82,1 % респондентів відповіли «так» на запитання, чи активно вони пропонували свої власні ідеї для написання тексту до коміксів, ще 17,9 % обрали відповідь «швидше так». Дещо відрізняється реакція на твердження «Активно обговорюю та коментую ідеї інших студентів». Лише 64,3 % учасників експерименту обрали відповідь «так», 28,6 % – «швидше так». Ще 7,1 % рівень залучення в обговорення інших ідей оцінили нижче, обравши відповідь «швидше ні».

5.2. Розділ «Креативність». 68 % студентів описують себе як креативних особистостей, тому подібні завдання завжди виконують охоче. Ще 32 % вважають, що їх успіх у подібних завданнях залежить від різноманітних факторів, наприклад, від теми, постановки завдання чи загального настрою.

Цікавими є результати опитування, чи допомагають подібні завдання розвивати креатив та проявити себе. 89,3 % студентів обрали відповідь «так», ще 10,7 % – «швидше так». Відповіді «швидше ні» та «ні» студентами не розглядались.

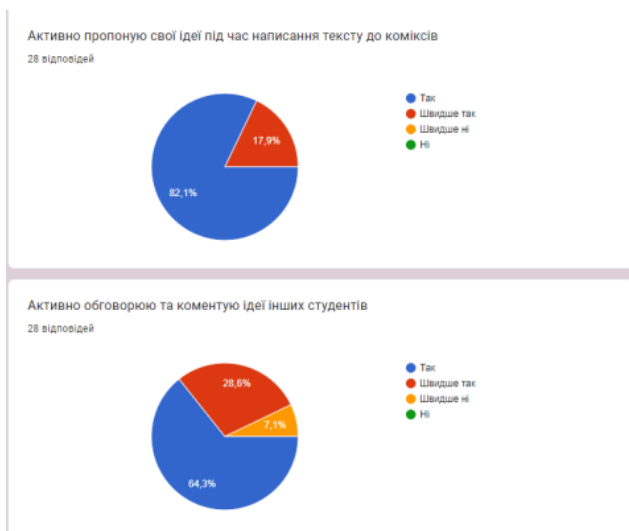

Рис. 2. Відповіді на запитання розділу «Активність та залучення у процес»

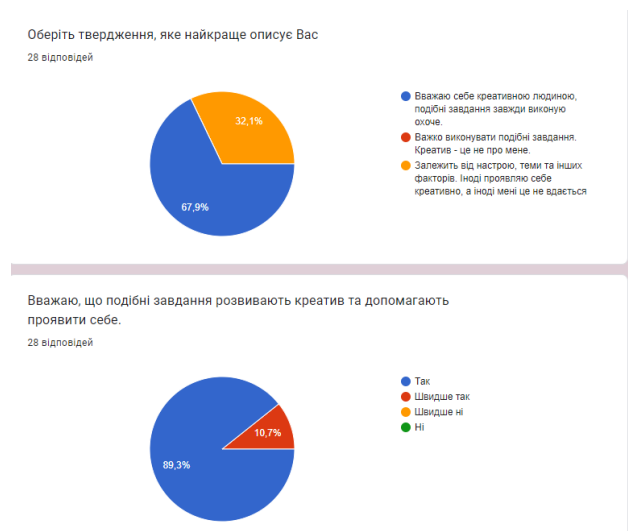

Рис. 3. Відповіді на запитання розділу «Креативність»

5.3. Розділ «Постановка завдання та оцінка окремих факторів». Питання даної частини опитування було поділено на підрозділи.

5.3.1. «Вибір коміксу». Рис. 4 демонструє, що 92,9 % студентів хотіли б отримувати на вибір кілька коміксів, ще для 7,1 % вибір ілюстрацій робить завдання важчим. Також бачимо з наступного питання, що ідея самостійного пошуку коміксу в мережі Інтернет приваблює далеко не всіх учасників опитування. 57,1 % обрали відповідь «швидше ні», ще 17,9 % - «ні». Частка студентів, які хотіли б отримати такий досвід, складає лише 25 %.

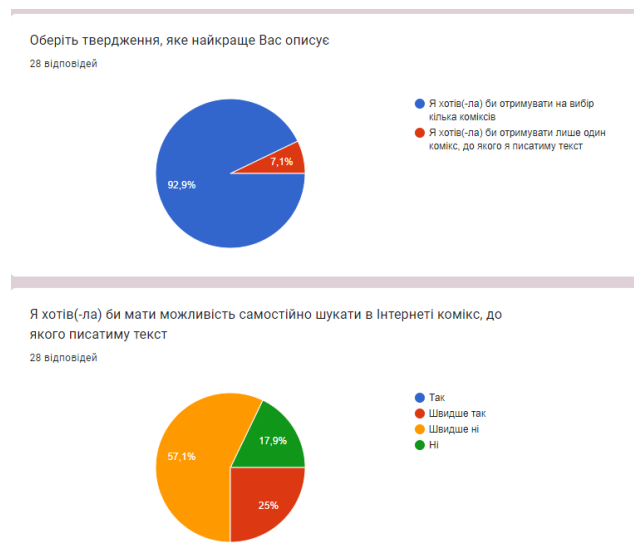

Рис. 4. Відповіді на запитання підрозділу «Вибір коміксу»

5.3.2. «Наявність мовленнєвих патернів та прикладів». За даними рис. 5, 85,7 % студентів хотіли б мати деякі приклади, план чи вирази для написання свого діалогу, ще 14,3 % обрали протилежну думку.

Із запропонованим твердженням «Я краще запам'ятовую нові граматичні/лексичні конструкції, коли застосовую їх в тексті до коміксу» погодились усі учасники опитування, обравши варіанти «так» або «швидше так» (60,7 % та 39,3 % відповідно).

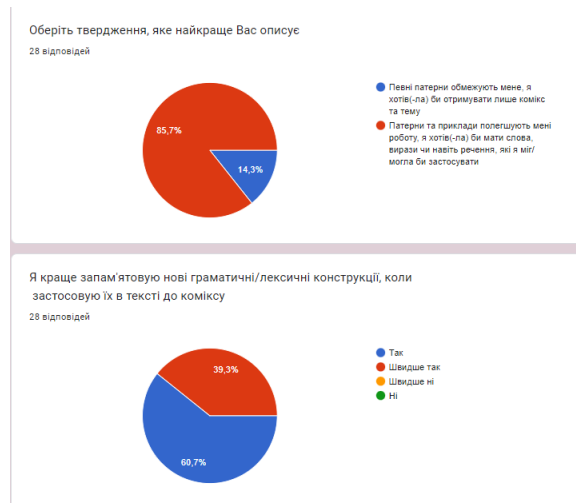

Рис. 5. Відповіді на запитання підрозділу «Наявність мовленнєвих патернів та прикладів»

5.3.3. «Робота в парах». Впродовж третього та четвертого навчального семестру студенти всіх груп виконували завдання з написання тексту до коміксу лише в парах, проте їх партнери постійно змінювались. Результати опитування показали досить високий відсоток (92,9 %) учасників дослідження, яким була до вподоби така форма роботи. На твердження «Мені хотілось би виконувати періодично такі завдання самостійно, а іноді – з партнером. Я за різноманіття!» 75 % респондентів відповіли ствердно (60,7 % – «так», 14,3 % – «швидше так»). 25 % студентів другого курсу не розглядають можливість працювати над подібним завданням самостійно. Останнім завданням даного підрозділу було обрати твердження, яке найкраще описує думку учасників опитування. Як видно з рис. 6, 57,1 % хотіли б самостійно обирати партнера для роботи, що на 14,2 % вище від студентів з протилежною думкою.

Рис. 6. Відповіді на запитання підрозділу «Робота в парах»

5.3.4. «Обмеження в часі». 89,3 % учасників експерименту стверджують, що обмеження в часі не є проблемою для них і вони можуть виконувати подібні завдання на заняттях. Проте 10,7 % обрали відповідь «Обмеження в часі демотивує мене. Хотів(-ла) би отримувати такі завдання на опрацювання вдома, коли я матиму більше часу для обмірковування».

Оберіть твердження, яке найкраще Вас описує
28 відповідей

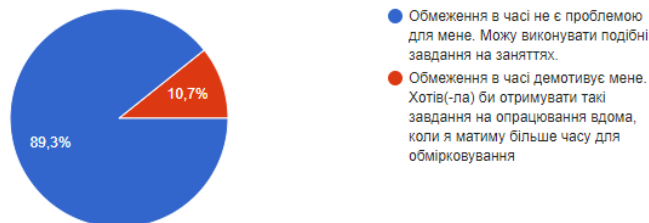

Рис. 7. Відповіді на запитання підрозділу «Обмеження в часі»

5.3.5. «Зворотній зв'язок». Впродовж третього та четвертого навчального семестру всі групи працювали дистанційно, тому презентація результатів відбувалась за допомогою онлайн-дошки «Padlet». Цей мультимедійний ресурс дозволяє всім учасникам навчального процесу публікувати зображення та текстову інформацію. Крім того, користувачі мають можливість реагувати на дописи інших учасників, залишати анонімні чи авторські коментарі. Таким чином, даний застосунок дозволяє проводити зворотній зв'язок у всіх форматах, обраних на третьому етапі дослідження, а саме:

- студенти називають кращий, на їх думку, комікс та пояснюють свій вибір;
- студенти обирають кращий, на їх думку, комікс анонімно з можливістю не коментувати свій вибір;
- студенти ознайомлюються з іншими роботами, але не дають жодного фідбеку.

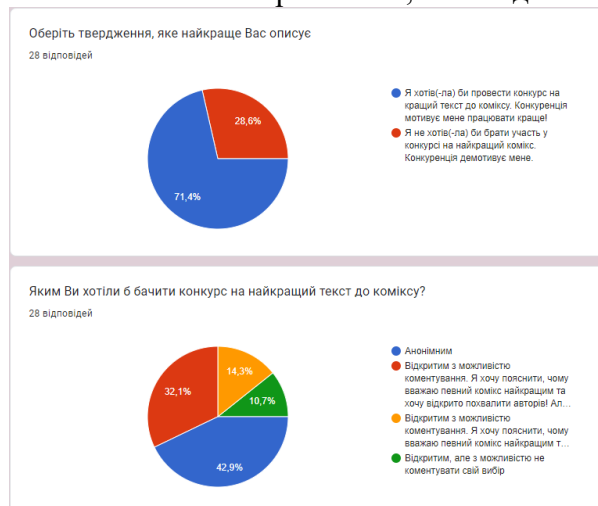

Рис. 8. Відповіді на запитання підрозділу «Зворотній зв'язок»

За результатами дослідження, 71,4 % студентам подобається ідея проведення конкурсу на кращий текст до коміксу, проте 28,6 % не хотіли би бути залученими у цей етап заняття. Досить різняться відповіді студентів на наступне питання анонімного анкетування: «Яким Ви хотіли би бачити конкурс на найкращий текст до коміксу?». 42,9 % опитаних обрали варіант «анонімним», 57,9 % надають перевагу відкритому голосуванню, проте 10,7 % не хотіли б взагалі коментувати свій вибір. 32,1 % студентів мають бажання похвалити

авторів коміксів, проте вказувати на їх помилки чи недоліки вони вважають недоречним. Натомість 14,3 % обрали відповідь «Відкритим з можливістю коментування. Я хочу пояснити, чому вважаю певний комікс найкращим та хочу відкрито похвалити авторів! Також я готовий(а) озвучити, які недоліки я бачу в інших коміксах. Критика - можливість вдосконалення. Ми повинні вміти приймати як позитивні, так і негативні коментарі!».

5.4. Розділ «Труднощі, побажання та додаткові коментарі».

На останньому етапі анкетування учасники могли поділитись власним досвідом та назвати перешкоди, які спіткали їх впродовж виконання цього завдання. Основними можна назвати наступні проблеми:

- іноді важко зрозуміти емоції героїв коміксів;
- було важко придумати щось дійсно креативне;
- потрібно постійно звертати увагу на граматичну конструкцію речення.

Проте також варто зазначити, що переважна більшість студентів не змогла назвати суттєвих труднощів.

Частина «Побажання» складалась з наступних запитань: «Чи хотіли б Ви спробувати в майбутньому не лише написати текст до наявного коміксу, а й самостійно створити його за допомогою застосунку в Інтернеті?» та «Чи хотіли б Ви спробувати в майбутньому не лише написати текст до наявного коміксу, а й самостійно намалювати його?».

Результати дослідження показують, що 50 % студентів відповіли на перше запитання «так», 32,1 % - «швидше так». Свою позитивну відповідь студенти аргументували тим, що це цікаво, розвиває уяву та дає можливість проявити себе. Ще 17,9 % обрали варіант «швидше ні» тому, що засвоєння нових комп'ютерних технологій не завжди є легким та цікавим, а також це забирає багато часу та зусиль.

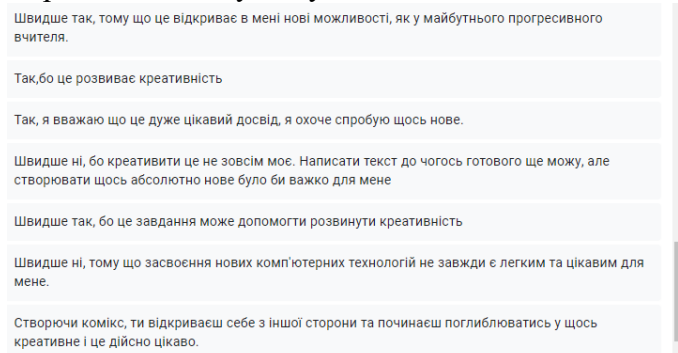

Рис. 9. Відповіді на запитання підрозділу «Побажання»

Кількість позитивних відповідей на друге запитання зменшилась. Лише 53,6 % студентів мають бажання самостійно намалювати комікс (28,6 % - відповідь «так», 25 % - варіант «швидше так»). 46,4 % учасників дослідження не хотіли б отримувати такого завдання. Аргументи представлені на рис. 10.

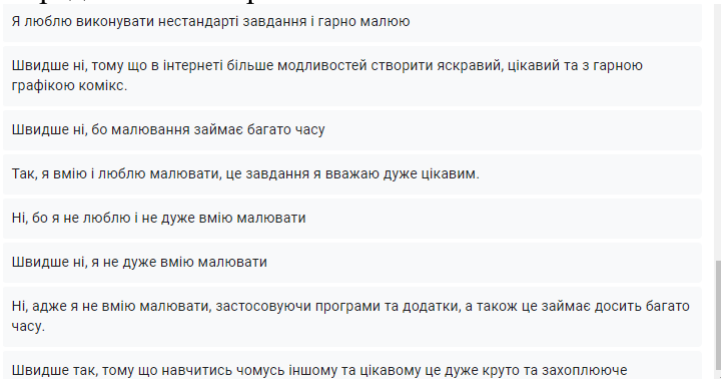

Рис. 10. Відповіді на запитання підрозділу «Побажання»

6. Етап аналізу отриманих результатів. Висновки.

- За результатами анкетування можна дійти висновку, що виконання подібних завдань на заняттях іноземних мов викликає інтерес та зацікавленість серед студентів.
- Самостійне створення тексту розвиває креативність, уяву та допомагає краще проявити себе.
- Можливість вибору коміксу робить завдання цікавішим та заохочує працювати активніше. Водночас, самостійні пошуки необхідного коміксу в мережі Інтернет демотивують студентів.
- Варто пропонувати чіткий приклад та певні мовленнєві патерни, які можуть надихнути студентів на власні креативні ідеї.
- Написання власного тексту до коміксу допомагає краще запам'ятати лексичні та граматичні конструкції, що також підтверджується в інших дослідженнях [10, 12, 13].
- Відповіді підрозділу «Робота в парах» суттєво відрізнялись. Для кращих результатів та активної роботи всіх учасників навчального процесу необхідно продовжувати варіювати завдання, даючи періодично можливість студентам самостійно обирати партнера для роботи.
- Подібні завдання можуть бути заплановані як проєктна робота наприкінці заняття чи теми. Результати дослідження та фінального опитування показують, що студенти можуть створити текст до коміксу впродовж пари, маючи певні обмеження в часі.
- Результати підрозділу «Зворотний зв'язок» не дозволяють викладачеві обрати єдиний чіткий механізм проведення рефлексії для майбутніх проєктних робіт. Варто продовжувати варіювати завдання, пропонуючи як відкритий конкурс на кращі роботи, так і анонімні опитування.
- Варто запропонувати студентам за бажанням самостійно намалювати ілюстрації або створити комікс за допомогою онлайн-застосунків. Таким чином, креативні особистості зможуть краще проявити себе.

4. ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

- С. Ялчин переконана, що за допомогою коміксів можна покращити мовленнєві навички не лише письма, а й читання, аудіювання, говоріння. Вирішальним фактором є те, що комікс має відповідати рівню мови тих, хто навчається, і йти паралельно до мети навчання [11, с. 35]. Перспективи подальших досліджень полягають у перевірці ефективності застосування коміксів для покращення всіх вище згаданих навичок мовленнєвої діяльності.
- Упродовж описаного дослідження студенти виконували завдання в парах. В майбутньому необхідно запропонувати опрацювання коміксів самостійно та в невеликих групах з попереднім розподіленням ролей, щоб перевірити рівень залучення студентів у процес.
- А. Ланге стверджує, що робота з коміксами особливо підходить для диференціації: слабким учням можна давати простіші завдання, а учням, які мають вищий мовний рівень, давати складніші [2, с. 40]. Майбутньому викладачеві варто спробувати готувати завдання різного рівня складності для визначення рівня мотивації студентів.
- В опитуванні взяли участь студенти другого курсу факультету іноземних мов, рівень володіння німецькою мовою в яких був в межах A1.2-B1. Ефективність впровадження подібних завдань необхідно перевірити і в групах з вищим рівнем володіння мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Blažinić V. Comics als Lerninhalte im DaF-Unterricht. Zagreb, 2020. 50 S.
- [2] Lange A. Comics Im Deutschunterricht. Одеський лінгвістичний вісник. 2015. Т. 2, № 6. С. 40-43.
- [3] Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. В. Т. Бусел. 2005. 1728 с.
- [4] Rifkind C., Brandon C. How comics work, 2019. 18 p. URL: <https://www.uwinnipeg.ca/1b19/docs/how-comics-work-web-cc-by-nc-nd.pdf> (дата звернення: 01.11.2022).
- [5] Ammerer H. Kompetenzdiagnostik durch die Verwendung von Comics. Kompetenzorientierter Unterricht in Geschichte und Politischer Bildung. Wien, 2011. S. 21-33.

- [6] Şentürk M., Şimşek U. The Effect of Educational Comics and Educational Cartoons On Student Attitude and Motivation in Social Studies Course. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*. 2022. Vol. 7, no. 17. P. 378-413.
- [7] Broskwa S. Comics im Unterricht. *Medienimpulse*. 2013. Vol. 51, no. 2. P. 1-8.
- [8] Kuzminykh K. Comics und graphic novels im multikulturellen Deutschunterricht. *Glottodidactica*. 2014. Vol. 41, no. 2. P. 75-86.
- [9] Paredes J.J.R. Grammar improvement through comics. Ecuador, 2020. 90 p.
- [10] Villafuerte A.J.M. Comics and the writing skill. Ecuador, 2022. 82 p.
- [11] Yalcin C. Einsatz von Comics im DAF-Unterricht. *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi. Zeitschrift für Forschungen zur deutschen Sprache und Kultur*. 2020. Vol. 2, no. 4. S. 27-36.
- [12] Hadi M.S., Izzah L., Larasati I. The influence of mangarock online comics in teaching writing a narrative text. *JOLLT Journal of Languages and Language Teaching*. 2021. Vol. 9, no. 2. P. 243-249.
- [13] Guna V.T., Sutarsyah C., Suka R.G. Improving student's ability in writing narrative text through textless comic at smpn 20 bandar Lampung. *UNILA Journal Of English Teaching*. 2017. Vol. 6, no. 4. P. 1-7.

COMICS AS AN EDUCATIONAL TOOL FOR CONSOLIDATING KNOWLEDGE IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Balakirjeva Hanna

assistant at the Department of German Philology, the institute of foreign languages
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-0864-7883
AnnaBalakirjeva@ukr.net

Abstract. The purpose of the study was to find successful formats for the implementation of comics to improve writing skills while consolidating the material in foreign language classes.

To achieve the goal of the study, the following tasks were defined: to define the concept of "comic" and consider its main characteristics; to develop teaching materials and conduct empirical research using comics in foreign (German) language classes among students of the Faculty of Foreign Languages; to describe the selected formats of comics implementation based on the results of an anonymous survey of the experiment participants.

The literature analysis allowed to define the basic concept of comics, its constituent elements, genres and main types. The advantages of using comics in foreign language classes are considered, among which the main ones are increasing students' motivation, achieving the goals of the lesson, developing imagination and creativity.

The study lasted for nine months of distance learning. In order to consolidate the material, the participants of the educational process were offered to create dialogues based on the received comics. At the same time, the tasks were constantly varied, taking into account the following factors: the possibility of choosing a comic, the availability of speech patterns and examples, work in pairs, time constraints, availability and type of feedback.

The results of the empirical study confirmed the statement of foreign scientists about the expediency of introducing comics in foreign language classes as a tool for improving writing skills, developing creativity and imagination. The activity considered in the article should be used not only as a project work at the end of the lesson, but also for homework.

The article also outlines the prospects for further research and presents applications that will allow the teacher to create a story in illustrations for further use.

Key words: comic; methods; professional training; higher education institution; foreign languages; teaching writing

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Blažinić V. Comics als Lerninhalte im DaF-Unterricht. Zagreb, 2020. 50 S. (in German)
- [2] Lange A. Comics Im Deutschunterricht. *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk*. 2015. T. 2, № 6. С. 40-43. (in German)
- [3] Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language: 250000 / Bousel V. 2005. 1728 p. (in Ukrainian)
- [4] Rifkind C., Brandon C. (2019). How comics work. 2019. 18 p. URL: <https://www.uwinnipeg.ca/1b19/docs/how-comics-work-web-cc-by-nc-nd.pdf> (data zvernennia: 01.11.2022). (in English)

- [5] Ammerer H. Kompetenzdiagnostik durch die Verwendung von Comics. Kompetenzorientierter Unterricht in Geschichte und Politischer Bildung. Wien, 2011. S. 21-33. (in German)
- [6] Şentürk M., Şimşek U. The Effect of Educational Comics and Educational Cartoons On Student Attitude and Motivation in Social Studies Course. International Journal of Education Technology and Scientific Researches. 2022. Vol. 7, no. 17. P. 378-413. (in English)
- [7] Broskwa S. Comics im Unterricht. Medienimpulse. 2013. Vol. 51, no. 2. P. 1-8. (in German)
- [8] Kuzminykh K. Comics und graphic novels im multikulturellen Deutschunterricht. Glottodidactica. 2014. Vol. 41, no. 2. P. 75-86. (in German)
- [9] Paredes J.J.R. Grammar improvement through comics. Ecuador, 2020. 90 p. (in English)
- [10] Villafuerte A.J.M. Comics and the writing skill. Ecuador, 2022. 82 p. (in English)
- [11] Yalcin C. Einsatz von Comics im DAF-Unterricht. Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi. Zeitschrift für Forschungen zur deutschen Sprache und Kultur. 2020. Vol. 2, no. 4. S. 27-36. (in German)
- [12] Hadi M.S., Izzah L., Larasati I. The influence of mangarock online comics in teaching writing a narrative text. JOLLT Journal of Languages and Language Teaching. 2021. Vol. 9, no. 2. P. 243-249. (in English)
- [13] Guna V.T., Sutarsyah C., Suka R.G. Improving student's ability in writing narrative text through textless comic at smpn 20 bandar Lampung. UNILA Journal Of English Teaching. 2017. Vol. 6, no. 4. P. 1-7. (in English)

УДК 378.147.34

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-82-89

Галашова Олена Геннадіївна

старший викладач кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету
м. Одеса, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНОЇ РОЛЬОВОЇ ГРИ ЯК МЕТОДУ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті розглянуто необхідність формування емоційного інтелекту як однієї з провідних особистісних та професійних властивостей майбутніх фахівців з економіки. Проведено аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень феномену емоційного інтелекту, на базі якого визначено доцільність використання іншомовної рольової гри для формування емоційного інтелекту студентів економічних спеціальностей. Значна увага приділяється проблемі впливу емоцій на налагодження ділових стосунків та досягнення взаємовигідних цілей. Рольову гру розглянуто як насичену розмаїттям емоцій діяльність, під час якої виникає спонтанний зворотний зв'язок між співрозмовниками. Пізнання самих себе, ситуації навколо себе, власних почуттів і емоцій та емоцій партнерів зі спілкування призводить до усвідомлення значимості контролю та коригування емоцій для досягнення взаєморозуміння. Особистий досвід автора свідчить, що з метою формування емпатії та емоційного інтелекту студентів, рольова гра має включати елемент непередбаченості. Ситуація виклику та непередбаченості виявляє здатність інтерпретувати значення емоцій, аналізувати причини їх виникнення, впоратися з проявом негативних емоцій у вербальній та невербальній комунікації. Коригування емоцій відбувається як результат поглибленого самопізнання, виникнення емпатії у процесі навчального співробітництва й партнерства. Визначена автором роль викладача у підготовці студентів до вільного обміну думками, використання іншомовних комунікативних кліше та професійної лексики у процесі проведення рольової гри передбачає цілеспрямоване поєднання виховних та навчальних методів для формування емоційного інтелекту як важливої професійної компетенції майбутніх фахівців економічної сфери діяльності.

Ключові слова: емоційний інтелект, емпатія, емоція, рольова гра, іншомовне спілкування, професійна підготовка, емоційний стан, управління емоціями

1. ВСТУП

Умови співпраці в інтегрованому просторі потребують нових підходів до підготовки фахівців з вищою освітою. Однією з проблем навчання майбутніх спеціалістів економічної сфери є формування емоційного інтелекту, оскільки запорукою успішних ділових стосунків у сучасному бізнесі є здатність управляти емоціями та впливати на процес комунікації.

Постановка проблеми. Вибір підходів до формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців з економіки залежить від характеру навчальної діяльності. Отже, якщо йдеться про формування емоційного інтелекту, необхідно взяти до уваги емоційну складову фахової підготовки. Тому виникає питання дослідження насичених емоціями інтерактивних методів навчання, таких, як іншомовна рольова гра.

Аналіз попередніх досліджень. Поняття «емоційний інтелект» визначено у дослідженнях Дж. Мейєра, П. Селовея, Д. Карузо, Д. Гоулмена, Дж. Сегал, М. Сміт, Л. Робінсон, Дж. Шубін, Л. Журавльової, М. Шпак, І. Андрійко, О. Іщенко, С. Понікаровської та інших науковців з точки зору аналізу різних аспектів сутності цього феномену.

Так, у моделі, запропонованій Дж. Мейєром, П. Селовеєм, Д. Карузо, зроблено акцент на компонентах емоційного інтелекту, що характеризують здатність до усвідомлення змісту, пізнання та аналізу емоцій: 1) здатність сприймати та визначати емоції; 2) здатність викликати та контролювати певну емоцію; 3) здатність інтерпретувати значення емоцій, аналізувати причини їх виникнення; 4) уміння знижувати інтенсивність негативних емоцій, здатність управляти емоціями та контролювати емоційні стани [12, с.775].

Індивідуальні властивості особистості – наполегливість, здатність вступати в міжособистісні відносини з іншими людьми, бути чутливим до їх емоцій у поєднанні з когнітивними здібностями людини, за Д. Гоулменом, визначають структуру емоційного інтелекту [10, с.31].

За висновком Дж. Сегал, М. Сміт, Л. Робінсон, Дж. Шубін, емоційний інтелект може допомогти знімати стрес, керувати та мотивувати інших, збалансувати свою нервову систему за допомогою соціальної взаємодії [14].

Когнітивна, емоційна, і особистісна природа емоційного інтелекту, на думку Л. П. Журавльової, М. М. Шпак, визначає цей феномен як складне психічне утворення, і одним з основних механізмів розвитку такої психічної властивості є емпатія [4].

Емпатія є умінням поставити себе на місце іншої людини, проникнути в її внутрішній світ, зрозуміти її переживання, думки, почуття [8, с.100]. Отже, володіння таким умінням дає можливість сприймати емоції, інтерпретувати значення емоцій та контролювати емоційні стани.

Формування здатності студентів до асоціативного мислення іноземною мовою, з точки зору І. Ф. Андрійко, сприятиме розвитку емпатії, яка є основною складовою емоційного інтелекту [1, с.112].

У процесі діалогічного іншомовного мовлення, як зазначено О. В. Іщенко, студенти навчаються розуміти власні емоції та емоції інших людей. Емпатія та емоційна саморегуляція, уміння «дозувати» емоції зумовлює прояв емоційного інтелекту під час комунікації [5, с.85].

Низка аспектів, які бажано враховувати викладачам для емоційного стимулювання навчального процесу та пізнавальної діяльності студентів розглянутих С.В. Понікаровською, включає: забезпечення появи у студентів позитивних емоцій щодо навчальної діяльності, її форм, змісту та методів здійснення; створення ситуації успіху в навчанні, тобто переживання студентом своїх особистих досягнень; позитивний емоційний стан самого викладача, що викликає творчий настрій у студентів відбивається на їхній розумовій діяльності. Зокрема позитивні емоції у процесі оволодіння іноземною мовою підвищують активність особистості, збільшують енергію та напруження інтелектуальних сил студента для здолання психологічних бар'єрів та створення умов для вільного зацікавленого спілкування на занятті [с.182; 186, 187].

Ми поділяємо точку зору С.В. Понікаровської щодо формування мотиву особистих досягнень у вивченні іноземної мови і значимості позитивних емоцій для ефективності іншомовної комунікативної діяльності і вважаємо, що задоволення від власного успіху сприятиме розвитку емоційного інтелекту особистості, умінню перетворювати негативні емоції, які тією чи іншою мірою виявляються під час міжособистісного спілкування, у позитивні.

Аналіз наукових доробок зарубіжних та вітчизняних учених дозволяє розглянути доцільність використання проблемних інтерактивних методів навчання іноземної мови для формування емпатії та емоційного інтелекту студентів на базі інтенсивної, емоційно забарвленої комунікативної діяльності.

Метою даної статті є виявлення специфіки іншомовної рольової гри як методу проблемного навчання для формування емоційного інтелекту майбутніх фахівців з економіки.

2. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Виконання конкретного практичного навчального завдання завжди пов'язане з викликом – інтенсивною інтелектуальною діяльністю та фізичним навантаженням, що часто призводить до емоційного напруження. Емоційне напруження заважає зрозуміти партнера зі спілкування навіть тоді, коли йдеться про обмін думками під час аудиторної роботи. На сучасному етапі гуманізації суспільства визначається необхідність володіння фаховими знаннями, навичками та вміннями у поєднанні з індивідуальною властивістю відчувати психологічний стан співрозмовника. Як відомо, емоція є природною реакцією на ідеї та поведінку співрозмовників. Розмаїття емоцій – позитивних та негативних – зумовлюють висновки та рішення у процесі професійної взаємодії. Зокрема у бізнесі позитивні емоції сприятимуть успішності взаєморозуміння з партнерами, клієнтами та визначенню шляхів до плідної співпраці. Негативні (зовнішні та внутрішні) емоції часто блокують процес досягнення взаємовигідних цілей. Тому формування емоційного інтелекту, усвідомленого контролю як за власними емоціями, так і емоціями усіх учасників спілкування з метою розпізнавання причин емоцій та перетворення негативних емоцій у позитивні набуває нагальної необхідності під час підготовки майбутніх фахівців з економіки.

Одним з підходів для формування емоційного інтелекту студентів економічного профілю можна визначити використання методів проблемного навчання іноземної мови. У процесі проблемного навчання поглиблюється пізнання самих себе та ситуації навколо себе, отже, пізнання тих, хто навчається, наближається до пошукової, дослідницької діяльності [11, с.1]. І організація таких умов навчання, коли студенти можуть максимально відчувати специфіку майбутньої професійної діяльності, набуває особливої значимості. Методами проблемного навчання, як відомо, є круглий стіл, рольова гра, метод проектів, розв'язання кейсу, дискусія. Професійно спрямоване навчання спонукає студентів виявляти особистісні властивості – вміння працювати в команді, емоційний інтелект, критичне мислення.

Особливого емоційного забарвлення набуває навчальна ситуація, що розгортається під час іншомовної рольової гри. За визначенням Н. І. Дзеньдзьори, рольова гра припускає імітування дійсності в її найбільш істотних рисах: як і в самому житті, мовна й немовна поведінка партнерів тісно переплітається; підсилюється особистісна причетність до всього, що відбувається; виявляються шляхи формування навчального співробітництва й партнерства [2, с. 24 –25].

На думку В. Я. Платова, ділову гру можна розглянути як репетицію виробничої або громадської діяльності людини; у процесі ділової гри будь-яка конкретна ситуація, що програється в особах, дозволяє краще зрозуміти психологію людини, стати на її місце, зрозуміти мотиви її дій в той або інший момент реальної події» [7, 68 –70]. Отже, йдеться про виявлення емпатії під час налагодження контактів у рамках своєї участі у рольовій грі та імовірність поширення цього досвіду у практичній побутовій та професійній ситуації.

Розглянемо приклад використання рольової гри як методу проблемного навчання іноземної мови для формування емоційного інтелекту майбутніх фахівців з економіки. Студентам 2 курсу спеціальності «Менеджмент» було запропоновано взяти участь у рольовій грі «Ділова подорож за кордон». Проведення рольової гри відбувалося у кілька етапів:

1. визначення мети відрядження: складання партнерської угоди з інофірмою про постачання обладнання;
2. ситуація в аеропорту;
3. проведення переговорів, обговорення умов контракту.

1. Рольова гра, почалася з зустрічі Головного директора компанії з групою менеджерів для обговорення їхнього візиту до Швеції. На порядку денному було визначення позиції компанії щодо умов складання договору з іноземними партнерами. Під час зустрічі відбулася несподівана телефонна розмова Головного директора української компанії з керівництвом шведської фірми. Виникла необхідність термінового від'їзду делегації до Швеції у зв'язку з викликами конкурентів та зміною обставин на ринку. Зазначимо, що про цей телефонний дзвінок у рамках ділової гри заздалегідь було відомо тільки викладачу та керівництву шведської компанії. Раптова зміна обставин визначила необхідність вносити пропозиції з прийняття термінових рішень, і Головний директор запросив членів делегації виступити з ініціативою щодо певних конкретних дій. Зазначимо, що така запланована непередбаченість ситуації виявила, насамперед, зміни у невербальній комунікації присутніх менеджерів-майбутніх учасників переговорів. Схрещені руки, стиснення пальців рук, почісування шиї, насуپлені брови, зморщене чоло вказували на негативний емоційний стан деяких менеджерів, виявляли їх напруження у процесі обміну думками щодо швидкої перебудови планів. Незважаючи на виклик обставин, мова Генерального директора була спокійною та лаконічною. Використання англійських комунікативних кліше – Now, let's look at the situation in... (А зараз давайте розглянемо цю ситуацію (з іншого боку); – I am not so pessimistic as to suggest ..(Я не настільки песимістичний, щоб припустити); – I hold the view that ... (Я дотримуюся точки зору, що); – There are 2 ways of looking at this ... (На це можна подивитися з двох сторін); – What is likely to happen is... (Швидше за все трапиться наступне)...; – Well, exactly. That's precisely what I was going to say. (Абсолютно вірно! Це саме те, що я і хотів сказати) тощо визначило готовність керівника фірми до рішучих дій та налагодження ситуації. Тому, заохочені переконанням Генерального директора у позитивному вирішенні справи, менеджери визначили усі питання майбутніх переговорів у впевненій, конструктивній діловій атмосфері і були готові відбути у відрядження.

2. В аеропорту несподівано відбулася зустріч менеджерів з колишнім колегою, який започаткував свій власний бізнес. Їм вдалося тільки привітатися, оскільки колега був стурбованим, занепокоєним необхідністю придбати квиток – його нова секретарка допустилася помилки, і зараз він змушений вирішувати це питання самостійно. Напруженість емоційного стану бізнесмену відбилася на його розмові зі співробітником аеропорту. Використання фраз: "Hello! Give me a one-way ticket to Seattle and hurry up, please!" – «Привіт! Дайте мені квиток в один бік до Сіетла і поспішайте, будь ласка!»; "Tuesday? Are you kidding me? My business will be ruined if I don't get to Seattle tomorrow morning!" – «Вівторок? Ви жартуєте? Мій бізнес буде зруйнований, якщо завтра вранці я не потраплю до Сіетла!»; "I don't care. It'd be a great luck for me to fall asleep right after takeoff. I'm terribly afraid of flying". – «Мені все одно. Для мене було б великою удачею заснути відразу після зльоту. Я страшенно боюся літати» виявляють підвищений рівень емоційно-психічного збудження. І, навпаки, мова співробітника аеропорту сповнена емоційної врівноваженості та розуміння психологічного стану клієнта: – "No problem. When are you going to leave for Seattle?" – «Нема проблем. Коли Ви збираєтеся їхати до Сіетла?»; – "Don't worry, I'll try to help." – «Не хвилюйтеся, я спробую допомогти»; – "Now your seat is reserved and you have to wait for two hours. Don't be late for the departure. Have a nice trip!" – «Тепер Ваше місце зарезервовано, і Вам доведеться почекати дві години. Не спізнуйтеся на виліт. Хорошої подорожі!» Відчувається, що ці репліки – не лише форма ввічливості працівника, який виконує свої службові обов'язки, а реальний прояв емпатії, піклування про людину, що опинилася у складних обставинах. Отже, у процесі опрацювання таких мовних кліше, дотримуючись вірної вимови, наголосу та інтонації, учасники рольової гри засвоюють тонкощі англомовної емоційної культури. Формування емоційного інтелекту відбувається на рівні чуттєвого та водночас усвідомленого сприйняття правил та стилю іншомовного спілкування, аналізу емоцій співрозмовників – партнерів з рольової гри.

3. Під час обговорення умов контракту менеджери зіткнулися з необхідністю узгодження інтересів обох компаній. З одного боку, усі розуміли цінність досягнення взаєморозуміння, з іншого боку, виникало напруження, викликане наполегливістю та певним тиском партнерів, кожен з яких переслідував політику своєї компанії. Доцільне використання мовних кліше згоди: “I think you are right” – «Гадаю, Ви маєте рацію», незгоди: “I do not think it’s fair to say that ...” – «Не думаю, що справедливо стверджувати, що...», пропозицій: “I think we should” – «Я думаю, що нам слід...», що передбачалося правилами рольової гри, сприяло переведенню дискусії у площину взаємовигідного співробітництва та складання угоди.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі підведення підсумків рольової гри студенти визначили необхідність контролю за власними емоціями і невербальною комунікацією – мовою жестів, рухів та мімікою. Важливий акцент зроблено на значимості усвідомленого використання комунікативних іншомовних кліше, що дозволяє знижувати інтенсивність негативних емоцій під час дискусії, надає можливості управляти емоціями та діями.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, наш практичний досвід підтверджує ефективність формування емоційного інтелекту студентів у процесі проблемного навчання іноземної мови. Зокрема, такий інтерактивний метод навчання як рольова гра надає можливості перевтілюватися, програвати та одночасно спостерігати та інтерпретувати ситуацію, відслідковувати власну поведінку та емоції і поведінку та емоції партнерів зі спілкування. Необхідно зробити особливий акцент на емоційному піднесенні та, навіть, емоційному збудженні, що виникають під час іншомовної рольової гри: по-перше, необхідність миттєвої реакції на репліку співрозмовника потребує вміння добре знати та виконувати свою роль, вільно володіти лексикою в рамках ролі, вимовляти текст з належною інтонацією, тобто, володіти культурою іншомовного мовлення; по-друге, підсилюється значущість порозуміння між учасниками гри, коли один з партнерів допускається помилка у тексті своєї ролі, забуває вихідний текст та може передати ідею своїми словами. В такому випадку виявлення і формування емпатії та емоційного інтелекту є очевидним. Незадоволення та іноді роздратування з приводу необхідності змін у власному мовленні та сприйнятті має поступитися емпатії, вмінню поставити себе на місце іншої людини, надати співрозмовнику психологічну та практичну допомогу в іншомовному спілкуванні; по-третє, запланована непередбаченість ситуації спонукає студентів виявляти навички та вміння швидко приймати рішення та усвідомлено ставитися до вербальної та невербальної комунікації, спонтанних емоцій, перетворювати негативні емоції у позитивні. Зокрема непередбаченість ситуації набуває особливого змісту для формування емоційного інтелекту майбутніх фахівців з економіки, професійна діяльність яких завжди пов’язана з нестабільністю та непередбаченістю ділового середовища. Слід зазначити, що усвідомлене коригування власних емоційних станів та вміння досягати консенсусу у процесі переговорів не лише позитивно впливає на результати та взаємовигоду складання конкретної угоди, але й визначає імідж компанії у бізнес середовищі. І задача викладача, на нашу думку, полягає у тому, щоб організувати процес навчання іноземної мови таким чином, щоб формування культури мовлення відбувалося у єдності та взаємовпливі з формуванням емоційного інтелекту майбутніх фахівців з економіки як провідної властивості їх успішної самореалізації.

Напрямок подальших розвідок можна визначити дослідження формування емоційного інтелекту студентів економічного профілю у процесі роботи над проектом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Mayer J. D., Di Paolo M., Salovey P. Perceiving affective content in ambiguous visual stimuli : a component of emotional intelligence. *Journal of Personality Assessment*.1990.Vol. 54. No.3,4.Pp.772–781.DOI: <https://doi.org/10.1080/00223891.1990.9674037> (дата звернення 27.06.2022 р.)
- [2] Гоулмен. Д. Эмоциональное лидерство: искусство управления людьми на основе ЭИ/ Пер.с англ. Д. Гоулмен, Р. Бояцис, Э. Макки. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005.301с.
- [3] Segal J., Smith M., Robinson L., Shubin J. . Improving Emotional Intelligence (EQ) DOI: <https://www.helpguide.org/articles/mental-health/emotional-intelligence-eq.htm>
- [4] Журавльова Л. П., Шпак М. М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(25), Issue: 49, 2015 www.seanewdim.com URL: <http://eprints.zu.edu.ua/file> (дата звернення 27.06.2022 р.)
- [5] Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова; за ред. Н. А. Побірченко.2007.336с.URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf (дата звернення 27.06.2022 р.)
- [6] Андрійко І. Ф. Розвиток емоційного інтелекту на заняттях з іноземної мови // Інновації в освіті: сучасні підходи до професійного розвитку вчителів іноземних мов [Електронний ресурс]: матеріали VII Міжн. наук.-практ. конференції, м. Ніжин (27-28 вересня 2019 р.). - Ніжин: Видавець ПП ЛисенкоМ.М.,2019.- С.110-112.URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1199> (дата звернення 27.06.2022 р.)
- [7] Іщенко О. В. Діалогічне мовлення як засіб розвитку емоційного інтелекту при вивченні іноземних мов у вищих навчальних закладах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 2(70), червень. С. 84–86.
- [8] Понікаровська С.В. Вплив емоційного компоненту на ефективність навчання іноземної мови у немовних ВНЗ/С.В. Понікаровська // *Вісник Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна*. –2009.- №16. –с. 181-187
- [9] Характеристика основных активных методов обучения [Електронний ресурс] – URL: <http://www.zelgo.ru/mpibos-527-1.html> (дата звернення 27.06.2022 р.)
- [10] Дзеньдзьора Н. І. Проведення індивідуального заняття за методом роліової гри: навч.-метод. посіб. / Н. І. Дзеньдзьора // *Психологія і педагогіка*. – Львів : ЛІБС УБС НБУ, 2013. – С. 24 – 25.
- [11] Платов, В. Я. Ділові ігри: розробка, організація та проведення: Підручник. / В. Я. Платов. – М. : Профиздат, 1991. – 156 с.
- [12] Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. — 2-ге вид. допов. і переробл. — К.: Вища школа, 2004. — 422 с. ISBN 966-642-238-7
- [13] Кошонько Г. А. Розвиток емоційного інтелекту студентів-психологів / Г. А. Кошонько // *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер. : Педагогічні та психологічні науки. - 2013. - № 4. - С. 341-350. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_ppn_2013_4_36 (дата звернення 27.06.2022 р.)
- [14] Морська Л.І. Новітні технології у навчанні іноземних мов: Навчально-методичний посібник / Л.І.Морська. - Тернопіль: Астон, 2012. - 236 с.
- [15] Петрусевич Ю.А. Види та форми інтерактивних технологій для навчання майбутніх учителів англійського монологічного мовлення [Електронний ресурс] / Ю.А. Петрусевич. – Режим доступу: http://C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Documents/VchdpuP_2015_131_27.pdf (дата звернення 27.06.2022 р.)
- [16] Якимчук Н.В. Інтерактивне навчання іноземної мови у вищій школі / Н.В. Якимчук // *Наукові записки*. – Серія: «Філологічна». - Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». - Вип.33. - 2013. – С. 245-248.
- [17] Яковлева Н. В. Психолого-педагогічні умови подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». – Київ, 2003. - 26 с.

APPLYING FOREIGN LANGUAGE ROLE GAME AS A METHOD OF FORMING THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FUTURE EXPERTS IN ECONOMICS

Halashova Olena

senior tutor of Foreign Languages Department of Odesa National Economics University
Odesa, Ukraine

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0848-8533>

e.galashova@gmail.com

Abstract. The article examines the need to develop emotional intelligence as one of the leading personal and professional attributes of future experts in economics. An analysis of domestic and foreign research on the phenomenon of emotional intelligence was carried out, on the basis of which the expediency of using a foreign language role-playing game for the formation of emotional intelligence of students of

economics was determined. Considerable attention is paid to the problem of the influence of emotions on the establishment of business relations and achievement of mutually beneficial goals. The role-playing game is considered as an activity saturated with a variety of emotions, during which there exists a spontaneous feedback between the interlocutors. Getting more self-awareness, deepening into the situation around you, your own feelings and emotions and analysing the emotions of partners to communication leads to the awareness of the importance of controlling and adjusting emotions to achieve mutual understanding. The author's personal experience shows that in order to develop empathy and emotional intelligence of students, a role-playing game should include an element of unpredictability. The situation of challenge and unpredictability reveals the ability to interpret the meaning of emotions, analyze the causes of their occurrence, cope with the manifestation of negative emotions in verbal and non-verbal communication. Adjustment of emotions occurs as a result of deepened self-awareness and emergence of empathy in the process of educational cooperation and partnership. Defined by the author the significance of the teacher's role in preparing students to communicate fluently, the use of foreign language communicative clichés and professional vocabulary in the process of role-playing involves the approach to a purposeful combination of different educational methods for the formation of emotional intelligence as an important professional competence of future specialists in the economic sphere.

Key words: emotional intelligence, empathy, emotion, role play, foreign language communication, professional training, emotional state, emotion management

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Mayer J. D., Di Paolo M., Salovey P. Perceiving affective content in ambiguous visual stimuli : a component of emotional intelligence. *Journal of Personality Assessment*.1990.Vol. 54. No.3,4.Pr.772–781.DOI: <https://doi.org/10.1080/00223891.1990.9674037> (data zvernennya 27.06.2022 r.)
- [2] Goulmen. D. Emotsionalnoe liderstvo: iskusstvo upravleniya lyudmi na osnove EI/ Per.s angl. D. Goulmen, R. Boyatsis, E. Makki. Moskva : Alpina Biznes Buks, 2005.301s.
- [3] Segal J., Smith M., Robinson L., Shubin J. . Improving Emotional Intelligence (EQ) DOI: <https://www.helpguide.org/articles/mental-health/emotional-intelligence-eq.htm>
- [4] Zhuravlova L. P., Shpak M. M. EmpatIya yak psihologIchniy mehanIzm rozvitku mIzhosobistIynogo emotsIynogo Intelektu. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(25), Issue: 49, 2015 www.seanewdim.com URL: <http://eprints.zu.edu.ua/file> (data zvernennya 27.06.2022 r.)
- [5] PsihologIchniy slovník / avt.-uklad. V. V. Sinyavskiy, O. P. SergEEnkova; za red. N. A. PobIrchenko.2007.336s.URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf (data zvernennya 27.06.2022 r.)
- [6] Andriyko I. F. Rozvitok emotsIynogo Intelektu na zanyattayah z InozemnoYi movi // InnovatsIYi v osvItI: suchasni pIdhodi do profesIynogo rozvitku vchitelIv Inozemnih mov [Elektronniy resurs]: materIali VII MIzhn. nauk.-prakt. konferentsIYi, m. NIzhin (27-28 veresnya 2019 r.). - NIzhin: Vidavets PP LisenkoM.M.,2019.- S.110-112.URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1199> (data zvernennya 27.06.2022 r.)
- [7] Ischenko O. V. DIalogIchne movlennya yak zasIb rozvitku emotsIynogo Intelektu pri vivchenni Inozemnih mov u vischih navchalnih zakladah. *Naukovi zapiski NatsIonalnogo unIversitetu «Ostrozka akademIya»: serIya «FilologIya»*. Ostrog Vid-vo NaUOA, 2018. Vip. 2(70), cherven. S. 84–86.
- [8] PonIkarovska S.V. Vpliv emotsIynogo komponentu na efektiVnIst navchannya InozemnoYi movi u nemovnih VNZ/S.V. PonIkarovska // VIIsnik HarkIvskogo NatsIonalnogo unIversitetu Im. V.N. KarazIna. –2009.-#16. – s. 181-187
- [9] Harakteristika osnovnyih aktivnyih metodov obucheniya [Elektronniy resurs] – URL: <http://www.zelgo.ru/mpibos-527-1.html> (data zvernennya 27.06.2022 r.)
- [10] Dzendzora N. I. Provedennya IndivIdualnogo zanyattya za metodom rolovoYi gri: navch.-metod. posIb. / N. I. Dzendzora // PsihologIya I pedagogIka. – LvIv : LIBS UBS NBU, 2013. – S. 24 – 25.
- [11] Platov, V. Ya. DIlovi Iгри: rozrobka, organIzatsIya ta provedennya: PIdruchnik. / V. Ya. Platov. – M. : Profizdat, 1991. – 156 s.
- [12] Zyazyun I.A. PedagogIchna maysternIst: PIdruchnik / I.A. Zyazyun, L.V. Kramuschenko, I.F. Krivonos ta In.; Za red. I. A. Zyazyuna. — 2-ge vid. dopov. I pererobl. — K.: Vischa shkola, 2004. — 422 s. ISVM 966-642-238-7
- [13] Koshonko G. A. Rozvitok emotsIynogo Intelektu studentIv-psihologIv / G. A. Koshonko // ZbIrník naukovih prats NatsIonalnoYi akademIYi DerzhavnoYi prikordonnoYi sluzhbi UkraYini. Ser. : PedagogIchnI ta psihologIchnI nauki. - 2013. - # 4. - S. 341-350. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppnavv_ppn_2013_4_36 (data zvernennya 27.06.2022 r.)
- [14] Morska L.I. NovItni tehnologIYi u navchanni Inozemnih mov: Navchalno-metodichniy posIbnik / L.I.Morska. - TernopI: Aston, 2012. - 236 s.

- [15] Petrusovich Yu.A. Vidi ta formi Interaktivnih tehnologiy dlya navchannya maybutnih uchiteliv angliyskogo monologichnogo movlennya [Elektronniy resurs] / Yu.A. Petrusovich. – Rezhim dostupu: http://C:/Users/Admin/Documents/VchdpuP_2015_131_27.pdf (data zvernennya 27.06.2022 r.)
- [16] Yakimchuk N.V. Interaktivne navchannya Inozemnoyi movi u vischly shkoli / N.V. Yakimchuk // NaukovI zapiski. – SerIya: «FilologIchna». - Ostrog: Vidavnistvo Natsionalnogo unIversitetu «Ostrozka Akademiya». - Vip.33. - 2013. – S. 245-248.
- [17] Yakovleva N. V. Psihologo-pedagogIchnI umovi podolannya komunikativnih bar'ErIv u protsesI vivchennya Inozemnoyi movi : avtopef. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psihol. nauk: spets. 19.00.07 «PedagogIchna ta vlkova psihologiya». – KiYiv, 2003. - 26 s.

UDC 378:881.111.1

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-89-95

Zapadynska Iryna Georgiiivna

PhD in Pedagogic, Associate Professor of the Foreign Philology and Translation Department,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of SUTE,
Vinnytsia, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-3967-7583

i.zapadynska@vtei.edu.ua

THE ROLE OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN THE GLOBALIZATION PROCESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. The article substantiates the expediency of globalization of higher education institutions and the role of foreign language learning in this process. Four main justifications for globalization are outlined: academic, socio-cultural, political and economic. Current trends in the internationalization of higher education in European countries have been identified, and aspects of the institute's activities related to the development and implementation of the globalization strategy have been investigated. Factors determining its successful implementation and factors hindering this process are determined. The impact of globalization on the competitiveness of Ukrainian universities and the professional risks associated with a low level of language proficiency are described. The role of the institute's language policy in the implementation of the internationalization strategy is defined. The regulatory and legal documentation in the field of development and reform of higher education is studied. The prerequisites for reforming the English language teaching methodology are considered. The method of globalization of higher education in foreign language classes is proposed. It is concluded that the process of globalization, the main goal of which is to improve the quality of education and scientific activity, has become the strategic direction of higher educational institutions. In this regard, considerable attention is paid to supporting the provision of pedagogical conditions for the formation of all intercultural competences of students. The results of the empirical study indicate that the key areas of activity of universities in the context of internationalization are the development of students' academic knowledge, mobility, creation of joint educational programs with foreign universities, development of international scientific activity. It is found that the main factors that stimulate these processes are the development and monitoring of the implementation of the globalization strategy. The problems of implementing this strategy, as before, are of a financial nature and are associated with a low level of foreign language proficiency and insufficient motivation of students and teachers to participate in academic mobility programs and international scientific projects.

Key words: internationalization, higher education, international cooperation, foreign language, mobility, Bologna process, pan-European recommendations.

1. INTRODUCTION

Globalization of higher education institutions in Ukraine is a relatively new phenomenon that is dynamically developing today due to evolutionary academic, socio-cultural, economic and political factors. These factors take on different characteristics depending on the geographic region, institution of higher education, and specific educational program. There is no single universal

model of globalization of higher education institutions. Approaches to globalization differ, which is explained by differences in the methods of implementing the strategy of higher education, the different effectiveness of the work of professors and teaching staff, the unequal creative potential of teachers of departments and structural divisions, their desire to introduce innovative learning technologies into the educational process. The study of national strategies for the internationalization of higher education in Ukraine and abroad gives reason to consider it as a means of improving the quality of professional training. Modern Ukrainian higher education institutions do not remain aloof from globalization processes. Responding to requests from teachers and students, they look for opportunities to establish international cooperation, introduce internationalization into the strategy of educational development, and attract new resources and partners. As a result, management seeks to develop systemic institutional tools to support globalization.

Expanding globalization is motivated by a number of factors, among which the need to gain access to advanced knowledge, new opportunities for the development of intercultural interaction skills and building partnership relations, the need to strengthen civil society, train specialists capable of working in globalization conditions, increase the reputation of higher education institutions, etc.. Proponents of the globalization of higher education institutions are guided by certain motives: teachers and scientists are interested in opening up new opportunities for conducting scientific research, improving production practice, professional skills and competence in accordance with European standards, gaining advanced international experience; students – to increase the level of international mobility, receive scholarship support and employment guarantee; heads of higher education institutions – to attract additional funding, increase the competitiveness of their graduates and the reputation of the university at the global level. The main obstacles to the successful internationalization of higher education institutions include the insufficient amount of information, funding, differences in the organization of the pedagogical process and curricula, but the biggest obstacle is considered to be the language barrier.

The variety of approaches to the interpretation of globalization and the development of mechanisms for its introduction into the educational process of institutions of higher education differ and do not bring clarity to the understanding of its essence, which determined the purpose of the article: to justify the feasibility of globalization of institutions of higher education and to reveal the role of foreign language learning in this process.

To understand why many institutions of higher education seek internationalization, it is necessary to examine its rationale and main aspects. The justification can be characterized as a motivation for the integration of the international aspect in the field of higher education. Having analyzed the latest publications [1-7; 13], we came to the conclusion that there are four main justifications for globalization: academic, socio-cultural, political and economic. Academic substantiation covers the international aspect of teaching and conducting scientific research, expanding the academic horizon, improving the quality of education in accordance with international academic standards, specialization and rating, organization of the pedagogical process. Socio-cultural justification is based on national and cultural identity, formation of civic consciousness and reconciliation, social and public development of intercultural understanding. Political rationales include foreign policy, national security, technical assistance, peace and mutual understanding, and national and regional identities. The economic rationale is based on economic growth and increased competitiveness, development of the labor market, and creation of financial incentives for institutions and governments [3, p. 5-6].

Globalization of higher education is the process of creating a new international educational environment, where the national interests of not only the participants of this process can be most effectively realized, but also joint searches for solutions to urgent problems of all mankind can be carried out. Globalization of education encourages recognition of cultural pluralism, intensive dialogue of cultures, formation of multicultural competence, education of tolerant attitude towards other peoples and countries. It is seen as a future-oriented process that allows achieving

interdisciplinary and multispectral leadership, changing internal dynamics, establishing connections with foreign partners, and fully adapting to an ever-changing multicultural environment. An important sign of the internationalization of education is the increase in the number of foreign students. The presence of foreign students in higher education institutions is an indicator of the integrated development of the state's higher education, which indicates a high level of quality of educational services, the prestige of the university and the recognition of the country in the world market of educational services [3, p. 101].

The effectiveness of the globalization of higher education institutions in Ukraine is closely related to the elimination of the shortcomings of professional training of students for the implementation of foreign language communication (insufficient focus of education on the education of bilingual personality; low level of motivation of students to learn foreign languages and establish intercultural interaction; insufficient use of innovative teaching methods; unclear awareness of the role of internationalization in the spiritual and intellectual self-development of the individual), which made it possible to determine pedagogical measures aimed at improving foreign language knowledge, abilities and skills, such as: discussions, didactic, business, imitation role-playing games, problem lectures, lecture-dialogue, lecture-consultation, lecture-visualization, quizzes, talk show, "round tables", "brainstorming", language portfolio, interpretation of works, improvisation, writing of own creative projects, presentation of theses of reports, press conferences, etc. [5].

Today, professionally oriented foreign language learning in the context of the internationalization of higher education institutions is difficult to imagine without the use of special computer programs for the development and improvement of foreign language knowledge, skills and abilities of students. The scientist classifies software products into four main categories: 1) electronic dictionaries (ABBY Lingvo, Cambridge Dictionary, Longman Dictionary, Macmillan English Dictionary for Advanced Learners, Oxford Dictionary, Webster's Dictionary, etc.), which allow to quickly find words, get acquainted with the features of their use in a certain professional context and, if necessary, listen to their pronunciation; 2) electronic translators (Linguee, Magic Goody, Prompt, Reverso Context, etc.) for translating a large volume of text that does not always comply with all syntactic and stylistic rules of the language; 3) programs for mastering a foreign language, focused on a certain level of foreign language training of students and step-by-step training in the application of various lexical and grammatical units; 4) programs for checking the level of formation of foreign language competence, namely: electronic testing with IELTS (International English Language Testing System), TOEFL (Test of English as a Foreign Language), TOEIC (Test of English for International Communication) [13, p. 69]. The advantages of computer technologies in education include communication by e-mail, creating simulations of classroom classes, developing an educational electronic portfolio, organizing discussions on the Internet, webinars, video conferences, virtual consultations, tutorials and coaching, conducting offline or online laboratory work, practical classes, lectures, master classes, educational expeditions, mentoring, development of presentations, project-analytical session, work with cases, independent work, online internship or production practice, training, participation in international projects, etc. So, since the introduction of e-learning, the form of work has undergone changes. Blogs, chats, forums, audio and video conferences, computer games, business games, creation and storage of links to educational resources, joint design and editing of resources, participation in network community projects, interactive translation, voting, polls, linking events, processes to coordinates, computer control of knowledge, skills and abilities [2, p. 123-124].

The methodology of internationalization of higher education in foreign language classes is based on the concepts of linguistic multicultural education, the relationship between language and culture, multi-perspective learning, cultural differences, social learning, the theory of self-determination, the theory of developmental learning, the provisions of competence and cultural approaches, modern approaches to the management of educational systems, ensuring the quality of education, taking into account the peculiarities of the functioning of national and regional educational systems, theoretical aspects of the internationalization of higher education, provisions

for the development of academic mobility and multicultural educational space, bilingual education and teaching of foreign languages, provisions of intercultural communication, historical and pedagogical studies of the internationalization of the educational process [5].

It is worth noting that the language barrier is not a problem only in the case of cooperation between countries that use the same language. Therefore, the majority of international programs are language courses. Today, internationalization in higher education is gaining momentum due to the growing status of the English language as a means of international communication. European countries have taken a course towards globalization, introducing advanced English language courses at higher education institutions to organize international exchanges of students and teachers.

There is no doubt that the most important condition for international cooperation is to ensure mutual understanding by teaching and learning a common language and providing foreign students with educational programs in a language they understand. Such a vision of education is quite new and aims to create a motivational environment for students in the process of learning a foreign language, since the transition of the higher education system of Ukraine to market economic relations requires the professional training of students to take into account global trends in the development of the labor market, and, therefore, mastery of a foreign language at a high level. It follows from this that the main task of teaching a foreign language in the context of globalization is to teach students to use it as a means of intercultural communication in all types of professional activity.

The quality of education, international orientation and mobility serve as the main dimensions and aspects of globalization in Ukrainian higher education institutions. In this context, education includes joint study and research programs, international master classes, full-time and part-time education in English, foreign language courses. International orientation is based on cooperation, memorandums of understanding (MOU), bilateral agreements, exchange programs for students and staff, double degrees, electronic networks. Accordingly, the quality of education is evaluated by reputation (ratings), and mobility is determined by the number of students and employees who have come or gone to study, the level of distance learning, campuses.

The mobility of teachers and students is significantly stimulated by various regional and state programs. The most famous include ERASMUS SOMETT, LINGUA, LEONARDO, SOMENIUS, SOCRATES and TEMPUS. The basis of all educational programs of the European Union is to promote the study of foreign languages. Their goal is to create a single European model of higher education. Ukraine is also actively involved in the processes of globalization of higher education institutions, improving foreign language training of students, recognizing the important role of a foreign language in European integration and opening new horizons for graduates of domestic higher education institutions. Thorough knowledge of a foreign language and in-depth study of the social, cultural and economic conditions of life and mentality of other peoples gives access to many sectors of the international labor market [6, p. 210].

The Law "On Higher Education", which was ratified by the Verkhovna Rada in July 2014, can be briefly characterized as a condition for the implementation of a number of reforms that will bring Ukrainian higher education institutions into compliance with the Bologna Agreement, simplify bureaucratic procedures, implement the decentralization of education, give universities more control, promote transparency, expand student self-government and recognize foreign educational diplomas [12].

Although Ukraine joined the Bologna process in 2005, the higher education sector has not yet achieved full compliance with the process. In the context of this study, it is worth noting that the movement towards greater autonomy of higher education institutions will most likely make it difficult to reform the field of professional English teaching and professional disciplines in English at the national level. In this regard, the Ministry of Education and Science of Ukraine, together with the British Council, even launched a project aimed at radical reformation and expansion of the curriculum on English language teaching methods for future teachers at all levels.

In 2018, the Times Higher Education Supplement included five Ukrainian universities (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv Polytechnic National University, Kyiv Polytechnic Institute of National Technical University, V.N. Karazin Kharkiv National University) in the list of 1000 the best world higher education institutions [14]. In general, the level of English proficiency in Ukraine is low. According to the rating of Education First English Proficiency Index (EF EPI), in 2018 Ukraine took 43rd place [10], in 2017 – 47th place among 88 countries [9] covered by the study. This result is worse than the indicators of 2015 and 2016, when Ukraine was in 34th and 41st place [8]. In the ranking of 32 European countries, Ukraine is among the last (28th position) [11].

According to the scale of the Pan-European recommendations for language education, the Ministry of Education and Science of Ukraine established requirements for English language proficiency for all university teachers at the B2 level, but did not determine their level of foreign language competence. Meanwhile, the Ministry recognizes that the level of English language teachers after graduating from the university is proportional to the scale of the Pan-European recommendations for language education. We believe that the reasoning of R. Bolaito and R. West regarding the inaccuracy of this connection is correct, since the requirements for the foreign language competence of SZOSH teachers and ZVO teachers are different. Teachers who are just starting to work are expected to have a level of foreign language competence of 5, which roughly corresponds to level C2 on the scale of the Pan-European recommendations for language education. However, these requirements are not put forward to university teachers of English, but they are quite justifiably expected to have at least the same level as secondary school teachers [7].

2. RESEARCH RESULTS

So, analyzing the results of testing a small sample of English teachers from 15 universities (Taras Shevchenko Kyiv National University, Lviv Polytechnic National University, Kharkiv Polytechnic Institute National Technical University, Yuriy Kondratyuk Poltava National Technical University, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University, Odesa National University named after Ilya Mechnikov, Donetsk National University named after Vasyl Stus, National Mining University, Cherkasy State University of Technology, Ternopil National Technical University named after Ivan Pulyui, NTUU “Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky”, Uzhhorod National University, Luhansk National University named after Taras Shevchenko, Zaporizhzhia National Technical University, Chernihiv of the National University of Technology) obtained with the help of the Aptis test, it can be stated that the majority of test takers (61%) achieved level C, a large part (39%) did not achieve it, and the level of several teachers (4%) was rated as B1 or A2. Oral communication turned out to be the weakest skill among all higher education institutions: only 61 (40%) of the 153 teachers who were evaluated reached level C according to the scale of the All-European recommendations for language education, and the average indicators of 14 out of 15 higher education institutions did not overcome level C [7]. The overall figure of 61% of participants with a C level appears to be positive, but it indicates that many of the tested teachers (39%) did not achieve the pass level of C that is required even of SSOES English teachers. Most likely, this noticeable shortcoming will affect the quality of foreign language teaching and the process of internationalization in higher education institutions.

3. CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

On the basis of the conducted research, we came to the conclusion that the development of modern higher education is subject to the laws of the market economy and requires constant replenishment of the content of education with the latest materials, the introduction of innovative pedagogical technologies with a high level of informatization of the educational process, the development of higher education in the context of European educational systems. European integration opens up new horizons for graduates of higher education institutions. Knowledge of a foreign language and a thorough study of cultural, social and economic living conditions, the

mentality of other peoples and the basics of business etiquette give access to many sectors of the international labor market. The internationalization of social life encourages students to learn a foreign language. It determines the socio-economic, scientific and technical general cultural progress of society. All this raises the status of a foreign language in higher education, because the state needs competent specialists with a sufficient level of knowledge of a foreign language, professionals capable of absorbing new and progressive experience, ready to generate and implement original ideas, as well as for active international cooperation and the formation of better attitudes to Ukraine on the world stage.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Verbytska A.V. Internatsionalizatsiia yak osnovnyi napriam rozvytku vyshchoi osvity. *Molodyi vchenyi : nauk. zhurn.* 2017. No 11 (51). S. 160–164.
- [2] Havryliuk N.M. Dystantsiina osvita yak zasib profesiinoi samorealizatsii studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv SShA. *Pedahohichni nauky :zb. nauk. prats Khersonskiy derzhavnyi universytet.* Kherson, 2018. Vyp. LXXXIII, t. 2.S. 121–124.
- [3] Hryshchuk Yu. Orhanizatsiia navchannia inozemnykh studentiv v Ukraini yak chynnyk internatsionalizatsii vyshchoi osvity. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka : nauk.-metod. zhurn.* Kyiv, 2016. Vyp. 1–2. S. 101–105.
- [4] Debych M.A., Sikorska I.M. Obgruntuvannia internatsionalizatsii vyshchoi osvity v pratsiakh zarubizhnykh naukovtsiv. *Innovative solutions in modern science.* 2016. No 1. S. 1–14.
- [5] Kravets R. Metodolohiia formuvannia polikulturnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi na zaniattiakh inozemnoi movy. *Molod i rynek : shchomisiachn. nauk.-ped. zhurn.* Drohobych : DDPU imeni Ivana Franka, 2016. No 9(140). S. 62–67.
- [6] Nitenko O.V. Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity yak faktor rozvytku universytetu. *Osvitolohichni dyskurs : elektronne naukovе fakhove vydannia.* 2015. No 2 (10). S. 205–215.
- [7] Bolitho R., West R. *The Internationalization of Ukrainian Universities: the English Language Dimension.* Kyiv: “Steel”, 2017. 124 p.
- [8] EF English Proficiency Index. Toronto: Education First Ltd., 2016. 44 p.
- [9] EF English Proficiency Index. Toronto: Education First Ltd., 2017. 48 p.
- [10] EF English Proficiency Index. Toronto: Education First Ltd., 2018. 52 p.
- [11] EF English Proficiency Index. URL: <https://www.ef.com/ca/epi/regions/europe/ukraine>. (data zvernennia: 08.06.2019).
- [12] New Law On Higher Education Effectively Brings About Higher Education Reform. URL: <http://www.usubc.org/site/member news/new law on higher education>. (data zvernennia: 09.06.2019).
- [13] Tymoshchuk N. Professionally oriented teaching of a foreign language at the agrarian university. *Molod i rynek : shchomisiachn. nauk.-ped.zhurn.* Drohobych : DDPU imeni Ivana Franka, 2019. No 1 (168). S. 66–70.
- [14] World University Rankings 2018. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2018/worldranking/page/0/length/1/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats (data zvernennia: 07.06.2019).

РОЛЬ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Западинська Ірина Георгіївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

м. Вінниця, Україна

ORCID ID 0000-0002-3967-7583

i.zapadynska@vtei.edu.ua

Анотація. У статті обґрунтовано доцільність глобалізації вищих навчальних закладів та роль вивчення іноземної мови в цьому процесі. Окреслено чотири основні обґрунтування глобалізації: академічне, соціально-культурне, політичне та економічне. Визначено актуальні тенденції інтернаціоналізації вищої освіти в країнах Європи, досліджено аспекти діяльності інституту щодо розробки та реалізації стратегії глобалізації. Визначено чинники, що зумовлюють його успішну реалізацію, та фактори, що перешкоджають цьому процесу.

Описано вплив глобалізації на конкурентоспроможність українських ЗВО та професійні ризики, пов'язані з низьким рівнем володіння мовою. Визначено роль мовної політики інституту в реалізації стратегії інтернаціоналізації. Досліджено нормативно-правову документацію у сфері розвитку та реформування вищої освіти. Розглянуто передумови реформування методики викладання англійської мови. Запропоновано методику глобалізації вищої освіти на заняттях з іноземної мови. Зроблено висновок, що стратегічним напрямком діяльності ЗВО став процес глобалізації, основною метою якого є підвищення якості освіти та наукової діяльності. У зв'язку з цим значна увага приділяється підтримці забезпечення педагогічних умов формування всіх міжкультурних компетенцій студентів. Результати емпіричного дослідження свідчать про те, що ключовими напрямками діяльності університетів у контексті інтернаціоналізації є розвиток академічних знань студентів, мобільності, створення спільних освітніх програм із зарубіжними ЗВО, розвиток міжнародної наукової діяльності. З'ясовано, що основними факторами, які стимулюють ці процеси, є розробка та моніторинг реалізації стратегії глобалізації. Проблеми реалізації цієї стратегії, як і раніше, мають фінансовий характер і пов'язані з низьким рівнем володіння іноземною мовою та недостатньою мотивацією студентів і викладачів до участі в програмах академічної мобільності та міжнародних наукових проектах.

Ключові слова: інтернаціоналізація, вища освіта, міжнародне співробітництво, іноземна мова, мобільність, Болонський процес, загальноєвропейські рекомендації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Вербицька А.В. Інтернаціоналізація як основний напрям розвитку вищої освіти. Молодий вчений : наук. журн. 2017. № 11 (51). С. 160–164.
- [2] Гаврилюк Н.М. Дистанційна освіта як засіб професійної самореалізації студентів вищих навчальних закладів США. Педагогічні науки : зб. наук. праць Херсонський державний університет. Херсон, 2018. Вип. LXXXIII, т. 2. С. 121–124.
- [3] Гришук Ю. Організація навчання іноземних студентів в Україні як чинник інтернаціоналізації вищої освіти. Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. Київ, 2016. Вип. 1–2. С. 101–105.
- [4] Дебич М.А., Сікорська І.М. Обґрунтування інтернаціоналізації вищої освіти в працях зарубіжних науковців. Innovative solutions in modern science. 2016. № 1. С. 1–14.
- [5] Кравець Р. Методологія формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі на заняттях іноземної мови. Молодь і ринок : щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич : ДДПУ імені Івана Франка, 2016. № 9(140). С. 62–67.
- [6] Нітенко О.В. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету. Освітологічний дискурс : електронне наукове фахове видання. 2015. № 2 (10). С. 205–215.
- [7] Bolitho R., West R. The Internationalization of Ukrainian Universities: the English Language Dimension. Kyiv: "Steel", 2017. 124 p.
- [8] EF English Proficiency Index. Toronto: Education First Ltd., 2016. 44 p.
- [9] EF English Proficiency Index. Toronto: Education First Ltd., 2017. 48 p.
- [10] EF English Proficiency Index. Toronto: Education First Ltd., 2018. 52 p.
- [11] EF English Proficiency Index. URL: <https://www.ef.com/ca/epi/regions/europe/ukraine>. (дата звернення: 08.06.2019).
- [12] New Law On Higher Education Effectively Brings About Higher Education Reform. URL: <http://www.usubc.org/site/membernews/new-law-on-higher-education>. (дата звернення: 09.06.2019).
- [13] Tymoshchuk N. Professionally-oriented teaching of a foreign language at the agrarian university. Молодь і ринок : щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич : ДДПУ імені Івана Франка, 2019. № 1 (168). С. 66–70.
- [14] World University Rankings 2018. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2018/worldranking#!/page/0/length/-1/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats (дата звернення: 07.06.2019).

УДК 378.011.33:004

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-96-103

Іванченко Євгенія Анатоліївна

доктор педагогічних наук, професор, Військова академія,
м. Одеса, Україна
ORCID ID 0000-0003-3071-0938
jekki251@gmail.com

Бурлімова Богдана Миколаївна

аспірантка,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Концюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0002-3639-6540
bburlimova@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Анотація. Інформаційні технології та інноваційні методики навчання майбутніх бакалаврів з готельно-ресторанної справи в професійній підготовці – засвоєння професійних компетенцій, пов'язаних із здатністю вирішувати завдання професійної діяльності на основі комунікаційних технологій, використовуючи різні джерела інформації, а застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі спричинене новими підходами до навчання. Інтерактивне навчання робить освітній процес цікавим та творчим, дозволяє враховувати темп роботи кожного студента. Підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності викладача є передумовою забезпечення якості освіти та формуванню ІКК студентів. Застосування комп'ютерів під час занять з іноземних мов значно підвищує інтенсивність освітнього процесу. Інтерактивне навчання сприяє реалізації цілого комплексу педагогічних, методичних, психологічних, дидактичних принципів, мотивує до навчання. Засоби інформаційних технологій сприяють підвищенню мотивації до навчання, розвитку інформаційної та освітньої компетентності студентів, розвитку навичок самостійної роботи, реалізації індивідуалізованого навчання, організації інтерактивного навчання, розвитку різних видів мовної діяльності. Такий спосіб навчання дозволяє враховувати темп роботи кожного студента, за рахунок чого збільшується його пізнавальна діяльність, що, безсумнівно, сприяє ефективному підвищенню рівня знань і умінь. У навчанні іноземної мови широкого застосування набули мультимедійні технології, основними засобами яких є звук, текст, відео. Неможливо уявити освітній процес без мультимедійних презентацій. Однак слід пам'ятати, що замінити викладача комп'ютер не може у навчальному процесі. Тут необхідно ретельне планування часу роботи з комп'ютером, використовувати його лише тоді, коли цього вимагає навчальний процес.

У статті розглянуто питання застосування нових інформаційних технологій, інноваційні процеси в організації навчання та сучасні педагогічні методології.

Ключові слова: мотивація до вивчення іноземної мови у професійній підготовці майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи, інформаційно-комунікаційна компетентність викладача, інтерактивні технології.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Знання однієї чи кількох іноземних мов дозволяє долучатися до світової культури сучасної особистості, дізнаватися про новини з журналів, що видаються іноземними мовами за фахом, навчатися у вищих навчальних закладах зарубіжних країн, брати участь у різноманітних конкурсах та грантах, формувати навички комунікативної компетентності. Комп'ютерні технології дають можливість для розвитку суспільства, зокрема, для підростаючого покоління набувати сучасних знань, регулярно отримувати інформацію зі світових повідомлень, мати додаткову інформацію з інтернету, не покладаючись виключно на підручники при виконанні поставлених завдань. Нині

комп'ютерні технології проникають у всі сфери людської діяльності та формують глобальний інформаційний простір. Комп'ютер – це найбільш підходящий помічник у навчанні іноземних мов, метою якого є інтерактивне спілкування. Неocenну допомогу у дослідженні різних лінгвокраїнознавчих тем надають електронні підручники, бібліотеки, галереї. Можливості мультимедійних технологій дозволяють студентів поринути у віртуальний світ і побачити те, що може бути лише написано у книзі. Електронні галереї дозволяють переглянути твори великих живописців, не сходячи з місця, а бібліотеки країн дозволяють відвідати всі місця на земній кулі і дізнатися майже все, що стане в нагоді не тільки на заняттях, але і в подальшому житті. Використання мультимедійних засобів допомагає втілити особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечує індивідуалізацію та диференціацію з урахуванням особливостей студентів, їхнього рівня здібностей. Вивчення іноземної мови за допомогою комп'ютерних програм викликає величезний інтерес у студентів, тому знання мов та комп'ютерних технологій є одним із важливих факторів рівня освіти будь-якого сучасного фахівця.

Інформаційно-комунікаційна (цифрова) компетентність як одна з ключових для неперервної освіти закріплена в Проєктах Європейського Союзу «Тьюнінг»– гармонізація освітніх структур у Європі» (2006) [1, с.4], «Оцінювання та навчання у галузі навичок 21-го століття» (2017), рекомендаціях 2018/0008 (NLE) Європейського Парламенту та Ради (ЄС).[2], рамках цифрової компетентності для громадян (2016) та ін. Законами України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.», «Про національну програму інформатизації» (2016), Державною програмою «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006-2010 рр.)[3], Державною цільовою програмою впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року та іншими нормативними документами передбачається забезпечення ефективного впровадження ІКТ у сучасний освітній простір. Розвиток інформаційного суспільства в Україні до 2020 року співвідноситься з європейськими орієнтирами, визначеними ініціативою «Цифровий порядок денний для Європи» у рамках європейської стратегії економічного розвитку «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеосяжного зростання» [5].

Оволодіння новими знаннями та ефективне застосування мобільних і хмарних технологій, електронна комунікація та колаборація є обов'язковими вимогами до тих, хто хоче йти в ногу з часом і бути успішним. Саме тому перед сучасними університетами постав виклик щодо змін у традиційній системі освіти, забезпечення громадян рівним доступом до освіти на всіх її рівнях, підвищення практичної інноваційної складової в освітньому процесі відповідно до запитів інформаційного суспільства. Реальним кроком у розв'язанні проблеми забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців є створення відкритого інформаційно-освітнього е-середовища сучасного університету, яке сприятиме підвищенню інноваційності, ефективності, продуктивності освітньої системи. Необхідною і достатньою умовою створення й розвитку в університеті відкритого інформаційно-освітнього е-середовища є формування ІК-компетентності студентів і науково-педагогічних працівників. Сучасні викладачі мають бути здатні допомогти студентам використовувати ІКТ для того, щоб успішно співпрацювати, комплексно розв'язувати багаторівневі завдання, ставати «мейкерами» й інноваторами у відповідній галузі. Професійність викладачів є однією з вагомих умов забезпечення якості освіти. Саме тому актуальною є проблема професійного розвитку науково-педагогічних працівників сучасного університету, формування у них сучасних життєвих та ІК-компетентностей [5].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У процесі навчання іноземних мов використання інформаційних технологій відіграє важливу роль. Сьогодні використання різних мультимедійних технологій робить процес вивчення іноземної мови цікавим і доступним для студента, дозволяючи йому адекватно розуміти предмет, що викладається. Серед вітчизняних дослідників, які останнім часом займались тематикою щодо розвитку

інформаційно-комунікаційних технологій в освіті слід виділити колективну монографію за редакцією В. Бикова [2], де особливо приділяється увага теоретичним і практичним питанням формування єдиного освітнього інформаційного простору. Проблемам інформатизації в Україні присвячена низка статей та розвитку інформаційних технологій. „Інформатизацію навчального процесу слід розглядати як провідний напрям підвищення результативності навчального процесу на сучасному етапі розвитку суспільства“ наголошує В. Кремень [3]. Сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства розкрито в дослідженнях С. Квіта, М. Лещенко, В. Осадчого, М. Шишкіної тощо. Аналіз історії розвитку та досліджень інформаційно-комунікаційних технологій в Україні та світі здійснено О. Воронкіним, В. Чичук. Розкривають понятійну основу мотивації Г. Костюк, О. Леонтєв, Р. Немов. Проблеми розвитку вітчизняної освіти, пов'язані зі створенням інформаційного (цифрового) освітнього середовища у ЗВО, проаналізовано в наукових працях Т. Архіпової, Ю. Горошка, Р. Гуревича, М. Кадемії, Т. Коваль, А. Коломієць, Н. Кульчицької, І. Онищенко, О. Пушкар, С. Семерикова, О. Співаковського, Т. Тихонової [6, с.57] та ін.

Мета статті. Презентація та аналіз електронних освітніх ресурсів, які можна ефективно застосовувати у процесі вивчення німецької мови студентами готельно-ресторанної справи, сприяти підвищенню інноваційності, ефективності, продуктивності освітньої системи.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Використання комп'ютерних технологій допомагає зняти психологічний бар'єр студента, який виникає під час використання іноземної мови як засобу спілкування. Одним із проявів цієї перешкоди є страх зробити помилку. Коли студенти користуються комп'ютером, вони не відчувають дискомфорту, вони отримують інструкції про те, як впоратися з помилками, які вони допускають [8]. Значення іноземної мови постійно зростає разом зі значними змінами у соціальній, економічній і політичній сферах життя. В останні роки все частіше порушується питання про застосування нових інформаційних технологій у ЗВО. Це не лише нові технічні засоби, а й нові форми та методи викладання, новий підхід до процесу навчання. Основною метою навчання іноземних мов є формування та розвиток комунікативної культури студентів, навчання практичного оволодіння іноземною мовою. Завдання викладача полягає у тому, щоб активізувати пізнавальну діяльність студента у процесі навчання іноземних мов. Сучасні методики такі, як навчання у співпраці, проектна методика з використанням нових інформаційних технологій та Інтернет-ресурсів допомагають реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію та диференціацію навчання з урахуванням здібностей студентів, їхнього рівня навченості, схильностей тощо [9]. Завдання викладача – правильно та ефективно використовувати сучасні інформаційні технології в освітньому процесі у закладах вищої освіти. Впровадження сучасної комп'ютерної техніки та засобів передачі у різні сфери людської діяльності призвело до появи принципово нових способів здійснення цієї діяльності. Ці способи, засновані на широкому використанні унікальних можливостей комп'ютерної техніки з обробки, зберігання та надання інформації, об'єднані в нові інформаційні технології [8]. Наявність комп'ютерів, електронних матеріалів, підручників, енциклопедій дозволяє підняти освітній процес на новий рівень. У сучасних умовах від викладача потрібне розуміння особливостей людської поведінки, використання методів, що спираються на облік особистісних особливостей тих, хто навчається. Поява інформаційних технологій дозволяє індивідуалізувати навчання за темпом і глибиною проходження курсу. Такий диференційований підхід дає великий позитивний результат, тому що створює умови для успішної діяльності кожного студента, викликаючи в них позитивні емоції, і, таким чином, впливає на їх навчальну мотивацію. Під час виконання завдань аудиторної роботи студенти здійснюють пошук необхідної мовної інформації в мережі Інтернет, що сприяє активізації їх самостійної діяльності. Глобальна мережа Інтернет дозволяє створити умови

для отримання будь-якої необхідної учасникам навчального процесу інформації. У професійній діяльності викладачі використовують інтернет-ресурси для:

- включення матеріалів мережі в зміст заняття, тобто інтегрування в програму навчання;
- самостійного пошуку інформації студентами в рамках роботи над проектом;
- самостійного вивчення іноземної мови, ліквідації прогалин в знаннях, уміннях, навичках;
- обміну навчальною інформацією [9].

Електронні освітні ресурси дозволяють реалізовувати принципи диференційованого та індивідуального підходу до навчання, і тим самим сприяти розвитку особистості в процесі своєї діяльності, орієнтовані на розвиток дослідницьких умінь навчання, ефективно впливають на підвищення рівня успішності оволодіння іноземною мовою. Робота з комп'ютером має сама собою інтерактивний характер: за допомогою клавіатури і маніпулятора «миша» користувач продукує деякі результати, зокрема – розшукує певний фрагмент текстової інформації. Але з погляду освіти у такому варіанті він в інтерактивному режимі вирішує навчальні завдання інформатики. Знайдений текстовий фрагмент, зрозуміло, може бути присвячений іншій предметній галузі, але читання тексту, по-перше, не є інтерактивним, а по-друге, не є ефективним, якщо та інформація є у підручнику. Домінантою застосування комп'ютера в освіту є різке розширення сектора самостійної навчальної роботи, і це стосується всіх навчальних предметів. Принципове нововведення, яке вносить комп'ютер в освітній процес – інтерактивність, що дозволяє розвивати активно-діяльні форми навчання. Саме ця нова якість дозволяє сподіватися на реальну можливість розширення функціоналу самостійної навчальної роботи – корисного з погляду цілей освіти та ефективного з погляду тимчасових витрат. Тому замість текстового фрагмента з інформацією з того чи іншого навчального предмета потрібний інтерактивний електронний контент. Іншими словами – зміст предметної галузі, представлений навчальними об'єктами, якими можна маніпулювати та процесами, в які можна втручатися. Таким чином, інтерактивне навчання є головним педагогічним інструментом електронних освітніх ресурсів і середовище його застосування.

3. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянемо деякі електронні освітні ресурси для вивчення німецької мови:

Grammatik im Deutschunterricht [10]. Німецька граматики і вправи. Сайт містить вправи для домашніх занять студентів, які вивчають німецьку мову в якості другої іноземної мови (після англійської). Вправи і відповідні теми з граматики згруповані в уроки (Lektionen) у міру наростання складності. Обсяг лексичного матеріалу, використаного в вправах, також зростає поступово - в кожному наступному занятті додається лексика із зазначеної теми. На сайті є: довідник з німецької граматики, прислів'я, посилання на ресурси Інтернету, пов'язані з вивченням німецької мови.

Deutsch als Fremdsprache [11]. Німецька мова як іноземна. Вивчення німецької з інтерактивними вправами. Існують різні мовні рівні, які визначені відповідно до Загальноєвропейських компетенцій і варіюються від A1 до C2. Метою рівнів є створення порівняльної основи для рівня знання мови, яка вивчається. Крім того, мовні рівні служать взаємному визнанню різних кваліфікацій країн-учасниць. Вивчати німецьку можна по-різному, за допомогою різних курсів і матеріалів. На додаток до класичних курсів німецької мови від різних постачальників, є численні медіа для самостійного навчання, а також онлайн-пропозиції. Вивчення німецької завдяки журналу, аудіотренажеру та зошити від Deutsch perfect можна легко й весело вдосконалювати свої навички німецької мови щомісяця. У той же час дізнаватися більше про життя в німецькомовних країнах – і таким чином поєднати своє мовне навчання з цікавою інформацією про повсякденне життя, суспільство та культуру. Також можна пройти тест на визначення рівня знання мови.

SCHUBERT-Verlag [12]. Електронна платформа книг видавництва SCHUBERT надає доступ до електронних підручників та навчальних матеріалів з методики викладання для викладачів, а також у вигляді електронних книг для широкого спектру цифрових уроків онлайн та офлайн. Вправи з граматики. Повний доступ до друкованих версій цього видавництва з наданням інформації з лексики, граматики, аудіювання, додаткових матеріалів, вправ, тренажерів. Доступ до добре організованої медіатеки в браузері з подальшою можливістю завантаження додаткових матеріалів, пов'язаних з підручниками, таких як аудіофайли, буклети з відповідями, підручниками для викладачів та додаткових інтерактивних завдань, тестів.

Журнал "Fokus" на німецькій мові [13]. Всі новини про політику, економіку, спорт, погоду тощо. Сучасний німецький суспільно-політичний інформативний часопис. Разом із журналами Spiegel та Stern входить у трійку найбільш авторитетних та популярних сучасних політичних журналів Німеччини.

Газета Welt [14]. Електронна версія газети «Welt» на німецькій мові. Огляд новин з економіки, політики, спорту та багато іншого.

JUMA. [15]. Молодіжний журнал для тих, хто вивчає німецьку мову зі статтями про життя молоді в Німеччині. Також є розроблений методичний додаток (TIPP) для викладачів. Щоб зробити заняття німецької мови цікавими та захоплюючими, а також підтримати інтерес до вивчення мови у студентів можна використовувати тексти для самостійного читання. При відборі автентичних текстів враховується мотиваційна здатність, проблемний характер статей, програмні теми, доступність матеріалу для відповідного рівня знань студентів, лексичний та граматичний матеріали, виховний та розвиваючий потенціал. З 2006 року журнал не виходить у друкованому варіанті, але можна читати його версію в Інтернеті. Автентичні тексти використовуються під час занять для домашнього читання з формування комунікативної компетенції студентів, сприяють глибшому та детальному читанню, якісному обговоренню його іноземною мовою, а це мотивує на плідну роботу німецькою мовою.

HUEBER-Verlag [16]. Електронна платформа книг видавництва HUEBER надає безкоштовний доступ до електронних підручників та навчальних матеріалів з методики викладання для викладачів, а також у вигляді електронних книг для широкого спектру цифрових уроків онлайн та офлайн. Повний доступ до інформації з лексики, граматики, аудіювання, додаткових матеріалів, вправ, тренажерів, тестів для самоперевірки. Розроблені інтерактивні вправи до кожної лекції з обраного підручника. Безліч додаткових вправ, рекомендацій викладачеві, безкоштовний доступ на платформу Moodle, який включає в себе теми та проектні пропозиції для форуму, онлайн-вправи, які підходять до відповідного уроку в підручнику, аудіофайли та відеопосилання з візуальними чи слуховими завданнями, читання текстів із завданнями на розуміння, мотивація для подальших письмових завдань, голосування та пропозиції чату.

Німецька з Deutsche Welle – величезна безкоштовна база структурованих уроків, вправ та інтерактивних завдань з німецької мови [17]. Її розробник – німецька медійна компанія Deutsche Welle. Одним із найпопулярніших і захоплюючих серіалів є «Nicos Weg», який доступний і користувачам мобільних додатків. Реєстрація користувача дозволить надалі відстежити прогрес у навчанні, а спеціальний тест допоможе визначити рівень володіння мовою на старті. По дорозі до університету або на роботу завжди можна просуватися на крок вперед у вивченні німецької мови. Вивчати німецьку мову можливо у дорозі: онлайн на комп'ютері чи мобільному на смартфоні та планшеті. Початківці з рівня A1 можуть швидко досягти прогресу.

Deutsch im Job – Profis gesucht! [18]. Курс призначений для студентів різних спеціальностей. Все про професії та їх практичне застосування. Одним із таких курсів є Gastronomie und Hotellerie (готельно-ресторанна справа) [19]. Курс розроблений для тих, хто проходить стажування у цій галузі або вже працює у туристичній індустрії та бажає вивчити німецьку мову. У даному курсі представлені типові ситуації у повсякденній роботі з

туристами та гостями готелю. У чітко структурованій послідовності: після перегляду короткометражного ролику студенти виконують інтерактивні завдання, які спеціально розроблені на тренування мовних навичок спілкування з туристами. На підставі даних матеріалів можна дізнатися про конкретні сценарії та попрактикуватися в описі житла, наприклад, реєстрації гостей, призначення зустрічей для гостей готелю, відповідати на запити та скарги клієнтів, дзвонити німецькою мовою, писати запити та відповіді клієнтам на бронювання номера в готелі, дізнатись про особливості поведінки та обслуговування у ресторані, виставляти рахунок та оплачувати.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Залучення зазначених Інтернет-ресурсів сприяє підготовці висококваліфікованого фахівця готельно-ресторанної справи, конкурентоспроможного в умовах ринкової економіки і виховання особистості, яка бажає спілкування, не має мовного бар'єру, обізнана з міжнародним етикетом, вміє презентувати себе тощо.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, ми презентували низку електронних освітніх ресурсів, які можна ефективно застосовувати у процесі вивчення німецької мови студентами готельно-ресторанної справи, що сприятиме формуванню мобільного, полілінгвістичного, конкурентоспроможного випускника. Подальші розвідки вбачаємо в урахуванні зазначених електронних ресурсів у моделі формування фахової мобільності майбутніх бакалаврів з готельно-ресторанної справи в професійній підготовці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання/ пер. з англ. Національного експерта з реформування вищої освіти Програми Еразмус+, д-ра техн. наук, проф. Ю.М. Рашкевича. – Київ: ТОВ «Поліграф плюс», 2016. – 80 с.
- [2] Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 15.09.2022).
- [3] Європейський Союз; Рекомендації, Міжнародний документ від 18.12.2006 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text Анваров А.В. Роль інформаційних технологій у вивченні іноземних мов/А.В. Анваров. - Текст: безпосередній // Молодий учений. - 2021. - № 14 (356). - С. 115-117. - URL: <https://moluch.ru/archive/356/79677/> (дата звернення: 01.09.2022).
- [4] Осадчий В.В. Сучасні реалії і тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті/ В. В. Осадчий, К. П. Осадча//Інформаційні технології і засоби навчання. -2015. – Т.48, вип.4.- С.47-57 – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_48_4_6 (дата звернення: 01.09.2022).
- [5] Гуревич Р. С. Формування ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів іноземних мов засобами інтерактивних технологій / Р. С. Гуревич, О. О. Рогульська // Становлення особистості майбутнього фахівця в умовах підготовки до професійно-педагогічної діяльності: діалог зі стейкхолдерами : монографія / за ред. акад. Р. С. Гуревича.– Вінниця: ТОВ «Друк+», 2022. – С. 210-229. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/11958>
- [6] Середа, І. В., Савінова, Н. В., Стельмах, Н. В., & Білюк, О. Г. (2019). Рівні сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів закладів загальної середньої освіти. Інформаційні технології і засоби навчання, (74,№ 6), С. 56-70.
- [7] Морзе, Н. В., & Буйницька, О. П. (2017). Підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності науково-педагогічних працівників–ключова вимога якості освітнього процесу. Інформаційні технології і засоби навчання, (59, вип. 3), С.189-200.
- [8] Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки. Електронне джерело. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>. (дата звернення: 01.09.2022).
- [9] Солієва, М. Н. Роль інноваційних технологій у навчанні іноземної мови у вузі. Молодий учений. 2016. № 14 (118). С. 668-669. URL: <https://moluch.ru/archive/118/32860/> (дата звернення: 01.09.2022).
- [10] Grammatik im Deutschunterricht. Граматика німецької мови. Тренувальні вправи, правопис, онлайн-ігри, вікторини. URL: <https://www.grammatikdeutsch.de/html/deutschunterricht.html> (дата звернення: 21.09.2022).

- [11] Deutsch als Fremdsprache. Німецька мова як іноземна. Вивчення німецької з інтерактивними вправами, новинами, аудіотренажерами. URL: <http://www.deutschlern.net/> (дата звернення: 19.11.2021).
- [12] SCHUBERT-Verlag. Видавництво Шуберт. Німецька мова як іноземна та друга іноземна, методика викладання німецької мови. Підручники, періодичні видання, новинки, додатки для смартфонів. URL: https://www.schubert-verlag.de/schubert_ebook.php (дата звернення: 02.09.2022).
- [13] Журнал "Fokus" на німецькій мові. Політика, економіка, спорт, здоров'я. URL: <http://de.msn.com/http://www.spiegel.de/> (дата звернення: 02.09.2022);
- [14] Електронна версія газети «Welt» на німецькій мові. Огляд новин з економіки, політики, спорту та багато іншого. URL: <https://www.welt.de/> (дата звернення: 02.09.2022);
- [15] JUMA. Молодіжний журнал про життя молоді в Німеччині. Методичний додаток (TIPP) для викладачів. URL: <http://www.juma-thueringen.de/digital/> (дата звернення: 02.09.2022);
- [16] Видавництво Hueber. Інтерактивні вправи до підручників видавництва. URL: <https://www.hueber.de/deutsch-als-fremdsprache/unterrichten/lehrwerke> (дата звернення: 03.09.2022);
- [17] Німецька з Deutsche Welle – величезна безкоштовна база структурованих уроків, вправ та інтерактивних завдань з німецької мови. URL: <https://learngerman.dw.com/ru/overview> (дата звернення: 01.09.2022);
- [18] Profis gesucht! Шукаємо професіоналів! Все про професії та їх практичне призначення. URL: <https://learngerman.dw.com/de/deutsch-im-job--profis-gesucht/c-39902336> . (дата звернення: 01.09.2022).
- [19] Gastronomie und Hotellerie. Готельно-ресторанна справа. Курс з короткометражними роликами та інтерактивними завданнями до них. URL: <https://learngerman.dw.com/de/einstieg/1-40684000> (дата звернення: 01.09.2022)

INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE TECHNIQUES FOR TRAINING FUTURE BACHELOR IN HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN PROFESSIONAL TRAINING

Ivanchenko Evgeniya Anatoliivna

doctor of pedagogical sciences, professor, Odessa Military Academy,
Odesa, Ukraine

ORCID ID 0000-0003-3071-0938

jekki251@gmail.com

Burlimova Bohdana Mykolaivna

post graduate student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Vinnitsia, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-3639-6540

bburlimova@gmail.com

Abstract. Information technologies and innovative methods of training future bachelors in the hotel and restaurant business in professional training are the acquisition of professional competencies related to the ability to solve problems of professional activity based on communication technologies, the use of various sources of information, and the use of information and communication technologies in the educational process is caused by new approaches to the learning process.

Interactive learning makes the learning process interesting and creative, helps to take into account the pace of work of each student. Increasing the level of the teacher's information and communication competence is a prerequisite for ensuring the quality of education and the formation of the student's intellectual competence.

Using computers during foreign language classes significantly increases the intensity of the educational process. With the help of educational computer programs, interactive learning promotes the implementation of a whole set of psychological, methodical, didactic, pedagogical principles, thereby motivating to study. This method of learning allows you to take into account the pace of each student's work and increases his cognitive activity, which, undoubtedly, contributes to the effective improvement of the level of knowledge and skills. In foreign language teaching, multimedia technologies are widely used, the main means of which are sound, text, and video. It is impossible to imagine the educational process without multimedia presentations. However, it should be remembered that the computer cannot replace the teacher in the educational process. Here, it is necessary to plan the time of working with the computer carefully, to use it only when the educational process requires it. The article examines the issues of using new information technologies; innovative processes in the organization of education and modern pedagogical methodologies.

Keywords: motivation for learning a foreign language in the professional training of future specialists in the hotel and restaurant business, interactive technologies.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Methodological recommendations for the development of degree program profiles, including program competencies and program learning outcomes/ trans. from English National expert on reforming higher education of the Erasmus+ Program, Dr. Tech. Sciences, Prof. Yu.M. Rashkevich. - Kyiv: Polygraph Plus LLC, 2016. - 80 p. (in Ukrainian)
- [2] Recommendation 2006/962/EU of the European Parliament and the Council (EU) "On core competences for lifelong learning" dated December 18, 2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (date of application: 15.09.2022). (in Ukrainian)
- [3] European Union; Recommendations, International document dated 12/18/2006 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text A.V.Anvarov. The role of information technologies in learning foreign languages/A.V. Anvarov. - Text: immediate // Young scientist. - 2021. - No. 14 (356). - P. 115-117. - URL: <https://moluch.ru/archive/356/79677/> (access date: 09/01/2022). (in Ukrainian)
- [4] Osadchii V.V. Modern realities and trends in the development of information and communication technologies in education/ V.V. Osadchyi, K.P. Osadcha//Information technologies and teaching aids. -2015. - Vol. 48, issue 4. - P. 47-57 - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_48_4_6 (access date: 09/01/2022). (in Ukrainian)
- [5] Gurevich R. S. Formation of value orientations of future teachers of foreign languages by means of interactive technologies / R. S. Gurevich, O. O. Rogulska // Formation of the personality of a future specialist in the conditions of preparation for professional and pedagogical activity: dialogue with stakeholders: monograph / edited by acad. R. S. Gurevich. – Vinnytsia: Druk+ LLC, 2022. – P. 210-229. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/11958> (in Ukrainian)
- [6] Sereda, I. V., Savinova, N. V., Stelmakh, N. V., & Bilyuk, O. G. (2019). Levels of formation of information and communication competence of teachers of general secondary education institutions. Information technologies and teaching aids, (74, No. 6), pp. 56-70. (in Ukrainian)
- [7] Morse, N. V., & Buynytska, O. P. (2017). Increasing the level of information and communication competence of scientific and pedagogical workers is a key requirement for the quality of the educational process. Information technologies and teaching aids, (59, issue 3), P.189-200. (in Ukrainian)
- [8] About the Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007-2015. Electronic source. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>. (date of application: 01.09.2022). (in Ukrainian)
- [9] Solieva, M.N. The role of innovative technologies in teaching a foreign language at a university. A young scientist. 2016. No. 14 (118). P. 668-669. URL: <https://moluch.ru/archive/118/32860/> (access date: 09/01/2022). (in Ukrainian)
- [10] Grammatik im Deutschunterricht. Grammar of the German language. Training exercises, spelling, online games, quizzes. URL: <https://www.grammatikdeutsch.de/html/deutschunterricht.html> (access date: 21.09.2022).
- [11] Deutsch als Fremdsprache. German as a foreign language. Learning German with interactive exercises, news, audio simulators. URL: <http://www.deutschlern.net/> (access date: 11/19/2021).
- [12] SCHUBERT-Verlag. Shubert Publishing House. German as a foreign and second foreign language, methods of teaching German. Textbooks, periodicals, novelties, applications for smartphones. URL: https://www.schubert-verlag.de/schubert_ebook.php (access date: 09/02/2022).
- [13] "Fokus" magazine in German. Politics, economy, sports, health. URL: <http://de.msn.com/>; <http://www.spiegel.de/> (access date: 02.09.2022);
- [14] Electronic version of the Welt newspaper in German. Review of news from the economy, politics, sports and much more. URL: <https://www.welt.de/> (access date: 09/02/2022);
- [15] JUMA. Youth magazine about the life of young people in Germany. Methodical application (TIPP) for teachers. URL: <http://www.juma-thuringen.de/digital/> (access date: 09/02/2022);
- [16] Hueber Publishing House. Interactive exercises for the publishing house's textbooks. URL: <https://www.hueber.de/deutsch-als-fremdsprache/unterrichten/lehrwerke> (access date: 09/03/2022);
- [17] German from Deutsche Welle – a huge free database of structured German lessons, exercises and interactive tasks. URL: <https://learngerman.dw.com/ru/overview> (access date: 09/01/2022);
- [18] Profis gesucht! We are looking for professionals! All about professions and their practical purpose. URL: <https://learngerman.dw.com/de/deutsch-im-job--profis-gesucht/c-39902336>. (date of application: 01.09.2022).
- [19] Gastronomie und Hotellerie. Hotel-restaurant business. A course with short videos and interactive tasks for them. URL: <https://learngerman.dw.com/de/einstieg/1-40684000> (access date: 09/01/2022)

УДК 378.147.39:004

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-104-115

Прісовська Галина Євгенівна

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри лінгводидактики,
Державний університет «Одеська політехніка»,
м. Одеса, Україна
ORCID ID 0000-0001-9488-3825
pgy@op.edu.ua

Іванова Олена Валентинівна

старший викладач кафедри лінгводидактики,
Державний університет «Одеська політехніка»,
м. Одеса, Україна
ORCID ID 0000-0001-7616-8502
iev@op.edu.ua

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ОНЛАЙН КУРСІВ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ РІВНЯ А0-А1

Анотація. Стаття присвячена опису стратегії, організації та практики впровадження змішаного навчання (англ. «Blended Learning») у Науково-навчальному інституті підготовки іноземних громадян, що передбачає виконання закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», в якому затверджується розробка Програми сприяння опануванню української мови, а також забезпечення навчальними ресурсами, вирішення питань адміністрування, розроблення внутрішніх нормативних документів; ІКТ; методики, а також опису Інтернет-ресурсів, Інтернет-сервісів, різних освітніх онлайн-програм та додатків, що використовуються у дистанційно-змішаному навчальному процесі. У статті розглянуто педагогічні аспекти, пов'язані з організацією процесу аудиторного та дистанційного навчання у ННППГ та його реалізацією у спільній діяльності викладачів та іноземних студентів початкового етапу навчання. Відображено роботу над розбудовою інтерактивного навчального курсу з навчання українській мові як іноземній елементарного рівня в умовах онлайн та змішаного навчання для нульового (елементарного) рівня. Підняті проблеми відсутності достатнього аргументованого наукового обґрунтування нових форм навчання для успішного впровадження у практику освіти та описано цілі та завдання для вирішення даної проблеми, різноманітність освітніх ресурсів, які можуть забезпечити середовище формування та прояви ключових мовних компетентностей іноземних студентів початкового етапу навчання за умови досконалого вивчення можливостей ефективного використання нових форм навчання, підвищення інтерактивності навчального процесу та можливості використання інтерактивних форм навчання, систем електронних освітніх ресурсів нового покоління; розвиток методів та засобів колективної взаємодії викладачів зі студентами-іноземцями для дистанційної координації та управління освітньою діяльністю з використанням мережових технологій та інших питань, що розробляються у ННППГ НУ «Одеська політехніка» у межах міжкафедральної науково-дослідної теми «Забезпечення інтерактивності під час змішаного навчання з мовної підготовки іноземних громадян».

Ключові слова: інтерактивність, онлайн навчання, українська мова як іноземна, елементарний рівень, Google Classroom, Google Meet.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку передвищої освіти іноземних громадян та осіб без громадянства під час карантинних обмежень дуже гостро постало питання створення інтерактивних онлайн-курсів мовної підготовки. Незважаючи на епідеміологічну ситуацію у світі, кількість іноземців, що мають бажання вивчати українську мову, збільшується. Отже, дистанційне, онлайн та змішане навчання превалює, особливо останнім часом, з настанням пандемії.

Звичайно, питання це багатовекторне. Тут постають проблеми як економічного, юридичного, так і технічного характеру; методики викладання мови на початковому рівні,

психологічні особливості інтерактивного дистанційного-змішаного навчального процесу, етичні нюанси онлайн-освіти, організація різних видів занять – усе це викликає зараз питання як у викладачів, так і в слухачів-іноземців. У цьому дослідженні зосередимо увагу на вирішенні деяких із цих проблем, а саме, на досвіді створення онлайн-курсу української мови як іноземної елементарного рівня та реалізації супутніх питань, пов'язаних із зазначеною темою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За часи незалежності разом із розвитком інформаційно-комунікативних технологій відбувалось становлення методики викладання української мови як іноземної або як нерідної, створювались підручники, онлайн-курси, знімались поодинокі відеоролики, що розмішувались у мережах відкритого доступу.

А 25 квітня 2019 року було прийнято закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», у якому затверджується розробка Програми сприяння опануванню української мови [1].

Через два роки тобто з квітня 2021 року набирають чинності п.п.2, 3 статті 7 Розділу 2-го. Отже, відповідно до Рішення Національної комісії зі стандартів державної мови від 24 червня 2021 року № 31 розроблено вимоги до рівнів володіння державною мовою, а саме «Вимоги до середнього рівня першого ступеня володіння державною мовою особами, які мають намір набути громадянство України» [2].

Впроваджуючи в життя рішення та пункти Закону, національна платформа з вивчення української мови Міністерства культури та інформаційної політики України зібрала в одному місці ефективні онлайн та офлайн ресурси, а також мобільні додатки з вивчення української мови, як для українців, які хочуть підвищити рівень володіння українською мовою, так і для іноземців, які прагнуть її вивчити «з нуля». Усього там розміщено 30 ресурсів з української мови, 12 з яких онлайн, 11 – мобільні додатки, 5 – довідники української мови та про два з них вказано, що вони розраховані на іноземців, хоч ми роздивились три.

Отже, для іноземців пропонуються такі матеріали:

1) Платформа «The National Platform for Studying the Ukrainian Language for English-speaking People «Speak Ukrainian», яка призначена для всіх, хто потребує вдосконалення української мови для англомовних осіб [3].

2) Збірник фразеологічних зворотів «Ukrainian Phrasebook – Travel in Ukraine with ease», який спирається на тих, хто вільно володіє російською або англійською мовами. Програма PhrasePack для української мови. Це обмежено безкоштовний онлайн-ресурс із вивчення української мови для іноземців із нуля. Треба зазначити, що в безкоштовній версії вже є понад 1000 фраз. Загалом 3500 слів та фраз українською (провайдер – Smart Language Apps Limited). Розмовник включає 25 найбільш часто використовуваних тем та майже 100 цікавих уроків для швидкого засвоєння української мови [4].

3) Онлайн-ресурс Duolingo. Безкоштовна платформа з вивчення іноземних мов, зокрема й української для іноземців із нуля. Є курс для англомовних людей. Безкоштовна версія діє 14 днів [5].

В усіх курсах є недоліки, про які пишуть споживачі. Це неякісний запис, невиразний інтерфейс, неправильний переклад, обмеження безкоштовних ресурсів або їх відсутність.

4) Один із ресурсів – Є-мова – це освітня платформа громадської організації «Український світ», яка має на меті створити українськомовний культурний простір. У межах Є-мова є 2 проекти, що розраховані на іноземців або російськомовних громадян:

1. У 2020 році команда «Є-мова» запустила курс «Українська за 27 уроків» на платформі Прометеус, який за перший місяць відвідало 10 тис. користувачів, що свідчить про популярність української мови. Це онлайн-курси української мови для російськомовних користувачів. Розроблено перший курс – елементарний рівень (A1, A2). Програма елементарного рівня керується пріоритетним розвитком комунікативних можливостей слухача для ефективного використання української мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування [6].

2. Другий проектний курс розроблено командою «Є-мова» та волонтерською ініціативою «Безкоштовні курси української мови» (Громадська організація «Український світ») за підтримки Програми EGAP, що виконується Фондом Східна Європа та партнерами, у межах першого національного конкурсу IT-проектів у сфері е-демократії EGAP Challenge. Програму підготовлено з урахуванням Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти (Common European Framework of Reference for Languages) та Стандартизованих вимог до рівнів володіння українською мовою як іноземною A1 – C2 [7].

2. У межах цього проекту на сторінці «Безкоштовні курси української мови» на Facebook знайшов своє відображення Всеукраїнський волонтерський рух, що за роки свого існування об'єднав більше 80-ти волонтерів із різних регіонів нашої країни, а ще більше – зібрав до купи багато різних слухачів як з України, так і з інших країн, які з різних причин та мотивацій виявили бажання долучитись до вивчення української мови [8].

Слід відзначити інші ресурси, що розміщені на національній платформі та мають системний характер. Це проект EdEra Books – Українська мова від фонетики до морфології – соціальний проект інтерактивної освітньої літератури, створений на базі проекту EdEra, яким можна користуватися безкоштовно як онлайн-підручником. Але він жодним чином не може бути застосований до навчання іноземців елементарного рівня [9].

Це ж зауваження стосується й Лінгвістичного порталу MOVA.info, у якому зібрано доробки викладачів та програмістів із лабораторії комп'ютерної лінгвістики Інституту філології Київського університету імені Тараса Шевченка. Ресурс надає можливість:

- отримувати консультації та роз'яснення з питань, пов'язаних з українською мовою;
- розміщувати наукові статті, монографії, підручники, бюлетені та інші матеріали наукового характеру, пов'язані з лінгвістикою;
- отримувати безкоштовний доступ до інформаційних ресурсів. Але він не розрахований на іноземців [10].

Серед сайтів, що знайшлися на теренах всесвітньої мережі, які мають на меті навчити іноземців українській мові, це:

1) Ukrainian Lessons – сайт, подкаст та уроки Анни Огойко, розраховані на англомовних слухачів [11].

2) Інтерактивний онлайн-підручник української мови для початківців Юрія Шевчука. Представлено 15 уроків, що складаються з аудіо файлів та текстового матеріалу елементарного рівня [12].

Звичайно, усі ці ресурси не мають системного методичного підходу до вивчення української мови на початковому рівні іноземцями.

З переходом на дистанційну, онлайн та змішану освіту у зв'язку з карантинними обмеженнями перед усіма викладачами постало питання – створення власного курсу [13]. Не обійшло це й нашу структуру – Інститут довузівської підготовки, кафедру лінгводидактики.

Мета дослідження. Це відображення роботи над розбудовою інтерактивного навчального курсу з навчання українській мові як іноземній елементарного рівня в умовах онлайн та змішаного навчання, визначення принципів та змістовної частини курсу. Розробляючи в ННППГ НУ «Одеська політехніка» міжкафедральну науково-дослідну тему «Забезпечення інтерактивності під час змішаного навчання з мовної підготовки іноземних громадян», кафедра лінгводидактики поставила собі на меті провести аналіз чинних продуктів, позначення умов для створення власного ефективного проекту, його змістове наповнення, варіанти та форми зворотного зв'язку зі студентами і слухачами.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

По-перше, необхідно визначити принципи створення онлайн-курсу.

1) він повинен базуватися на єдиній робочій навчальній програмі та базовому підручнику. У підручнику кожному уроку відповідає певний лексичний мінімум та граматичні базові конструкції, які необхідно засвоїти;

2) розміщення курсу відбувається на спільній для всього викладацького колективу платформі. Наприклад, «Одеською політехнікою» укладено договір із компанією Google на безкоштовне надання розширених можливостей використання ресурсів даної платформи, також у нас створена єдина база студентських і викладацьких корпоративних акаунтів [14]–[16];

3) загальнодоступність для всіх членів даної академічної групи. Усі студенти, що зараховані на навчання в дану групу, мають можливість долучитися до цього курсу;

4) організація абсолютного охоплення – залучення до реєстрації та участі в навчальних заходах. З метою коригування, контролю та технічної підтримки, у разі необхідності, крім викладача та всіх членів групи, до курсу запрошується адміністратор рівня завідувача кафедри та заступник директора або директор Інституту.

5) структурування курсу відповідно до Програми та базового підручника. Українська мова як іноземна викладається за підручником [17], [18].

Тобто, усі супутні матеріали розроблено викладачами кафедри (практикуми, посібник з аудіювання, матеріали контролів різного рівня і всі вони відтворюють структуру базового підручника. Відповідно у Classroom ця структура зберігається, що дає можливість легкої навігації для студентів, що пропустили заняття в будь-якій формі: чи аудиторне, чи онлайн.

6) дотримання розкладу занять та календарне відображення, що дозволяє легко зробити додаток сервісу Google Calendar. Елемент планування та адміністрування є абсолютно необхідним, враховуючи єдині програми, розклад та систему навчання на підготовчому факультеті для іноземних громадян. У період локдауну, коли деканат теж перейшов на дистанційний режим, були створені електронні журнали груп. А в кожній групі на платформі Google Classroom у викладача є можливість задавати оцінку за кожне заняття та виконане завдання, яка автоматично фіксується в журналі групи на цьому ресурсі.

7) технічні умови, тобто наявність у викладачів та студентів електронних пристроїв, що підтримують програму Google Classroom, Google Meet та інші додатки та ресурси, що використовуються викладачами для розміщення необхідного контенту;

8) набуття відповідних компетенцій в інформаційній сфері онлайн освіти щодо створення курсів, навчання в онлайн, дистанційному та змішаному режимах викладачами та студентами-іноземцями. Перш ніж навчити викладачів стати активними користувачами і створювати курси, ми пройшли кілька періодів.

По-перше, підвищували комп'ютерну грамотність викладачів, в Інституті було проведено низку науково-методичних семінарів із практичними заняттями: «ІКТ у навчальному процесі на прикладі використання сервісів Google» та «Підвищення інтерактивності та залученості при проведенні онлайн-заняття з іноземними студентами початкового етапу навчання».

По-друге, була поставлена й частково вирішена задача придбання та створення матеріалів, які можна використовувати в різних видах навчальних занять, у тому числі онлайн, дистанційному та змішаному.

По-третє, поступово вирішується задача розширення можливості технологічного забезпечення навчального процесу технічними засобами зв'язку, коли викладач може проводити онлайн-заняття не з дому, а в спеціально обладнаній університетській аудиторії, коли є стабільний інтернет-зв'язок.

9) щодо змісту, то завдання, які розміщуються в курсі, повинні містити однакові для всіх груп (відповідно до профілю навчання) матеріали для розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, письмо, аудіювання) для навчання, тренування та планових контрольних заходів;

10) розміщення варіативних методичних матеріалів кожного викладача (відеозаписи власного виробництва, сторінки та групи на Facebook тощо, тестові завдання [19]–[21], інші наочні матеріали до кожного уроку чи лексико-граматичних тем) як у своїй групі, так і створення бази даних різноманітного методичного контенту, яким, у разі необхідності, можуть користуватися всі члени кафедри.

11) організація зворотного зв'язку зі студентами (поточний контроль, атестаційний, семестровий, підсумковий). Платформа Google Classroom надає чудові можливості для фіксації контрольних заходів (від домашніх завдань до екзаменаційних). Можна провести одночасне контрольне опитування в усіх групах із виданням одного завдання (з варіантами всередині однієї групи), визначивши час початку та здачі контрольної роботи студентами. Але в умовах змішаного навчання перевага надається все ж таки проведенню контрольних та екзаменів в умовах аудиторної присутності.

Якщо визначати умови створення та функціонування ефективного онлайн-курсу для нульового (елементарного) рівня, то можна визначити такі:

- 1) технічна готовність усіх сторін – адміністрація-викладач-студент;
- 2) наявність контенту, тобто дидактичного матеріалу різних форм;
- 3) наявність основної платформи та супутніх варіантів зв'язку в разі необхідності (аудіо-, відео-, поштового, Skype, Zoom, Viber, WhatsApp, Telegram, Messenger, Facebook (групи, кімнати, сторінки).

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У результаті нашої практичної роботи упродовж двох років щодо розробки ефективного онлайн курсу мовної підготовки для елементарного рівня навчання іноземців ми досягли певних результатів та виявили робочі моменти, які ще вимагають розбудови та втілення у методичних розробках.

По-перше, всі без винятку викладачі кафедри набули компетенцій для створення курсу для власної групи, а також проведення онлайн занять.

Щодо вибору платформи, то як адміністрація, так і весь колектив схиляється до роботи на ресурсах Google Classroom та Google Meet. Хоч бувають і винятки, коли викладачі у якості альтернативи використовують Zoom або Skype. Тобто варіативність платформ можлива за деяких умов, найчастіше технічного характеру. Куратор або ж адміністратор групи викладачів створює у завчасно домовленому месенджері групу, у якій здійснюється зворотній зв'язок між комунікантами.

На сучасному етапі, на відміну від періоду 5-10 років тому, з'явилась велика кількість підручників української мови як іноземної для навчання на елементарному рівні. Для створення інтерактивних онлайн курсів мовної підготовки наш вибір зупинився на одному з них, що відображено у Навчальній робочій програмі курсу. Крім загальнолітературного стилю, наші програми включають підручник з наукового стилю мовлення відповідно до профілів навчання на ПФ. Крім базових навчальних посібників, ми використовуємо у навчальному процесі їх різноманітні сателіти власного виробництва. В умовах проведення онлайн занять та уроків змішаного типу ми керуємось виключно методичною цілеспрямованістю щодо питання відбору матеріалів. Велике методичне навантаження несе питання: що публікувати, який матеріал оприлюднювати студентам.

Загально базові підручники обов'язкові для всіх груп та викладачів, але є матеріал, який є варіативним для кожної групи та курсу у Google Classroom. Тут уже починають діяти рекомендаційні характеристики щодо матеріалів та методів їх подання.

Головне правило – максимальна візуалізація навчального онлайн процесу у Google Classroom та Google Meet. Це можуть бути презентації, наприклад «Рід іменників», аудіо-, відеоподкасти, що вбудовані в YouTube і мають посилання на конкретний урок, таблиці, що представляють, наприклад, один «Знахідний відмінок у значенні прямого об'єкту», або ж об'єднану граматичну тему «Доконаний – недоконаний вид дієслів» тощо.

Викладачами використовуються різноманітні методичні засоби та технічні інструменти. Особливо на початковому рівні навчання при організації навчального процесу необхідно чітко формулювати завдання та спиратись на зразки щодо їх виконання. Інструментарій – це різні додатки: віртуальні дошки, демонстрація екрану із завчасно підготовленим матеріалом, «Google Сайти», які можуть бути розроблені як викладачем, так і студентами, як виконання завдання з певної теми, презентації, будь-які PDF файли, що супроводжуються роботою у програмі Google Meet.

Яку саме дошку вибрати: 1) у Google Classroom та Google Meet – це віртуальна дошка Jamboard; 2) дошка Miro; 3) дошка Padlet вирішує викладач, виходячи із завдань уроку, його цілей та технічних характеристик навчального процесу.

Враховуючи, що навчальний онлайн процес та дистанційно-змішане навчання все більше послуговується для навчання, тренування та контролю тестовими системами, які розміщуються як в основному базовому курсі, так і на додаткових тестових ресурсах, розглянемо, які саме програмні засоби використовуються у нашому навчальному процесі:

1) Online Test Pad – безоплатна платформа для проведення онлайн-тестування з великою кількістю різноманітних завдань.

2) LearningApps – безкоштовний німецький сервіс за допомогою якого можна створювати інтерактивні вправи-тести для тренування та перевірки, особливо на початковому рівні вивчення мови.

3) Kahoot – це платформа, де можна проходити тести, грати, відповідати на запитання вікторини, взяти участь в опитуванні. У безкоштовній версії можна створювати свої тести або ігри. Ви можете поділитись посиланням на тест у себе на сайті або у соціальних мережах. Для участі у тесті необхідно надати учасникам пін-код для доступу до опитування. Ця робота допоможе викладачеві урізноманітнити роботу на занятті та внесе елемент інтерактивності у завдання.

4) Plickers – це мобільний додаток, у якому за допомогою карток у вигляді QR-кодів є можливість тестувати, перевіряти слухачів дистанційно. Важливо, що ця програма дає змогу спростити збір статистичних даних, коли через технічні причини немає можливості скористатися Google Classroom.

5) Socrative це програма для створення, пошуку та розповсюдження тестів, а також для проведення тестувань. З переваг варто відзначити простоту освоєння та приємний зовнішній вигляд. Треба відзначити простоту та безплатність сервісу.

6) Quizlet – ще один безкоштовний навчальний додаток, за допомогою якого можна створювати власні модулі з картками, вивчати лексику тощо.

Ще одним ресурсом, який є обов'язковим для використання для всіх учасників навчального процесу, що постійно оновлюється та поповнюється новими матеріалами – навчальний сайт ННІПГ. Завдяки чіткій структурі та суворому методичному контролю за відбором матеріалів, там розміщено тільки перевірену та концептуально необхідну інформацію.

У межах багатовекторної науково-дослідної теми кафедра лінгводидактики представлена на навчальному сайті окремим блоком, що має певну структуру, яка поступово наповнюється матеріалами навчально-методичного характеру. Завдяки цьому навчальний сайт є метаінформаційним елементом в єдиній інформаційно-освітній системі навчального процесу, що дозволяє реалізувати широкий спектр можливостей з навчання іноземних студентів української мови для елементарного рівня володіння.

Один зі структурних компонентів є – розділ «Довідка» (довідкові матеріали), де розміщуються навчально-довідкові матеріали у вигляді таблиць, схем, карт пам'яті, що репрезентують:

- інтерактивний алфавіт з аудіо- та відеоматеріалами (вимова, написання, артикуляція);
- довідкові матеріали з фонетики в межах її вивчення на ПФ;
- інтонаційні конструкції, представлені схематично, та зразки їх мовленнєвої реалізації в реченнях;
- форми однини та множини відповідних частин мови;
- система відмінкових закінчень іменника, прикметника, займенника та числівника; значення відмінків, їх мовленнєва реалізація в межах програми ПФ;
- відповідність прийменниково-відмінкового управління;
- усі дані про дієслово: відміни, дієвідмінювання, часи, види, способи управління відмінковою системою;

- прислівникові конструкції;
- синтаксичні конструкції, властиві мові на рівні програми ПФ;
- інші довідкові матеріали.

Ефективність сучасного навчання мові як іноземній залежить від уміння викладача обрати відповідні методи або прийоми вивчення в конкретній ситуації на кожному занятті, застосувати оптимальні педагогічні технології, які б проєктували досягнення кінцевих цілей уроку, сприяли б якісному засвоєнню матеріалу, виробляли міцні знання, уміння й навички [22]–[24].

Саме вищезазвані матеріали, що представлені у віртуальному вигляді, дають можливість впоратись із цим завданням.

Розглянемо подання довідкового матеріалу, який розміщено на сайті [25].

Знайомлячи студентів із фонетичною системою мови, викладач ставить на меті навчити учня правильно вимовляти, читати й писати ту чи іншу літеру, буквосполучення, слова та речення. На занятті в аудиторії цей процес відбувається під контролем викладача, але, отримавши домашнє завдання, студент повинен самостійно опрацювати пройдений матеріал уроку.

Для інтенсифікації самостійної роботи на навчальному сайті подається доступний довідковий матеріал із фонетики, що дублює теми підручника. Студент самостійно може переглянути відеофайли з написанням букв, ознайомитись зі схемами артикуляції, які демонструють правильну вимову звуків, прослухати звукові файли, які містять вимову окремого звука, звукосполучень і слів, повторити їх, одночасно звіряючись із підручником. Відбувається коригування вивченого на занятті матеріалу.

Дані довідкові матеріали мобілізують активність учня, а застосування електронних засобів наочності викликає інтерес до навчання та прискорює засвоєння матеріалу, сприяє швидшому й більш усвідомленому його сприйняттю й запам'ятовуванню.

При навчанні граматики викладач завжди використовує таблиці. За допомогою цього виду наочності в учнів розвивається логічне мислення, здатність аналізувати, зіставляти. Запам'ятати великий обсяг інформації без упорядкування дуже важко. Це особливо стосується однієї з найскладніших тем морфології — категорії відмінка.

У базовому навчальному підручнику підготовчого факультету НУ «Одеська політехніка» презентація кожного відмінка завжди супроводжується докладними граматичними таблицями. Але, враховуючи те, що інформація в паперовому вигляді (підручник, настінна таблиця) та на електронному носії сприймається по-різному, викладачі-філологи працюють над створенням граматичних таблиць для навчального сайту.

Тобто, видається за доцільне не публікувати на сайті точну копію таблиць підручника, а з метою поліпшення якості структури і змісту таблиць, а також зберігаючи при цьому основні символи й кольори, які використовуються в базовому підручнику, створити їх новий електронний варіант, аби студенти сприймали матеріал у звичному для них вигляді.

Оскільки таблицю можна ініціювати на екрані будь-якого електронного носія, а на заняттях студенти найчастіше використовують смартфони, тому, створюючи таблиці, викладачі дотримуються певних правил: таблиця не повинна бути великою за розміром, у ній не можна використовувати агресивні кольори, студент повинен чітко бачити закінчення слів та трансформацію форм. На відміну від підручника, на сайті представлено по дві таблиці на один відмінок: велика, розширена таблиця з мовним зразком і мінітаблиця, що включає в себе тільки закінчення певного відмінка.

Комплекс довідкових матеріалів на навчальному сайті є не стільки ілюстрацією, яка додається до усного або письмового викладу матеріалу, скільки ключем до вирішення практичних завдань. Використання схем, таблиць, аудіо- і відеоматеріалів не тільки сприяє цілеспрямованому управлінню розумовою діяльністю учнів у процесі засвоєння навчального матеріалу, але й дозволяє забезпечити студенту міцні знання і вміння, що безпосередньо впливає на результат навчання.

Застосування цифрових технологій навчання мови значно розширює можливості подання й подачі навчальної інформації, підвищує мотивацію до навчання, покращує розуміння й освоєння досліджуваного матеріалу, сприяє наочному, повному та глибокому розкриттю теми, економії навчального часу.

Довідково-дидактичні матеріали, що знаходяться в процесі розробки та наукового обґрунтування, забезпечують застосування системного підходу у визначенні оптимальних методів формування та створення інформаційно-освітнього середовища і впровадження його можливостей у навчально-виховний процес мовної підготовки іноземних громадян у Науковому інституті підготовки іноземних громадян [26]–[28].

Крім того, були підготовлені такі навчально-методичні матеріали, які використовувалися під час дистанційного навчання: електронні тести, аудіоматеріали, додаткові навчальні матеріали, презентації тощо.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведено аналіз можливостей представлення та використання інтерактивних навчальних матеріалів різного напрямку на різноманітних електронних ресурсах та інформаційних електронних платформах, та аналіз ефективності їх використання в навчальному процесі у ННППГ НУ «Одеська політехніка».

Проведено аналіз щодо інтерактивних складових навчального процесу Науково навчального інституту мовної підготовки іноземних громадян перед вищої освіти. Аналізуючи досвід використання ІКТ на уроках іноземної мови, можна стверджувати, що найбільш плідний процес виховання і навчання забезпечує надійно побудована система взаємовідносин. Така система повинна характеризуватися:

- взаємодією факторів наявності психологічної дистанції та співробітництво в організації навчального процесу;
- у студентів виникає відчуття психологічної спільності з викладачами;
- єдність ділового та особистого спілкування;
- включення учнів у розумно організовану систему педагогічного спілкування, у тому числі через різноманітні форми діяльності.

Технології Web-2.0 [14], [29], [30] створюють умови для отримання будь-якої інформації, необхідної для студентів і викладачів, які знаходяться в будь-якій точці світу. Базовий набір послуг може включати:

- електронна пошта, групи новин, відеоконференції;
- можливість публікувати власну інформацію, створювати власну домашню сторінку та розміщувати її на веб-сервері;
- доступ до великої кількості інформаційних ресурсів;
- довідкові каталоги; пошукові системи; онлайн чат.

Усі ці ресурси можна активно використовувати під час онлайн заняття.

На заняттях з іноземної мови з використанням технологій Web-2.0 [14], [29], [30] можна розв'язувати низку дидактичних завдань: формувати навички аудіювання та читання за матеріалами глобальної мережі; удосконалювати навички письма; поповнити словниковий запас; сформувати стійку мотивацію до вивчення іноземної мови.

У перспективі подальших пошуків необхідно проводити аналіз ефективності нових методик, технологій та засобів у системі підготовки іноземних громадян, спрямованих на підвищення інтерактивності, результативності та ефективності навчального процесу, систем електронних освітніх ресурсів нового покоління; методів та засобів колективної взаємодії викладачів зі студентами початкового етапу мовної підготовки для дистанційної координації та управління освітньою діяльністю з використанням мережевих технологій.

Як кількісні, так і якісні результати, що отримані у науково-дослідній роботі Інституту, показують, що дистанційний курс української мови загалом відповідає очікуванням студентів. Однак деякі навички, такі як аудіювання, говоріння та письмо, більшість студентів

оцінюють як слабкі сторони. Вважається, що презентацію та інтеграцію мовних навичок на очних мовних курсах необхідно спланувати заздалегідь. Коли справа доходить до дистанційних курсів вивчення мови, це складніше. Негативне сприйняття студентами ефективного навчання мовним навичкам може бути пов'язано з цим викликом. Надання зворотного зв'язку – це ще одне питання, яке оцінюється негативно. Це може бути пов'язано з обмеженням часу на синхронних курсах, оскільки синхронні курси надають студентам майже єдину можливість отримати зворотній зв'язок від викладачів. Більшість студентів також критикує завдання, прийоми оцінювання та чіткість обов'язків студентів. Особисте опитування підтверджує ці результати, оскільки майже половина студентів стверджують, що завдання та іспити їм найменше подобаються в курсі. Насправді, організувати завдання на дистанційних мовних курсах, здається, складно, але коли це добре сплановано, реакція, ймовірно, буде кращою. Дослідження дає не тільки негативні моменти, але й позитивні висновки щодо дистанційного курсу української мови. Наприклад, переважній більшості студентів подобається дистанційний курс української мови, оскільки він дозволяє їм стежити за уроком незалежно від часу та місця. Цю гнучкість можна вважати одним із головних найсильніших аспектів дистанційного курсу. Більш широке і всебічне дослідження можна провести, порівнявши дві або три програми з більшою кількістю студентів у подальшому дослідженні. Сподіваємося, що це дослідження дасть деякі підказки щодо природи дистанційних мовних курсів та їх удосконалення для наступних програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Верховна Рада України. (2019, Квіт. 25). Закон № 2704-VIII, Про забезпечення функціонування української мови як державної. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
- [2] «Вимоги до рівнів володіння державною мовою», LIGA:ZAKON. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re36547> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [3] «SpeakUkrainian», The National Platform for Studying the Ukrainian Language for English-speaking People «Speak Ukrainian». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://speakukraine.net> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [4] «Ukrainian Phrasebook - Travel in Ukraine with ease». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://apps.apple.com/ua/app/ukrainian-phrasebook-travel-in-ukraine-with-ease/id891957413> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [5] «Learn a language for free», Duolingo. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.duolingo.com/> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [6] «Українська за 27 уроків». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+UKR101+2020/about> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [7] «Є-Мова». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://emova.language-ua.online> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [8] «Волонтерський рух Безкоштовні курси української мови / Спільнокошт». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://biggguide.com/project/volonterskij-ruh-bezkoshtovni-kursi-ukransko-movi/> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [9] «Українська мова: від фонетики до морфології». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://ukr.ed-era.com/> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [10] «Лінгвістичний портал MOVA.info». [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.mova.info/> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [11] «Ukrainian Lessons: Inspiring Resources for Learning Ukrainian Language». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.ukrainianlessons.com/> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [12] «Beginner's Ukrainian», Interactive Online Workbook for Beginner's Ukrainian. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://s592234689.onlinehome.us/beginnersukrainian/tech.html> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [13] «Міністерство освіти і науки України - Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti> Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [14] S. Titarenko et al., «Improving the Quality of Physical Education Classes Using Google Services in Higher Educational Institutions», *Univers. J. Educ. Res.*, vol. 8, no. 11, с. 5081–5091, 2020, doi: 10.13189/ujer.2020.081108.

- [15] С. О. Медведєва, «The prospects of application of google services in the process of foreign languages teaching», ВНТУ, 2019, [Електронний ресурс]. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/199457674.pdf>
Дата звернення: 10 Квіт. 2022.
- [16] E. Gilyazeva, O. Evgrafova, N. Sharypova, та R. Akhunzianova, «“Flipped Classroom” Technology in Teaching Foreign Languages», в Digital Science 2019, Cham, 2020, с. 229–240. doi: 10.1007/978-3-030-37737-3_21.
- [17] O. Bekh та J. Dingley, Complete Ukrainian Beginner to Intermediate Course: Learn to read, write, speak and understand a new language with Teach Yourself. Hachette UK, 2012.
- [18] A. Initskaya, Ukrainian: The Ultimate Beginners Learning Guide: Master The Fundamentals Of The Ukrainian Language (Learn Ukrainian, Ukrainian Language, Ukrainian for Beginners). Independently Published, 2019.
- [19] R. R. Zalyalova, A. G. Gataullina, та R. G. Gataulina, «Knowledge control of foreign students in the distance learning format at the initial stage of training», в ICERI2021 Proceedings, Online Conference, Лис 2021, с. 1228–1233. doi: 10.21125/iceri.2021.0357.
- [20] D. Nizonkiza та K. V. D. Poel, «Testing controlled productive knowledge of adverb-verb collocations in junior researchers using English as a foreign language», Stellenbosch Pap. Linguist., vol. 46, с. 99–119, 2016, Дата звернення: 10 Квіт, 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.ajol.info/index.php/spl/article/view/151780>
- [21] D. Wyse, L. Hayward, K. Livingston, та S. Higgins, «Creating curricula: aims, knowledge, and control a special edition of the Curriculum Journal», Curric. J., vol. 25, no. 1, с. 2–6, Січ 2014, doi: 10.1080/09585176.2014.878545.
- [22] P. Rawlins та B. Kehrwald, «Integrating educational technologies into teacher education: a case study», Innov. Educ. Teach. Int., vol. 51, no. 2, с. 207–217, Бер 2014, doi: 10.1080/14703297.2013.770266.
- [23] C. Jansen i P. van der Merwe, «Teaching Practice in the 21st Century: Emerging Trends, Challenges and Opportunities», Univers. J. Educ. Res., vol. 3, no. 3, с. 190–199, 2015, Дата звернення: 10 Квіт. 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1056080>
- [24] N. Thota та J. Negreiros, «Introducing Educational Technologies to Teachers: Experience Report», J. Univ. Teach. Learn. Pract., vol. 12, no. 1, Бер 2015, doi: 10.53761/1.12.1.5.
- [25] N. Kerimbayev, N. Nurym, A. Akramova, та S. Abdykarimova, «Virtual educational environment: interactive communication using LMS Moodle», Educ. Inf. Technol., vol. 25, no. 3, с. 1965–1982, Трав 2020, doi: 10.1007/s10639-019-10067-5.
- [26] C. A. Chapelle та S. Sauro, «Introduction to the Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning», в The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning, John Wiley & Sons, Ltd, 2017, с. 1–9. doi: 10.1002/9781118914069.ch1.
- [27] C. A. Chapelle та S. Sauro, The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning. John Wiley & Sons, 2019.
- [28] B. Tomlinson, «Materials development for language learning and teaching», Lang. Teach., vol. 45, no. 2, с. 143–179, Квіт 2012, doi: 10.1017/S0261444811000528.
- [29] A. Budiman, «ICT and Foreign Language Learning: An Overview», Tarling J. Lang. Educ., vol. 3, no. 2, с. 245–267, Чер 2020, doi: 10.24090/tarling.v3i2.3913.
- [30] M. P. Stevenson та M. Liu, «Learning a Language with Web 2.0: Exploring the Use of Social Networking Features of Foreign Language Learning Websites», CALICO J., vol. 27, no. 2, с. 233–259, 2010, Дата звернення: 07, Квітень 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.jstor.org/stable/calicojournal.27.2.233>

PROBLEMS OF CREATING INTERACTIVE ONLINE LANGUAGE TRAINING COURSES FOR FOREIGN STUDENTS A0-A1

Prisovska Galyna Yevhenivna

PhD in Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Linguodidactics
Odessa Polytechnic State University,
Odessa, Ukraine
ORCID ID 0000–0001–9488–3825
pgy@op.edu.ua

Ivanova Olena Valentynivna

Senior lecturer of the Department of Linguodidactics,
Odessa Polytechnic State University,
Odessa, Ukraine
ORCID ID 0000–0001–7616–8502
iev@op.edu.ua

Abstract. The article is devoted to describing the strategy, organization, and practice of Blended Learning at the Research and Training Institute for Foreign Citizens, which includes the implementation of the Law of Ukraine “On Ensuring the Functioning of Ukrainian as a State Language.” Ukrainian language, providing educational resources, addressing administrative issues, development of internal regulations; ICT; methods, and descriptions of Internet resources, Internet services, various online educational programs, and applications used in the distance-learning learning process. The article considers the pedagogical aspects related to the organization of the classroom and distance learning process in Scientific Educational Institute of Foreign Citizens Training and its implementation in the joint activities of teachers and international students of the initial stage of the study. The work on developing an interactive training course on teaching Ukrainian as a foreign language at the elementary level in the conditions of online and blended learning for the zero (elementary) level is reflected. The problems of lack of sufficient substantiated scientific substantiation of new forms of education for successful implementation in education are raised. The goals and objectives for solving this problem have described the variety of educational resources that can provide an environment opportunities for effective use of new forms of learning, increasing the interactivity of the educational process and the possibility of using interactive forms of learning, electronic educational resources of the new generation; development of methods and means of collective interaction of teachers with foreign students for remote coordination and management of educational activities using network technologies, developing in Scientific Educational Institute of Foreign Citizens Training of the Odesa Polytechnic National University interdepartmental research topic “Ensuring interactivity in mixed learning of foreign language training.”

Keywords: interactivity, online learning, Ukrainian as a foreign language, elementary level, Google Classroom, Google Meet.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Official web portal of the Parliament of Ukraine. (Apr. 10, 2022). Law№ 2704-VIII, On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language. [Online]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (in Ukrainian)
- [2] “Requirements for levels of state language proficiency”, LIGA:ZAKON. [Online]. Available: <https://ips.ligazakon.net/document/view/re36547> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [3] “SpeakUkrainian,” The National Platform for Studying the Ukrainian Language for English-speaking People «Speak Ukrainian». [Online]. Available: <https://speakukraine.net> (accessed Apr. 10, 2022).
- [4] “Ukrainian Phrasebook - Travel in Ukraine with ease” [Online]. Available: <https://apps.apple.com/ua/app/ukrainian-phrasebook-travel-in-ukraine-with-ease/id891957413> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [5] “Learn a language for free”, Duolingo. [Online]. Available: <https://www.duolingo.com/> (accessed Apr. 10, 2022).
- [6] “Ukrainian for 27 lessons.” [Online]. Available: <https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+UKR101+2020/about> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [7] “E-mova.” [Online]. Available: <https://emova.language-ua.online> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [8] “Volunteer Movement Free Ukrainian Language Courses Project” [Online]. Available: <https://biggggidea.com/project/volonterskij-ruh-bezkoshtovni-kursi-ukransko-movi/> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [9] “Ukrainian language: from phonetics to morphology” [Online]. Available: <https://ukr.ed-era.com/> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [10] “Platform MOVA.info.” [Online]. Available: <http://www.mova.info/> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [11] “Ukrainian Lessons: Inspiring Resources for Learning Ukrainian Language” [Online]. Available: <https://www.ukrainianlessons.com/> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [12] “Beginner’s Ukrainian”, Interactive Online Workbook for Beginner’s Ukrainian. [Online]. Available: <http://s592234689.onlinehome.us/beginnersukrainian/tech.html> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [13] “Recommendations for the implementation of blended learning in institutions of professional higher and higher education” [Online]. Available: <https://mon.gov.ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti> (accessed Apr. 10, 2022). (in Ukrainian)
- [14] S. Titarenko et al., “Improving the Quality of Physical Education Classes Using Google Services in Higher Educational Institutions”, *Univers. J. Educ. Res.*, vol. 8, no. 11, pp. 5081–5091, 2020, doi: 10.13189/ujer.2020.081108.
- [15] S. O. Medvedeva, “The prospects of application of google services in the process of foreign languages teaching”, VNTU, 2019, [Online]. Available: <https://core.ac.uk/download/pdf/199457674.pdf>
- [16] E. Gilyazeva, O. Evgrafova, N. Sharypova, and R. Akhunzianova, “Flipped Classroom’ Technology in Teaching Foreign Languages”, in *Digital Science 2019*, Cham, 2020, pp. 229–240. doi: 10.1007/978-3-030-37737-3_21.

- [17] O. Bekh and J. Dingley, *Complete Ukrainian Beginner to Intermediate Course: Learn to read, write, speak and understand a new language with Teach Yourself*. Hachette UK, 2012.
- [18] A. Ilnitskaya, *Ukrainian: The Ultimate Beginners Learning Guide: Master The Fundamentals Of The Ukrainian Language (Learn Ukrainian, Ukrainian Language, Ukrainian for Beginners)*. Independently Published, 2019.
- [19] R. R. Zalyalova, A. G. Gataullina, and R. G. Gataulina, "Knowledge control of foreign students in the distance learning format at the initial stage of training", in *ICERI2021 Proceedings*, Online Conference, Nov. 2021, pp. 1228–1233. doi: 10.21125/iceri.2021.0357.
- [20] D. Nizonkiza and K. V. D. Poel, "Testing controlled productive knowledge of adverb-verb collocations in junior researchers using English as a foreign language", *Stellenbosch Pap. Linguist.*, vol. 46, pp. 99–119, 2016, Accessed: Apr. 10, 2022. [Online]. Available: <https://www.ajol.info/index.php/spl/article/view/151780>
- [21] D. Wyse, L. Hayward, K. Livingston, and S. Higgins, "Creating curricula: aims, knowledge, and control a special edition of the *Curriculum Journal*", *Curric. J.*, vol. 25, no. 1, pp. 2–6, Jan. 2014, doi: 10.1080/09585176.2014.878545.
- [22] P. Rawlins and B. Kehrwald, "Integrating educational technologies into teacher education: a case study", *Innov. Educ. Teach. Int.*, vol. 51, no. 2, pp. 207–217, Mar. 2014, doi: 10.1080/14703297.2013.770266.
- [23] C. Jansen and P. van der Merwe, "Teaching Practice in the 21st Century: Emerging Trends, Challenges and Opportunities", *Univers. J. Educ. Res.*, vol. 3, no. 3, pp. 190–199, 2015, Accessed: Apr. 10, 2022. [Online]. Available: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1056080>
- [24] N. Thota and J. Negreiros, "Introducing Educational Technologies to Teachers: Experience Report", *J. Univ. Teach. Learn. Pract.*, vol. 12, no. 1, Mar. 2015, doi: 10.53761/1.12.1.5.
- [25] N. Kerimbayev, N. Nuryim, A. Akramova, and S. Abdykarimova, "Virtual educational environment: interactive communication using LMS Moodle", *Educ. Inf. Technol.*, vol. 25, no. 3, pp. 1965–1982, May 2020, doi: 10.1007/s10639-019-10067-5.
- [26] C. A. Chapelle and S. Sauro, "Introduction to the Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning", in *The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning*, John Wiley & Sons, Ltd, 2017, pp. 1–9. doi: 10.1002/9781118914069.ch1.
- [27] C. A. Chapelle and S. Sauro, *The Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning*. John Wiley & Sons, 2019.
- [28] B. Tomlinson, "Materials development for language learning and teaching", *Lang. Teach.*, vol. 45, no. 2, pp. 143–179, Apr. 2012, doi: 10.1017/S0261444811000528.
- [29] A. Budiman, "ICT and Foreign Language Learning: An Overview", *Tarling J. Lang. Educ.*, vol. 3, no. 2, pp. 245–267, Jun. 2020, doi: 10.24090/tarling.v3i2.3913.
- [30] M. P. Stevenson and M. Liu, "Learning a Language with Web 2.0: Exploring the Use of Social Networking Features of Foreign Language Learning Websites," *CALICO J.*, vol. 27, no. 2, pp. 233–259, 2010, Accessed: Apr. 07, 2022. [Online]. Available: <https://www.jstor.org/stable/calicojournal.27.2.233>

УДК 37.013:316.77

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-115-122

Хникін Олександр Вікторович

аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ORCID ID 0000-0002-2477-1323

aleksandrnykin32127@gmail.com

СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «МОРАЛЬ» І «ВОЛЯ», ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИХОВАННЯ ТА САМОВИХОВАННЯ

Анотація. В статті здійснено аналіз понять «мораль» і «воля» в контексті дослідження педагогічних умов виховання морально-вольових якостей підлітків в процесі позашкільної роботи з фізичної культури. Акцентується увага на тому, що виховання особистості не буде успішним без формування і розвитку її моральних і вольових якостей, а отже без задіяння її духовної на вольовій сфері, без забезпечення балансу між ними. Усвідомлення та внутрішнє прийняття духовних законів робить людину стійкою, сильною і допомагає здобути владу над собою. На основі аналізу наукових джерел з проблем моралі, морального і вольового виховання доведено, що логіка їх

засвоєння відбувається таким чином: 1) зовнішні впливи, що реалізуються на основі інформації і поведінки педагога мають бути такими, щоб забезпечити їх сприйняття і усвідомлення; 2) це створює «зелене світло» для їх переходу у внутрішній план особистості підлітка, розширення та поглиблення його морального досвіду (моральних почуттів, переконань, орієнтацій та способів поведінки); 3) в результаті відбувається формування внутрішніх мотивів, прийняття рішень і моральний вибір особистістю способів подальшої поведінки. Сформовані моральні якості стають регулятором поведінки людини. Воля людини виражається в тому, наскільки вона здатна переборювати перешкоди та труднощі на шляху до мети, наскільки здатна керувати своєю поведінкою, підпорядковувати свою діяльність певним задачам. У статті стверджується, що вольові якості відіграють особливу роль, тому що вирішення проблеми їх розвитку у сукупності з моральними якостями потребує неабиякої цілеспрямованості, наполегливості, сміливості, рішучості, самостійності, емоційної стійкості, самовладання та витримки, здатності до подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху до досягнення цілей.

Ключові слова: мораль, воля, морально-вольові якості, виховання і самовиховання морально-вольових якостей.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Виховання особистості здійснюється у правильному напрямку лише тоді, коли педагоги опираються на моральні закони, без яких ні вони, ні вихованці, ні суспільство в цілому не можуть жити нормально. Саме ці закони, на думку К. Юнга, визначають духовний стан людини, яким обумовлюється характер її діяльності, її творчості, її поведінки. Людська свідомість, – стверджує К. Юнг, – не може безкарно миритись з торжеством аморального. Як результат виникають найтемніші інстинкти, які не тільки спотворюють людину, але й призводять до психічних патологій. «Відсутність духовного стрижня, – як справедливо зазначає В. Каплінський, – спричиняє духовну кризу і особистість втрачає життєві орієнтири, а духовна криза спричиняє кризу життя взагалі. Усвідомлення та внутрішнє прийняття духовних законів робить людину стійкою, сильною і допомагає здобути владу над собою. А найвищий рівень духовної культури настає тоді, коли вона контролює не тільки свої вчинки, а й свої думки» [7, с.63-64]. У цих словах акцентується увага на єдності морального та вольового в людині. Повністю погоджуємось і з думкою ученого про те, що «результат виховання не може бути повноцінним без паралельного духовного вдосконалення, як і технічний прогрес не буде гуманним при моральному і духовному регресі. В обох випадках дисбаланс створюватиме перешкоди на шляху до якісного результату» [7, с.64]. Це наштовхує на думку про недопустимість в структурі особистості дисбалансу між її моральною та вольовою сферами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема моралі, морального виховання та тісно пов'язана з нею проблема формування та розвитку вольових якостей особистості досить широко досліджувалась і досліджується у філософській та психолого-педагогічній літературі. В Україні та далеко за її межами відомі фундаментальні наукові праці з проблем морально-духовного виховання особистості Ш. Амонашвілі, І. Беха, В. Сухомлинського, К. Ушинського, які слугують основою дослідження цього напрямку виховання у найважливіших його аспектах. Вагомий внесок у дослідження проблем морального виховання особистості зробили такі відомі вчені як: М. Боришевський, В. Галузьяк, М. Красовицький, О. Киричук та ін. Удосконалюють традиційні та розробляють інноваційні методики морального виховання Т. Авксентьєва, Т. Демянюк, В. Каплінський, С. Коваленко, О. Столяренко, Н. Хамська та ін. Вітчизняна педагогіка збагачена досить цікавим досвідом морально-вольового виховання особистості, зокрема досвідом формування моральної свідомості та моральної поведінки відомих зарубіжних вчених: Л. Кольберга, Х. Штольца, К. Шварцмана та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності понять «мораль» і «воля» та особливостей їх виховання та самовиховання в освітньому процесі загальноосвітньої школи.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для розуміння важливості та вагомості понять моральний і вольовий, утворених від понять мораль і воля, спочатку співставимо їх з протилежними за змістом поняттями, або їхніми антонімами. Антонімами поняття моральний є: аморальний, непорядний, лицемірний, ідступний, ненадійний, безсовісний, зухвалий, високомірний. Цей перелік можна продовжити близькими поняттями з негативним значенням і пересвідчитись, що мораль проводить межу між добром і злом, між совістю і безчестям, між милосердям і жорстокістю. Антоніми поняття вольовий: безвольний, легкодухий, слабовольний, безхарактерний, недолугий. Таке порівняння переконливо доводить важливість у вихованні досліджуваних нами якостей: мораль, воля, моральний, вольовий.

З точки зору Ф. Фукуями, значення моралі полягає в тому, що вона є соціальним капіталом, який визначає ступінь суспільної життєздатності, і спрямована на попередження і залагодження конфліктів у суспільстві.

Сучасні тлумачні словники визначають мораль як систему норм, принципів, правил, вимог, що склалися в ході історії і регулюють поведінку людини, дотримання яких є важливим, необхідним і бажаним, але суто добровільним явищем.

Уявлення про мораль і формування суті цього поняття бере свій початок ще з давніх часів і триває досі. Перша згадка про нього належить давньоримському політичному діячу, видатному оратору і філософу Цицерону. Воно походить від грецького «*mores*», що в перекладі означає загальноприйняті традиції. Пізніше Аристотель позиціонував поняття «мораль» як визначення окремої гілки вивчення «практичної» філософії, оскільки вона відповідає на питання: що робити? Головною метою етичного щастя він вважав діяльність душі, сповненої чеснотами, спрямовану на самореалізацію особистості.

Факт про нерозривний зв'язок філософії та моралі є незаперечним. Традиції такого зв'язку були закладені ще Сократом, який переконував усіх у тому, що люди чинять зло з причин незнання моральних законів, а не по своїй волі, бо неможливо вершити злодіяння, володіючи законами моралі, які стримують людину від злих вчинків. Основою основ людського існування мораль вважали Піфагор, Платон та інші мислителі античності.

Е. Кант вважав, що у кожної людини є власний внутрішній закон моралі, але його позиція неодноразово критикувалась і спростовувалась іншими філософами, які базувались на ідеї про те, що моральні закони не є спадковими, а виховуються і формуються в процесі розвитку особистості.

Своєрідним є науково-популярне тлумачення цього поняття А. Гусейновим, який розуміє мораль як «панування розуму над афектами, як прагнення до вищого блага, як добру волю і безкорисливість мотивів, як здатність гідно жити в людському суспільстві, як людяність у відносинах між людьми» [2, с. 26].

Приблизно так само розумів сутність цього поняття К. Ушинський вважаючи, що мораль як система норм, принципів і правил поведінки є невід'ємною та найважливішою складовою процесу виховання і її засвоєння не може бути успішним без тісної взаємодії сім'ї зі шкодою, спрямованості на це позашкільної роботи та використання літератури, мистецтва, культурних надбань суспільства, природи тощо [13]. В цьому контексті слушною є думка Т. Дем'янюк відносно того, що «формування моральної сфери особистості вимагає наповнення всіх ланок освітнього процесу змістом, який би відображав історію, мистецтво, культуру рідного краю, багатонаціональної суверенної України в цілому» [3, с. 7].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої значущості набуває положення К. Ушинського про те, що виховання в дитини моральних якостей має відбуватися за допомогою корисної праці: «Виховання повинне невсипуще турбувати, щоб, з одного боку, дати вихованцю можливість знайти собі корисну працю в світі, з другого, прищепити йому невтомну жагу до праці» [13, с. 101].

Розвиваючи ідеї К. Ушинського, І. Ільїн [4], В. Кушнірюк [9], Т. Чмут [14] та інші науковці підкреслюють, що провідну роль у формуванні моральних цінностей особистості

відіграє її активна взаємодія з середовищем, тобто спілкування у школі, сім'ї, з оточуючими. Спілкування розкриває, по-перше, рівень розвитку моральних якостей людини, по-друге, у процесі обміну інформацією здійснюється взаємний обмін моральними цінностями, їх розпізнавання і оцінювання в особистості співрозмовника, в способах взаємодії, в його поведінці та вчинках [1, с. 134]. Таким чином можна стверджувати, що правильно організоване спілкування сприяє формуванню моральних цінностей особистості, розширює і поглиблює її морально-етичний досвід.

Актуальним у контексті нашого дослідження є досвід А. Макаренка з формування моральних цінностей, який вважав моральне виховання провідним напрямком розвитку особистості, зокрема виховання таких моральних якостей, як дисциплінованість, почуття обов'язку і честі, ввічливість, порядність, доброта, чуйність та співчутливість до ближніх. Слід особливу увагу акцентувати на тому, що А. Макаренко серед моральних якостей називав наполегливість, володіння собою, дисциплінованість, загартованість, які ми відносимо до вольових якостей [10, с.147]. Це ще раз доводить тісний зв'язок між моральними і вольовими якостями і переконує в правильності вибору предмету нашого дослідження, а саме виховання *морально-вольових* якостей в їх взаємозв'язку.

Надзвичайно цінними щодо формування норм і принципів, що регулюють моральну поведінку людини є думки В. Сухомлинського, викладені в його багатьох наукових і науково-популярних працях, зокрема думки відносно врахування в моральному вихованні природних якостей дитини та створення сприятливих умов для їх саморозвитку [11]. За його цілком справедливим твердженням найважливішим в моральному вихованні є формування «моральної серцевини» або морального стрижня особистості, одним із шляхів формування якого є наслідування моральної культури попередніх поколінь. Особливо слід зробити акцент на його думці про те, що рівень сформованості моральних якостей визначає рівень моральності суспільства, зокрема моральних стосунків у ньому [12].

З огляду на демократизацію й гуманізацію нашого суспільства особливо актуальним вважаємо твердження В. Сухомлинського про важливість морального самовиховання особистості. Він з цього приводу писав так: «Якби людину виховував тільки хтось, а сама себе вона не виховувала, то вона не стала б найвищою цінністю серед усіх інших цінностей світу, не піднялася б на той щабель морального розвитку, з якого їй видно не тільки інших людей, а й саму себе, свій внутрішній світ. Вихованою можна назвати в повному розумінні тільки ту людину, яка вміє виховувати себе» [11, с. 412].

Незважаючи на суспільні зміни, що відбулися з часів, в яких жив, працював і писав свої праці В. Сухомлинський, розроблена ним система правил, в тому числі морально-вольового самовдосконалення залишилась актуальною до сьогоднішнього дня. Наведемо ті, які викликають інтерес в контексті виховання морально-вольових якостей сучасних підлітків: «Будь духовно сильним, витривалим, непохитним, непримиренним і нетерпимим до ниття і зневіри, розслабленості і безнадійності»; «Роби так, як повинно бути, не для годиться, а за велінням власної совісті. Особливо будь гранично чесним наодинці з собою»; «Умій відчувати поряд з собою іншу людину, умій розуміти її душу, бачити в її очах складний духовний світ – радість, горе, біду, нещастя. Не завдавай своєю поведінкою болю, кривди, тяжких переживань іншим людям. Умій підтримати, допомогти, підбадьорити інших»; «Будь духовно сильним і мужнім у ставленні до самого себе. Пробуджуй у собі докори сумління, розвивай чутливість своєї совісті»; «Умій керувати своїми діями, вчинками, поведінкою, намірами. Моральною особою ти станеш тоді, коли в твоїй душі назавжди оселяться совість, шляхетність, відповідальність і обов'язок»; Будь самостійною, незалежною, творчою особистістю, але пам'ятай про потреби інших людей і орієнтуйся на них у своїй особистій діяльності»; «Не завдавай своїми вчинками образи, болю і клопоту іншим»; «Умій здійснювати самоконтроль і володіти собою» [12, с. 249].

Досить цінним є те, що ці правила стали орієнтиром особистісного розвитку самого В. Сухомлинського. З огляду на те, що у вихованні морально-вольових якостей підлітків

велику силу має приклад, який діє своєю наочністю та конкретністю, спонукаючи школярів до самовиховання, цілком доцільно апелювати і до особистості В. Сухомлинського, який вважав, що не має морального права вимагати дотримання правил морально-вольової поведінки від вихованців, якщо не буде їх дотримуватись сам. Про успішні результати його життєвої і професійної траєкторії розвитку засвідчують наступні факти.

В. Сухомлинський... 35 років працював учителем. Єдина перерва – війна. Про нього говорили: не людина, а цілий науковий заклад. Вивчив німецьку, англійську, французьку, польську, чеську, болгарську, іспанську, японську мови. Опублікував 310 наукових праць, серед них – 35 книг. Всі гонорари за книги віддавав школі – Павлишській середній, де був директором та вчителем початкових класів.

На основі аналізу наукових джерел з проблем моралі і морального виховання [1; 2; 6; 8; 12] ми прийшли до висновку, що логіка їх засвоєння відбувається таким чином: зовнішні впливи, що реалізуються на основі інформації і поведінки педагога, їх сприйняття і усвідомлення; перехід у внутрішній план особистості підлітка, розширення та поглиблення його морального досвіду (моральних почуттів, переконань, орієнтацій та способів поведінки); формування внутрішніх мотивів, прийняття рішень і моральний вибір особистістю способів подальшої поведінки.

Варто акцентувати увагу на тому, що досягти вагомих успіхів у формуванні належного рівня моральних почуттів, переконань і способів поведінки неможливо без володіння вольовими якостями, про тісний взаємозв'язок яких з моральними якостями йшлося вище.

Воля людини і виражається в тому, наскільки вона здатна переборювати перешкоди та труднощі на шляху до мети, наскільки здатна керувати своєю поведінкою, підпорядковувати свою діяльність певним задачам.

Переборення перешкод і труднощів вимагає від людини так званого вольового зусилля – особливого стану нервового напруження, що мобілізує фізичні, інтелектуальні і моральні сили людини. Відомі випадки, коли вольове зусилля затримувало втрату свідомості і навіть смерть. Відомий випадок, коли льотчик «затримав» смерть до посадки літака, а, зробивши посадку, одразу помер. Яскравим прикладом вияву вольового зусилля є і наступний історичний факт. У V ст. до н. е. грецький воїн, пробігши 42 км з містечка Марафон в Афіни і сповістивши про перемогу греків над персами, упав мертвим. Пізніше в його пам'ять було названо довгу дистанція бігу – марафонський біг на 42 км 195 м.

Вольова діяльність – це особлива форма активності людини. Вона полягає в тому, що людина здійснює владу над собою, контролює власні імпульси і в разі необхідності – гальмує їх. Поняття волі народилося у філософії як здатність розуму до самовизначення, у тому числі морального. У сучасному науковому дискурсі дане поняття вважається одним із найскладніших та багатогранних. Адже, намагаючись зрозуміти його сутність, доводиться враховувати, що воля може бути як самостійним процесом, так і неодмінною складовою чи аспектом тих чи інших дій, а також умінням особистості підпорядковувати та контролювати свої дії та емоції.

Якщо звернутись до психологічної термінології і узагальнити її, можна стверджувати, що воля – це певна властивість психіки людини, що проявляється в її умінні усвідомлено регулювати своєю поведінкою, активізуючи емоційні та фізичні сили для протидії і подолання труднощів і перешкод.

На основі узагальнення багаточисленних трактувань поняття «воля» і виокремлення їх ключових смислів, ми прийшли до висновку, що воля – це свідоме управління людиною своєю діяльністю та поведінкою, що виявляється у самостійному прийнятті рішення, подоланні труднощів і перешкод на шляху досягнення цілей і виконання поставлених завдань. А людина до рівня вольової особистості підіймається тоді, коли набуває здатності керувати собою і здобуває владу над своїми пристрастями. Основними структурними компонентами цього поняття в широкому його розумінні та одночасно його характерними ознаками є вольові якості.

Виокремимо основні з них: цілеспрямованість як здатність ставити перед собою конкретну мету і активно прагнути її досягнення; рішучість як здатність миттєво приймати задалегідь продумані, спрогнозувавши їх позитивний результат; наполегливість як намагання неодмінно реалізувати задумане, незважаючи на бар'єри та перепони; самодисципліна як усвідомлене підпорядкування своїх дій встановленим вимогам, нормам та правилам; самовладання – здатність володіти собою, стримувати негативні емоції, керувати настроєм, контролювати свої поведінкові прояви; сміливість – готовність долати сумнів та страхи, які є перешкодами для досягнення поставленої мети; самостійність як вміння спиратися на власні знання, принципи, цінності та нести відповідальність за свої дії.

Вольові якості відіграють особливу роль у житті кожної людини, тому що вирішення проблем особистісного розвитку потребує неабиякої цілеспрямованості, наполегливості, сміливості, рішучості, самостійності, емоційної стійкості, самовладання та витримки, здатності до подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху до мети. А мети неможливо досягти без виявлення ініціативи, напруженості фізичних і розумових сил, подолання труднощів, що перешкоджають її досягненню. Саме ці якості ми плануємо взяти за основу у проведенні експериментального дослідження.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виховання особистості не буде успішним без формування і розвитку моральних і вольових якостей особистості, а отже без задіяння її духовної на вольовій сфері, без забезпечення балансу між ними. Усвідомлення та внутрішнє прийняття духовних законів робить людину стійкою, сильною і допомагає здобути владу над собою. На основі аналізу наукових джерел з проблем моралі, морального і вольового виховання ми прийшли до висновку, що логіка їх засвоєння відбувається таким чином: 1) зовнішні впливи, що реалізуються на основі інформації і поведінки педагога мають бути такими, щоб забезпечити їх сприйняття і усвідомлення; 2) це створює «зелене світло для їх переходу у внутрішній план особистості підлітка, розширення та поглиблення його морального досвіду (моральних почуттів, переконань, орієнтацій та способів поведінки); 3) в результаті відбувається формування внутрішніх мотивів, прийняття рішень і моральний вибір особистістю способів подальшої поведінки. Сформовані моральні якості стають регулятором поведінки людини. Воля людини виражається в тому, наскільки вона здатна переборювати перешкоди та труднощі на шляху до мети, наскільки здатна керувати своєю поведінкою, підпорядковувати свою діяльність певним задачам. Подальші дослідження цієї проблеми плануємо спрямувати на пошук ефективних шляхів формування морально-вольових якостей підлітків в процесі позашкільної роботи з фізичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Каплінський В. В. (2019). Система професійного становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки у педагогічних університетах: дис. ... докт. пед. наук. Вінниця. 481с.
- [2] Гусейнов А. А., Апресян Р. Г. (2003). Етика. М.: Гардарики. 358 с.
- [3] Ушинський К. (2017). Вибрані педагогічні твори. К.: Освіта. 418 с.
- [4] Дем'янюк Т. Д. (2000). Народознавство в школі: досвід, проблеми, пошуки. К. : інформ. вид. центр «Київ». 80 с.
- [5] Ільїн І. (2003). Путь к очевидности. М.: Республика. 431 с. Серія «Мислителі ХХ століття».
- [6] Кушнірюк В. М. (2000). Гуманізація міжособистісних стосунків як умова запобігання конфліктам у педагогічному процесі : дис... канд. псих. наук. К.. 186 с.
- [7] Чмут Т. К. (1999). Культура спілкування : навч. посіб. для студ. і викл. вищ. навч. закл. Хмельницький : ХРУП. 358 с.
- [8] Боришевский М. И. (1986). Развитие нравственных убеждений школьников. К. : Знання. 181 с.
- [9] Макаренко А. (1999). Книга для батьків. К. : Знання. 327 с.
- [10] Сухомлинський В. О. (1998). Батьківська педагогіка. Вибрані твори : в 5 т. К. : Знання. Т. 5. 414 с.
- [11] Сухомлинський В. О. (1998). Як виховати справжню людину. Вибрані твори : в 5 т. К. : Знання. Т. 5. 414 с.

- [12] Каплинский В. В. (2018) Воспитательное воздействие в системе общепедагогической подготовки будущего педагога: как обеспечить его успешность. Zbornik prispevkov z mednarodnej Presovevedeckej konferencie konanej dria 18. Maja 2018 na Katadre andragogaky, Fakulta humanitnych a prirodych vied Presovskej university v Presove. URL. P. 59–71. <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukasova3>.
- [13] Каплінський В. В. (2013). Проблеми та практичний досвід формування моральної культури особистості. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія. Вип. 40. С. 111–117.
- [14] Каплінський В. В., Асаулюк І.О., Пінаєва О. Ю. (2021). Етика викладача закладу вищої освіти та формування морально-етичних норм поведінки студентів: навчально-методичний посібник для самостійної роботи магістрів. Вінниця: ТОВ «Твори». 112 с.

THE ESSENCE OF THE CONCEPTS "MORALITY" AND "WILL" PECULIARITIES OF THEIR EDUCATION AND SELF-EDUCATION

Khnikin Alexander Viktorovich

higher education student (3rd scientific level "Doctor of Philosophy")
The Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID ID 0000-0002-2477-1323
aleksandrkhnykin32127@gmail.com

Abstract. The article analyzes the concepts of "morality" and "will" in the context of the study of pedagogical conditions for the education of moral and volitional qualities of adolescents in the process of extracurricular work on physical education. Attention is focused on the fact that personality education will not be successful without the formation and development of its moral and volitional qualities, and therefore without the involvement of its spiritual and volitional spheres, without ensuring a balance between them. Awareness and internal acceptance of spiritual laws makes a person stable, strong and helps to gain power over oneself. On the basis of the analysis of scientific sources on the problems of morality, moral and voluntary education, we came to the conclusion that the logic of their assimilation occurs as follows: 1) external influences implemented on the basis of information and behavior of the teacher should be such as to ensure their perception and awareness; 2) this creates a "green light" for their transition into the internal plan of the adolescent's personality, expansion and deepening of his moral experience (moral feelings, beliefs, orientations and ways of behavior); 3) as a result, the formation of internal motives, decision-making and moral choice by the individual occurs ways of further behavior. Formed moral qualities become a regulator of human behavior. The will of a person is expressed in how much he is able to overcome obstacles and difficulties on the way to the goal, how much he is able to manage his behavior, subordinate his activity to certain tasks. Will qualities play a special role, because solving the problem of their development in combination with moral qualities requires great determination, perseverance, courage, determination, independence, emotional stability, self-control and endurance, the ability to overcome internal and external obstacles on the way to achieving goals.

Key words: morality, will, moral-willed qualities, education and self-education of moral-willed qualities.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Kaplins'kyy V. V. (2019). Systema profesiynoho stanovlennya maybutn'oho vchytelya v protsesi zahal'nopedahohichnoyi pidhotovky u pedahohichnykh universytetakh: dys. ... dokt. ped. Nauk [The system of professional formation of the future teacher in the process of general pedagogical training in pedagogical universities: diss. ... Dr. ped.]. Vinnytsya. 481 p. (in Ukrainian).
- [2] Gusejnov A. A., Apresyan R. G. (2003). Etika [Ethics]. M.: Gardariki. 358 p. (in Ukrainian).
- [3] Ushyns'kyy K. (2017). Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]. K.: Osvita, 2017. 418 p. (in Ukrainian).
- [4] Dem'yanyuk T. D. (2000). Narodoznavstvo v shkoli: dosvid, problemy, poshuky [Ethnology at school: experience, problems, searches]. K. : inform. vyd. tsentr «Kyiv»». 80 p. (in Ukrainian).
- [5] Ilin I. (2003). Put k ochevidnosti [Way to evidence]. M.: Respublika. 431 p. Seriya «Mysliteli HH veka».
- [6] Kushniryuk V. M. (2000). Humanizatsiya mizhosobystysnykh stosunkiv yak umova zapobihannya konfliktam u pedahohichnomu protsesi [Humanization of interpersonal relations as a condition for preventing conflicts in the pedagogical process]: dys... kand. psyk. nauk. K.. 186 p. (in Ukrainian).
- [7] Chmut T. K. (1999). Kul'tura spilkuvannya : navch. posib. dlya stud. i vykl. vyshch. navch. zakl. Khmel'nyts'kyy [Culture of communication: education. manual for students and off higher education closing Khmelnytskyi]: KhIRUP. 358. 358 p. (in Ukrainian).
- [8] Borishevskij M. I. (1986). Razvitie нравstvennyh ubezhdenij shkolnikov [Development of moral beliefs of schoolchildren]. K. : Znannya. 181 p. (in Ukrainian).

- [9] Makarenko A. (1999). *Kniga dlya batkiv*. K. : Znannya. 327 p. (in Ukrainian).
- [10] Sukhomlyns'kyy V. O. (1998). *Bat'kivs'ka pedahohika [Parental pedagogy]*. Vybrani tvory : v 5 t. K. : Znannya. T. 5. 414 p. (in Ukrainian).
- [11] Sukhomlyns'kyy V. O. (1998). *Yak vykhovaty spravzhnyu lyudynu [How to raise a real person]*. Vybrani tvory : v 5 t. K. : Znannya. T. 5. 414 p. (in Ukrainian).
- [12] Kaplinskij V. V. (2018) *Vospitatelnoe vozdejstvie v sisteme obshepedagogicheskoy podgotovki budushogo pedagoga: kak obespechit ego uspeshnost [Educational impact in the system of general pedagogical training of the future teacher: how to ensure its success]*. Zbornik prispevkov z medzinarodnej Presovevedeckej konferencie konanej dria 18. Maja 2018 na Katadre andragogaky, Fakulta humanitnych a prirodnych vied Presovskej university v Presove. URL. P. 59–71. http: // www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukasova3. (in Ukrainian).
- [13] Kaplins'kyy V. V. (2013). *Problemy ta praktychnyy dosvid formuvannya moral'noyi kul'tury osobystosti [Problems and practical experience of forming the moral culture of the individual]*. Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsyubyns'koho. Ser. Pedahohika i psyholohiya. Vyp. 40. P. 111–117. (in Ukrainian).
- [14] Kaplins'kyy V. V., Asauljuk I.O., Pinayeva O. YU. (2021). *Etyka vykladacha zakladu vyshchoyi osvity ta formuvannya moral'no-etychnykh norm povedinky studentiv: navchal'no-metodychnyy posibnyk dlya samostiyanoi roboty mahistriv. Vinnytsya: TOV «Tvory» [Ethics of a teacher of a higher education institution and formation of moral and ethical norms of student behavior: educational and methodological guide for independent work of masters]*. 112 c. (in Ukrainian).

УДК 371.27

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-122-131

Шаманська Олена Ігорівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID 0000-0002-2677-8983
Shamanskalena@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено формування та розвиток освіти дорослих в Україні. Обґрунтовано, що саме в сучасних умовах досить швидких змін, які відбуваються в суспільстві, формуються ефективні процеси уявлення та сприйняття традиційної освіти. Зокрема, важливою умовою розвитку економіки являється саме неперервна освіта. Водночас, досить вагомою проблемою майбутнього професіонала являється постійне отримання нових знань, особистісний розвиток, професійне становлення та зростання, тобто вдосконалення протягом життя. Автором статті зроблено акцент, що з метою формування цілісної, відкритої та ефективної національної системи освіти дорослих, яка цілісно охоплювала б формальну, неформальну та інформальну складові й була б спрямована на задоволення освітніх потреб і потенційних потреб дорослої особистості необхідно розробити організаційно-інноваційну модель розвитку освіти дорослих. Запропонована організаційно-інноваційна модель розвитку освіти дорослих має ґрунтуватися на об'єктивних змінах в освітній сфері, на досягненнях науки у контексті усвідомлення особистістю власної життєдіяльності, а також на принципових відмінностях між дорослою і недорослою людиною. В той же час, розроблена автором інноваційна модель розвитку освіти дорослих має бути спрямована на подолання суперечностей між: по-перше, об'єктивною потребою розвитку навчання дорослих у системі формальної, неформальної та інформальної освіти та не сформованістю належного нормативно-правового, науково-методичного, організаційного забезпечення. По-друге, необхідністю врахування потреб ринку праці, вимог роботодавців, а також освітньо-культурних потреб дорослих, мотиваційних, ціннісних орієнтацій дорослої особистості щодо особистісної самореалізації та відсутністю сучасних технологій їхньої професійної підготовки і перепідготовки. По-третє, вимогами роботодавців до рівня професійної компетентності самих працівників і відсутністю цілісної науково-обґрунтованої системи

організації їхньої професійної перепідготовки. Це забезпечить усвідомлення суспільством своїх власних прав та обов'язків, формування належної правової культури та громадянської самосвідомості, що може охоплювати людей різного віку, інтересів і освітніх потреб та може бути реалізована як цілісна система у різних формах, а саме: формальній, неформальній та інформальній.

Ключові слова: освіта дорослих; організаційно-інноваційна модель розвитку освіти дорослих в Україні; суспільний розвиток; соціально-економічні трансформації; інноваційне навчання.

1. ВСТУП

Сучасні тенденції суспільної трансформації та розвитку вимагають незалежної, самодостатньої особистості, яка має досить високий інтелект, силу волі, а також здатна ефективно та гнучко адаптуватися в динамічно змінюваному суспільному просторі. За таких умов досить посилюється вплив освітньої практики на перебіг соціально-культурного, економічного та політичного розвитку світового суспільства й надає їй системоутворюючого значення. А отже, питання забезпечення вільного доступу до освіти впродовж життя стає пріоритетним, а його вирішення являється можливим лише за умови суттєвої зміни системи практики освіти дорослих.

В сучасних умовах досить швидких змін, які відбуваються в суспільстві, сприяють процесу уявлення та сприйняття традиційної освіти. Зокрема, важливою умовою розвитку економіки являється саме неперервна освіта. Водночас, досить вагомою проблемою майбутнього професіонала являється постійне отримання нових знань, особистісний розвиток, професійне становлення та зростання, а одже вдосконалення протягом життя.

Більше того, в умовах сучасного соціально-економічного розвитку освіта дорослих являється невід'ємною складовою неперервної освіти. При цьому, вагомих суб'єктом в даній системі виступає саме доросла особистість, основними характеристиками якої є усвідомлення себе як цілісної та самостійної особистості, володіння певним життєвим, професійним і соціальним досвідом. В той же час, дорослі, які навчаються, мають різні рівні освіти, потреби та інтереси. Саме такий ресурс являється основою для формування індивідуальної освітньої стратегії. Результатом стратегії має стати внутрішня мотивація, що сприяє досягненню особистісних і професійних цілей дорослої людини.

Постановка проблеми. Підвищення ролі освіти дорослих у розвитку сучасного суспільства зумовлюється загальним прискоренням соціально-культурних змін як на глобальному, так і на локальному рівнях. Швидкоплинність й ускладнення процесів сучасного життя за загальної тенденції його збільшення для кожної окремої людини об'єктивно визначають необхідність формування особистості, здатної до сприйняття і здійснення перетворень, налаштованої на усвідомлення змінності освіти як природної норми та безперервного підвищення свого компетентісно-кваліфікаційного рівня. Важливим чинником, що сприяє розв'язанню цієї проблеми, є освіта дорослих, функціонування й розвиток якої має свою змістову і формальну специфіку, зумовлену особливостями контингенту осіб, які потребують навчання.

З метою формування цілісної, відкритої та ефективної національної системи освіти дорослих, яка цілісно охоплювала б формальну, неформальну та інформальну складові й була б спрямована на задоволення освітніх потреб і потенційних потреб дорослої особистості нами запропоновано розробку організаційно-інноваційної моделі розвитку освіти дорослих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті дослідження викликають інтерес праці науковців, які безпосередньо чи опосередковано торкаються питань освіти дорослих в Україні (Ю. Брандибура [1, с. 38], С. Коваленко [2, с. 406], Л. Клочко [2, с. 406], Л. Лук'янова [3, с. 190] та інші). Також заслуговують уваги наукові праці закордонних вчених: П. Джарвіс (P. Jarvis) [7, с. 216], В. Коновей (W. Conaway) [4, с. 54], Д. Давіс (D. Davies) [5, с. 146], праці яких присвячені таким проблемам як формування ефективної системи освіти дорослих у Великій Британії, історичний аспект становлення та розвиток системи освіти дорослих Великої Британії, дослідження та сутнісний аналіз таких понять

як: «освіта протягом життя» та «відкрите навчання». Водночас, у Великій Британії вплинули ідеї дистанційного навчання та навчання дорослих К. Роджерса (K. Rogers), М. Ноулза, вчених із Ноттінгемського університету, П. Джарвіса (P. Jarvis) [7, с. 216], С. Хоула (S. Haul), А. Тафа (A. Tafa) та інших науковців.

Мета статті. Стаття присвячена розробці організаційно-інноваційної моделі розвитку освіти дорослих в Україні.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досить важливим науковим завданням являється розробка організаційно-інноваційної моделі розвитку освіти дорослих саме в контексті глобальних тенденцій та змін. Водночас, формування та розробка організаційно-інноваційної моделі розвитку освіти дорослих як складової ефективної освіти упродовж життя зумовлена необхідністю:

- удосконалення соціально-економічних і духовних умов розвитку українського суспільства;
- процесами ефективного становлення та розвитку демократичної, правової та соціальної держави, а також розвитком громадянського суспільства;
- цілісна та повноцінна інтеграцією України до Європейського співтовариства;
- необхідністю модернізації освіти, а також впровадженням Національної рамки кваліфікацій, яка є засобом удосконалення системи загальної середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти і навчання упродовж життя.

Запропонована організаційно-інноваційна модель розвитку освіти дорослих має ґрунтуватися на об'єктивних змінах в освітній сфері, на досягненнях науки у контексті усвідомлення особистістю власної життєдіяльності, а також на принципових відмінностях між дорослою і недорослою людиною. В той же час, запропонована інноваційна модель розвитку освіти дорослих має бути спрямована на подолання суперечностей між:

1. Об'єктивною потребою розвитку навчання дорослих у системі формальної, неформальної та інформальної освіти і несформованістю належного нормативно-правового, науково-методичного, організаційного забезпечення.
2. Необхідністю врахування потреб ринку праці, вимог роботодавців, а також освітньо-культурних потреб дорослих, мотиваційних, ціннісних орієнтацій дорослої особистості щодо особистісної самореалізації та відсутністю сучасних технологій їхньої професійної підготовки і перепідготовки.
3. Вимогами роботодавців до рівня професійної компетентності самих працівників і відсутністю цілісної науково-обґрунтованої системи організації їхньої професійної перепідготовки.

На основі вище зазначеного нами сформовано організаційно-інноваційну модель розвитку освіти дорослих, що дасть можливість для поштовху демократизації суспільного розвитку та соціально-економічної трансформації. Це забезпечить усвідомлення суспільством своїх власних прав та обов'язків, формування належної правової культури та громадянської самосвідомості, що може охоплювати людей різного віку, інтересів і освітніх потреб та може бути реалізована як цілісна система у різних формах, а саме: формальній, неформальній та інформальній (Рис.1.).

Запропонована організаційно-інноваційна модель розвитку освіти дорослих ґрунтується на поєднанні та формуванні поелементної системи розвитку, а саме: регіональний розвиток системи освіти дорослих, якісні та сучасні освітні послуги, трансформація та розширення змісту освіти дорослих, а також розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти дорослих. Упровадження такої організаційно-інноваційної моделі дозволяє визначити якісні шляхи ефективного використання регіонального та національного потенціалу освітнього простору відповідно до потреб ринку.

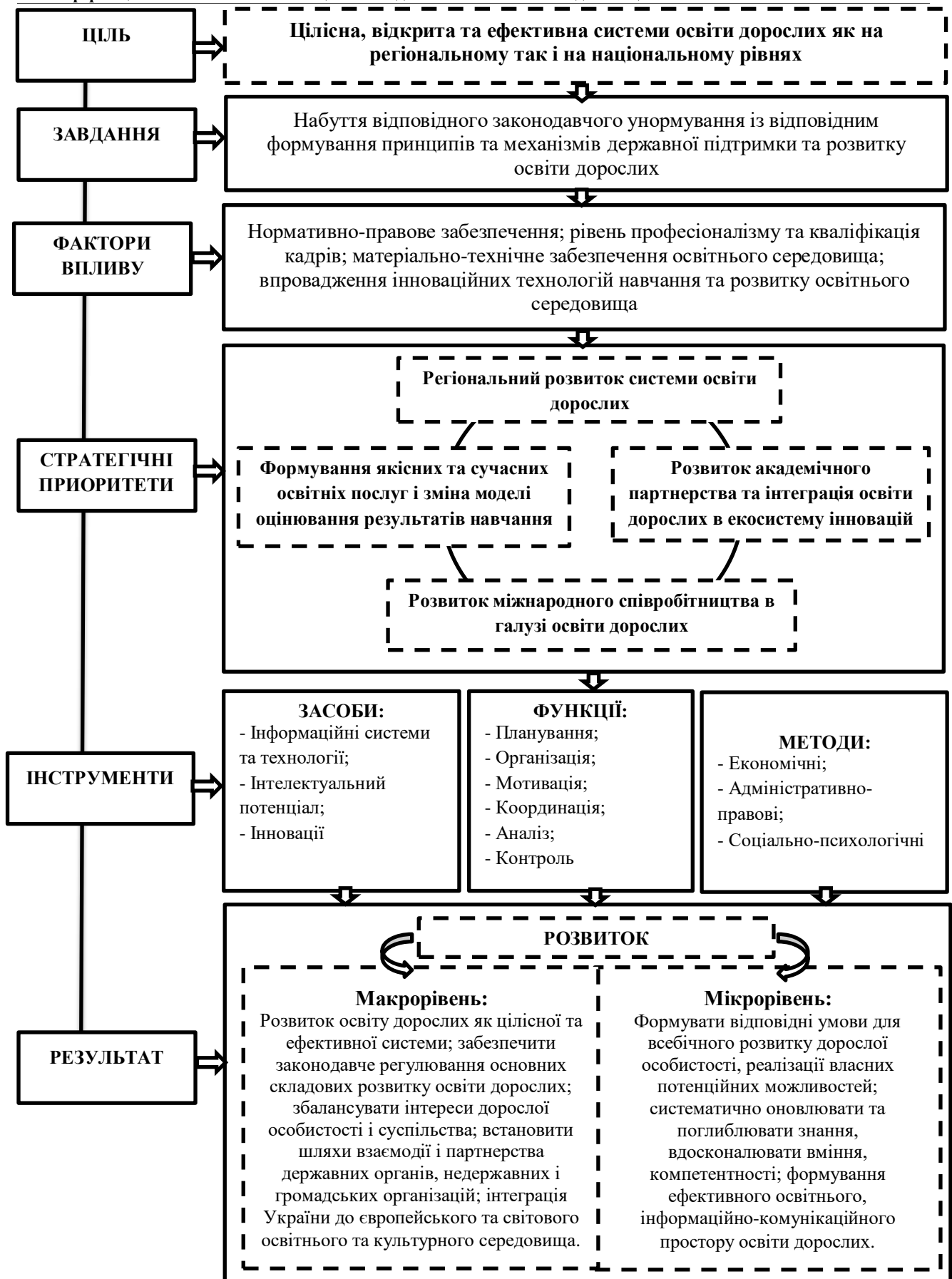

Рис. 1. Організаційно-інноваційна модель розвитку освіти дорослих
Джерело: розроблено автором

Головною ціллю формування запропонованої організаційно-інноваційної моделі розвитку освіти дорослих має стати розробка цілісної, відкритої, ефективної національної системи освіти дорослих, яка охоплює формальну, неформальну та інформальну складові і мала б спрямування на задоволення освітніх потреб і потенційних потреб дорослої особистості. Такий підхід сприятиме всебічному розвитку дорослої особистості, а також її адаптації до соціально-економічних і соціально-культурних умов життєдіяльності, що постійно перебувають у змінах.

Основним завданням формування організаційно-інноваційної моделі розвитку освіти дорослих в усіх її вимірах проявляється через набуття відповідного законодавчого унормування із визначенням формування принципів та механізмів державної підтримки, ролі основних суб'єктів, їх прав і обов'язків, а також способів координації між різними провайдерами освітніх послуг, а також механізмів відповідного фінансування з бюджету.

Водночас, важливими принципами формування організаційно-інноваційної моделі розвитку освіти дорослих мають стати наступні принципи:

- визнання права на освіту як одного із пріоритетних та фундаментальних прав людини у будь-якому віці;
- оперативне й максимальне забезпечення освітніх потреб як суспільства загалом, так і окремого громадянина;
- доступність, безперервність і наступність освіти;
- визнання результатів попереднього навчання;
- взаємодія і партнерство державних органів, недержавних і громадських організацій у забезпеченні розвитку освіти дорослих;
- урахування особливостей культурно-освітніх потреб різних категорій дорослого населення;
- відповідність державним вимогам та освітнім стандартам.

Проведені дослідження засвідчують, що зміни в загальній системі освіти, в тому числі і в освіті дорослих, відбуваються під впливом певних чинників, тобто відповідних причин або рушійних сил певного процесу. До основних факторів, що впливає на формування, становлення і розвиток системи освіти дорослих можна віднести: нормативно-правове забезпечення, рівень професіоналізму та кваліфікація науково-педагогічних кадрів, матеріально-технічне забезпечення освітнього середовища, впровадження інноваційних технологій навчання та розвитку освітнього середовища.

Важливим фактором розвитку освіти дорослих являється формування та забезпечення правової підтримки освіти дорослих. Це передбачає, насамперед, прийняття Закону України «Про освіту дорослих» та відповідних підзаконних актів. Сюди слід також віднести такі компоненти як:

- визначення гарантій розвитку освіти дорослих за допомогою виокремлення спеціальних статей державного бюджету країни;
- формування та розробка механізмів фінансової підтримки найбільш віддалених від системи освіти соціальних груп;
- забезпечення доступності освітніх послуг для всіх дорослих громадян країни незалежно від рівня та спрямування раніше отриманої освіти, наявних фінансових ресурсів, місця проживання, віку і стану здоров'я.

Не менш важливим фактором являється формування відповідного рівня професіоналізму та кваліфікація кадрів. У цьому контексті важливою компонентою являється підготовка науково-педагогічних кадрів для навчання дорослих, які будуть мати не тільки навички користування різноманітними інноваційними технологіями, а й володітимуть методичними прийомами їх застосування для ефективного процесу організації навчального середовища для дорослих. Це дасть можливість вивести підготовку дорослого учня на рівень сучасних світових стандартів з урахуванням всіх наявних та потенційних викликів та перспектив розвитку України у XXI столітті. Сюди слід віднести здійснення систематичної

перепідготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів відповідно до нових вимог освітнього ринку та надання якісних освітніх послуг.

В той же час, матеріально-технічне забезпечення освітнього середовища слід розглядати як комплекс навчальних, матеріальних і технічних засобів, включно зі створенням сучасних аудиторій для активного навчання, наукових лабораторій, майстерень, творчих просторів, цифрових платформ, інтерфейсів і засобів комунікації, експериментальних цехів, призначених для забезпечення ефективного та якісного освітнього процесу відповідно до освітньо-професійних програм, навчальних планів, сучасних технологій та методик сучасного процесу навчання, а також для виконання науково-дослідницької роботи здобувачів освітніх послуг.

При цьому, основним завданням являється забезпечення якісного проведення лекцій, семінарських, лабораторних, практичних занять, навчальної практики на високому науковому, методичному і технічному рівні відповідно до чинних навчальних програм відповідних дисциплін. Основною метою ефективного та раціонального використання навчальних кабінетів і лабораторій являється забезпечення формування професійних та практичних навичок, вмінь та компетенцій відповідно до вимог державного і галузевого стандартів освіти.

Впровадження інноваційних технологій навчання та розвитку освітнього середовища мають на меті поетапне впровадження різноманітних видів педагогічних нововведень. Таке впровадження сприяє змінам у традиційному педагогічному процесі, подоланню наслідків деструктивних процесів у системі освіти, а також виведення закладів освіти на конкурентноспроможній рівень.

У той же час, інноваційні технології навчання являється такими, що безпосередньо освітній процес не є інформуванням, а виступає діяльністю, в процесі якої дорослі набувають відповідного досвіду вирішення певних проблем та практичних ситуацій. У процесі навчання передаються не тільки знання, а й відповідний тип мислення, а також комунікаційні особливості. Зокрема, учасники освіти дорослих переосмислюють свої життєві цінності і пререходять до отримання нового рівня знань, понять, відповідних установок свідомості та поведінки. При цьому, сам процес пізнання здійснюється в режимі безперервної зміни різних видів діяльності.

Більше того, перед науково-педагогічними кадрами сучасних закладів вищої освіти постало завдання впровадження таких форм і методів навчання, які б ставили за мету активізацію творчого потенціалу дорослої особистості та стимулювали б до розкриттю потенціалу.

Проведений аналіз практики освітньої діяльності показав, що саме інноваційні технології навчання стимулюють до отримання нових знань і розкриватимуть та розвиватимуть інтелектуальний потенціал дорослої особистості. Серед інноваційних форм навчання особливої уваги, на нашу думку, заслуговує використання тренінгових технологій, кейс технологій, а також імерсивні технології.

Тренінгові технології мають досить суттєві переваги над іншими формами навчання і вимагають від фахівців не тільки знань, а й умінь застосовувати свої знання у практичній діяльності, а особливо, що постійно змінюється. Зокрема, тренінгові форми навчання розглядаються як створення системи професійних чи фахових тренінгів, які проводяться поряд із традиційними формами професійної підготовки. Зокрема, глобальні зміни, що відбуваються в суспільстві, потребують істотних змін у загальній системі освіти дорослих, що можна забезпечити через інтенсивні короткотривалі навчальні заняття, які спрямовані на створення, розвиток і систематизацію певних навичок, необхідних для виконання конкретних особистісних, навчальних або професійних завдань, у поєднанні з посиленням мотивації особистості стосовно вдосконалення роботи.

Проведений аналіз свідчить, що у практичній діяльності закладів вищої освіти в освіті дорослих найбільшого поширення набувають наступні види тренінгу, серед яких:

- тренінг партнерського спілкування, що дає можливість для формування довіри до інших, згуртованості, здатності ефективно працювати в команді чи колективі;

- тренінг сензитивності, що дає можливість розвивати уміння прогнозувати почуття, думки та поведінку іншої людини, а також розуміти себе;
- тренінг креативності, що дає можливість для розвитку вмінь творчо та креативно мислити, що передбачають використання різних психогімнастичних вправ.

Однією із досить ефективних інноваційних технологій являється застосування у навчанні дорослих «кейс-стаді», який слід розглядати як метод досить активного проблемного та ситуативного аналізу, що засновано на навчанні через вирішення конкретних завдань та відповідних ситуацій, тобто рішення кейсів. У той же час, основною метою застосування методу «case-study» являється спільними зусиллями групи дорослих учнів досить детально та системно проаналізувати визначену ситуацію, а саме «case», що виникає при конкретному положенні справ. А також виробити відповідне практичне рішення, закінчення процесу, надати оцінку запропонованих алгоритмів та здійснити відповідний вибір кращого та ефективного рішення в контексті поставленої проблеми.

Проведений аналіз показав, що метод «кейс-стаді» характеризується такими особливостями, як:

- орієнтація на отримання не єдиної, а багатьох істин та орієнтацію в їх проблемному полі;
- акцент процесу навчання переноситься не на оволодіння готовими знаннями, а на їх вироблення, а також на співтворчість дорослої особистості студента та викладача;
- результатом застосування методу є не тільки процес отримання знання, а також отримання навичок професійної діяльності.

У той же час, основною технологією методу являється те, що за певними правилами розробляється модель конкретної ситуації, що сталася в реальному житті, та розкривається той комплекс знань і практичних навичок, які дорослому студенту слід отримати. Водночас, перевага методу являється не тільки отримання знань та формування практичних навичок, а також розвиток системи цінностей дорослих студентів, професійних позицій, життєвих установок та своєрідного професійного бачення.

Імерсивні технології потенційно можуть стати важливим інструментом в освіті й здійснити переворот в навчанні дорослих. Однією з умов ефективного впровадження новітніх технологій в освіті дорослих є андрагогічна підготовка самих педагогів. Застосування технології доповненої реальності в освіті дорослих сприяє ефективному засвоєнню матеріалу, довготривалому зберіганню в пам'яті, підвищеній мотивації, взаємодії та співпраці і, в той же час, надихає учасників освітнього процесу, що робить процес навчання дорослих усвідомленим та дієвим.

У сучасних умовах суспільно-економічної трансформації нами визначено основні стратегічні пріоритети розвитку освіти дорослих в Україні, а саме: регіональний розвиток системи освіти дорослих; формування якісних освітніх послуг і зміна моделі оцінювання результатів навчання; розвиток академічного партнерства та інтеграція освіти дорослих в екосистему інновацій; розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти дорослих.

Регіональний розвиток системи освіти дорослих передбачає ефективне формування загальної стратегії регіонального розвитку освіти дорослих. Відповідно до цього доцільним являється розробка ефективної стратегії регіонального розвитку освіти дорослих з урахуванням соціально-економічних, демографічних, національних, культурних та інших чинників, а також відповідних особливостей регіонів.

Необхідним також являється формування якісних та сучасних освітніх послуг та зміна самої моделі оцінювання результатів навчання дорослих студентів з пріоритетом на формування навичок вирішення складних практичних задач та практичних ситуацій, а також здатність мислити системно, критично і креативно.

Розвиток академічного партнерства та інтеграція освіти дорослих в екосистему інновацій, що передбачає такі складові, як:

1. Створення у структурі закладу вищої освіти центрів, хабів та екосистем інновацій.
2. Створення можливостей для дорослих студентів користуватися університетськими приміщеннями, зокрема: конференц-залами, робочими місцями, офісами, лабораторним обладнанням, онлайн-ресурсами, тощо за зрозумілими, прозорими і простими в адмініструванні процедурами.

3. Формування та побудова процесів управління на принципах гнучкого проектування: ініціатива заохочується і винагороджується.
4. Формування соціальної відповідальності та організаційно-управлінської культури, що виступатиме як високий рівень толерантності до помилок.

Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти дорослих.

Дослідження засвідчують, що в теперішній час міжнародне співробітництво в галузі освіти дорослих виступає як потужний інструмент розвитку світової системи освіти дорослих і передбачало б ефективне використання таких форм розвитку міжнародного співробітництва в галузі освіти дорослих при Міністерстві освіти та науки України як: європейська інтеграція в освітній простір, в тому числі і систему освіти дорослих, співпраця з партнерами з розвитку (Британська Рада; Корпус миру США; Багатосторонній Донорський Фонд Стабілізації та Сталого Розвитку України (Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США та Європейський Союз, найбільший донор)); «Goethe-Institut»; Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки»; Європейський фонд освіти; Рада Європи; ЮНЕСКО та інші.

Таке міжнародне співробітництво має такі цілі:

- Формування та досягнення такого рівня освіти дорослих, що відповідає потребам сучасного міжнародного середовища.
- Побудова цілісності рівня національних освітніх систем.
- Підготовка кваліфікованих та професійних кадрів для національної економіки.

Реалізація основних положень організаційно-інноваційної моделі розвитку освіти дорослих дасть можливість для сталого розвитку освіти дорослих як на національному так і на регіональному рівнях, а саме:

- здійснювати розвиток освіти дорослих як цілісної та ефективної системи, що забезпечувала б гарантії та права кожного громадянина країни на безперервну освіту впродовж життя;
- забезпечити законодавче регулювання основних складових розвитку освіти дорослих;
- скоординувати освіту дорослих щодо оволодіння загальнолюдськими цінностями і ідеалами гуманізму;
- збалансувати інтереси дорослої особистості і суспільства, а також зробити освіту дорослих досить доступною для усіх верств населення;
- вдосконалювати взаємозв'язок між ринком освітніх послуг і ринком праці. При цьому, домагатися відповідності обсягів, напрямів та якості освіти і навчання протягом життя потребам замовників послуг відповідно до завдань національної рамки кваліфікацій;
- формувати відповідні умови для всебічного розвитку дорослої особистості, реалізації власних потенційних можливостей. Це сприятиме як її адаптації до динамічних соціально-економічних змін, так і соціальній захищеності дорослої особистості;
- систематично оновлювати та поглиблювати знання, вдосконалювати вміння, компетентності, набуті людиною до входження у сферу оплачуваної трудової діяльності, що забезпечуються системою установ і освітніх програм, спрямованих на здобуття нових компетентностей і подальшого їх розвитку;
- формувати умови для організації освіти дорослих і просвітницької діяльності та подальшої інтеграції України до світового освітнього та культурного середовища;
- встановити шляхи взаємодії і партнерства державних органів, недержавних і громадських організацій. Зокрема, Міністерства освіти і науки, Міністерства соціальної політики, Конфедерації роботодавців України та інше;
- визначити статус педагогічного персоналу, який здійснює освіту дорослих;
- сформувати ефективний освітній, інформаційно-комунікаційний простір освіти дорослих із подальшим розробленням навчальних і навчально-методичних посібників на електронних та паперових носіях, заснуванням веб-сторінок, просвітницьких бюлетенів та інше;
- розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти дорослих щодо міжнародних освітніх програмах.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розроблена організаційно-інноваційна модель розвитку освіти дорослих повинна виступати цілісним та важливим орієнтиром для держави у цілому при проведенні нею політики у всіх напрямках і сферах розвитку освіти дорослих в контексті формування загальної освітньої політики. На нашу думку, розробка запропонованої організаційно-інноваційної моделі та її ефективна імплементація повинні бути важливим завданнями для держави та її органів влади, зважаючи на всі зміни та виклики, які в теперішній час стоять перед Україною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Брандибура Ю. Професійна підготовка фахівців з політології: досвід Англії та Уельсу: монографія. Львів: ВД: Панорама. 2018. 152 с.
- [2] Коваленко С. М., Клочко Л. І. (2015). Особливості сучасних реформ щодо регулювання освіти дорослих в Англії. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 6 (50), С.404-413.
- [3] Лук'янова Л. Неперервна освіта впродовж життя: історичний огляд, сучасні реалії / Л. Лук'янова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер: Педагогіка. 2015. № 2. С. 187-192.
- [4] Conaway W. *Andragogy : Does One Size Fit All? A Study to Determine the Applicability of Andragogical Principles to Adult Learners of All Ages: Dissert. for the Degree of Doctor of Philosophy.* Walden University, 2009. 145 p.
- [5] Davies D. *Managing change through curriculum innovation (building a Network of Learning: beyond the boundary): Dissert. ...for the Degree of Doctor of Philosophy.* Middlesex University, 1999. 488 p.
- [6] HEFCE publications in 2001 http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100202100434/http://www.hefce.ac.uk/pubs/hefce/2002/02_01.htm.
- [7] Jarvis P. *Adult and Continuing Education : Theory and Practice / P. Jarvis.* London : Routledge, 1995. XV. 302 p.
- [8] Jarvis P. *Adult Education and Lifelong Learning. Theory and practice.* London : Routledge, 2004. 374 p.
- [9] Manpower Services Commission. *An 'Open Tech' Programme, A Consultative Document* Sheffield : MSC, 1981. 17 p.
- [10] Medel-Aconuevo C. *Revisiting Lifelong Learning for the 21st Century.* UNESCO Institute for Education. 2001. URL: <http://www.unesco.org/education/uie/publications/uiestud28.shtml>.

ORGANIZATIONAL AND INNOVATIVE MODEL OF ADULT EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Shamanska Olena Ihorivna

Candidate of Economical Sciences, Associate Professor
of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Vinnytsia, Ukraina
ORCID ID 0000-0002-2677-8983
Shamanskalena@gmail.com

Abstract. The article examined the formation and development of adult education in Ukraine. It is well-grounded that it is in the present conditions of rather rapid changes taking place in society that promote the process of conception and perception of traditional education. In particular, adult education is the important condition for the development of the economy. At the same time, a rather significant problem of the future professional is the constant acquisition of new knowledge, personal development, professional development and growth, as well as improvement during life. The author of the article emphasized that in order to form an integral, open and effective national system of adult education, which would fully cover the formal, informal and information components and would be aimed at satisfying the educational needs and potential needs of adults, it is necessary to develop organizational and innovative model of adult education development. The proposed organizational and innovative model of adult education development should be consolidated on objective changes in the educational sphere, on achievements of science in the context of awareness of personality of own life activity, and on fundamental differences between adult and underage person.

At the same time, the innovative model of adult education development should be aimed at overcoming the contradictions between: objective necessity of development of adult education in the system of formal, informal and information education and the lack of proper regulatory, scientific-methodical, organizational

support. Secondly, the need to take into account the needs of the labor market, the requirements of employers, as well as the educational and cultural needs of adults, motivation, valuable orientation of adult personality regarding personal self-realization and absence of modern technologies of their professional training and retraining. Third, employers' requirements to the level of professional competence of the employees themselves and the absence of an integral scientific-grounded system of organization of their professional retraining. This will ensure that society understands its own rights and responsibilities, forms the proper legal culture and civic self-awareness that can cover people of different ages, interests and educational needs, and can be implemented as a whole system in different forms, namely, formal, informal and information.

Key words: Adult education; organizational and innovative model of adult education development in Ukraine; social development; social and economic transformations; innovative training.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Brandybura, Yu. (2018). Profesiina pidhotovka fakhivtsiv z politolohii: dosvid Anhlii ta Uelsu. [Professional preparation of specialists in political science: experience of England and Wales]. Lviv. [in Ukraine].
- [2] Kovalenko, S. M., Klochko, L. I. (2015). Osoblyvosti suchasnykh reform shchodo rehuliuвання osvity doroslykh v Anhlii. [Features of modern reforms in relation to adjusting of adult education in England]. [in Ukraine].
- [3] Lukianova, L. (2015). Neperervna osvita vprodovzh zhyttia: istorychnyi ohliad, suchasni realii. [Continuous education during life: historical review, modern realities]. Melitopol. [in Ukraine].
- [4] Conaway, W. (2009). Androhohika Odyn Rozmir Vidpovidaie Vsomu? Vyvchennia, shchob Vyznachyty Zastosovnist Pryntsypiv Androhohiky do Doroslykh Uchniv Vsoho. [Andragogy Does One Size Fit All? A Study to Determine the Applicability of Andragogical Principles to Adult Learners of All]. [in English].
- [5] Davies, D. (1999). Kerivna zmina cherez novovvedennia (uchbovoho planu, budivelne Merezhu navchannia). [Managing change through curriculum innovation (building a Network of Learning: beyond the boundary)]. [in English].
- [6] HEFCE publications in 2001 http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100202100434/http://www.hefce.ac.uk/pubs/hefce/2002/02_01.htm. [in English].
- [7] Jarvis, P. (1995). Osvita doroslykh. [Adult and Continuing Education]. London.
- [8] Jarvis, P. (2004). Osvita doroslykh ta navchannia vprodovzh zhyttia. [Adult Education and Lifelong Learning] London. [in English].
- [9] Manpower Services Commission. (1981). An 'Open Tech' Programme, A Consultative Document Sheffield. [in English].
- [10] Medel-Aconuevo, C. (2001). Navchannia vprodovzh zhyttia u 21-mu Stolitti. [Revisiting Lifelong Learning for the 21st Century]. [in English].

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

УДК 378.091.212:005.913

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-132-141

Горохівська Тетяна Миколаївна

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна
ORCID ID 0000-0001-5997-4676
t.gorohivska@gmail.com

Демчук Богдан Андрійович

магістрант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна
demcukbogdan76@gmail.com

ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗВО

Анотація. У статті висвітлено особливості проєктної діяльності в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО. Проаналізовано науково-педагогічну літературу, присвячену визначенню, сутності та змісту дефініції «метод проєктів», що досліджується авторами як педагогічна технологія, зорієнтована не на інтеграцію фактичних професійних знань, а на застосування системи навчально-пізнавальних прийомів, які надають можливість вирішення тієї чи іншої проблеми в результаті самостійних і колективних дій викладачів (слухачів курсів підвищення кваліфікації) та презентації результатів їхньої роботи. Розглянуто типологізацію навчальних проєктів відповідно до ознак (домінуюча діяльність, предметно-змістова галузь, характер координації, тип продукту, характер контактів тощо). Визначено та охарактеризовано етапи проєктування: початковий, етап розробки, етап реалізації проєкту, завершення проєкту. Окреслено основні вимоги до використання проєктної технології в умовах підвищення кваліфікації. Встановлено, що виконання проєктів у підвищенні кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО представляє собою сукупність прийомів, дій слухачів для досягнення поставленої мети – вирішення значущої для них проблеми й оформлення результатів у вигляді кінцевого продукту. Представлено досвід кафедри педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» в контексті використання проєктного навчання в рамках курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників університету. Зроблено висновок про те, що проєктне навчання має творчий, дослідницький, розвивальний, випереджальний характер, забезпечує неперервність розвитку професійно-педагогічної компетентності науково-педагогічних працівників ЗВО. Підкреслено доцільність системного впровадження проєктного навчання в післядипломній педагогічній освіті викладачів, оскільки, з одного боку, воно змінює позицію слухача з об'єкта навчання, який отримує навчальну інформацію в готовому вигляді, на активного суб'єкта учіння, а з іншого – змінює позицію педагога системи підвищення кваліфікації з транслятора змісту навчання на організатора інформаційних комунікацій і експерта.

Ключові слова: навчальний проєкт, метод проєктів, етапи проєктної діяльності, види проєктних технологій, післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації, викладач вищої школи, професійне самовдосконалення.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Необхідність підвищення ефективності професійної підготовки науково-педагогічних працівників в умовах модернізації вітчизняної вищої освіти визначила тенденцію на створення нових, практико-орієнтованих моделей організації процесу підвищення кваліфікації викладачів ЗВО. Адже мінливість професійного і соціокультурного простору висувають підвищені вимоги до освітніх систем, що забезпечують підготовку, перепідготовку і підвищення професійно-педагогічної компетентності конкурентоспроможних, професійно мобільних науково-педагогічних кадрів. В якості одного з таких ефективних методів удосконалення рівня професіоналізму викладачів вищої школи можна окреслити інтеграцію навчальної і дослідницької роботи на основі проектної діяльності. При цьому реалізація проектної технології як способу навчання творчої, дослідницької діяльності в системі підвищення кваліфікації призводить до зміни позиції слухачів курсів – з «акумулятора» готових знань вони перетворюються в організаторів власної пізнавальної діяльності, у співучасників дослідницького, творчого процесу. У цьому зв'язку актуальність означеної проблеми визначається значимістю проектного навчання як провідного механізму ефективного підвищення кваліфікації викладачів; усвідомленням проектування як соціально-педагогічного феномену, що забезпечує підготовку і перепідготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів; необхідністю розробки теоретичних основ проектного навчання в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що теоретичні та прикладні дослідження в галузі моделювання педагогічних і дидактичних систем останнім часом концентрують увагу науковців: підготовка викладачів вищої школи до дидактичного проектування (Н. Брюханова Г. Васянович, О. Онопрієнко, О. Спірін, В. Стрельнікова, Л. Хоружа та ін.); теоретичні основи проективного методу як освітньої тенденції майбутнього (В. Аніщенко, В. Гузеєв, М. Гуревич, О. Кобернік, О. Косович, Н. Матяш та ін.); педагогічні особливості проектної технології (А. Алексюк, Є. Павлютенков, Н. Пахомова, Г. Селевко, С. Сисоева та ін.); розробка і застосування проектних технологій, зокрема, методу проектів, в освітньому процесі закладів освіти (І. Єрмаков, Г. Ковганіч, П. Лузан, О. Пометун, Л. Романенко, В. Сидоренко, І. Чечель, М. Шимановський, С. Ящук та ін.); проектна культура як «загальна форма реалізації мистецтва планування, прогнозування, створення, виконання і оформлення» [1] (М. Ахметова, Н. Запесоцька, І. Колесникова, В. Радіонов, Н. Топіліна та ін.). Водночас андрагогічні особливості освіти дорослих розглядаються С. Вершловським, В. Вихрущ, Н. Дем'яненко, Л. Лук'яною та ін. Прогнозування і проектування цілісної системи післядипломної педагогічної освіти, органічною частиною якої є система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, є предметом дослідження Т. Волобуєвої, В. Гаргай, В. Гладуш, Н. Клокар, В. Олійника, М. Сибірської, О. Чорної та ін. Однак, незважаючи на велике значення виконаних досліджень для розробки теоретичних основ педагогічного проектування в умовах неперервної професійної освіти, зазначимо, що додаткового розгляду потребує проблема ефективної реалізації проектного навчання в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО.

Мета статті – висвітлення особливостей проектного навчання як однієї з форм інноваційних технологій підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Технологія проектного навчання розглядається як гнучка модель організації навчального процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості шляхом розвитку його інтелектуальних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей в процесі створення нового проекту, продукту. Зокрема, на думку сучасних дослідників [2] проектні технології, з одного боку, «є втіленням ідеї продуктивного навчання, за якою освітній процес має на виході індивідуальний досвід продуктивної діяльності», а з іншого – «дозволяють

підготувати до комплексної реалізації окремих професійних функцій» [2, с. 5, 6]. Водночас, О. Косович стверджує, що метод проектів представляє собою педагогічну технологію «організації освітніх ситуацій, яка включає комплекс дій слухача і способи (техніки) організації педагогом цих дій у яких той, хто навчається ставить і вирішує власні проблеми». Авторка розглядає метод проектів як «результат включення в освітній процес проектування як виду діяльності» [3, с. 77]. Натомість як педагогічну технологію, зорієнтовану не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування і набуття нових (часто шляхом самоосвіти) розуміють метод проектів В. Аніщенко, Т. Герлянд, М. Шимановський та ін. [4, с. 19]. Дослідники також зазначають, що як система навчально-пізнавальних прийомів, метод проектів дає змогу «вирішити ту чи іншу проблему в результаті самостійних і колективних дій слухачів і обов'язкової презентації результатів їхньої роботи» [4, с. 150].

Автори (Є. Полат, І. Петрова, М. Моїсеєва та ін.) визначають низку вимог до використання проектного навчання, як-от: наявність значущої проблеми; самостійна (групова, парна, індивідуальна) діяльність учасників; пізнавальна, практична, теоретична значущість результатів; структурованість змістової частини проекту; використання дослідницьких методів, що передбачають низку послідовних дій, таких як: визначення проблеми і завдань дослідження; висунення пропозицій щодо її вирішення; обговорення методів дослідження; з'ясування способів оформлення кінцевих результатів; збір, систематизація та аналіз отриманих даних; підбиття підсумків; висунення нових актуальних проблем для подальшого дослідження [5, с. 14–15].

Важливо наголосити, що в основу проектної технології (метод проектів, проектне навчання) покладено ідею, що представляє сутність поняття «проект» – «прагматична спрямованість на реальний результат, який можна отримати при вирішенні теоретичної або практичної проблеми. Цей результат можна побачити, осмислити й застосувати в практичній діяльності [4, с. 11].

Незважаючи на те, що останнім часом проектні технології отримали широке застосування в освітньому процесі, серед дослідників відсутня єдність підходів до розуміння етапів проектування. Зокрема, О. Безпалько життєвий цикл проекту (проектний цикл) поділяє на мікроцикли: аналіз ситуації; розроблення концепції проекту; планування проекту; реалізація проекту; корекція проекту за підсумками моніторингу; оцінка результатів і підбиття підсумків проекту [6]. На думку С. Сисоевої, А. Алексюк, Я. Цехмістера та ін. будь-який проект має однакову структуру, що містить такі складові: проблема (проблемна ситуація) – проектування (планування, пошук способів вирішення) – пошук інформації (дослідницька, пошукова діяльність) – продукт (оформлення результатів) – презентація (захист проекту) – прогнозування нових проблем [7, с. 52-53]. Розглядаючи проектування як самостійний вид діяльності, Л. Забродська, О. Онопрієнко, Л. Хоружа та ін. виокремлюють такі його етапи, як: прогнозування (спеціально організоване дослідження, спрямоване на отримання інформації про розвиток об'єкта); планування (визначення плану діяльності, в процесі реалізації якого не передбачається отримати істотних змін та відкриттів); конструювання (створення реального об'єкта за певною моделлю з певним рівнем деталізації технологічного характеру діяльності в контексті результативного її виконання); моделювання (конструювання майбутнього розвивального середовища, створення моделі – ідеального образу реального об'єкта) [8].

Натомість О. Косович розглядає низку умовних етапів педагогічної діяльності в рамках проектної діяльності, як-от: «пошуковий (визначення теми проекту, пошук і аналіз проблеми, постановка мети проекту); аналітичний (збирання і вивчення інформації, аналіз наявної інформації, пошук оптимального способу досягнення мети проекту, побудова алгоритму діяльності, складання плану проекту); практичний (виконання запланованих технологічних операцій, поточний контроль якості, внесення змін); презентаційний (підготовка презентаційних матеріалів, презентація проекту, вивчення можливостей використання результатів проекту); контрольний (аналіз результатів виконання проекту, оцінка якості

виконання проекту» [3, с. 76-77]. В. Аніщенко, Т. Герлянд, М. Шимановський виокремлюють чотири етапи проектування: «початковий (розроблення основних ідей, констатація вивченості проблеми, збір і аналіз даних, обґрунтування актуальності, формулювання гіпотези (припущення, що стосується результатів та способів їхнього досягнення); етап розробки (передбачення виконавця (виконавців), формування груп, усвідомлення завдань, планування діяльності, розроблення змісту етапів, визначення форм і методів керування і контролю, корекція з боку педагога); етап реалізації проекту (інтегрування й акумулювання всієї інформації з урахуванням теми, мети; підготовка наочно-графічного матеріалу; розроблення аудіо-відеоряду проекту; контроль і корекція проміжних результатів, співвіднесення їх з визначеною метою; керівництво, координація роботи учнів); завершення проекту» [4, с. 24].

Зазначимо, що специфіка проведення різноманітних навчальних занять, особливості виконання самостійної роботи на основі використання методу проектів зумовила розробку цілої низки типів проектів (табл. 1). Кожний тип проекту характеризується ознаками, серед яких – кількість учасників, терміни виконання, координація тощо.

Таблиця 1

Типологізація навчальних проектів відповідно до ознак

Ознака, покладена в основу типологізації проектів	Типи проектів
Відповідно до домінуючої у проекті діяльності	дослідницький, пошуковий, творчий, рольовий, прикладний (практико-орієнтований) та ін.;
Відповідно до предметно-змістовної галузі проекту	монопроект (у межах однієї галузі знань), міжпредметний проект;
Відповідно до характеру координації проекту	безпосередній (жорсткий або гнучкий), прихований (ця ознака характерна, наприклад, для телекомунікаційних проектів);
Відповідно до характеру контактів	внутрішні (або регіональні), міжнародні проекти;
За типом продукту, що є результатом проектної діяльності	технологічні (проекти, націлені на модернізацію існуючих і розробку нових технологій); інформаційні (веб-квести, проекти, націлені на збирання, оформлення і представлення інформації, її аналіз та узагальнення фактів); дослідницькі (проекти, цілком підлеглі логіці дослідження і ті, що мають структуру, наближену до наукового дослідження); практико-орієнтовані (спрямовані на соціальні інтереси учасників проекту або зовнішнього замовника); соціальні (проекти, в яких результат діяльності учасників чітко визначено з самого початку, він орієнтований на соціальні інтереси учасників); творчі (проекти не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників, вона розвивається, підпорядковуючись кінцевому результату, інтересам учасників проекту) тощо.
За кількістю учасників	парні (між парами учасників); групові (між групами учасників);
За тривалістю виконання	міні-проекти; короткотермінові; тижневі; довгострокові (річні) проекти.

Водночас розроблення і використання проектних технологій викладачами в системі підвищення кваліфікації є актуальною проблемою сучасної післядипломної педагогічної освіти, оскільки забезпечує практико-орієнтований підхід до підготовки науково-педагогічних працівників ЗВО, розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності, конкурентоспроможності на ринку праці. Не випадково С. Кримський зазначає, що «проект поряд з теорією стає найважливішою формою організації наукового знання та його зв'язку з практикою. Якщо наукова теорія є універсальною формою теоретичного освоєння світу, то проект є універсальною формою його конструювання» [9, с. 9].

Ми погоджуємось з В. Кулешовою, яка зазначає, що «проекткування можна розглядати як один з провідних напрямів у розвитку сучасної освіти, зокрема для системи післядипломної освіти викладачів» [10, с. 314]. Адже в рамках підвищення кваліфікації проектування використовується як спосіб нормування професійної діяльності освітян, а також як одна з форм трансляції інновацій. В першому випадку визначальна функція викладача полягає в керуванні різними видами діяльності і встановленні між ними

взаємозв'язків, що призводить до переходу на вищі ступені розвитку професійно-педагогічної компетентності, індивідуальної та корпоративної культури, педагогічної майстерності науково-педагогічного працівника. При цьому проєктування набуває організаційно-діяльнісного характеру, а його продуктом стають методичні приписи до професійно-педагогічної діяльності та її якість. У другому випадку в процесі проєктного навчання виникає інноваційний освітній продукт різного ступеня деталізації і опрацювання у вигляді програми розвитку освітнього закладу, навчальної програми, нормативного документа, концепції, моделі, методики навчання дисципліни, оновлений зміст цієї дисципліни, курсовий проєкт тощо. Зокрема, розповсюдженими видами проєктного продукту в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників є авторські розробки, оригінальні форми роботи, а також принципово новий досвід діяльності слухачів [11]. Натомість об'єктом проєктування в системі підвищення кваліфікації можна вважати освітню практику закладів, а метою – проєкт розвитку цієї практики.

Отже, проєктне навчання має прагматичну спрямованість на конкретний результат, який можна побачити, осмислити, використати в реальній професійно-педагогічній діяльності. Отриманий під час проєктної діяльності досвід стає цінним надбанням особистості, оскільки в ньому інтегруються знання і вміння, здатності та цінності. Але, щоби домогтися такого результату, необхідно навчити слухачів самостійно мислити, знаходити шляхи вирішення проблем на основі практичного використання знань з різних галузей, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та прогнозувати результати і можливі наслідки варіантів рішення.

Таким чином, навчальний проєкт – це комплекс пошукових, дослідницьких, розрахункових, графічних й інших видів робіт, які слухачі виконують самостійно (у парах, групах, індивідуально), а педагог системи підвищення кваліфікації здійснює організаційну та консультативну підтримку цього процесу з метою практичного і/або теоретичного вирішення значущої проблеми [12, с. 370]. Проєкти ґрунтуються на питаннях, які потребують поглибленого вивчення, орієнтуються на інтереси слухача, ставлять його в активну позицію щодо дослідження, розв'язання проблеми, ухвалення рішення, отримання продукту та його захисту. Відмінною рисою проєктної діяльності є самостійна дослідницька робота слухачів з певної проблеми, яка передбачає пошук потрібної інформації, яка потім буде оброблена, осмислена та представлена учасником (учасниками) проєктної групи. Проєкти спрямовані на досягнення окремих значущих цілей навчання і сприяють виробленню здатностей щодо цілісного розуміння теми, використання одержаних теоретичних знань для практичного вирішення конкретних завдань, набуття досвіду аналізу реальної проблемної ситуації та її розв'язання, що істотно впливає на розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів.

Підкреслимо, що використання методу проєктів наближає процес підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників до реальної професійної діяльності, знімає проблему обмеження навчального часу, надає можливості взаємонавчання викладачів і засвоєння ними програми курсів в індивідуальному темпі, а в разі продуманої організації роботи над проєктом, наявності її постійного контролю та об'єктивної оцінки незалежними експертами кінцевого проєктного продукту суттєво стимулює навчальну мотивацію викладачів і сприяє розвитку професійно-педагогічної компетентності. Проєктне навчання дає змогу кожному слухачеві знайти й вибрати проблематику відповідно до своїх інтересів і можливостей, опанувати необхідні знання та виробити навички, сприяючи підвищенню мотивації до подальшої професійно-педагогічної діяльності. У цьому полягає сутність технології проєктного навчання – стимулювати інтерес до певних проблем, що передбачає володіння певною сукупністю знань і, через проєктну діяльність, яка передбачає вирішення цих проблем, виробити вміння ефективно застосовувати отримані знання на практиці, що значною мірою сприяє розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін [12, с. 370].

Важливо, що головним чинником у проектній технології є не стільки компонент отримання знань, скільки компонент інтеріоризації способів діяльності. Очевидно, що від етапу до етапу змінюється позиція слухача: з об'єкта навчання, який отримує навчальну інформацію в готовому вигляді, він трансформується в активного суб'єкта учіння, самостійно працює з інформацією і навіть здатний конструювати необхідні для цього способи дій. Водночас змінюється і позиція педагога системи підвищення кваліфікації: з транслятора змісту навчання він перетворюється на організатора інформаційних комунікацій і експерта, його функції полягають у грамотній постановці завдань, організації процесу їх розв'язання та експертизи отриманих слухачами результатів щодо їх відповідності запланованим. До інших значущих чинників навчального проектування зараховують: наявність поетапної системи навчання, організованого потоку постійно оновлюваної інформації, системи контролю і самоконтролю [13, с. 195].

На кафедрі педагогіки та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» проєктне навчання реалізується в рамках курсів підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників за програмою «Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти» (рис. 1). Зміст програми спрямований на розвиток структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності викладачів (мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інтелектуальний, функціонально-технологічний, соціально-комунікативний, рефлексивно-регулятивний) з формування інноваційного освітнього простору в закладі вищої освіти, яке б відповідало актуальним тенденціям розвитку професійної освіти і вимогам до якості професійно-педагогічної підготовки науково-педагогічних працівників.

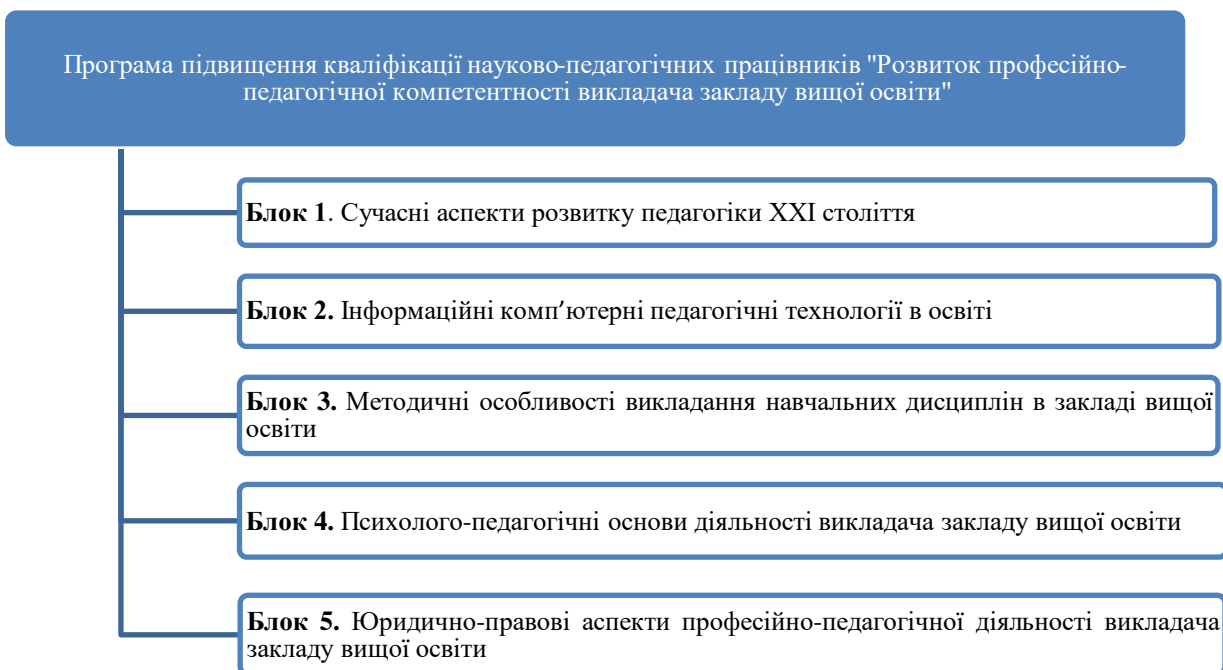

Рис. 1. Структура програми підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників

Зокрема, технологія проєктного навчання застосовується в процесі створення положення про діяльність лабораторії, роботи студентського наукового товариства; інструкцій з проведення тестування; структурної моделі освітнього стандарту; концепції освітньої установи, а також під час підготовки курсових робіт, в межах якої слухачі об'єднуються в проєктні групи відповідно до тематики проєкту, розподіляють функції та ролі, планують свою діяльність. При цьому кожен з підготовлених індивідуальних проєктів представляє частину більш широкого міждисциплінарного проєкту [12, с. 370-371].

Слухачі оформлюють портфоліо в папці-накопичувачі з файлами (швидкозшивачі), у чітко структурованій формі. Структура портфоліо залежить від конкретних завдань, які слухач визначає самостійно. Мета створення портфоліо полягає в тому, щоб на основі поданих матеріалів засвідчити рівень його професійно-педагогічної компетентності. У портфоліо описуються всі етапи роботи над проектом, починаючи з визначення проблеми, усі ухвалені рішення з їх обґрунтуванням, а також усі труднощі, що виникали, і способи їх подолання; подається аналіз зібраної інформації, проведених експериментів і спостережень, наводяться результати опитувань тощо; підводяться підсумки, робляться висновки, з'ясовуються перспективи проекту.

Неодмінною умовою проекту є його публічний захист із презентацією результату проектної діяльності. Під час презентації виконавці не лише розповідають про хід роботи і демонструють її результати, але виявляють власні знання і досвід у вирішенні проблеми проекту. Мета презентації – представити основні результати виконаної роботи за певний період часу. Важливою складовою роботи над проектом вважаємо елемент самопрезентації, яка передбачає рефлексивне оцінювання автором усієї виконаної роботи та набутого під час цього досвіду. Досвід реалізації технології проектного навчання у межах курсів підвищення кваліфікації довів її результативність у розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів фахових дисциплін. Їхня робота над проектами сприяла: розширенню уявлень слухачів про проблеми та сучасний стан педагогічної науки і практики освіти; покращенню орієнтації в інформаційному просторі; розвитку вміння критично мислити, планувати та контролювати свою діяльність, прогнозувати її результати; формуванню високої відповідальності та збагаченню досвіду самостійної продуктивної діяльності щодо вдосконалення професійно-педагогічної компетентності. Водночас викладачі відзначають, що результативність підвищення кваліфікації з використанням проектної діяльності більше пов'язана зі значними змінами у мотиваційній та комунікативній сферах слухачів, ніж зі збільшенням глибини та міцності засвоєння навчального змісту. Зокрема, важливим результатом виконання проектів стають набуті проєктувальні і комунікативні уміння, оскільки особливості проектного мислення передбачають використання критичності, креативності, методологічності і проблемності мислення.

Підкреслимо, що обов'язковою складовою проекту в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників є робота зі спеціальною термінологією, що стосується, з одного боку, безпосередньої галузі проєктування, а з іншого – опису проектних процедур, які будуть використовуватись в спільній діяльності. Крім розвитку індивідуальної проектної культури це сприяє засвоєнню нового поля теоретико-методологічних знань, а отже, посиленню рівня усвідомлення професійно-педагогічної діяльності. Одним з прийомів, що допомагають «зануритись» у зміст та значення необхідної для роботи професійної лексики, є створення різного роду структурно-логічних схем категорій і понять. Зокрема, в практичному досвіді курсів підвищення кваліфікації, організованих кафедрою педагогіки та інноваційної освіти, застосовується така форма, як робота з науковими текстами (статті, автореферати, фрагменти монографій тощо), які ілюстровані структурно-логічними схемами, що розкривають певні ключові поняття. На основі опрацювання таких структурно-логічних схем поступово вибудовується узагальнена змістовно-сміслова модель окремих наукових категорій.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Здійснений теоретичний аналіз особливостей проектного навчання як однієї з форм інноваційних технологій підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників дає можливість стверджувати:

– проєктне навчання має творчий, дослідницький, розвивальний, випереджальний характер, забезпечує неперервність розвитку професійно-педагогічної компетентності науково-педагогічних працівників ЗВО;

– виконання проєктів в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО представляє собою сукупність прийомів, дій слухачів для досягнення поставленої мети – вирішення значущої для них проблеми, оформлення результатів у вигляді кінцевого продукту та його подання в рамках усної чи письмової презентації;

– в організації проєктного навчання провідними напрямками стають зміни цільових орієнтирів, змісту, методів навчання, позиції слухача в процесі підвищення кваліфікації і набуття ним ключових педагогічних компетенцій, як-то перетворення його в активного суб'єкта власного вдосконалення як спеціаліста освітньої галузі;

– в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО проєктне навчання необхідно розглядати в якості ефективного засобу інтеграції інтелектуально-пізнавальної й мотиваційно-компетентнісної сфер діяльності викладача, самостійного освітнього концепту, що має базуватися на інноваційних підходах до освітнього простору в цілому і створювати умови якісного та всебічного підвищення професійно-педагогічної компетентності слухачів курсів.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні нових перспектив впровадження в освітнє середовище підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників інноваційних педагогічних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений: Логос, 2002. 384 с.
- [2] Проєктні технології навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів : довідник / Глущенко О. В., Романов Л. А., Пашенко Т. М., Пятничук Т. В., Шимановський М. М. за заг. ред. Л. А. Романова. Житомир : «Полісся», 2019. 126 с.
- [3] Косович О. В. Проєктна діяльність як одна з форм інноваційних методичних технологій навчання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2011. Випуск 22. С. 76–78.
- [4] Теорія і практика проєктного навчання у професійно-технічних навчальних закладах : монографія / В. М. Аніщенко, М. В. Артюшина, Т. М. Герлянд, Н. В. Кулалаєва, Г. М. Романова, М. М. Шимановський та ін.; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. Житомир: «Полісся», 2019. 208 с.
- [5] Полат Е., Петрова И., Бухаркина М., Моисеева М. Что такое проєкт? Відкритий урок. 2004. № 5-6. С 10–17.
- [6] Безпалько О. В. Соціальне проєктування : навчальний посібник. http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf
- [7] Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін. / за ред. С. О. Сисоєвої. Київ : ВІПОЛ, 2001. 502 с.
- [8] Чобітько М. Педагогічне проєктування в процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки. Освіта і управління. 2004. Т. 7. № 2. С. 121-126
- [9] Кримський С. Б. Проєкт і проєктування в сучасній цивілізації. Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати: практико-зорієнтований збірник. Київ : Департамент, 2003. С. 6–15.
- [10] Кулешова В. В. Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів технічних дисциплін у системі післядипломної освіти: монографія. Харків : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. 442 с.
- [11] Kryshchanovych M., Kryshchanovych S., Stepanenko L., Brodiuk Y., Fast A. Methodological approach to determining the main factors for the development of creative thinking in students of creative professions. Creativity Studies. 2021. Vol. 14, No. 2. P. 391–404.
- [12] Горохівська Т. М., Гомонюк О. М., Плахотнюк Г. М. Використання інноваційних педагогічних технологій у процесі розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів в умовах підвищення кваліфікації. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 60. С. 365–374.
- [13] Гурье Л. И. Технологии развития профессиональной компетентности преподавателя вуза : монография: РИЦ «Школа», 2010. 255 с.

PROJECT-BASED LEARNING AS A FACTOR IN ADVANCED TRAINING OF RESEARCH AND TEACHING STAFF FROM HEIs

Horokhivska Tetiana Mykolaivna

Doctor of Science in Pedagogy, Associate Professor,
Head of the Department of Pedagogy and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-5997-4676
t.gorohivska@gmail.com

Demchuk Bohdan Andriiovych

Master's student in educational, pedagogical sciences (speciality No 011)
The Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University,
Lviv, Ukraine
demcukbogdan76@gmail.com

Abstract. The article describes project activity in the system of advanced training for research and teaching staff from higher education institutions (HEIs). It analyzes relevant scientific-pedagogical studies on the essence and content of the project method (V. Anishchenko, M. Chobitko, O. Hlushchenko, M. Shymanovskyi et al.). The project method is viewed as a pedagogical technology aimed at applying the system of learning-cognitive techniques that allow solving one or another problem due to independent and collective actions of university teachers (participants in advanced training courses) and presenting the obtained results. Also, the article considers the types of educational projects under the following features: a dominant activity, a subject-specific field, the nature of coordination, a type of product, the nature of contacts. It determines and characterizes the stages of project activity (the preliminary stage, the development stage, the implementation stage, the completion stage) and outlines the main requirements for using project technologies within advanced training courses. Importantly, the article shows that working on projects as part of advanced training for research and teaching staff from HEIs is seen as a set of techniques to achieve the main goal, which is to solve the specified problem and present the results in the form of a final product. Besides, it contains the experience of the Department of Pedagogy and Innovative Education at Lviv Polytechnic National University in terms of using project-based learning within advanced training courses for university teachers. Finally, the article concludes that project-based learning promotes creativity, scientificity and self-improvement, as well as ensures the continuity of developing professional-pedagogical competence in research and teaching staff from HEIs. It highlights the expediency of project-based learning implementation in graduate teacher education. On the one hand, this shifts the role of the trainee from an object of learning (who obtains educational information in a ready form) to an active participant in learning. On the other hand, this changes the role of the advanced training courses teacher from a translator of educational content to an organizer of information communication and an expert.

Keywords: educational project, project method, stages of project activity, types of project technologies, graduate teacher education, advanced training, university teacher, professional development.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Zimniaia, I. A. (2002). *Pedagogicheskaiia psikhologiiia: uchebnoe posobie* [Educational psychology: textbook]. Moskva: Logos. (in Ukrainian).
- [2] Hlushchenko, O. V., Romanov, L. A., Pashchenko, T. M. ... Shymanovskyi, M. M. (2019). *Proektni tekhnologii navchannia uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv: dovidnyk* [Project technologies of training of students of vocational and technical educational institutions: a guide]. Zhytomyr: Polissia. (in Ukrainian).
- [3] Kosovych, O. V. (2011). *Proektna diialnist iak odna z form innovatsiinykh metodychnykh tekhnologii navchannia* [Project activity as one of the forms of innovative methodical learning technologies]. *Naukobyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universitetu . Seriiia "Pedahohika, sotsialna robota"* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social Work"]. No. 22. pp. 76–78. (in Ukrainian).

- [4] Anishchenko, V. M., Artiushyna, M. V., Herliand, N. M., Kulalaeva, N. V. ... Shymanovskii, M. M. (2019). Teoriia i praktyka proektnoho navchannia u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: monohrafiia [Theory and practice of project-based learning in vocational and technical educational institutions: monograph]. Zhytomyr: Polissia. (in Ukrainian).
- [5] Polat, E., Petrova, I., Bukharkina, M., Moiseeva, M. (2004). Chto takoe proekt? [What is a project?]. Vidkrytyi urok [Open lesson]. No 5-6. pp. 10–17. (in Ukrainian).
- [6] Bezpalko, O. V. Sotsialne proektuvannia: navchalnyi posibnyk [Social project: a study guide]. Retrieved from http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf (in Ukrainian). (2022, August, 25).
- [7] Sysoieva, S.O., Aleksiuk, A.M., Volovyk, P.M., Kulchutska, O.I. ... Tsekhmister, Ya.V. (2001). Pedahohichni tekhnolohii u neperervnii profesiinii osviti [Pedagogical technologies in continuing professional education]. Kyiv: VIPOL. (in Ukrainian).
- [8] Chobitko, M. (2004). Pedahohichne proektuvannia v protsessi osobystisno orientoanoi profesiinoi pidhotovky [Pedagogical projects in the process of personally oriented professional training]. Osvita i upravlinnia [Education and management]. Vol. 7. No. 2. pp. 121–126 (in Ukrainian).
- [9] Krymskii, S. B. (2003). Proekt i proektuvannia v suchasni tsvivilizatsii [Project and projecting in modern civilization]. Metod proektiv: traditsii, perspektyvy, zhyttevi rezultaty: praktyko-zorientovanyi zbirnyk [Project method: traditions, perspectives, life results: a practice-oriented collection]. Kyiv: Departament. pp. 6–15. (in Ukrainian).
- [10] Kuleshova, V. V. (2014). Formuvannia psykhologo-pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv tekhnichnykh dystsyplin u systemi pisliadyplomnoi osvity: monohrafiia [Formation of psychological and pedagogical competence of teachers of technical disciplines in the system of postgraduate education: monograph]. Kharkiv: TOV “Shchedra sadyba plius” (in Ukrainian).
- [11] Kryshchanovych M., Kryshchanovych S., Stepanenko L., Brodiuk Y., Fast A. Methodological approach to determining the main factors for the development of creative thinking in students of creative professions. Creativity Studies. 2021. Vol. 14, No. 2. P. 391–404.
- [12] Horokhivska, T. M., Homoniuk, O. M., Plakhotniuk, H. M. (2021). Vykorystannia innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii u protsessi rozvytku profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv v umovakh pidvyshchennia kvalifikatsii [The use of innovative pedagogical technologies in the process of developing the professional and pedagogical competence of lecturers in the conditions of professional development]. Suchsni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv [Modern information technologies and innovation methodologies of education in professional training: methodology, theory, experience, problems]. Vinnytsia: TOV “Druk”. No. 60. pp. (in Ukrainian).
- [13] Gurye, L. I. (2010). Tekhnologii rozvittia professionalnoy kompetentnosti prepodavatelja vuza: monohrafiia [Technologies for the development of professional competence of a university teacher: monograph]. Kazan: RITs Shkola. (in Ukrainian).

УДК 371.11+378.11(075.8)

DOI: 10.31652/2412-1142-2022-66-142-149

Кузьмінський Анатолій Іванович

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, професор, Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка,

м. Глухів, Україна

ORCID ID 0000-0001-9338-1882

anatoliy230743@ukr.net

Орос Льдіка Імрївна

доктор філософії, доцент, президент, професор кафедри педагогіки та психології,

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II,

м. Берегово, Україна

ORCID ID 0000-0001-7300-9362

ildiko@kmf.uz.ua

Кучай Тетяна Петрівна

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології,

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,

м. Берегово, Україна

ORCID ID 0000-0003-3518-2767

tetyanna@ukr.net

Шовш Катерина Степанівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології,

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,

м. Берегово, Україна

ORCID ID 0000-0003-2616-185X

tetyanna@ukr.net

Силадій Іван Михайлович

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології,

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,

м. Берегово, Україна

ORCID ID 0000-0001-5522-275X

siladiy@kmf.uz.ua

Біда Олена Анатоліївна,

доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології,

Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці II

м. Берегово, Україна

ORCID ID 0000-0002-0448-0852

tetyanna@ukr.net

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Анотація. У статті констатовано ідеї перших теорій наукового управління, автори яких, спираючись на власний досвід і спостереження, виділяли якості, котрими, на їх думку, повинен володіти керівник, щоб його діяльність була ефективною. Виокремлено ідеї сучасних концепцій, що виходять з того, що один стиль керівництва не може бути найефективнішим у всіх випадках. Керівництво має бути ситуативним, гнучким. Процес формування педагогічної команди розкрито як створення єдиного, цілісного колективу викладачів, який здатний ефективно досягати цілей конкретного проекту. Контекст командування складається з багатьох питань, які умовно поділяють на три групи, що складають основні напрями роботи щодо командування які представлено у статті. Показано шляхи вирішення проблеми формування конфліктологічної компетентності майбутніх менеджерів освіти, специфіка причин та соціально-педагогічні умови

створення безконфліктного освітнього середовища в закладах освіти. Приділено увагу організації контрольної-діагностичної діяльності, адже за цієї діяльності приймаються управлінські рішення для регулювання об'єкта, який контролювався. В основі контрольної-діагностичної діяльності керівника закладу освіти, що займає провідне місце, лежать два види управлінської діяльності (перцептивний, комунікативний), що обґрунтовані у статті. Надзвичайно важливими для контролю управління є функції, що мають між собою тісний зв'язок та реалізуються його суб'єктами: інформаційна (створює масив інформації щодо якості освіти в закладі освіти); діагностична (фіксує реальний стан якості освіти у закладі освіти); оцінювальна (дає кількісно-якісну оцінку об'єктів освітнього процесу у закладі освіти на основі певного набору критеріїв та показників); коригувальна (мінімізує вплив негативних факторів в освітньому процесі); прогностична (формує стратегію і тактику розвитку освіти у закладі освіти); управлінська (відстежує ефективність та результати прийнятих рішень, розроблених програм); превентивна (виявляє небажані відхилення та запобігання негативним наслідкам); комунікаційна (уможливорює зворотній зв'язок, забезпечує надання інформації для виконання діагностичної функції).

Ключові слова: модернізація, професійна підготовка, майбутні керівники, заклади освіти, управління, педагогічна команда, колектив.

1. ВСТУП

Керівник освітнього закладу знаходиться в центрі соціально-економічних та педагогічних перетворень, він координує, спрямовує працю педагогів, від його економічної грамотності, ініціативності, уміння приймати самостійні рішення стратегічного і тактичного характеру залежить сутність успішної роботи закладу в цілому. Таким чином, перевід управлінської діяльності керівника в системі загальної середньої освіти у професійну сферу стає важливою умовою успішності в освітньому менеджменті.

Ключовими моментами сучасної системи поглядів на менеджмент, що нерідко називають «новою управлінською парадигмою», є такі принципові положення:

1. Відмова від управлінського раціоналізму класичних шкіл менеджменту, відповідно до якого успіх підприємства визначається насамперед впливом управління на внутрішні фактори, тобто раціональною організацією виробництва продукції, зниженням витрат, розвитком спеціалізації. Замість цього на перше місце висувається проблема гнучкості й адаптування організації до постійних змін зовнішнього середовища, під якою розуміють сукупність змінних поза її межами.

2. Використання в практиці управління досягнень теорії систем, що полегшує завдання розгляду організації в єдності її складових, нерозривно пов'язаних із зовнішнім світом.

Основні передумови успіху підприємства лежать у зовнішньому середовищі, межі якого прозорі, відкриті.

3. Застосування у процесі управління засобів ситуаційного підходу, відповідно до якого центральним моментом організації всередині підприємства як відповіді на різні за своєю природою впливи ззовні є ситуація, тобто конкретний набір обставин, що впливають на роботу підприємства в цей період часу.

4. Визнання соціальної відповідальності менеджменту як перед суспільством у цілому, так і перед колом людей, які працюють в організації.

5. Нині орієнтація на нові умови і фактори розвитку суспільства набула відображення в принципах сучасного менеджменту, іменованого «новою управлінською парадигмою». Формулювання принципів цієї парадигми переконливо вказує на зростаючу роль людини, її професіоналізму, особистісних якостей, а також всієї організації системи між людьми.

6. Втілення нових принципів управління дуже ускладнене і потребує радикального перегляду всієї філософії сучасного бізнесу, виробництва і культури, зміни психології осіб, які працюють, особливо нового покоління управлінських кадрів, значного підвищення їхньої кваліфікації, зміцнення та зростання їхнього особистісного і професійного потенціалу [1, с.5-18].

Постановка проблеми. Наукою і практикою доведено, що хороший керівник володіє всілякими методами впливу на поведінку підлеглих і здатний вибрати найбільш адекватні з них у кожній ситуації. Щоб його діяльність була ефективною, керівник повинен уміти: аналізувати стан колективу; розуміти мотиви поведінки своїх підлеглих; спонукати підлеглих до продуктивної роботи, стимулювати їх професійне зростання; створювати в колективі стосунки, максимально сприятливі для продуктивної роботи; давати завдання підлеглим так, щоб вони розуміли, чого від них чекають, і прагнули це виконати; ефективно контролювати роботу підлеглих; адекватно оцінювати своїх підлеглих, їх можливості й інтереси; запобігати та вирішувати конфлікти в колективі; будувати ділове спілкування з підлеглими відповідно до їх індивідуальних особливостей і ситуації.

Керівник навчального закладу та його заступники повинні розуміти, що реальний продукт виробляють не вони самі, а їх підлегли, а їх основне завдання – сформувати працездатний зрілий колектив [2, с.10-12].

2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети використано теоретичні методи дослідження: (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури), це дало змогу обґрунтувати вихідні положення дослідження; інтерпретаційно-аналітичний метод, уможливив застосування синтезу, аналізу, систематизації та узагальнення.

Аналіз останніх досліджень. Теорію і практику професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти розкрито у працях: Б. Андрушківа, І. Бежа, Н. Бібік, В. Бондаря, М. Вебера, С. Гончаренка, Т. Давиденка, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, Л. Карамушки, Н. Коломінського, В. Мадзігона, З. Онишківа, Н. Островерхової, В. Пікельної, О. Пометун, М. Поташника, Т. Сорочан, Є. Хрикова, та ін.

Мета статті: з'ясувати основні питання модернізації професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Автори перших теорій наукового управління, спираючись на власний досвід і спостереження, виділяли якості, котрими, на їх думку, повинен володіти керівник, щоб його діяльність була ефективною. Ф. Тейлор виокремив дев'ять якостей ідеального керівника: розум, освіту, спеціальні професійні пізнання, фізичну спритність або силу, такт, енергію, рішучість, чесність, розсудливість і здоровий глузд, міцне здоров'я. А. Файоль виділив багато в чому схожі якості: здоров'я і фізичну силу, розум і розумову працездатність, тверду волю, активність, енергію, відвагу, готовність перейняти на себе відповідальність, почуття обов'язку, турботу про загальний інтерес, значне коло загальних знань, уміння розробляти й організовувати розробку програм дій, уміння організувати спільну роботу, мистецтво керувати людьми, уміння погоджувати дії, контролювати, загальна освіченість. Р. Стогдилл виявив, що в багатьох випадках ефективні керівники відрізнялися інтелектом, знаннями, відповідальністю, активністю, надійністю, соціальною участю, проте в різних обставинах ці керівники проявляли різні якості. Принципово важливий висновок, якого дійшов дослідник, полягав у тому, що людина не стає керівником лише завдяки тому, що він володіє деяким набором особистих властивостей, тобто немає особових якостей, безумовно пов'язаних з ефективністю діяльності людини у ролі керівника.

Сучасні концепції виходять з того, що один стиль керівництва не може бути найефективнішим у всіх випадках. Керівництво має бути ситуативним, гнучким. Згідно з ситуаційною концепцією керівництва, очільник повинен вміти обирати стиль, найбільш відповідний стану колективу, під час вирішення ним завдань і умовам діяльності [2, с. 10-12]. Оскільки в закладі освіти, який обирає цільову програму розвитку, розвиток колективу обов'язково стає складником управлінської діяльності, тому однією з організаційно-педагогічних умов є орієнтація педагогічного колективу на спільну командну діяльність із досягнення поставленої мети.

Стратегія управління закладом освіти тісно взаємопов'язана зі стратегією розвитку колективу. Запровадження нових напрямів діяльності, зміна курсу освітнього закладу, виходячи з його внутрішніх ресурсів, вимагає в роботі з педагогічним колективом головні акценти змістити на розвиток працівників, оволодіння ними новітніми знаннями і технологіями. Зростання професійної майстерності набуває виняткового значення для реалізації стратегії розвитку.

Керівник закладу освіти має усвідомлювати, що цільова програма розвитку закладу освіти може бути реалізована тільки за умови функціонування досвідченого творчого педагогічного колективу. Тому створення такого колективу є першочерговим завданням.

Процес формування педагогічної команди – це створення єдиного, цілісного колективу викладачів, який здатний ефективно досягати цілей конкретного проекту. Контекст командоутворення складається з багатьох питань, які умовно поділяють на три групи:

1) організаційно-управлінські питання (принципи організації командної форми робіт, основні сфери діяльності команди, форми управління в команді, підходи до формування, організація роботи команди);

2) психологічні питання (узаємодія в команді, безконфліктне існування, саморегуляція);

3) системно-аналітичні питання (ситуаційний аналіз, оцінка ризиків, технології вирішення проблем).

Ці групи питань складають основні напрями роботи щодо командоутворення. Наповнення їх відповідним змістом і особливостями, які притаманні конкретній організації, дозволяє формувати команди саме з тими якостями, що необхідні в цьому колективі на цей час. Оцінювання розвитку команди в цілому, а також динаміки змін кожного педагога необхідно здійснювати за визначеними параметрами. [3]. Проблема формування конфліктологічної компетентності майбутніх менеджерів освіти, специфіка причин та соціально-педагогічні умови створення безконфліктного освітнього середовища в закладах освіти має велике значення. Найпоширеніший в педагогічному колективі конфлікт – міжособистісний. Причини виникнення таких конфліктів різноманітні. З одного боку, причини ці можуть бути психологічними: антипатія, активна неприязнь, ворожість (на підставі значимих особистісних відмінностей. З іншого, причина конфлікту може мати реальну виробничу чи організаційну основу. Однак недостатній рівень загальної культури, виховання, низький рівень культури професійного спілкування, організаційної взаємодії призводять до того, що виробничий чи організаційний конфлікт досить швидко стане міжособистісним.

Рівень професійної та управлінської культури виявляється і в невмінні вести дискусію, коректно сперечатися, переконувати, а також в негативності, небажанні визнати за іншим співробітником (особливо підлеглим) право мати власний погляд на проблему, власну позицію.

Найчастіше низька культура професійної взаємодії виявляється в небажанні або нездатності брати до уваги інтереси, прагнення всіх людей, які беруть участь у колективній педагогічній діяльності.

Зауважимо, що можуть бути і досить об'єктивні причини для виникнення міжособистісних конфліктів. Керівник закладу освіти повинен визначити свою позицію, яка має захищати інтереси організації, працездатність колективу, загальнолюдську мораль. Він повинен підтримувати ту сторону, якій близькі перераховані цінності. Якщо ж конфлікт із самого початку деструктивний, керівник повинен стати новою конфліктуючою стороною щодо його учасників на принциповій основі.

В основі контрольно-діагностичної діяльності керівника закладу освіти, що займає провідне місце, лежать два види управлінської діяльності:

– перцептивний, пов'язаний зі збором інформації щодо ходу та розвитку освітнього процесу, який передбачає порівняння дійсного стану справ з еталоном через безпосереднє сприймання педагогічної діяльності;

– комунікативний, що передбачає створення комунікативної мережі, по якій іде інформація, необхідна для управління педагогічним процесом, спілкування керівника, його заступників з педагогами, учнями.

Виходячи з цього, ми бачимо, що потрібно приділяти велику увагу саме організації контрольної-діагностичної діяльності, адже за цієї діяльності приймаються управлінські рішення для регулювання об'єкта, який контролювався.

При організації контролю варто виходити з таких положень: об'єктивність, конкретність і цілеспрямованість контролю, вивчення освітнього процесу з урахуванням основних його закономірностей; системність і систематичність контролю на основі вибору найдоцільніших для даного проміжку часу його видів, визначення оптимальних термінів організації перевірок; діалектичний підхід до вивчення й аналізу змісту роботи вчителів.

Потрібно планомірно охопити всі ділянки освітнього процесу, визначити в процесі контролю конкретні завдання для кожного члена педагогічного колективу, накреслити шляхи їх виконання; оцінювати роботу вчителів; повсякденна перевірка виконання рішень наказів і розпоряджень.

Надзвичайно важливими для контролю управління є функції: інформаційна (створює масив інформації щодо якості освіти в закладі освіти); діагностична (фіксує реальний стан якості освіти у закладі освіти); оцінювальна (дає кількісно-якісну оцінку об'єктів освітнього процесу у закладі освіти на основі певного набору критеріїв та показників); коригувальна (мінімізує вплив негативних факторів в освітньому процесі); прогностична (формує стратегію і тактику розвитку освіти у закладі освіти); управлінська (відстежує ефективність та результати прийнятих рішень, розроблених програм); превентивна (виявляє небажані відхилення та запобігання негативним наслідкам); комунікаційна (уможливорює зворотній зв'язок, забезпечує надання інформації для виконання діагностичної функції).

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що функції контролю між собою мають тісний зв'язок та реалізуються його суб'єктами. Функції контролю створюють прямий та зворотній зв'язок між керівником та підлеглими [1, с.5-18; 3, с. 3-9].

Керівникові закладу освіти слід враховувати, що підлеглому для ефективного виконання завдання важливо знати загальну мету роботи, щоб у разі необхідності творчо визначити шляхи її реалізації. Чим складніші стосунки організації з навколишнім середовищем, тим більша ймовірність того, що під час виконання завдання можуть виникнути обставини, не передбачувані ні керівником, ні підлеглим. Саме ці обставини можуть зумовити необхідність відхилення підлеглим від запланованої процедури виконання роботи. Отже, важливо так сформулювати завдання, щоб підлеглому була зрозуміла більш віддалена загальна мета.

Розуміння всіх нюансів проблеми, розуміння її ролі в більш широкому комплексі завдань — необхідна умова творчого, ефективного мислення як у теоретичній, так і в професійній практичній діяльності. Метод діяльності є закономірністю системи як єдиного цілого, оскільки залежить не тільки від способу діяльності окремих елементів, а й від системи взаємозалежностей елементів.

Працівник, який не розуміє значення дорученої йому роботи, може виконувати її лише поверхово, як автомат, а не розумна людська особистість. Під час доведення управлінських рішень необхідно зважати на те, що умови, які стимулюють творчість та сприяють появі нових ідей, виникають там, де працівник має можливість обговорювати свої ідеї серед компетентних фахівців, з позицією яких він може порівняти свою позицію. Тому керівникові бажано не просто доводити до підлеглих управлінські рішення, а й створювати ситуацію зацікавленості в обговорюванні шляхів їх реалізації.

Тривале вивчення діяльності керівників-майстрів дає можливість назвати низку особливостей використання ними бесіди для доведення управлінського рішення: чітке усвідомлення мети майбутньої бесіди, продумування її логіки, ключових питань, доказів; врахування індивідуальних особливостей співрозмовника, його можливих реакцій на різні способи проведення бесіди; використання таких способів початку розмови, які б дали змогу зняти напруженість, встановити доброзичливі стосунки; відмова від авторитарного нав'язування готового рішення, залучення співрозмовника до його розробки; рівноправне,

шанобливе ставлення до співрозмовника, його думки; проведення бесіди у формі діалогу, а не монологу керівника; збереження спокою і доброзичливості в будь-якій ситуації бесіди [4, с.295-310].

Ефективність професійної підготовки майбутніх керівників закладів освіти в процесі дистанційного навчання, що є на часі, досягається наступними умовами: наявністю у студентів комп'ютерної грамотності, обліку психологічних закономірностей сприйняття, пам'яті, уваги та вікових особливостей студентів, їх індивідуальних та особистісних особливостей, створення психологічного комфорту, що включає в себе здатність викладача до діалогу засобами інформаційних технологій, знайти індивідуальний підхід до майбутніх керівників закладів освіти, здійснення особливим чином організованого самоконтролю студентів та систематичного контролю майбутніх керівників закладів освіти за узагальненням знань, передбаченого при розробці відповідних навчальних програм, володіння студентами навичками самостійної роботи, забезпечення ефективного взаємодії всіх компонентів системи дистанційного навчання.

Кожній країні потрібно розбудувати свій потенціал щодо забезпечення моделей змішаного навчання. Всі заклади освіти повинні бути краще підготовлені (за необхідності) до переходу: від очного до дистанційного навчання. Це захистить освіту і створить можливості для більш індивідуалізованих підходів до викладання та навчання не тільки під час майбутніх пандемій, але і під час інших потрясінь, таких, наприклад, як стихійні лиха, що можливо при розробці гнучких навчальних програм, які можна викладати очно або онлайн. Крім того, майбутні керівники закладів освіти повинні бути добре підготовані для керування широким спектром ІТ-пристроїв і спрямовувати реформування освітньої галузі відповідно до стандартів Європейського простору освіти. Це довгостроковий процес і Україна працює у цьому напрямку. Влада розробляє правила дистанційної освіти, застосовує більш широке використання підходів змішаного навчання, працює над збільшенням кількості освітніх закладів з підключенням до Інтернету та доступом до цифрових пристроїв і обладнання. Така цілеспрямована робота допоможе закладам освіти не тільки подолати наслідки COVID-19, а й запровадити більш стійкі і гнучкі підходи у майбутній освітній діяльності спрямованій на підтримку безперервності навчання та оперативної стійкості у вищій освіті, завдяки заходам з розширення діджиталізації сектору [5, с.50-58].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проаналізовано ідеї перших теорій наукового управління, автори яких, спираючись на власний досвід і спостереження, виділяли якості, котрими, на їх думку, повинен володіти керівник, щоб його діяльність була ефективною. Виокремлено ідеї сучасних концепцій, що виходять з того, що один стиль керівництва не може бути найефективнішим у всіх випадках. Показано шляхи вирішення проблеми формування конфліктологічної компетентності майбутніх менеджерів освіти, специфіка причин та соціально-педагогічні умови створення безконфліктного освітнього середовища в закладах освіти. Приділено увагу організації контрольної-діагностичної діяльності, в основі якої керівник закладу освіти займає провідне місце. Розкрито функції контролю.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні проблеми формування конфліктологічної компетентності майбутніх менеджерів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Управління закладами освіти: теорія, історія, практика: колективна монографія [Безлюдна Н. В., Бойченко В. В., Бялик О. В., Гагарін М. І. та ін.] / за заг. ред. О. Л. Кірдан. Умань : Візаві, 2020. 290.
- [2] Управління навчальним закладом : Підручник для магістрантів педагогічних університетів / С. Г. Немченко, О.Б. Голік, О.А. Кривильова, О.В. Лебідь. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. 516.
- [3] Мартинець Л. А. Орієнтація педагогічного колективу на спільну командну діяльність із досягнення поставленої мети як організаційно-педагогічна умова. Актуальні проблеми управління освітою і навчальними закладами : зб. наукових праць / за заг. ред. Мартинець Л. А. Вип. 1. Ч. 1. Вінниця: ДонПУ імені Василя Стуса, 2018. 172с.

- [4] Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. Видання друге доповнене та доопрацьоване. Частина 1. К.: Знання, 2016. 359.
- [5] Кузьмінський А. І., Кучай О. В., Біда О. А., Чичук А. П., Сігетій І. П., Кучай Т. П. Дистанційне навчання в підготовці фахівців у закладах вищої освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 60. С.50-58

MODERNIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE HEADS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Kuzminskyi Anatoliy Ivanovych

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Professor, O. Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,
Hlukhiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-9338-1882
anatoliy230743@ukr.net

Oros Ildiko Imriivna

Doctor of Philosophy, Associate Professor of Pedagogy and Psychology,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute,
Berehove, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-7300-9362
ildiko@kmf.uz.ua

Kuchay Tetyana Petrovna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute,
Berehove, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-3518-2767
tetyanna@ukr.net

Shovsh Kateryna Stepanivna

Candidat of Pedagogical Sciences, Associate professor of the Pedagogy and Psychology,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute,
Berehove, Ukraine
ORCID ID orcid 0000-0003-2616-185X
tetyanna@ukr.net

Siladiy Ivan Mykhailovych

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology,
Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakocza II,
Berehove, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-5522-275X
siladiy@kmf.uz.ua

Bida Olena Anatoliivna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology,
ranscarpathian Hungarian Institute. Ferenc Rakoczi II,
Berehove, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-0448-0852
tetyanna@ukr.net

Abstract. The article states the ideas of the first theories of scientific management, the authors of which, based on their own experience and observations, singled out the qualities that, in their opinion, a manager should possess in order for his activities to be effective. The ideas of modern concepts based on the fact that one leadership style cannot be the most effective in all cases are highlighted. Management should be situational, flexible. The process of forming a pedagogical team is revealed as the creation of a single, integral team of teachers, which is able to effectively achieve the goals of a specific project. The context of team building consists of many issues, which are conditionally divided into three groups, which make up the main areas of work on team building presented in the article. Ways to solve the problem of formation of conflict-related competence of future managers of education, the specifics of the reasons and

socio-pedagogical conditions for creating a conflict-free educational environment in educational institutions are shown. Attention is paid to the organization of control and diagnostic activities, because management decisions are made for the regulation of the monitored object. Two types of managerial activity (perceptive, communicative) are based on the control and diagnostic activity of the head of the educational institution, which occupies a leading position, which are substantiated in the article. Extremely important for management control are functions closely related to each other and implemented by its subjects: informational (creates an array of information on the quality of education in an educational institution); diagnostic (records the real state of the quality of education in the educational institution); evaluative (gives a quantitative-qualitative assessment of objects of the educational process in an educational institution based on a certain set of criteria and indicators); corrective (minimizes the influence of negative factors in the educational process); prognostic (forms the strategy and tactics of educational development in the educational institution); management (monitors the effectiveness and results of decision-making, developed programs); preventive (detects undesirable deviations and prevention of negative consequences); communication (enables feedback, provides information to perform a diagnostic function).

Keywords: modernization, professional training, future leaders, educational institutions, management, pedagogical team, team.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Management of educational institutions: theory, history, practice: a collective monograph [N.V. Bezlyudna, V. V. Boychenko, O.V. Bialik, M.I. Gagarin, etc.] / by General ed. O. L. Kirdan. Uman: Visavy, 2020. 290.
- [2] Management of an educational institution: Textbook for master's students of pedagogical universities / S.G. Nemchenko, O.B. Golik, O.A. Kryvylyova, O.V. Swan. Donetsk: LANDON-XXI, 2012. 516.
- [3] L. A. Martynets. Orientation of the pedagogical team to joint team activity to achieve the set goal as an organizational and pedagogical condition. Actual problems of management of education and educational institutions: coll. scientific works / for general ed. Martynets L. A. Vol. 1. Part 1. Vinnytsia: DonNU named after Vasyl Stus, 2018. 172.
- [4] Hrykov E.M. Management of the educational institution: Education. manual The second edition is supplemented and revised. Part 1. K.: Znannia, 2016. 359.
- [5] Kuzminskyi A.I., Kuchai O.V., Bida O.A., Chichuk A.P., Sigetii I.P., Kuchai T.P. Distance learning in the training of specialists in institutions of higher education. Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems: a collection of scientific papers. Vinnytsia: "Druk Plus" LLC, 2021. 60. 50-58

НАШІ АВТОРИ:

Балакірєва Ганна Юрїївна – асистент кафедри німецької філології факультету іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Біда Олена Анатолїївна – доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології. Закарпатський угорський інституту ім. Ференца Ракоці ІІ. Берегово, Україна.

Бурлімова Богдана Миколаївна – аспірантка. Вінницький педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Галашова Олена Геннадїївна – старший викладач кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету. Одеса, Україна.

Горбатюк Оксана Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом. Кам'янець-Подільського національного університету імені І.Огієнка. Кам'янець-Подільський, Україна.

Гуревич Роман Семенович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Горохівська Тетяна Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та інноваційної освіти. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, Україна.

Демчук Богдан Андрійович – магістрант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, Україна.

Добровольська Наталія Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем. Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету. Вінниця, Україна.

Добровольський Олександр Ігорович – аспірант 1-го року навчання, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Драчук Маряна Іванівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри біофізики Львівського Національного медичного університету Імені Данила Галицького. Львів, Україна.

Западинська Ірина Георгїївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу. Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ. Вінниця, Україна.

Іванова Олена Валентинівна – старший викладач кафедри лінгводидактики. Державний університет «Одеська політехніка». Одеса, Україна.

Іванченко Євгенія Анатолїївна – доктор педагогічних наук, професор військова академія. Одеса, Україна.

Кобися Володимир Михайлович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Коваль Юлія Андрїївна аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Коношевський Леонід Леонїдович кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Коношевський Олег Леонїдович – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри алгебри і методики викладання математики. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Кузьмінський Анатолій Іванович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, професор, Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка. Глухів, Україна.

Кучай Тетяна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II. Берегово, Україна.

Мерінова Світлана Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики та інформаційних систем. Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету. Вінниця, Україна.

Опушко Надія Романівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Орос Ільдика Імрїївна – доктор філософії, доцент, президент, професор кафедри педагогіки та психології. Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II. Берегово, Україна.

Падалко Ніна Йосипівна – кандидат педагогічних наук, доцент доцент кафедри теорії функцій та методики навчання математики Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Луцьк, Україна.

Поліщук Світлана Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, Україна.

Прісовська Галина Євгенівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри лінгводидактики. Державний університет «Одеська політехніка». Одеса, Україна.

Севастьянова Марина Сергїївна – аспірантка кафедри педагогіки і професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Силадій Іван Михайлович – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II. Берегово, Україна.

Слободянюк Ірина Юрїївна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології та фахових методик. Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. М. Грушевського». Бар, Україна.

Хникін Олександр Вікторович – аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Шаманська Олена Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, Україна.

Шовш Катерина Степанівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II. Берегово, Україна.

ЗМІСТ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДИК НАВЧАННЯ

Горбатюк О. В., Поліщук С. В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОЧНА ТА ДИСТАНЦІЙНА ФОРМИ ОСВІТИ, ЇХ КЛЮЧОВІ ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	5
Гуревич Р. С., Кобися В. М., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л., Опушко Н. Р., Драчук М. І. ЕЛЕКТРОННА (ДИСТАНЦІЙНА) ОСВІТА І ЗАОЧНЕ НАВЧАННЯ: ТОЧКИ ДОТИКУ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ	14
Добровольська Н. В., Мерінова С. В., Добровольський О. І. ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ЕКОНОМІСТІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСУ «МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ»	31
Севастьянова М. С. ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ.....	38
Слободянюк І. Ю. ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ З ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПРАВО»	45

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОБЛЕМ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ І РОЗВИТКУ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Коваль Ю. А. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО КОЛЕДЖУ	53
Падалко Н. Й. НОВІ ПІДХОДИ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ КУРСІВ ЗА ВИБОРОМ В ШКОЛІ.....	62

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Балакірєва Г. Ю. КОМІКСИ ЯК НАВЧАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	72
Галашова О. Г. ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНОЇ РОЛЬОВОЇ ГРИ ЯК МЕТОДУ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІКИ.....	82
Zapadynska Iryna THE ROLE OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN THE GLOBALIZATION PROCESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	89
Іванченко Є. А., Бурлімова Б. М. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ.....	96
Прісовська Г. Є., Іванова О. В. ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ОНЛАЙН КУРСІВ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ РІВНЯ А0-А1	104
Хникін О. В. СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «МОРАЛЬ» І «ВОЛЯ», ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИХОВАННЯ ТА САМОВИХОВАННЯ	115
Шаманська О. І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ	122

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

Горохівська Т. М., Демчук Б. А. ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗВО.....	132
Кузьмінський А. І., Орос І. І., Кучай Т. П., Шовш К. С., Силадій І. М., Біда О. А. МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	142
НАШІ АВТОРИ:	150

CONTENTS

METHODOLOGICAL PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE TEACHING METHODS

Horbatiuk O. V., Polishchuk S. V. FEATURES OF THE FUNCTIONING OF INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION DURING THE WAR: FACE-TO-FACE AND DISTANCE FORMS, THEIR KEY ADVANTAGES AND DISADVANTAGES	5
Gyrevich R. S., Kobysia V. M., Konoshevskiy L. L., Konoshevskiy O. L., Opushko N. R., Drachuk M. I. ELECTRONIC (DISTANCE) EDUCATION AND CORRESPONDENCE EDUCATION: POINTS OF TOUCH, PROBLEMS, PERSPECTIVES	14
Dobrovolska N. V., Merinova S. V., Dobrovolskiy O. I. DIDACTIC ASPECT OF FORMING DIGITAL COMPETENCE OF FUTURE ECONOMIC SPECIALISTS AT LECTURES OF THE "BUSINESS PROCESS MODELING" COURSE	31
Sevastyanova M. S. FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHERS OF PRIMARY CLASSES IN CONDITIONS OF UNIAN EDUCATION	38
Slobodianiuk I. Yu. USE OF THE NATIONAL ONLINE PLATFORM FOR DIGITAL LITERACY IN THE TRAINING OF BACHELORS OF LAW	45

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL PROVISION OF PROBLEMS EDUCATION, EDUCATION AND DEVELOPMENT OF STUDENTS IN PRESCHOOL, PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Koval Yu. A. EXPERIMENTAL TESTING OF EFFICIENCY OF THE MODEL AND ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF ENVIRONMENTAL CULTURE IN GENERATORS	53
Padalko N. Y. NEW APPROACHES IN THE METHOD OF TEACHING ELECTIVE MATHEMATICS COURSES AT SCHOOL	62

INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE TEACHING METHODS IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Balakirieva H. COMICS AS AN EDUCATIONAL TOOL FOR CONSOLIDATING KNOWLEDGE IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS	72
Halashova O. APPLYING FOREIGN LANGUAGE ROLE GAME AS A METHOD OF FORMING THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF FUTURE EXPERTS IN ECONOMICS	82
Zapadynska I. G. THE ROLE OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN THE GLOBALIZATION PROCESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	89
Ivanchenko E. A., Burlimova B. M. INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE TECHNIQUES FOR TRAINING FUTURE BACHELOR IN HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN PROFESSIONAL TRAINING	96
Prisovska G. Y., Ivanova O. V. PROBLEMS OF CREATING INTERACTIVE ONLINE LANGUAGE TRAINING COURSES FOR FOREIGN STUDENTS A0-A1	104
Khnikin A. V. THE ESSENCE OF THE CONCEPTS "MORALITY" AND "WILL" PECULIARITIES OF THEIR EDUCATION AND SELF-EDUCATION	115
Shamanska O. I. ORGANIZATIONAL AND INNOVATIVE MODEL OF ADULT EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE	122

INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE METHODS OF TEACHING IN ADULT EDUCATION

Horokhivska T. M., Demchuk B. A. PROJECT-BASED LEARNING AS A FACTOR IN ADVANCED TRAINING OF RESEARCH AND TEACHING STAFF FROM HIEs	132
Kuzminskyi A. I., Oros I. I., Kuchay T. P., Shovsh K. S., Siladiy I. M., Bida O. A. MODERNIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE HEADS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS	142

OUR AUTHORS:150

Наукове видання

**СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ
НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ:
МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ**

Збірник наукових праць

Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип. 66. 155 с.

Відповідальний за випуск	Р.С. Гуревич
Оригінал-макет	С.Ю. Люльчак
Технічний редактор	О.Ю. Бойчук
Комп'ютерний набір	Л.А. Любарська
Дизайн обкладинки	С.С. Кізім

Збірник наукових праць включено до наукометричних баз:
Index Copernicus, Google Scholar, Національна бібліотека ім. Вернадського,
Academic Resource Index, Scientific Social Community

Збірник включено до переліку наукових фахових видань України **категорії «Б»** в галузі педагогічних наук, **за спеціальностями 011, 014, 015**

(Наказ МОН України №886 від 02.07.2020 р.);

012, 013 (Наказ МОН України №1290 від 30.11.2021 р.).

Засновник **Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

Офіційна веб-сторінка збірника:

<https://vspu.net/sit/index.php/sit>

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації –
серія КВ № 8417. Видане 06.02.2004 р.**

Підписано до друку 22 грудня 2022 р.

Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Друк різнографічний.

Гарнітура Times New Roman. Ум. др. арк. 8,3

Наклад 120 прим.

ТОВ «Друк плюс»

Реєстраційне свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців серія ДК №3940 від 02.03.2005 р.

21100, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 25

Тел.: (0432) 46-51-17

**MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AND
INNOVATION METHODOLOGIES OF EDUCATION IN PROFESSIONAL TRAINING:
METHODOLOGY, THEORY, EXPERIENCE, PROBLEMS**

Collection of Scientific Papers

Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems : Collection of Scientific Papers. Vinnytsia: TOV «Druk+», 2022. Is. 66. 155 p.

Editor-in-Chief	R.S. Gurevych
Layout	S.Yu. Liulchak
Technical Chief	O.Yu. Boychuk
Computer typesetting	L.A. Liubarska
Cover Design	S.S. Kizim

Collection of Scientific Papers is abstracted and indexed in scientific services:
Index Copernicus, Google Scholar, National Library Vernadsky
Academic Resource Index, Scientific Social Community

The collection of research papers was added to the list of scientific professional editions of Ukraine, **Category «B»** in the field of pedagogical sciences, in specialties - **011, 014, 015** (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 886, 02.07.2020); **012, 013** (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1290 від 30.11.21 p.).

Founder Vinnytsia State Mykhailo Kotsiubynskyi Pedagogical University

Webpage of journal:

<https://vspu.net/sit/index.php/sit>

**Certificate of state registration of the printed source of mass medium KB № 8417
Published of 06.02.2004.**

Signed of 22.12.2022

Format 60x84/8.

Offset paper. Risography print.

Typeface Times New Roman. Ум. др. арк. 8,3

Bill of 120 copies.

Publisher TOV «Druk+»

Certificate of state registration of printed source in
State Register of publishers DK № 3940 of 02.03.2005

21100, Vinnytsia, 600-richchya, 25

Tel.: (0432) 46-51-17